

52673

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**1970-1972 YILLARI ARASI DÖNEMDE
CUMHURİYET GAZETESİNİN YAYIN POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nurettin GÜZ**

**Hazırlayan
Cansel YARAR**

Ankara-1996

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Cansel YARAR'a ait " 1970-1972 Yılları Arası Dönemde Cumhuriyet
Gazetesi'nin Yayın Politikası " adlı Çalışma, jürimiz tarafından Gazetecilik
Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Üye.....

Üye.....

ÖZET

Türkiye’de sivil demokratik yaşam günümüze kadar üç kez kesintiye uğramıştır. Bütün vatandaşları ilgilendiren bu dönemlerde basın bir yandan gelişmelere belirli tepkiler göstermiş diğer yandan da kamuoyunu hem aydınlatmak hem de yönlendirmek işlevlerini yerine getirmiştir. Bu dönemlerden biri olan ve 12 Mart 1971’de gerçekleşen muhtıra ve sonrası dönemde, Türkiye siyasi ve sosyal kargaşanın hüküm sürdüğü ve ilk kez kapsamlı terör hadiselerinin yaşandığı günlere şahit olmuştur. Ayrıca bu dönem , Cumhuriyet tarihimizde demokrasinin tüm sivil kurumları ile yerleşme mücadelesinin verildiği ilginç zamanlar da barındırmaktadır ve siyasi bir arayış vardır. Yerleşik bazı kurumlarda ve partilerde köklü değişiklikler de yaşanmıştır. Türkiye demokrasisinin üçüncü kesintisi olan 12 Eylül 1980’e sebep olan hadiselerin temellerinden kimisi de bu dönemde atılmıştır.

12 Mart 1971 Muhtırası döneminin etkili basın organları arasında genel olarak dönemin muhalif partisi CHP’yi destekleyen ve sol siyasi görüşe seslenen bir gazete olarak Cumhuriyet gazetesinin yayın politikasını ele almak bu çalışmanın amacıdır ve gazetenin siyasi gündemle ilişkisi, tepkileri, kendi içinde yaşanan değişimlerin yapısal ve siyasi tarafları da değerlendirilmiştir. Çalışmada görülmüştür ki, Cumhuriyet gazetesi 12 Mart Muhtırasını başlangıçta desteklemiş ancak aynı zamanda askerin yeniden rejime ara vermesini de istememiştir. Muhtıra nedeniyle gazete muhafazakar ve gerici güçler olarak tanımladığı kesimi ve bu kesimin başında da Adalet Partisi’ni suçlamıştır. CHP’yi ise yetersiz kalmakla eleştirmiş ve partide değişim gerektiğini ifade etmiştir. Cumhuriyet’in yayın politikası, gazetenin hem yöneticisi, hem de başyazarı Nadir Nadi’nin başyazarları ve gazetenin belli başlı köşe yazarlarının yazıları değerlendirilerek anlaşılmaya çalışılmıştır.

1960’dan 1971 Mart’ına kadar uzanan dönemde günlük gazetelerde büyük gelişmeler olmuş ve gazeteler kamuoyunun oluşmasına daha çok katkıda bulunan siyasi bir yapı da kazanmışlardır. Cumhuriyet’in tirajı da o sıralarda 160 bine yükselmiştir. Çalışmada, dönemin anılan özelliklerine genel olarak yaklaşmıştır. Cumhuriyet gazetesinin belirli bir konu ile ilgili yayın politikasını daha iyi anlayabilmek için bazı olayların ayrıntısına girilmiştir. Tezimizin konusu itibarı ile Cumhuriyet’in yayın politikası ise muhtıra öncesi gelişmeler, muhtıra ve muhtıra sonrası oluşumlar ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca muhtıra ile beraber yaşananlar ve sonrasındaki gelişmeler de ele alınmış ve bir anlamda askerin kışlasına geri dönüşüne kadar

geçen zaman genel olarak ele alınmıştır. Cumhuriyet gazetesinin o günlerde ülkemizde kapladığı siyasi etki alanının oldukça geniş olması ve açıkcası belirli bir görüşün sesi olarak sahnede yer alması, bu çalışmada dikkate alınmıştır ve bu nedenle belirli çözümlemeler ve yorumlar getirilirken diğer basın organlarının yayın politikaları ile bir kıyaslama yapmak da amaçlanmamıştır.

1970-1972 döneminin siyasi olayları ele alınırken Adalet Partisi'nin Türkiye'nin yönetiminde yapmaya çalıştıkları ve engelleri değerlendirilmiş ve ekonomik olaylar iç ve dış siyaset unsurları ile de irtibatlandırılmıştır. Muhalefetin durumu ise bu bölüm içinde ayrıca incelenmiştir. Bir anlamda bu incelemelerin ışığında dönemin sosyoekonomik tablosu sergilenmiş ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nı gerektiren sebepler takdim edilmeye çalışılmıştır. Doğrudan Cumhuriyet gazetesi ve rejimden nasıl etkilendiği de çalışma kapsamında tutulmuştur. Muhtıraya kadar olan dönemde Cumhuriyet'in yayın politikası, iktidar partisi AP'ye genel bir eleştiri içermektedir. Gazete ülkede iktisadi yaşamın AP iktidarı nedeni ile iflasa sürüklendiği kanaatinde ve olaylardan tamamen AP'yi sorumlu tutmaktadır. Savunageldiği CHP ise belirli ideolojik değişimler içerisinde ve bu yapısal sonuçları da beraberinde getirmektedir. Gazetenin, CHP'nin geçirdiği bu evrelere gösterdiği tepkiler de konu edilmiştir.

Muhtıranın verildiği zaman dilimi ile başlayan Cumhuriyet'in yayın politikası farklılıklar arzemektedir. Bunun ana sebepleri arasında gazetede yaşanan kadro değişiklikleri bulunmaktadır ve yazarların makaleleri ve gazetenin haberleri ışığında, rejim ve gidişata gösterilen tepkiler incelenmiştir. Genel yayın politikasını etkileyen faktörlere de değinilmiş ve bunlar arasında yalnızca dönemin siyasi olayları değil aynı zamanda gazete içindeki çatışmalar da yer almıştır. Gazetenin bu dönemde iki yönetim evresi söz konusu olmuştur ve bunlar kimi zaman birbiri ile tamamen örtüşen kimi zaman belirli farklar ile bütünleşen ama çoğunlukla dünya görüşü açısından taban tabana zıt politikalar sergilemişlerdir. Rejimin Cumhuriyet gazetesine fiili yansımaları da söz konusu olmuş ve bunlar da çalışma kapsamı içinde tutulmuştur.

ABSTRACT

There have been three military interventions into democratic political process of Turkey since her foundation in 1923. In 1960, colonels deposed the Bayar-Menderes government so the then Democrat Party by direct action. In 1971, 12th March mounting terrorism led the senior military leaders to mount a “coup by memorandum” that forced Prime Minister to resign and permit organization of an above-party's government. In 1980, the country's five top military leaders took power after both repeated warnings to politicians and careful planning. All these interventions had aimed to ensure the stability and security of the state and guarantee continuation of Atatürk's principles, to stem the political and economic deterioration and to combat the terrorism that engulfed the country during those times.

The origins of active democratic politics go back to the opening of the political process by President İnönü, leading to the first open elections in 1955 so the democratic experience in Turkey is quite young. Whatever the wisdom of military intervention on each occasion, Turkish democracy in practice has emerged more vigorously after each interval, regardless of the laws passed in the immediate aftermath of the coups but these interventions have been very controversial within Turkey, citizens have been affected directly and the media played roles of not only responding to these intervals on behalf of citizens and informing them on what was going on but also manipulating or orienting them in certain aspects.

Military's motives have been both positively and negatively assessed by differing parts of the politic and social spectrum and the media has always been one of them. The Daily Cumhuriyet was very influential and dominant among the opposition flank and was appealing almost to the leftist wing. The main aim of this research is to expose the political, economic and social events of the second military interval, the of 12th March, which paved the way to that coup by memorandum and to

analyze a papers reaction to that coup by examining carefully news, entire publish policy of Cumhuriyet and the opinions of columnists of this paper who expressed them on almost daily basis.

This research as a master thesis shows that Cumhuriyet was very keen to applaud the second military intervention at the beginning but was very reluctant to it too during its regime. Cumhuriyet was accusing the AP, the Justice Party of Mr. Demirel, to have caused the motifs for this intervention but criticized the CHP, the People's Republican Party of Mr. İnönü, for having been insufficient in opposition and demanded it to pass a dramatic change not only in its leadership but also in its ideological approach. There has been a noticeable change in the Turkish press from 1960's unto 1971's overtaking a political structure inside it and gaining a role to influence the public opinion too and Cumhuriyet had a circulation of 160.000 that might be big for Turkey.

Cumhuriyet had also been affected by coup for several reasons and these have been also examined. Cumhuriyet had entirely different characteristically periods under that time caused by two different administrations of the paper and had different editors and columnists so reflecting also different publish policies. All these have been tried to put into this study and to show how a part of the Turkish press so for this study the Cumhuriyet daily witnessed ideological changes inside and outside it.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	xii
KISALTMALAR.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1970-1972 DÖNEMİNİN SİYASAL OLAYLARI

I- ADALET PARTİSİ HÜKÜMETİ ÖNEMİ.....	9
A. AP'NİN HÜKÜMET PROGRAMI.....	9
1. AP'nin Ekonomi Politikası ve Üç Önemli Adım	9
a. Yeni Vergilendirmeler.....	11
b. AET ile Bütünleşme.....	11
c. Devalüasyon.....	12
2. Dış Siyasetde Dönemin Karakteri Ve Demirel Hükümetleri.....	15
B. AP İÇİ MUHALEFET.....	18
1. AP'de Demirel'e Başkaldırı.....	18
2. Dosyalı Muhalefet.....	19
C. HÜKÜMET DEĞİŞİKLİĞİ.....	20
1. AP Hükümeti Düşüyor.....	20
2. Hükümet Kurma Görevi Yeniden Demirel'de.....	21

D. YENİ HÜKÜMETİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR.....	24
1. Tırmanışa Geçen Sosyal Huzursuzluk ve 12 Mart'ı Hazırlayan Şartlar.....	24
2. Demirel Hükümeti Dönemi ABD İlişkileri ve Sorunlar.....	27
a. Orta Doğu Sorunu.....	27
b. Haşhaş Anlaşmazlığı.....	28
II- MUHALEFET PARTİLERİ.....	29
A. 1970 CHP'SİNDE DURUM.....	29
B. MİLLÎ NİZAM PARTİSİ VE DEMOKRATİK PARTİ DOĞUYOR.....	30
III- 12 MART 1971 MUHTIRASI.....	32
A. MUHTIRA VE HÜKÜMET.....	32
1. Muhtıra ve Amacı.....	32
2. Muhtıra'ya Tepkiler ve Demirel'in İstifası	34
B. ERİM HÜKÜMETLERİ.....	38
1. Birinci Erim Hükümeti.....	38
a. Olaylar Çığrından Çıkıyor.....	38
b. Balyoz Harekatı Gerçekleştiriliyor.....	39
c. 11'lerin İstifası ve I. Erim Hükümeti'nin Sonu.....	40
2. İkinci Erim Hükümeti.....	42
a. Hükümet Yalnızca Beş Ay Sürüyor.....	42
b. Anarşi Durdurulamıyor	42
C. FERİT MELEN HÜKÜMETİ.....	43

D. CHP'DE İNÖNÜ VE ECEVİT ARASINDA ÇEKİŞME.....	45
1. Tarihi Kongre.....	45
2. İnönü İstifa Ediyor.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

1 OCAK 1970-12 MART 1971'E KADAR OLAN DÖNEMDE

CUMHURİYET'İN YAYIN POLİTİKASI

I. CUMHURİYET AP İKTİDARINA CEPHE ALIYOR.....	47
A. GAZETE AP'NİN İCRAATLARINI ŞİDDETLE ELEŞTİRİYOR.....	47
1. Ülkede Ekonomi AP İktidarı Sayesinde İflas Noktasına Gelmiştir.....	49
2. AP Dış Politikada Çıkarlarımızı Savunamıyor.....	50
3. İçinde Bulunulan Huzursuzluğun Sebebi İktidardır.....	53
a. Üniversiteli Gençliğin Anarşi Kaynağı Olarak Görülmesine Karşı.....	55
b. Gazetenin İşçi ve Öğretmen Boykotuna İdeolojik Yaklaşımı.....	58
B. AP-CHP KOALİSYONU FİKRİNE SICAK BAKMIYOR.....	62
C. CUMHURİYET DEMİRELSİZ BİR AP'NİN BUNALIMI	
ÇÖZEMEYECEĞİ İNANCINDA.....	64
D. CUMHURİYET, DEMİREL'İN MİLLETVEKİLİ TRANSFERİNE VE	
YENİDEN HÜKÜMET KURMASINA KARŞI.....	65
II- CUMHURİYET, CHP'Yİ DESTEKLEMELERİ BERABER PARTİNİN	
ZAYIFLADIĞINA DA DİKKAT ÇEKİYOR.....	66
A. CHP ORTANIN SOLUNU HALKA ANLATMALI AMA OYUNA	

GELMEMELİDİR.....	66
B. GAZETE, CHP'NİN ZAYIFLAMASININ SEBEBİNİ GERİLERDE ARAMAK GEREĞİNE İNANIYOR.....	68
C. CHP'NİN ÇELİŞKİLİ DAVRANIŞLARINI ŞİDDETLE ELEŞTİRİYOR.....	69
III- CUMHURİYET ATATÜRKÇÜ.....	71
IV- DEVRİMCİLİK İLKESİNE SIKI SIKIYA BAĞLI.....	73
V- 1961 ANAYASA'SININ SAVUNUCUSU.....	76
VI- 1971 BAŞINDA GAZETENİN TÜRKİYE'NİN GELECEĞİ İÇİN ENDİŞESİ DORUĞA ÇIKIYOR.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

12 MART 1971'DEN SONRAKİ DÖNEMDE GAZETENİN MEVCUT YÖNETİMİNİN 12 MART'A BAKIŞI

I- MUHTIRA VE CUMHURİYET GAZETESİNDE YENİ BİR DÖNEM.....	83
A. CUMHURİYET MUHTIRAYI BÜYÜK BİR SEVİNÇLE KARŞILIYOR.....	83
1. 12 Mart'ı Destekliyor.....	85
2. 12 Mart'la İlgili Olarak AP'yi Suçluyor.....	86
B. SEÇİME GİDİLMESİNDEN YANA DEĞİL.....	89
C. MUHTIRAYI TAKİP EDEN HAFTALARDA GAZETEDE	90
KUŞKULAR BELİRİYOR.....	91

D. GAZETE , ERİMİN BAŞBAKANLIĞINA SICAK BAKMIYOR

VE UYARIYOR.....91

1. Erim'in Başbakanlık Teklifini Kabul Etmesini Eleştirmekle Beraber

Şans Tanımaktan Yana.....91

2. Erim Hükümetini Uyarıyor.....93

3. Hükümetten Beklenenlerin Gerçekleştirileceğine Dair

Kuşkular Belirliyor.....95

4. Sıkı Yönetim İlan Edilmesine Karşı.....96

E. ECEVİTİN CHP GENEL SEKRETERLİĞİNDEN AYRILIŞINI

YERİNDE BULUYOR.....98

F. İLHAN SELÇUK VE OKTAY KURTBÖKE

GÖZALTINA ALINIYOR.....99

G. GAZETENİN HİSSEDARLARI ARASINDAKİ GÖRÜŞ AYRILIKLARI

SORUNLARA YOL AÇIYOR.....101

1. Gazetenin 48. Yaşına Girdiği Günlerde Huzursuzlukların da Etkisiyle

İzledikleri Yayın Politikası Sık Sık Dile Getiriliyor.....102

2. Nadir Nadi Gazeteden İstifa Ediyor.....105

3. Yazı İşleri Kadrosu Değişiyor.....107

II- YENİ YÖNETİMİN 12 MART'A BAKIŞI.....107

A. ERİM HÜKÜMETİ DÖNEMİ.....110

1. Yayın Politikasında Değişiklik : AP'ye Eleştiri, Hükümete Destek.....110

a. Yeni Yönetim Anayasa Değişikliğinden Memnun.....118

b. Erim'in Kaybedildiği Görüşünde.....	121
2. İnönü-Ecevit Çekişmesini Demokratik Düzen Ve Parti Açısından	
Tehlikeli Buluyor.....	122
a. Asıl Sorun CHP'nin Nasıl Bir Parti Olacağıdır.....	122
b. Yeni Yönetime Göre Ecevit Partiyi Demokratik Sosyalist	
Yapmak İstiyor.....	125
c. Kavganın Devam Edip Bütünleşmenin Sağlanamamasından	
Endişeli.....	127
d. Ecevit'in Genel Başkan Olmasından Memnun Değil.....	131
3. Ülkede İstikrar ve Güven Ortamının Tesisini İstiyor.....	132
4. Seçimin Konuşulabilir Hale Gelmesini Olumlu Bir Gelişme Olarak	
Görüyor.....	134
5. İdam Cezalarının Uygulanmasından Yana.....	135
6. Politikacıların Sorumluluklarına Sahip Çıkmasını İstiyor.....	138
7. Yeni Yönetim Avrupa ve ABD İle İlişkilerimizin	
Geliştirilmesinden Yana.....	140
B. MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ.....	141
1. Melen'den Önce Hükümet Kurma Görevi Suat Hayri Ürgüplü'ye	
Veriliyor ve Cumhuriyet de Destekliyor.....	141
2. Ferit Melen'in Hükümet Kurmakla Görevlendirilmesi Büyük Bir	
Memnuniyetle Karşılanıyor.....	142

3. Melen Hükümeti'nin Başarılı Olmasını, Reformların Gerçekleştirilmesini İstiyor.....	144
III- NADİR NADİ'NİN YÖNETİME TEKRAR GELMESİ VE YAZI	
İŞLERİ KADROSUNDA DEĞİŞİKLİK.....	147
A. NADİR NADİ YÖNETİMİNİN HÜKÜMETE BAKIŞI.....	154
1. Melen Hükümetini Eleştiriyor.....	154
2. Sıkıyönetimin Kalkmasını ve Reformların Yapılmasını İstiyor.....	157
3. Anayasa Değişikliğine Karşı.....	158
4. Yeni Basın Kanunu Tasarısına Karşı.....	161
B. AP'Yİ ELEŞTİRMEYE DEVAM EDİYOR.....	163
C. CUMHURİYETE GÖRE CUMHURİYETÇİ PARTİ KÜÇÜK BİR TOPLULUKTUR.....	164
D. İLHAN SELÇUK GAZETEDİ; AMA UZUN SÜRMÜYOR.....	165
E. CHP'YE KARŞI TAVRI.....	167
1. CHP ve Ecevit'in Komünist Olmadığını Vurguluyor.....	168
2. CHP'nin Bakanlarını Hükümetten Çekmesini Yerde Buluyor.....	169
3. İnönü'nün Partiden İstifasının CHP'ye Zarar Vereceği Görüşünde...170	
4. Gazete CHP'ye Yardım Kampanyasını Destekliyor.....	171
5. Ecevitçi CHP'ye Büyük Umutlar Bağlıyor.....	172
SONUÇ.....	173
KAYNAKÇA.....	177

ÖNSÖZ

14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ile başlayan Türkiye'nin çok partili siyasi yaşamı bugüne kadar üç kez askeri müdahaleler sonucu kesintiye uğradı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'de açılışı ve akabinde 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet'in ilanı, aslında partilere dayalı bir siyasi hayat tecrübesinde Türkiye'nin henüz genç bir devlet olduğunu göstermektedir. Kuşkusuz Türk insanı yapısı gereği çabuk uyum sağlamakta ise de, demokratik hayatın pekişmesi için belirli bir birikime ulaşmak gerekir. Bu nedenle halkımız öncelikle devletin kendisine yol göstermesine ve daha sonra demokratik yaşamın bir gereği olarak kamuoyunu oluşturmakta en önemli görevi yapan kitle iletişim araçlarına ihtiyaç duyar.

Nitekim, devlet ve rejimin genel gelişmesi içerisinde Türkiye'de yaşanmış olaylar yukarıda anılan unsurların gereğini doğrulamıştır. Demokrasi hayatımızdaki ikinci kesinti olan 12 Mart 1971 Muhtırası Dönemi'nde kamuoyunun oluşması, yönlendirilmesi ve esasen bilgilendirilmesi açısından o dönemin etkin ve popüler gazetesi Cumhuriyet'in yayın politikası incelenmeye değer bir durum olarak göze çarpmaktadır. Özellikle dönemin siyasi olaylarını incelerken demokratik yaşamın neden veya nasıl kesintiye uğradığı, eksik kalan değerlerin nasıl yeniden ve bu kez daha gerçekçi şartlarda oluşturularak demokrasiye dönüşe çalışıldığı, bu gazetenin o dönemdeki yayın politikasını anlayabilmek için de incelenmek durumundadır. Bu çalışmada bu yapılmaya gayret edilmiş ve bir Kitle İletişim Aracı olarak Cumhuriyet gazetesinin yayın politikasına hakim olan belirli dinamikler yani gazetenin sahibi, yönetim kadrosu, köşe yazarları, dönemin olaylarına gazetenin yaklaşımı ve ideolojik kamplaşmalardaki yeri, rejimin bu gazeteye ve gazetenin rejime olan tepkisi gibi unsurlar da ele alınarak bir sonuca varılmıştır.

Bu çalışmada Türk Silahlı Kuvvetleri, TSK'nın , 12 Mart 1971'de sivil iktidarı tasfiye etmeden önceki dönem siyasal, ekonomik ve toplumsal hareketler açısından

irdelenmiş ve tarihin gelişimi ortaya konulmuştur. Muhtıra ile birlikte ordunun tasarrufları ve genel siyasi tablo daha sonra ele alınmış ve bu çalışmanın konusu olan Cumhuriyet gazetesinin bu gelişmelere hangi yayın politikası ile yaklaştığı incelenmiştir. Bu yayın politikasının hangi koşullar altında oluştuğu veya değişim geçirdiği de bu çalışmada dikkate alınmıştır.

Son yıllarda dünyamız baş döndürücü değişimler yaşamaktadır ve Türkiye de bunlardan bugüne kadar görülmemiş bir şekilde etkilenmektedir. Kamuoyunu bu değişimlerden haberdar eden Kitle İletişim Araçları'nın etkisi ise teknolojinin de verdiği imkanlarla had safhaya çıkmıştır. Şüphesiz bu araçların önemi Türkiye gibi demokratik kurumları ve işlerliği yeni bir dönemden geçen ülkelerde daha çok ortaya çıkmaktadır. Bu araçlar olayları yalnızca haber vermemekte aynı zamanda yönlendirmektedir. Geçmişe göre bu araçlarla vatandaşımızın ilişkisi daha yoğundur. Bu da siyasi karar verici mekanizmaları bu araçlara daha duyarlı yaklaşılmaya zorlamakta ve hatta değişik yollarla bunları kontrol veya etki altına almaya itmektedir. Demokrasilerde basın hürdür ve sansür edilemez, ancak demokrasilerin evrensel niteliklerinin yanısıra ülkeden ülkeye değişen karakterleri de unutulmamalıdır. Bu karakterler doğal olarak basını da biçimlendirir. Tarih de bunun örnekleri ile doludur ve bir ülkenin siyasi tarihinde bir dönemi ele alan araştırmacılar için basının sunduğu kaynaklar vazgeçilmez öneme sahiptir.

Türk Siyasi Tarihi ile ilgili çalışmalar yapılırken bu basın organlarından önemli ölçüde yararlanılmaktadır. Demokrasi tecrübemiz ile basın organlarımız arasında doğrudan bir bağ mevcuttur. Bu bağ kimi zaman oldukça yumuşak kimi zaman ise sert harflerden oluşan sayfalar barındırmaktadır. Türk Siyasi Tarihi'ne baktığımızda özellikle yakın dönemde bu bağın vazgeçilmez bir hale geldiği anlaşılmaktadır. Basın, kamuoyunun da aynasıdır ve siyasi yaşamımızda olan biten hadiselerle nasıl baktığımızı veya neye bakarken nasıl etkilenmiş olabileceğimizi anlamak bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu anlamda basın organlarının yayın politikalarının üzerinde durmak ve bakış açılarını tespit etmek de siyasi tarihi yanılmadan anlamak için nerede

ise bir şarttır. Türkiye’de bir döneme kadar siyasi yaşamı ve karar verici mekanizmaları birinci derecede etkilemiş basın organlarından birisi de Cumhuriyet gazetesi olmuştur. 7 Mayıs 1924’de Yunus Nadi tarafından kurulan Cumhuriyet gazetesi yayın hayatına atıldığı ilk günden itibaren yeni ve ileri bir misyon taşıma iddiasında olmuştur.

Bu iddiasını hangi şartlarda nasıl yerine getirdiği ile yayınlandığı dönemin siyasi gelişmeleri arasındaki bağ da bu çalışmada sürekli göz önünde tutulmuştur. Dönemin siyasal olayları ve bu olayların gazeteye etkileri ile gazetenin olaylara muhtemel etkileri de incelenmiştir. Gazetenin kendi bünyesinde yayın politikasına yansıyan olaylar, kadro değişimleri, ve bir takım siyasi tasarrufların gazeteyi nasıl etkilediği de ele alınan başlıklar olmuştur. Bu çalışma, bugünü anlamak veya eleştirmekte hak ve hukuka dayalı bir zemin sahibi olmak için geçmişini incelemenin zorunlu ve yeterli olduğunu da hatırlatmaktadır.

Çalışmanın başında incelenecek dönemin olayları ve özelliklerine genel bir bakış getirilmiştir. Dönemin olaylarına ayrıntısı ile girmek bu çalışmaya sığmayacak kadar kapsamlıdır ve hedef de gazetenin yayın politikası ile bu olaylar arasındaki bağı yeteri kadar kurmak olmuştur. Yine bu dönem tek başına ortaya çıkmış değil kendinden önce yeralan ve içiçe geçen halkalara benzeyen dönemlerin bir uzantısı olduğu için, bu halkalara da değinmekte yarar görülmüştür. Onlarca eserin varlığına rağmen, birçok konunun daha ayrıntısı ile gün ışığına çıkmış olmadığı ortadadır ve araştırmacıların bazı evrakların açılmasını beklemek durumundadır. Dönemle ilgili hatıratlar, yazı dizileri, röportajlar ve siyasi tarih araştırmalarından bu çalışmada yararlanılmıştır. Ancak oldukça yoğun geçmiş bu döneme ait çalışmada yine de eksik kalan unsurlar bulunmaktadır.

Araştırmanın temel kaynaklarının temininde TBMM Kütüphanesi ve Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kütüphanesi’nin değerli mensupları yardımcı olmuşlar, ayrıca dönemle ilgili araştırmalar yapmış değerli uzmanların tavsiye ve yönlendirmelerinden de yararlanılmıştır. Çalışma eleştiriye her zaman açık olan bir konu üzerine inşa edilmiştir. Böylesi karmaşık bir dönemin ele alınması sırasında başından

sonuna değin yardımını gördüğüm ve sabrını takdir ettiğim Sayın Hocam Doç.Dr. Nurettin Güz başta olmak üzere, üniversite yaşamım boyunca desteklerini benden esirgemeyen bütün büyüklerime teşekkürü bir borç biliyorum.

Cansel YARAR

Ankara- 1996

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
AP	: Adalet Partisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
c.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CP	: Cumhuriyetçi Parti
DP	: Demokrat Parti
DP	: Demokratik Parti
Der.	: Derleyen
MNP	: Milli Nizam Partisi
MGP	: Milli Güven Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
s.	: Sayfa
st.	: Sütun
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Hiç şüphe yok ki, bir ülkedeki basın organlarına tanınan hürriyetler ile siyasi iktidar ve siyasi rejimin karakteri arasında sıkı bir ilişki vardır. Ülkedeki siyasi iktidar ve siyasi rejimin yapısındaki değişiklikler basın organlarını da yakından ilgilendirmektedir.¹ Bu ilişkilerin doğrudan yayın politikalarına yansıdığını da görmekteyiz.

Yakın tarihimizde bu konuya yönelik ilginç örnekler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi de 12 Mart 1971 Muhtıra rejimi ve bu dönemde oldukça etkili bir basın organı olan Cumhuriyet gazetesinin yayın politikasıdır.

Bu çalışma, Türkiye’de sivil demokratik yaşamın değişik sebebler ve yollarla kesintiye uğradığı üç dönemden birini, 12 Mart 1971 Muhtırası dönemini ve bu dönemin etkili basın organı Cumhuriyet gazetesinin yayın politikasını ele almak amacına yöneliktir. Bu dönemin seçilmesi bir tesadüf değildir, çünkü 12 Mart 1971 Muhtırası verilmeden önce ve sonra yaşananlar bir anlamda Türkiye’yi 12 Eylül 1980’e kadar getiren bir dizi meselenin kök aldığı bir zaman dilimini barındırmaktadır.

Ayrıca bu dönem , Cumhuriyet tarihimizde demokrasinin tüm sivil kurumları ile yerleşme mücadelesinin incelenmeye değer bir kesintisini oluşturmaktadır. Bu dönem , 27 Ekim 1965’de Demirel’in Başbakanlığı ile başlayan AP iktidarının ilk evresinin 12 Mart 1971’deki askeri muhtıra ile sona erdiği günlere kadar oldukça fırtınalı geçmiştir. Türkiye olayları seyri içinde çıkarlarını tesis etmek için değişik dış politik ittifaklar aradığı bir dönem geçirmiştir. İlk kez bu dönemde başka partilerden milletvekili transferlerine raslamaktayız. Birçok değişik siyasi arayış ve yerleşik bazı kurumlarda ve partilerde köklü değişikliklerin yaşandığı bu dönem, daha sonraki yıllara damgasını vuracak gelişmelere bir anlamda gebe olmuştur.

¹ GÜZ, Nurettin: Türkiye’de Basın İktidar İlişkileri, Ankara, 1991, s.1

Bunların şekillenmesinde ve birbirini etkilemesinde ve çok daha önemlisi kamuoyunun olayların içinde yer alabilmesinde basın görevleri de tartışılmaz bir konumdadır. Kamuoyunun bir kesiminin nasıl yönlendirildiği veya olayların içine nasıl çekildiği bir anlamda bu basın organlarının incelenmesine de bağlıdır.

Bu kesimlerden birisinin sesi olma iddiasında bulunmuş olan Cumhuriyet gazetesinin tezimizin baş rolünü oynaması da tesadüf değildir ve bilinçli bir seçimdir. Cumhuriyet sol kesime hitap eden basın organları arasında o günlerde baş sırada yer alan bir gazetedir. Yine bu kesime bir şekilde hitap eden o dönemin en güçlü partisi CHP'nin de hemen her yönüyle yansıyabildiği bir yayındır. Gazete bu tutumu ile başta AP'ye ve sağ kesime hitap eden diğer partilere de muhalif bir yayın politikasına sahiptir. Cumhuriyet gazetesinin Atatürk ilkeleri ve inkılaplarının daimi sesi ve savunucusu olma iddiası da, zaman zaman gazetede farklı yaklaşımlar sergilenmesine engel olmamış gözükmemektedir. Atatürkçü düşüncenin, bilimsel sosyalizmin ilkelerinden yola çıkılarak gazetede takdim edilmesi anılan noktayı destekler mahiyettedir.

İddiası hasebiyle muhtıra gibi bir tasarrufa nasıl yaklaşması gerektiği aslında sağduyu içinde malum olabilecek bu gazetenin, muhtıraya beklenilenden farklı tepkiler verdiği de gözlemlenmiştir. Bir anlamda demokrasimizin erginleşmesi safhasında bu benzeri basın organlarının incelenmesi belki siyasi tarihimizin anlaşılmasında sınırlı da olsa bir katkı sağlayabilir. Gazetenin siyasi gündemden nasıl etkilendiği ve ne gibi yapısal ya da felsefi değişimler geçirdiği gibi konular da bu nedenle çalışma kapsamı içinde tutulmuştur. Çalışma bu yönüyle basın tarihine bir katkıda da bulunmayı hedeflemektedir.

Cumhuriyet, 1961 Anayasasının getirmeye çalıştığı “sosyal devlet” fikri yanlısı olduğunu göstermektedir. Gazete toplumun tüm tabakalarını halihazırdaki sorunları yaşayan insanlar olarak muhatap kılmakta ve AP'yi hedef göstererek bir yandan kendi muhalefetini yaparken diğer yandan yine bu toplumsal tabakalara seslenerek rejime dur

demenin görevini de hatırlatmaktadır. Cumhuriyet 1971 Türkiye için oldukça endişelidir. Gazete her zamanki tavrı ile hem askeri desteklemekte, hem askerin yeniden rejime ara vermesini istememekte, hem AP'yi sorumlu göstermekte hem de CHP'yi yetersiz kalmakla suçlamaktadır. O dönem içinde etkin olan bir takım örgütlere gazete yazarlarından belirgin bir tavır gelmediğini de görmekteyiz.

Gazeteye göre, 1971 öncesi ve sırası olaylar ile laik cumhuriyeti tehdit etmekte olan gericilerin ve din tacirlerinin arasında da kesinlikle bir bağ bulunmaktadır. Sürekli iktidarı yani AP'yi eleştirirken aynı zamanda Anayasa'nın gereklerini yerine getirmesi hususunda uyarmıştır. Görüldüğü üzere 12 Mart 1971 askeri muhtırası Cumhuriyet gazetesi tarafından büyük bir coşku ile desteklenmiş ve hatta aylardan beri beklenen bu gelişmenin en nihayet vuku bulması ülkenin esenliği için zorunlu görülmüştür. Siyasi yelpazenin solunda bulunan seçmen kitlesinde ideolojik ortamın gelişimde Cumhuriyet gazetesinin ne gibi etkilerinin bulunduğu da gazetenin belli başlı köşe yazarlarının yazıları değerlendirilerek anlaşılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet gazetesi, tarihsel bir misyon ile CHP'deki gelişmeleri en yakından takip etmek ve gereken yönlendirmeleri yapmakla sorumlu hissetmektedir. O günlerin şartlarında son derece anlamlı olan bu yaklaşım esasen CHP'deki bazı etkilere tam cephe alma ve kamuoyunu hazırlıkta tutma gibi bir felsefeye de sahiptir. Bu yaklaşımlarda bulunabilmek için kuşkusuz dönemin olaylarına bakmak yararlı ve elzemdir. Bu olayların daha önceki dönemlerden etkilendiği göz önüne alınarak tarihsel döküm 12 Mart 1971 öncesine de çekilmiştir. Ayrıca muhtıra ile beraber yaşananlar ve sonrasındaki gelişmeler de ele alınmış ve bir anlamda askerin kışlasına geri dönüşüne kadar geçen zaman genel olarak ele alınmıştır. Tezimizin konusu itibarı ile Cumhuriyet'in yayın politikası ise muhtıra öncesi gelişmeler, muhtıra ve muhtıra sonrası oluşumlar ile sınırlandırılmıştır.

27 Mayıs 1960 ile başlayıp 12 Eylül 1980 ile noktalanın dönem, Türk toplumunun çarpık da olsa hızlı bir ekonomik gelişme ve sanayileşme içine girdiği, ama çözümlenmeyen sorunların yarattığı siyasal krizlerin üç sonuca ulaşan, en az ikisi

sonuçsuz kalan askeri darbelerle dondurulmaya çalışıldığı bir dönemdir. Bu döneme basın, yazma ve söyleme özgürlüklerini güvenceye almak için her önlemi içeren 1961 Anayasası ile başladı. 1950 Basın Yasası'na DP'nin getirdiği değişiklikler kaldırılmakla yetinilmedi, Anayasa'ya da gerekli güvenceler eklendi. Bu liberal dönem fazla uzun ömürlü olmadı. Türk toplumu için özgürlüklerin bir lüks ve çağdaş demokratik anayasal sistemin fazla geniş olduğu gerekçesiyle 1971'de askeri müdahale yapıldı. Yapılan yasa değişiklikleriyle aşırı bulunan özgürlükçü yapı sınırlandırıldı. Tam bir çoğulculuk ortamı getiren 1961 Anayasası'nın başlattığı dinamizm bu kayıtlamalara rağmen ortadan kaldırılamadı, sadece basın davaları ve mahkumiyetlerinde büyük artış saptandı².

1960'dan 1971 Mart'ına kadar uzanan dönemde günlük gazetelerde büyük gelişmeler olmuştur. Düşünceye ve yoruma yer veren gazeteler geniş okuyucu kitlelere seslenmeye başladılar. Devrimleri destekleyen gazeteler bütün konulara ışık tutmakta, politik ve ekonomik konularda yeni çözümler öne sürmektedirler. Cumhuriyet'in tirajı da o sıralarda 160 bine yükselmiştir.³

Muhtıranın verilmesini gerektiren şartların hiç şüphesiz belirli bir oluşma zamanı da vardır ve Türk Siyasi Tarihi, bu açıdan ayrıntısı ile ele alınmak zorundadır. Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, bu bir siyasi tarih çalışması değildir ve bu nedenle oldukça yoğun geçmiş bu zaman diliminin tüm unsurlarını sergilemek amacı taşınmamıştır. Basının olayları yaşayan kamuoyunun bir tür yansıdığı mekan olduğu bilinmekle beraber, siyasi tarihimizin bir dönemi yalnızca basının bir kaynağı ve bu tezin ana aktörü olarak Cumhuriyet gazetesinin nüshaları kullanılarak anlatılmaya da çalışılmamıştır. Böyle bir dönemi açıklamanın şartları bellidir ve siyasi, ekonomik ve sosyal olaylar analitik olarak ele alınır ve belki bazı örnek olaylarla ortaya bazı sonuçlar ya da varsayımlar konulur. Bu çalışmada, dönemin anılan özelliklerine genel olarak yaklaşılmış ve ancak Cumhuriyet gazetesinin belirli bir konu ile ilgili yayın politikasını daha iyi sergileyebilmek için belirli olayların ayrıntısına girilmiştir. Cumhuriyet

² KOLOĞLU, Orhan: Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, 1.Basım, İstanbul 1992, s. 78

³ TOPUZ, Hıfzı: 100 Soruda Basın Tarihi, 1.Basım, İstanbul 1973, s.225

gazetesinin o günlerde ülkemizde kapladığı siyasi etki alanının oldukça geniş olması ve açıkcası belirli bir görüşün sesi olarak sahnede yer alması, bu çalışmada dikkate alınmıştır ve bu nedenle belirli çözümlemeler ve yorumlar getirilirken diğer basın organlarının yayın politikaları ile bir kıyaslama yapmak da amaçlanmamıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Türkiye tarihinde her zaman önemli bir rol oynadığı da bir gerçektir. Devletin bütün aygıtları ile toplumda henüz yerleşmemiş olduğu tarihi dönemlerde, ordu siyaseti belirleyici bir kurum olarak varolmuştur.⁴

Ancak, Türkiye'de hem ordu hem de toplum sürekli bir değişim içerisindedir ve basın da özellikle bugün sahip olduğu teknolojik imkanlarla bu değişimleri yalnızca yansıtmakla kalmamakta aynı zamanda kendi dünya görüşü ile olayları açıklayarak kamuoyunu yönlendirmeye çalışmaktadır.

Kuşkusuz, ülkemiz genç bir cumhuriyettir ve demokratik kurumlar ile idaresi zamanla daha da çok yerleşecektir. Ancak unutulmamalıdır ki, bu ülkenin insanları dünyanın en zengin tarihi mirasına ve devlet tecrübesine de sahiptir. Bunun iki anlamı ortaya çıkmaktadır; ilki vatandaşın bu mirasdan ötürü büyük beklentilerinin olması ve zaman zaman sabırsızlık göstermesi doğaldır ve ikincisi bu miras hem vatandaşa hem de onun vekillerine taşıması zor sorumluluklar yüklemektedir. Basın organları işte bu gizemli ilişkide, hür kaldıkları ve sansüre uğramadıkları sürece denge sağlayıcı bir vazife de görebilirler. Burada önemli olan basının sorumluluğunu yerine getirmesidir.

Bugün Türkiye'de milletin gücünün devletin sınırlarını zorladığını görmekteyiz ve basın da bu dinamiklerin bir parçasıdır. Devletin bir kurumu olarak hükümet şayet milletin işlerini yönetmek üzere seçilerek memur edilmiş bir parçası ise, vatandaşın egemenliğine sahip çıkması ve her an ne olup bittiğini kontrol etmek hakkı da vardır. Bunun çoğu zaman meclisdeki iktidar-muhalefet ilişkisi ya da basın aracılığı ile gerçekleştiği doğru ise de bunun dışında da aktörler bulunmaktadır ve ordu bunlardan

⁴ TANERİ, Aydın: Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilatı, Ankara 1978, s.277

biridir. Kısacası devlet içinde her kurumun hangi sorumluluklar ile nerede bulunması gerektiği tarihsel bir tecrübeler ve tarihi yansıtan belgelerin incelenmesi bu nedenle büyük önem taşır.

Tek partili dönemden günümüze değin de ordunun siyasi olaylara yaklaşımı zaman zaman farklılıklar göstermiş, ordu teknik olarak değişmiş, dünyadaki olaylar orduyu giderek daha fazla sorular karşısında bırakmıştır. Ordunun, Türk siyasi yaşamını algılaması ve gösterdiği tepkiler de hiç şüphe yok ki, tarihin akışında farklılıklar sergilemektedir. Ülkenin sosyal dokusu karmaşıktıkça, politik denklemler de karışmış ve hatta ordunun içinde de ayrı düşünceler ve bazen de ayrı hareketler ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁵

Bu anlamda ordu da, siyasiler de ve bunları yansıtan basın da hayat gibidir, yani duragan değil hareket içindedir. Hareket değişimi getirmekte ve ancak bu şekilde hayat devam edebilmektedir. Sorun bu değişimin vatandaşın esenliğine hizmet edip etmediği ve hatta bu güçleri sade vatandaşın ne derece etkileyebildiğidir. Türkiye, cumhuriyetçi bir demokrasinin ve kurumlaşmanın nasıl çalıştırılabileceği konusunda siyasilerin ve tabii ki ordu liderliğinin de tecrübeleriyle bir hayli yol almıştır.

Bununla birlikte sivil kontrol de artmaktadır. Ordu, mevcut demokratik sistemi ve onun kurumları ile politik tercihlerini savunurken bir yandan da kendi bünyesindeki radikal unsurları etkisiz hale getirmenin bir yolunu bulmuştur, aksi halde her üç askeri müdahaleden sonra Türk ordusunun kışlasına dönüşü açıklanamaz. Türk insanı ise sabırla bu dönemi geçirmiş ve yeniden tesis edilen dönemin notunu vermek için genel seçimlere kadar beklemiştir.⁶

Çalışmanın birinci bölümünde 1970-1972 döneminin siyasal olayları üzerinde durulmuştur. Siyasi tarih içindeki sıralamaları itibarı ile öncelikle iktidar partisi Adalet Partisi'nin Türkiye'nin yönetiminde yapmaya çalıştıkları ve engelleri ele alınmıştır. Bu

⁵ ÖZDEMİR, Hikmet: Ordunun Olağandışı Rolü, İstanbul, 1994, s.11

⁶ ÖZDEMİR, Hikmet: a.g.e., s.22

yapılırken ekonomik olaylar iç ve dış siyaset unsurları ile de irtibatlandırılmıştır. Adalet Partisi'nin hangi şartların ürünü olduğu ve tarihte hangi misyonu taşıdığı sergilenerek, bu parti içinde yine tarihsel sebebler ile ortaya çıkan görüş ayrılıklarının, partiyi ve dolayısı ile ülkenin yönetimini nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Bu bölümde iktidarın karşılaştığı sorunlar hem iç siyasi gelişmeler açısından ele alınmış hem de ülkenin idaresini etkileyen dış unsurlar çalışmanın konusu içinde yer bulmuştur. Muhalefetin durumu ise bu bölüm içinde ayrıca incelenmiştir.

Bir anlamda bu incelemelerin ışığında dönemin sosyoekonomik tablosu sergilenmiş ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nı gerektiren sebebler takdim edilmeye çalışılmıştır. Muhtıra ve amacı sunulduktan sonra hala süregiden sosyal kargaşaları bertaraf etmek için yeni rejimin hangi önlemleri aldığı ve bu sırada yerleşik siyasi partileri rejim içindeki konumu, katkıları ve tepkileri ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu dönemin kimi olayları genel kimi ise belirli ayrıntıları ile ortaya konulmuştur ki, esasen bunlar Cumhuriyet gazetesinin neye nasıl tepkiler verdiğini görebilmek bakımından önem taşımaktadır.

İkinci bölümde doğrudan basınla rejim arasındaki ilişki yaşanan dönem ve Cumhuriyet gazetesi örnekleri üzerine inşa edilmiştir. Muhtıraya kadar olan dönemde Cumhuriyet'in yayın politikası, iktidar partisi AP'ye genel bir eleştirinin hakim olduğu bir karakter çizmektedir. Gazete ülkede iktisadi yaşamın AP iktidarı nedeni ile iflasa sürüklendiği kanaatindedir ve olaylardan tamamen AP'yi sorumlu tutmaktadır. Savunageldiği CHP ise belirli ideolojik değişimler içerisindedir ve bu yapısal sonuçları da beraberinde getirmektedir. Gazetenin, CHP'nin geçirdiği bu evrelere gösterdiği tepkiler de konu edilmiştir.

Üçüncü bölümde, muhtıranın verildiği zaman dilimi ile başlayan Cumhuriyet'in yayın politikası farklılıklar arz etmektedir. Bunun ana sebepleri arasında gazetede yaşanan kadro değişiklikleri bulunmaktadır. Bu değişimlerin sebeplerinin de sergilendiği dönemde yine ana yazarların makaleleri ve gazetenin haberleri ışığında, rejim ve gidişata gösterilen tepkiler ele alınmıştır. Genel yayın politikasını etkileyen faktörlere de değinilmiş ve bunlar arasında yalnızca dönemin siyasal olayları değil aynı zamanda

gazete içindeki çatışmalar da yer almıştır. Gazetenin bu dönemde iki yönetim evresi söz konusu olmuştur ve bunlar kimi zaman birbiri ile tamamen örtüşen kimi zaman belirli farklar ile bütünleşen ama çoğunlukla dünya görüşü açısından taban tabana zıt politikalar sergilemişlerdir. Rejimin Cumhuriyet gazetesine fiili yansımaları da söz konusu olmuş ve bunlar da çalışma kapsamı içinde tutulmuştur.

Sonuç bölümünde ise, çalışmanın tümü üzerinde varılan sonuçlar açıklanmış, konu ile ilgili olaylar ve sonuçları arasındaki bağlantılar ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1970 - 1972 DÖNEMİNİN SİYASAL OLAYLARI

I- ADALET PARTİSİ HÜKÜMETİ DÖNEMİ

A. AP'NİN HÜKÜMET PROGRAMI

1. AP'nin Ekonomi Politikası ve Üç Önemli Adım

Adalet Partisi, 1967-1972 yılları için yepyeni ekonomik ve sosyal hedefler benimsemişti. Özel girişim büyük çapta destekleniyor kamu elindeki iktisat siyasetleri kapitalizme dönük bir yapı kazanıyordu. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı şunları öngörmüştür:

- Türkiye'nin ulusal geliri 1967-1972 döneminde % 40.3 oranında artırılabacaktır.
- Genel büyüme hızı % 7'yi bulurken, sanayide artış hızı % 12 olacak, sanayinin ulusal gelir içindeki payı 1967'de % 16.3 iken, 1972'de % 20.5'i bulacaktır.
- Beş yılda iç tasarruf düzeyi % 77.6, buna karşılık özel tüketim düzeyi de % 2.6 yükseltilecekti. Nüfus artışına karşın, insanların gerçek yaşam düzeyinde % 2.5'luk bir artış gerçekleşecekti.
- Türkiye'de kişi başına ulusal gelir 1967'de 2.580 TL iken, 1972'de 3.200 TL'na yükselecekti.¹

AP, planın genel normlarını belirledikten sonra kapitalizmin gelişimi yolundaki daha özel kamu destekleme araçlarını uygulamaya koymuştur. Demirel'in daha sonra 12 Eylül 1980 askeri ihtilali ile AP'nin yasaklanmasını izleyen zaman diliminde ve akabinde yeni siyasal partilerin kurulmasına izin verildiği günlerde kurdurduğu Büyük Türkiye Partisi'ne esin kaynağı olmuş olan “*büyük Türkiye*” tasarısı daha o günlerden

¹ _____ : 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara, 1967, s. 3-4

başlamıştır. Demirel daha sonra bu projesini “ hürriyet hamlesi, batılılaşma, Batı ile aramızda açılan mesafeyi kapatma özlemi” olarak ifade edecektir.²

27 Mayıs 1960 İhtilali ile esasen Türkiye’de temeli zaten geç atılmış olan eşraf ve tüccar ikilisinin önemli bir sarsıntı geçirdiği, bu konuyu ele alan kaynaklarda dile getirilmiştir. Yine de ihtilal sonrası ortam bu ikilinin yeniden toparlanması ve Demokrat Parti’nin mirasını yeni bir parti kurarak örgütlemek için elverişli gözükmektedir. Nitekim Sertel’e göre; eşraf ve tüccar, “sadece çıkarı toplumun çıkarlarıyla bağdaşmayan ufak bir grup insandan ibaret değildir. Uzun bir süreden beri iktidarı elinde tutmuş olan teşkilatlı bir kuvvettir. Politik ve ideolojik üstyapı da onun çıkarlarını korumaktadır ”.³

İşte tam bu noktada Cem, bu güçlü zümrenin DP’nin yerine AP olarak teşkilatlandığı ve iktidara yeniden geldiğine işaret etmektedir. AP’yi DP’den ayıran önemli bir temel ekonomik görüş farkı yoktur. İki parti aynı çıkar ve zümrelerin değişik dönemdeki temsilcisidir. Her ikisi de bu çıkarlarla kitlelerdeki özlemlerin benzer doğrultuda olduğu belirli bir zaman kesitinin bir ürünüdür.⁴

Genel ekonomi politikasıyla Türkiye siyasal tarihinde yeni bir dönemi belirleyen DP’nin mirasçısı ve günün koşullarına uygun değişiklikleri kapsayan programıyla adı geçen partinin gerçek ardılı AP olmuştur. Programının 1. maddesiyle amacını, “ Türkiye’yi hür dünyanın demokratik, ileri ve müreffeh hür bir ülkesi haline getirmek “ yani çağdaş Batı kapitalist toplumlarını model almak şeklinde saptayan AP, “Batılı manada demokratik düzeni, insan şeref ve haysiyetine yaraşır, vatandaşın düşünce hareket ve vicdan hürriyetine saygılı, beşeri refah ve saadeti en tesirli şekilde gerçekleştiren faziletkar, en ileri ve mükemmel bir cemiyet düzeni olarak” tanımlamaktadır. AP, liberal ekonomi düzeni ve özel girişkenliği demokrasi ve kalkınmanın temeli olarak ele almıştır.⁵

² DEMİREL, Süleyman: Büyük Türkiye, İstanbul, 1975, s. 33-39

³ SERTEL, Yıldız: Türkiye’de İlerici Akımlar, İstanbul, 1969, s. 234

⁴ CEM, İsmail: a.g.e., s. 403

⁵ SENCER, Muzaffer: Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, İstanbul, 1971, s. 273

Türkiye kapitalizminin üç ana sorununa getirilebilecek üç ana çözüm, 1970'in kısa bir zaman aralığı içinde arka arkaya uygulamaya konulmuştur.

a. Yeni Vergilendirmeler

AP'li Maliye Bakanı Mesut Erez'in başlangıçta 28.5 milyar TL olarak sunduğu 1970 Bütçesi'nin iç kaynaklarını sağlamak üzere, milyarlarca liralık yeni vergi öneren olağanüstü bir paket, 21 Mayıs 1970'de yasama organına getirilmiştir. Finansman Kanunu adı ile tek bir yasa içinde bütünleştirilen bu vergiler daha sonra kamuoyunun unutamayacağı yeni vergi türlerini de gündeme getirmişti. Bunlara örnek olarak Taşıt Alım Vergisi, İşletme Vergisi, Gayrimenkul Değer Artışı Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Bina İnşaat Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi, Damga Vergisi ve Harçlar, Spor-Toto Vergisi ve Gider Vergileri verilebilir. Bu vergiler Gevgilili'ye göre gerçekte Türkiye'nin geleneksel ekonomik yaşamına indirilmiş bir darbe niteliği taşımaktadır.⁶ AP açısından olaya bakıldığı zaman iç kaynaklar üstündeki zorunlu tasarrufu artıran yeni vergileri getirmekden başka seçenek zaten bulunmamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan borçların 1933'de 468 milyon TL ve 1950'de 5.5 kat bir büyüme ile toplam borçların 1969'da 55 milyar TL olacak bir süreç izlediği ve 1933'e oranla 36 yıllık dönemde devlet borçlarında 118 katlık bir artış yaşandığı Yaşa tarafından tespit edilmiştir.⁷

Kısacası dönemin hükümeti çok daha yüksek bir kamu geliri elde etmek zorundaydı. AP çeşitli kesimlere ağır vergiler getirirken geçim bunalımı altındaki geniş Türk bürokrasisini tümüyle unutmamıştı ve bu nedenle daha sonra Personel Kanunu meclise sevk edildi.

b. AET ile Bütünleşme

AP, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık kurulmasını öngören 12 Eylül 1963 Ankara Antlaşması uyarınca 1 Aralık 1969 tarihinde sona ermiş

⁶ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 401-403

⁷ YAŞA, Memduh: Devlet Borçları, İstanbul, 1971, s. 199-200

olan hazırlık döneminin ardından geçiş dönemini başlatma kararı aldı ve 23 Temmuz 1970’de Ortak Pazar Bakanlar Konseyi onayı ile bu safhaya geçildi. Protokol uyarınca uzun vadede gümrük birliği gerçekleşecek ve pamuklu dokumalar olarak sınıflanan tekstil ürünlerinde AET yüzde yüz gümrük indirimi sağlayacaktı. Türkiye rekabete uygun sanayi ürünlerinde 12 yılda ve rekabete zor dayanacak ürünlerde 22 yılda uygulanacak bir takvim ile gümrükleri sıfıra indirecekti. Protokolün bir başka önemli maddesi gereğince Türk işçileri ve sermayesinin AET ülkelerinde serbest dolaşımı sağlanacaktı.⁸

23 Kasım 1970’de resmen imzalanan protokolün yukarıda anılan ilk amacının, AET üyeliği gerçekleşmeden gündeme geçtiğimiz yıllarda getirildiği ve Türkiye’nin imzadan tam 26 yıl sonra Gümrük Birliği’ne girdiği hatırlanmalıdır. Realpolitikanın bizlere sunduğu ikinci tarihi vaka ise, işçilerin Serbest Dolaşımı’na ilişkin maddenin 1983’de devreye girmesi beklendiği halde, dönemin Başbakanı Turgut Özal ve Almanya Şansölyesi Helmut Kohl arasındaki görüşmeler sonrasında bir daha dile getirilmemek üzere askıya alındığıdır.

c. Devalüasyon

AP’nin ve Demirel’in üçüncü adımı ise, devalüasyon olmuştur. Aynı zamanda geniş bir ekonomik önlemler dizisi de başlatılmıştır. Kurulan bir Ekonomik Komite, tüm sanayi ürünlerinin fiyat artışlarını denetlemeye başlarken, zamlar da peşinden yağmur gibi geldi. Gevgilili, bu durumu şöyle özetler: “ABD’nin istediği devalüasyon, AET’nin beklediği bütünleşme ve Türkiye’de sanayi toplumuna geçişin zorunlu kıldığı iç kaynakları vergilendirme yolu ile yeniden düzenleme işlemi bitirilmişti”.⁹

Merkez sağda DP geleneğinin asıl mirasçısı olarak ortaya çıkan Adalet Partisi, 1950’lerin popülizminin bir başka kolunu temsil ediyor ve başarısı kanıtlanmış anti-bürokratik koalisyonu yeniden kurmayı amaçlıyordu. Hitap ettiği başlıca seçmen

⁸ Katma Protokol, Türkiye-AET İlişkileri, Ankara, 1976, s. 199-200

⁹ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 407

kesimleri, köylülerin yanısıra, başta serbest meslek sahibi yeni şehirliler olmak üzere, yükselme arzusu taşıyan küçük burjuvaziydi. İktisadi büyüme, iş çevrelerinin yanısıra pazara açılmış köylülüğü ve küçük burjuvaziye de kapsayan yeni bir sağ koalisyona durumuna imkan vererek, AP'nin popülist retorikini sürdürebilmesini sağladı. Parti liderleri kapitalizmin gereklerine uyup burjuvaziye ayrıcalık tanıyan politikaları sürdürürken, devletçilik aleyhtarı ve anti-elitist söylemlerini devam ettirdiler. Bu popülist cambazlığın başarısı ancak 1970'lerde iktisadi büyüme hızının yavaşlamasından sonra azalmaya başladı.¹⁰

Her ne kadar fert hakları ve temel hürriyetlerden AP'nin genel olarak anladığı mülkiyet hakları ve kişisel girişkenliğin hukuksal garantisi olarak şekillenmişse de, bunda 27 Mayıs'ın bazı kurumları ile de AP'yi belirgin hatlar içinde tuttuğu tespitine yer vermek gerekir.¹¹ AP, liberal ekonomik düzeni, demokrasinin ve kalkınmanın temeli olarak ele almış ve liberalizmin en eski ilkesini de en aşırı şekli ile formüllendirmiştir. AP'nin programını DP'den ayıran bazı noktalar da yok değildir. Salt tarıma dayanmak yerine ekonomik kesimler arası bir denge kurmak, yeni endüstri burjuvazisini de bu olanaklardan aynı ölçülerde yararlandırmak AP'nin bir amacıdır. Süratle sanayileşmek zarureti, sanayi alanında kapital birikimi, sermaye hareketinin de sanayiye çekilmesi gibi unsurlar bu nedenle kalkınma planında önemli yer tutar.¹²

Demirel hükümetlerinin ekonomik yaşamın kısırdaması ve hatta iyileşmesinde bazı avantajlarına da değinmek gerekir. Batı Avrupa ülkelerinde çalışmak zorunda kalan işçi yutuşların anavatana gönderdikleri döviz önemli rol oynamıştır. İyi giden havaların etkisiyle bol ürün ve montaj da olsa sanayinin gelişmesi ile halk, Demirel ile birlikte Menderes iktidarının ilk evresinde, 1954'e kadar süren bolluk döneminin yeniden geldiğini de düşünmüştür.¹³ Kısacası halkın moral düzeyinde de gerekli hava sağlanabilmiştir. Çavdar'a göre halk filmlerde görülebilen tüketim düzeylerine erişme

¹⁰ KEYDER, Çağlar: Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İstanbul, 1990, s. 163

¹¹ CEM, İsmail: a.g.e., s. 403

¹² SENCER, Muzaffer: a.g.e., s. 272-275

¹³ ÖZDEMİR, Hikmet: a.g.e., s. 293-294

umutları taşımış, eskiden lüks sayılan dayanıklı tüketim malları ve beyaz eşya yavaş yavaş sıradan hale gelebilmiştir. Yine Çavdar'a göre, enerji maliyetinin düşük olması, ve o zaman için yeterli olan ulaşım şartları da iç pazarı canlı tutabilmiştir.¹⁴ Bir başka görüşe göre, 1960'lardan sonra hakim olan ekonomi politika, korumacı önlemler altında planlı sanayileşme, gerek aydın-bürokrat kesimden gerekse imalat sanayii burjuvazisinden destek alan bir ideoloji haline gelmiştir. Bu çerçeve içindeki tek çekişme konusu, özel sektör ve kamu sektörü arasındaki dengeydi. Buna göre, 1960-80 döneminin ekonomik politikasının ithal ikameci sanayileşme olduğu söylenebilir.¹⁵

Üretim potansiyeline uygun hızda gelişen bir iç pazar da bu arada gelişti. Kırsal yöreler yeni imalat sanayi ürünleri için bir pazar haline gelirken, kentlere göçerek gecekondulaşan bölgelerine de yerleştikleri zaman köyleri ile irtibatı koparmadılar. İmalat sanayi için tüketici artarken devlet de tarım işçisine destek fiyat politikaları ile arka çıktı. İş gücünün gelişmesi nedeni ile bazı özel arazilerde dahi konut yapımına izin verildi. 1962'de sendikalara grev hakkı tanındıktan sonra, 1970'e kadar gerçek ücretlerin de arttığını görmekteyiz.¹⁶

1970'lerden sonra bu bölgelerde salt ekonomik mantık ile ortaya çıkan ve sosyal gereksinimlerine cevap verilmeyen gecekonduların bazı kesimlerinden anarşi ve teröre doğrudan destek çıktığını da görürüz. 1960'larda ve 1970'lerin büyük bölümü boyunca, devlet gelir bölüştürücü mekanizmaların garantörü işlevini gördü. Bu bölüştürücü mantıktan doğrudan doğruya yararlanan toplumsal grupların itirazına açık bırakılan dar manevra alanı, pazarın üretim ihtiyaçlarına şaşırtıcı bir hızla ayak uydurmasına imkan verdi. Birikim modelinin sorunlarla karşılaştığı her durumda, devletin özerkliği hissedilir bir biçimde yerini devletin sadece bir araç olarak işlev görmesine bıraktı. Toprak mülkiyeti ilişkilerinde bağımsız köylü mülkiyetinin ezici bir ağırlığa sahip olması, aynı

¹⁴ ÇAVDAR, Tevfik: Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1839-1950, Ankara, 1995, s. 92-97

¹⁵ PAMUK, Şevket: Political Economy of Industrialization in Turkey MERIP Reports, 93 (1981), s. 26-30

¹⁶ KARTAL, Kemal: Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Ankara, 1983, s. 229-237

zamanda, kırsal kesime gidecek iktisadi ödüllerin çok sayıda üretim-tüketim birimi arasında paylaşılacağı demektir. Bu durum, Menderes hükümetinin başlattığı fiyat destekleme sisteminin sürdürülmesine yol açtı. 1961-1980 döneminde iktidara gelen farklı siyasi eğilimlerdeki hükümetler, tarım girdilerine sübvansiyon sağlayarak ve bir çok ürünün destekleme fiyatlarını suni olarak artırarak bu güçlü lobinin, köylülerin, isteklerine cevap verdiler.¹⁷

Dönemin ekonomi politikalarını anlamak için değinilmesi gereken bir başka unsur da siyasi sebepli dış desteklerdir. 1969'a kadar her yıl ödemeler dengesinde ihracatdan sonra tek başına en büyük kalem, ABD iktisadi ve askeri yardımı idi. 1969'dan sonra işçi dövizleri ilk sırayı aldı ise de, ABD fonlarının önemi devam etti ve bu fonlar 1974'e kadar ticaret açığının hemen hemen yarısını karşıladı. Dolar uluslararası para olduğundan ABD hükümeti bazı ülkelerin burjuvazilerinin sermaye birikimini stratejik amaçlarla desteklemiştir.¹⁸ Sanayileşmenin hızını sürdürebilmesinde ve gerekli kaynağın süratle temininde Türkiye'nin tek başına gıda yeterliliğine sahip bir ülke olduğu da burada belirtilmelidir.

Ekonomi politikalarında belirli kalemlere bel bağlamanın tutarsızlığı ve hatta tehlikesi ileriki yıllarda ortaya çıkacak ve Türkiye, önce işçi dövizlerinde düşüşe ve daha sonra 1973-1974 petrol şokuna şahit olacak ve 1976-1979 döneminde sanayisini ayakta tutabilmek için döviz rezervlerinin dörtte birini petrole harcayacaktır.

2. Dış Siyasetde Dönemin Karakteri Ve Demirel Hükümetleri

Demirel yönetiminin ekonomik gelişmenin ve kitle çıkarlarının gerektirdiği "geçmişe oranla daha az bağımlı" bir dış siyaset izlemesi; dış ve iç hakim zümrelerden bazılarının ve bağımlılıktan yana olanların tepkisini çekmiştir. Üstelik, Türkiye'nin bulunduğu

¹⁷ KEYDER, Çağlar: a.g.e., s. 128-129

¹⁸ KEYDER, Çağlar: a.g.e., s. 146-147

Ortadoğu'nun büyük mücadelelere sahne olması, bu “daha az bağımlı” siyaseti büsbütün tehlikeli kılmıştır.¹⁹

12 Mart müdahalesinden önceki birkaç yıl içinde, ülke içinde öyle süratli gelişmeler olmuş, bu gelişmeler öylesine yeni boyutlar kazanmıştır ki, kamuoyunun dış politika olaylarına karşı son yıllarda artmakta olan ilgisi birden bire azalmış, asgari düzeye inmiştir. Bu iç gelişmeler yanında, Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren dış olaylardaki yavaşlama da gene kamuoyunun dış politikaya olan ilgisini azaltmıştır. Kıbrıs çözümlenmemiş bir sorun olmakla birlikte artık bir bunalım da değildir. 1967'de Türkiye ve Yunanistan'ı bir savaşın eşiğine getiren olaylarda, 1968'de toplumlararası görüşmelerin başlaması ile belirgin bir yumuşama da izlenmiştir.

Kamuoyunda tepki gören Amerikalılar için “görüntüyü azaltma politikası” başarı ile uygulanmış ve Sovyetler Birliği'nden sertlik rüzgarları Türkiye'yi de içine almıştır. 1968 yılında Prag Baharı sonrasında Sovyetler'in, Çekoslovakya'yı işgal edişleri, Türkiye'deki tehdit algılamasını zirveye çıkarmıştır. Sovyetler tehlikesi nedeni ile ABD ile olan ilişkilerde eski kan kaybının durduğunu da eklemeliyiz. Sonuç olarak 1965-73 yılları arasındaki devrede, yani Kıbrıs Barış Harekatı'na kadar olan dönemde, Türk Dış Politikası eşine az raslanır bir dinamizm göstermiştir. Bu dönemde Türkiye olayların seyri içinde çıkarları için değişik dış politik ittifaklar aradığı bir dönemdir.²⁰

Kısaca bu dönemi, batı ile mevcut ilişkilerini zedelemekten, Türkiye'nin “Doğulu” devletlerle gerginliğini hala sürdüren ilişkilerini normalleştirmek ve gelişmekte olan devletler, özellikle komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmak çabasına girdiği bir dönem olarak değerlendirebiliriz. Bu davranış öyle bilinçli olmuştur ki, 1965'den sonra Türk hükümetlerinin Başbakanı olan Süleyman Demirel, 12 Mart 1971 askeri müdahalesi üzerine bu görevinden ayrıldıktan sonra verdiği bir mülakatta “Türkiye'de hiçbir

¹⁹ CEM, İsmail: 12 Mart, İstanbul, 1973, s.49

²⁰ GÖNLÜBOL, Mehmet ve Diğerleri: Olaylarla Türk Dış Politikası, c. 1(1919-1973), c. 2 (1973-1983), Ankara, 1987, s. 539

Başbakan Birleşik Amerika'ya benim kadar “hayır” dememiştir” biçiminde konuşmuştur.²¹

Bu durumu 1970'lere uzanan son ABD-Türkiye ilişkilerinde tespit edebiliriz.

3 Temmuz 1969'da Savunma ve İşbirliği Anlaşması imzalanır. Gizli olan bu anlaşma, 7 Şubat 1970'de Demirel tarafından bir basın toplantısında özetlenir; anlaşma “karşılıklı egemenlik ve eşitlik prensibine” dayanmakta idi. Tesis ve üslerde ortak kullanım esas olacaktı ve Türkiye'nin onayı olmadan da herhangi bir harekata artık izin verilmemekte idi. 1968'ler itibarı ile Türkiye'de ABD'ye yönelik sol kökenli öğrenci tepkilerinin de bu belirgin değişime bir yön verdiğinden bazı kaynaklar söz etmektedir.²²

Ne var ki bu politika, kendi ekonomik çıkarları için her çeşit yakınlaşmaya girebilen dış çevreleri, Türkiye söz konusu olunca, hayli rahatsız etmiştir. Hele, Ortadoğu konjonktüründeki değişimin çerçevesinde, Batı bloku için, Türkiye'nin her zaman daha fazla “güvenilir” olmasına ihtiyaç vardır. Batılıların Türkiye üzerindeki düşünceleri dikkatle değerlendirilmelidir. Örneğin Avrupa Parlamentosu Türk Grubu başkanı Senatör Şevket Akyürek'in, partisinden (AP) istifa ederken vermiş olduğu demeç bu konuda ışık tutucudur.

Akyürek, Şeker Bayramı'ndan önce, 9.12.1970'de Pariste yapılan toplantıda, Alman heyeti başkanının kendisine, “Almanya'nın Türkiye'ye 300 milyon marklık yardım vermeyi düşündüğünü, ancak bu yardımın kullanılması konusunda endişe içinde bulunduklarını” söylediğini bildirmektedir. Akyürek, bu kuşkunun Avrupa parlamentosunda da yaygın olduğunu duyurmaktadır. Türk Grubu Başkanına göre, Batı'nın kuşkuları “Bu hükümetle daha ne kadar çalışacaksınız?” sorusunda toplanmaktadır. Batılılar, “Memleket sosyalizme gidiyor, hükümetiniz bigane kalıyor; yatırım konusunda güvenemiyoruz” demektedirler. Demirel yönetiminin dış siyaset

²¹ GÖNLÜBOL, M., ve DİĞERLERİ: Olaylarla Türk Dış Politikası, c. 1-2, s. 500

²² ARMAOĞLU, Fahir: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990), c. 1, Ankara, 1994, s. 823

konusundaki ikinci özelliği, çok yanlı ilişkiler kurmak yönünde önemli adımların atılmasıdır. NATO çerçevesinde kalmakla beraber, yönetim, Sovyetler Birliği'yle geniş bir iş birliğine girmiş, büyük kapsamlı yardım anlaşmaları yapmıştır. İzlenen bu dış siyaset, Türkiye'yi, Çin'i tanımanın bile eşiğine getirmiştir. Cem'in İdris Küçükömer'i zikrederek tespit ettiği bir nokta da ilginçtir. Demirel yönetiminin iç ve dış sorunlardaki tutumuyla, Batılı dostların gözünde eskisi kadar güvenilir olmayan bir Türkiye yaratmış olduğu kesinlikle öne sürülebilir.²³

B. AP İÇİ MUHALEFET

1. AP'de Demirel'e Başkaldırı

Adalet Partisi, Demokrat Parti'nin varisi olmak iddiası ile 11 Şubat 1961'de 27 Mayıs ihtilalinin ilk Genelkurmay Başkanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın liderliğinde ve Tahsin Demiray (Köylü Partisi Genel Başkanı), Ethem Menemencioğlu (Öğretim üyesi), Cevdet Perin (Öğretim Üyesi), Muhtar Yazar, Kamran Evliyaoğlu (Eski DP Milletvekili), Mehmet Yorgancıoğlu (Eski DP Milletvekili), İhsan Önal (Doktor), Emin Acar (Avukat), Şinasi Osma (Emekli Albay) tarafından kurulmuştur. AP'nin kuruluşunda politikaya ilk kez giren adlara raslanmaktadır. 27 Mayısçılar tarafından Ağustos 1960'dan sonra emekli edilen ordu mensupları ile serbest meslek mensupları ve üst düzey eski bürokratlar bu grubu oluşturmaktadır.

Kapatılan DP'nin eski milletvekilleri ise daha önce siyaset sahnesinde yer almış AP kurucularıdır. Bu kesimin AP'nin kırsal kesimdeki eski merkezlerini toplaması ve yeniden teşkilatlanmasında önemleri büyük olmuştur. Özellikle bir manevi mirasa dayanmak temel esin kaynağı olarak söylemlerde yerini alır. Bir üçüncü grub olarak karşımıza dindar ve milliyetçi isimler çıkmaktadır.²⁴ Partinin kuruluşundaki bu akımların daha sonraki yıllarda açık tartışma ve hatta ayrılıklara girdiğini tarih göstermektedir.

²³ CEM, İsmail: a.g.e., s. 52

²⁴ ARSEV, Bektaş: Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP ve AP, 1961-1980, İstanbul, 1993, s. 149-153

1970 yılı, AP içindeki bazı kıpırdanmalarla başlar. Haysiyet Divanına sevk edilen bir grub partiliyi, Sadettin Bilgiç ve arkadaşlarının Demirel tarafından kabine dışı bırakılmaları izler. İhraçlar, parti içi muhtıralar ve istifalar ardı ardına gelir.

2. Dosyalı Muhalefet

AP Meclis Grubu içinde ilk kez Ethem Kılıçoğlu'nun "dosyalı muhalefet" kavramını ortaya atışı, 1970'in yılbaşı günlerine rastlar. AP'li parlamento üyesine göre, AP iktidarının doruklarında, kişisel yarar sağlamaya dönük kirli işler olmaktadır. Bunlar ortaya konulmalı, gerçekler tartışılmalıydı. Kılıçoğlu, " dosyalı muhalefetten alınanlar, menfaat şirketi üyeleridir" diyordu. Parti içi muhalefetin doğal önderi durumundaki eski milliyetçi Dr. Sadettin Bilgiç de sesini gittikçe yükseltiyor, Demirel'in kendilerini itidal ve basiretle dinlemesi gerektiğini açıklıyordu. AP'de gelenekçi eğilimleri ağır basan milliyetçi kanat, Demirel'in liberal-kapitalist programına karşı bir büyük başkaldırıyı hazırlama dönemindeydi. Batı ile bütünleşme yönündeki uluslararası niteliğiyle liberal program, milliyetçi ideolojinin ana kavramları ile temelden çelişkiyordu.

8 Ocak 1970 günü Talat Asal parti Genel Sekreterliği'nden istifa eder. Adalet Partisi'nden ihraç talebi ile Yüksek Haysiyet Divanı'na sevk edilen Cevat Önder, AP'deki huzursuzluğun baş sebebi olarak Demirel'in tutum ve davranışına işaret eder. Demirel'in AP'yi de milleti de uçuruma sürüklediğini belirtir. AP'yi ikiye bölen ve partiyi birbirine düşürenin de Demirel olduğu muhalif kanatça sıkça dile getirilir. Onlara göre; Demirel bulunduğu mevkiye zahmetsizce gelmiş olup, etrafında fikir sahibi olanlara tahammül edememektedir.²⁵ 17 Ocak'ta da, 72 AP parlamento üyesi Demirel'e bir anlamda muhtıra verir. Celal Bayar ve bazı DP'lilere siyasi haklarının verilmemesi için devlet mekanizmalarına daha önce söz vermiş bulunan Demirel'e karşı bir cephe de bu noktadan açılır.²⁶ " 72'lilere" göre, Başbakan Demirel iktidar bıkkınlığı ve ihtilal fobisi içindedir ve esasen Demirel AP'nin seçimleri kazanmasını dahi

²⁵ *Cumhuriyet*, 9. 1.1970, s. 1

²⁶ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 414

istememiştir.²⁷ AP içindeki kavga her geçen gün biraz daha şiddetlenmektedir, AP grubu adeta bir kaynayan kazan haline gelmektedir. Erzurum milletvekili Cevat Önder ile Konya milletvekili Ethem Kılıçoğlu'nun Yüksek Haysiyet Divanı'nın acele kararı ile partiden atılması kavganın hızını tamamen artırmıştır.²⁸ 72'liler 1946 ruhuna dönüşmesi çağrısını muhtıranın özü haline getirmişlerdir. Demirel bunu kendisine karşı bir haksızlık olarak değerlendirerek, “ Dağ fare doğurdu” der.²⁹ Bu arada AP'de tasfiye çarkı işlemektedir. AP Genel İdare Kurulu'na yeni bir ihraç listesinin hazırlandığı ve muhtıra veren milletvekillerinin şiddetle suçlamalarına devam ederken onları ihraç için dosyaların da sevk edildiği haberleri basında yer alır.³⁰ “ Su İşleri Müdürü” Demirel'in partide temizlik hareketına girişmesi üzerine 4 Şubat 1970'de Bilgiç, Sükan, Menderes, Turgut, Bilgehan ve Asal parti Genel İdare Kurulu'ndan istifa ederler. AP yeni tepkilere gebe dir ve Demirel'in tutumunu değiştirmemesi durumunda da artacaktır.³¹ Muhallif grubun amacı açıktır ve onlar Demirel'i mutlaka düşürmek istemektedirler. Başbakanlığa AP içinden Demirel'in dışında kim gelirse onu destekleyeceklerini de açıklarlar.³²

C. Hükümet Değişikliği

1. AP Hükümeti Düşüyor

Esasen Demirel'in derdi, 11 Şubat 1970 günü mecliste oylanacak 1970 bütçesidir ve bu bir anlamda Demirel'in partiye ne kadar hakim olabildiğinin de bir göstergesidir. Nitekim oylama sonucu Demirel için ilk şoktur ve AP kendi bütçesine 41 red oyu verir. Demirel, kırmızı oy veren 41 milletvekilini ihraç talebi ile Haysiyet Divanına sevkettirir.³³ Muhtıracılardan gelen bu tepkiye Demirel'in yorumu ilginçtir. Demirel,

²⁷ *Cumhuriyet*, 1. 2. 1970, s. 1

²⁸ *Cumhuriyet*, 1. 2. 1970, s. 1

²⁹ *Cumhuriyet*, 18. 1. 1970, s. 1, st. 7-8

³⁰ *Cumhuriyet*, 30.1.1970, s. 1, st.4

³¹ *Cumhuriyet*, 5. 2. 1970, s.1, st. 4

³² *Cumhuriyet*, 9. 2. 1970, s. 1, st. 5

³³ *Cumhuriyet*, 13. 2. 1970, s. 1, st. 8

kanun mahiyetinde olan bütçenin reddini hükümetin düşmesi ile eş tutmak istemeyecektir.³⁴

13 Şubat günü Cumhurbaşkanı Sunay, Demirel'i kabul eder ve 2 saate yakın süren görüşme sonrasında Demirel, hükümetin iş başında olduğunu açıklar. Memleketin hayrına hiçbir fedakarlıktan kaçınmayacağını söyleyen Demirel, 15 Şubat günü bu kez kendisi Sunay'ı ziyaret eder ve istifasını sunar.³⁵ Demirel düşmüştür ama görevi de yine alabilmiştir.³⁶

2. Hükümet Kurma Görevi Yeniden Demirel'de

Her ne kadar meclisdeki en büyük parti olarak yeni hükümeti kurma görevi yeniden Demirel'e verilmişse de, Demirel'in bu kez güven oylamasında da karşısına aynı grubun dikilmesi tehlikesi vardır. Dosyalı muhalefet, temelini bu şekilde Demirel'in yakınlarına haksız çıkar sağladığına ve suistimallere dayar. Basın da buna destek verir. Özellikle, Günaydın gazetesinin yayınları sonrasında Demirel bu kez basına karşı tazminat davaları açmaya başlar.³⁷

İlk kez bu dönemde başka partilerden milletvekili transferlerine raslamaktayız. Siyasetin iki ucu keskin kılıcı esasen demokrasinin hem oturmasının hem de bir takım siyasi erdemlerin erozyona uğradığı bir döneme de şahadet eder. Basında hükümet buhranının yapay önlemlerle giderildiği ve ülke genelinde kargaşanın duramayacağına dair yazılar yer alır.³⁸

Hükümet buhranının 17.gününde AP Genel İdare Kurulu kabine kurma görevi alırken, Demirel "arabanın tekerine taş konduğunu ve onlara düşen vazifenin arabayı tekrar yürütmek olduğunu" ifade eder.³⁹ Demirel'in taktikleri ve yatıştırma politikası sonunda meyvesini verir ve daha sonra Demokratik Partiyi kuracak olan 41'lerin

³⁴ *Cumhuriyet*, 12. 2. 1970, s. 1, st. 4

³⁵ *Cumhuriyet*, 13. 2. 1970, s. 1, st. 5-6

³⁶ *Cumhuriyet*, 15. 2. 1970, s. 1, st. 6

³⁷ GEVGİLİLİ, Ali : a.g.e., s. 416

³⁸ TÜRENÇ, T ve E.AKYILDIZ, a.g.e., s.289-290

³⁹ *Cumhuriyet*, 3. 3. 1970, s. 1, st. 5-6

otuzunun oylamaya katılmaması sağlanarak 15 Mart 1970’de 226 barajı aşılar ve Demirel’in yeni kabinesi 232 güven oyu alır.⁴⁰

Demirel bu arada Odalar Birliği içindeki Erbakancı kadroyu tasfiye eder ve Personel Kanunu tasarısını da Meclis’e sunar. Erbakan’a karşı bu operasyonun mantığını açmak için 24 Ocak 1970 günü Erbakan’ın AP’yi ülkeyi CHP gibi sola çekmeye çalışmakla suçlaması ve sağdaki toparlanmanın yeni bir parti sayesinde olacağı açıklamasını hatırlatmak gerekir.⁴¹ Nitekim Erbakan, 8 Şubat 1970 günü Milli Nizam Partisi’ni “iki buutlu ve Türkiye’nin en ileri partisi “olarak ilan eder ve “mason ve siyonistlere partinin kapalı olduğunu “ da vurgulayarak Demirel’e kesinkes cepheyi açar.⁴² Esasen bu cephelere rağmen Demirel tırmanışta tutunmaya başlamıştır .

Demirel, 1970’nin bunalımlı yazında AP içindeki son savaşını 24 Haziran günü verir. Başbakan hakkındaki soruşturma komisyonunun başkanlığı seçiminde AP milletvekilleri esasen kendi siyasi doğuşlarına vesile olan insanlarla yani 41’lerin bir bölümü ile yumruklaşır ve mecliste geçen bu sahneler daha sonra unutulmaz. Demirel’e karşı olan 41’ler topluca AP’den giderken, Dr. Bilgiç ve 25 arkadaşı AP’den atılır. 21 Eylül 1970’deki Büyük Kongre’de ise Demirel kendisi karşısında yeralan adayları siler ve AP’ye kesin hakimiyetini ilan ederek Başkan seçilir. Partiden istifalar başlar ve 12 Kasım 1970’de İlhan Darendelioğlu ve ardından 13 Kasım günü Millet Meclisi Başkanlığını yıllardır sürdürmüş olan Ferruh Bozbeyli partiden ayrılır. Meclis’de “şâibeli Başbakan” olarak anılan Demirel’in rahatladığı son durak da, Yüce Divan’a sevkinin tehlike olmaktan çıktığı oylama olur. Siyasi bir terkiib ile karşı karşıya olduğunu ve oyunun icaplarının işlediğini söyleyen Demirel, kendisini suçlamış olan 276 kişiden bir kısmını ikna eder ve 309 oy ile soruşturma Demirel lehine olacak şekilde rededilir.⁴³

Konuya genel olarak bir kez daha yaklaşırsak, 27 Ekim 1965’de Demirel’in Başbakanlığı ile başlayan AP iktidarının ilk evresinin 12 Mart 1971’deki askeri muhtıra

⁴⁰ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 417

⁴¹ *Cumhuriyet*, 24.1.1970, s. 1

⁴² *Cumhuriyet*, 27.1.1970, s. 1

⁴³ GEVGİLİLİ, Ali : a.g.e., s. 422-424

ile sona erdiği günlere kadar oldukça fırtınalı olduğunu görmekteyiz. Yine de bu dönemdeki yoğun CHP ve TİP muhalefet görüşlerinin aksine, tıpkı DP döneminde olduğu gibi halk ile AP'nin sağlam bir diyalog oluşturabildiğini de görebiliriz. Ekonomide yaşanan gelişme veya nicel büyümenin buna katkısı da olmuştur. Jeopolitik olarak sancılı bir konumda bulunan ve bu hassasiyetten hem dış hem de iç politik dinamikleri yeterince etkilenmiş olan Türkiye'de demokrasinin yerine oturma sürecinin de sancısız olacağını beklememek gerekir. Yine de dış ilişkilerde ABD ile SSCB arasında yumuşamanın hüküm sürmeye başladığı ve dünya ekonomisinin çevre ülkelerinde büyümelerine izin verdiği bir ortamda Başbakanlık koltuğuna oturan AP lideri Süleyman Demirel, avantajlı konumunu iyi kullanabilmiştir diyebiliriz.⁴⁴ 1965 seçimlerinde kendisine ulaşan bir tehdidi rahmetli Abdi İpekçi'ye Demirel şu şekilde aktarmıştır: “Giresun'da ben kürsüden inerken bana bir kağıt verdiler; ” Menderes'i astık seni de asarız”. Biz böyle bir atmosferde vazife aldık”.⁴⁵

Kısacası dönemin özel olduğu tartışılmazdır. Bununla birlikte Cem'in de belirttiği gibi , AP kendi ekonomik anlayışı çerçevesinde Türkiye'de yapılabilecek en akıllı ve temkinli iktidarı kurmuştur ve kitlelerinin demokratikleşmesini ve ülkenin sanayileşmesini kolaylaştırıcı bir işlev taşıdığı bu niteliğini 1970'e kadar sürdürmüştür.⁴⁶ Umdukları desteği alamayan bazı grupların ise radikal önlemlere başvurduğu dinamik süreç de bu arada zaman kulvarında yerini alır. Üniversite öğrencileri boykotlara başlar; Demirel'in tepkisi İsmet İnönü'nün eylemci öğrencilerin yanında yer alması ile nerede ise tarihe geçer: “Yollar yürümekle aşınmaz”.⁴⁷

⁴⁴ ÖZDEMİR, Hikmet: *Türkiye Cumhuriyeti*, İstanbul, 1995, s. 293-294

⁴⁵ ARCAYÜREK, Cüneyt: *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar, 1960-1965*, İstanbul, 1984, s.103

⁴⁶ CEM, İsmail: *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul, 1979, s. 379

⁴⁷ ÇAVDAR, Tevfik: “Demokrat Parti”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 8, s. 2091-2092

D. YENİ HÜKÜMETİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

1. Tırmanışa Geçen Sosyal Huzursuzluk ve 12 Mart'ı

Hazırlayan Şartlar

Yapay önlemlerle giderilen hükümet buhranının ülke genelinde kargaşanın durmasını engelleyemeyeceği günlerde Demirel hükümetinin karşısında daha sonra önce 12 Mart 1970 askeri muhtırası sürecine ve daha sonra 12 Eylül 1980 askeri ihtilaline kadar ülkede gündemin başına oturacak bir anarşi sorunu belirecektir. Sağda ve solda çeşitli kamplara bölünen gençlik gruplarının çatışmalarının nerede ise sıradan görülmeye başlandığı bu günlerden birinde AP iktidarı, “Sendikalar Yasası”nda değişiklikler yapmak isteyince, işçi kesimi harekete geçer ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, DİSK, direnişe başlar. 1970 Haziranı kanlı olaylara sahne olur. İşçilerle güvenlik güçleri karşı karşıya gelir. İşgal ve boykotlar peşpeşe gelmektedir. Gediz'deki deprem ve İstanbul'daki kolera salgını halkta morali düşürür ve bir de buna Türk Lirasının değerinin % 67 oranında düşürülmesi eklenir. 27 Mayıs öncesinde olduğu gibi sokaklarda insanlar muhtemel bir darbeden söz etmeye başlarlar. 1971'in ilk aylarında 4 Mart günü NATO'da görevli 4 ABD askeri, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarınca kaçırılır. Kırıkhan'da bir camiye atılan bomba dinci grupları harekete geçirirken, TİP İlçe Başkanı'nın eczanesi ile bir yayınevi tahrip edilir ve olaylarda iki kişi de can verir.⁴⁸

Türkiye üzerinde oynanan oyunların mayası ne yazık ki tutmaya başlamıştır ve olayların ardı arkası kesilmez. Asker de huzursuzdur ve Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Genişletilmiş Komuta Konseyi'nin toplayarak ordunun tedirginliğini Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a aktarır. O günlerde Tağmaç Paşa'nın girişimlerini,

⁴⁸ TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ: a.g.e., s.290-291

Abdi İpekçi 11 Mart 1971 günkü başyazısında “ Silahlı Kuvvetler’in müdahalesi için yapılan baskıları önlemeye çalışıyor” diye değerlendirmektedir.⁴⁹

3 Mart 1971 günü Memduh Tağmaç’ın 2000’e yakın üst rütbeli subayı toplayarak; “ Sosyal uyanış, ekonomik gelişmenin önüne geçti. Türkiye hiçbir zaman sokağa bırakılamaz. Durum vahim değildir. Her şeyi biliyoruz, hazırız ve ne yapılırsa biz yapacağız” şeklinde bir açıklamada bulunur.⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi 12 Mart’dan 25 yıl sonra yayınladığı bir yazı dizisinde 9 Martçılar olarak anılan ve ordu içinde sol eğilimli subayların girişeceği bir başka darbe hareketinin, Faruk Gürler ve Muhsin Batur tarafından “satıldığını” yorumlamaktadır.⁵¹ Tağmaç, solcu gerillaların kentleri saran eylemlerini “komünist ihtilal girişimi kapının eşiğindedir” şeklinde değerlendirmektedir ve sol eğilimli bir kısım subayın darbe hazırlığı içinde olduğuna dair istihbaratlar ulaştıktan sonra artık zaman yitirmemek gerektiğine inanmıştır.⁵²

Esasen 12 Mart 1971 gününe akan sürecin tamamı AP iktidarının temel sorunlarını oluşturmuştur. Bu nedenle 1965’e burada geri dönmek gerekecektir. 1965’e gelindiğinde Demokrat Parti anlayışının mahkum edilmiş ve Başbakanı Menderes, Maliye Bakanı Polatkan ve Dışişleri Bakanı Zorlu idam edilmiş olduğunu görmekteyiz. 22 Şubat ve 21 Mayıs darbe girişimleri de geride kalmıştır. Kısacası 27 Mayıs dönemi kapanmıştır. 1965 yılında, 1961 Anayasası’nın getirdiği haklar ve özgürlükler çerçevesinde toplumsal muhalefet hızla yükselmektedir. 1961 Anayasası kişilere, sosyal kategorilerine, sınıflarına bakmadan insanca yaşanacak bir düzen ve adil sosyo-ekonomik ilişkiler getirmek için düzenlenmişti.

10 Ekim 1965’de yapılan seçimlerle 27 Mayıs dönemine son verildi. AP, oyların % 52.87’sini alarak tek başına iktidar oldu. Bu seçimlerde Türkiye İşçi Partisi de 14 milletvekili ile meclise girdi. Sol kesimin yelpazesi genişlemişti. 1965’de üniversite

⁴⁹ TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ: a.g.e., s. 292

⁵⁰ DEĞER, Emin: CIA Kontr-Gerilla ve Türkiye, Ankara, 1977, s. 158-162

⁵¹ TEZTEL, Deniz: “Demokrasiye İndirilen Balyoz”, *Cumhuriyet*, 12.3.1996, s. 4

⁵² KIRÇAK, Çağlar: Türkiye’de Gericilik (1950-1990), Ankara, 1993, s. 227

gençliği Fikir Klüpleri Federasyonu'nun , FKF, kurulmasına şahit oldu. 1968'e gelindiğinde Türkiye, dünyadaki genel değişimden doğal olarak etkilendi ve öğrenci olayları bize de sıçradı. Temmuz ayında ABD 6.Filo'sunun İstanbul'a gelişi sırasında patlak veren olaylar aslında daha sonraki olaylara bir işaret idi. 1969'da FKF, adını değiştirdi ve Devrimci Gençlik Federasyonu, Dev-Genç, kuruldu. İlginçtir, daha sonra bu sol kamplaşmalara kadar gidecek ve Dev-Genç içinden Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, THKO, ile Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi ,THKP-C, örgütleri çıkacaktır. Sağ kesim de boş durmayınca, bu kez bu kampların kendi içlerinde ve daha geniş olarak birbirlerine karşı sağcı ve solcu olmak üzere kanlı çatışmalar başlayacaktır.

1970 yılına gelindiğinde herşeyin kötüye gitmesi ve ekonomideki kaynakların sosyal istikrarı teminde yetersiz kalması Demirel hükümetinin başlıca sorunudur⁵³ Cem'e göre asker ve sivil memur maaşlarına 1970'de yapılan zamlar devlet yatırımları üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Devletin cari harcamaları artmış, bu harcamanın karşılanması için getirilen vergiler, iş çevreleri ve varlıklı zümrelerin baskısı sonucu hayli sınırlanmıştır. Tarım sektörünün beklentilerine de cevap verilememiştir. Sokak çatışmaları ve saray entrikaları ile Türkiye nerede ise Yunanistan'ın halini hatırlatmaktadır. ABD ve Sovyetler kozlarını paylaşmak için bütün ilgilerini Ortadoğu'ya yöneltmişlerdir. Geçmişe oranla daha az bağımlı bir dış politika izlemeye çalışmış olan Türkiye'ye ABD soğuk ve kırgındır. Ek askeri yardım programına bu nedenle Türkiye alınmamıştır. Sanayi kesimi her yönü ile iktidar partisi olan AP'yi etkilemektedir.⁵⁴

Cem, 5 Ocak 1971 günkü yazısında Demirel'i de tahlil etmekte ve Demirel'in en çok düşman toplamış Başbakan olduğunu ve bunun nedeninin onun döneminde halk kitlelerinin eskiye oranla büyük gelişme imkanları bulduğunu ve sermayenin buna şimdi olağanüstü bir tepki gösterdiğine işaret ederek, Demirel'i halkı hatırlamaya ve halka karşı hiçbir karara imza atmamaya davet etmektedir. Cem'e göre aksi takdirde Demirel

⁵³ DEĞER, Emin: CIA Kontr-gerilla ve Türkiye, Ankara, 1977, s. 158-162

⁵⁴ CEM, İsmail: 12 Mart, s. 26-27

kendi sonuna imza atacaktır.⁵⁵ Gevgilili'ye göre ise Demirel'in izlemeye çalıştığı liberal-kapitalist program çerçevesinde oluşturmaya çalıştığı yeni iktidar odağına karşılık, AP'nin eski çevresel destekleri de parçalanmış durumdadır.⁵⁶

Özdemir'e göre ise , 1960'lar Türkiye'sinde değişen politikanın parlamento-içi yeni dinamikleri, CHP'nin merkez sol kanada doğru kararlı manevrası; sosyalistlerin meclise girişi ve merkezin sağında politikanın yeni renkleri olarak, Türkçü ve İslami hareketlerin ivme kazanmalarıdır. Parlamento-dışı dinamikleri ise, öğrenci ve işçilerin örgütlü ve eylemli şekilde politik süreçte yer alma arayışıdır. Bununla birlikte söz konusu gelişmelerin, rejim ve sivil toplum açısından 1968'den itibaren bir güvenlik krizine yol açtığına dair Pevsner'in tespitine katılan Özdemir, bu krizin 1971 Ordu müdahalesinde payı olduğunu vurgular.⁵⁷

Abdi İpekçi için Gazeteciler Cemiyeti tarafından düzenlenen 30 Ocak-1 Şubat 1980'deki "Türkiye'de Terör" adlı seminerde dönemin Adalet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Sadettin Bilgiç'in bir tespitini burada vermek gereklidir: " 1970 senesi baharında meydana gelen hadiseler, 1971 hadiseleri, memleketi büsbütün anarşinin, terörün içerisine itmiş bulunuyordu. Bugün de o gün gibi bir noktaya gelmişsek, bu gelişme meseleleri ne kadar başlangıçta hafife aldığımızı ve onların büyüye büyüye bizi bir noktaya getirdiğinin izahını yapmak zorundayız."⁵⁸ Bu sözlerin telaffuzundan sekiz ay sonra Türkiye 12 Eylül'ü yaşamıştır.

2. Demirel Hükümeti Dönemi ABD İlişkileri ve Sorunlar

a. Orta Doğu Sorunu

Demirel yönetiminin Ortadoğu siyaseti , geçmişle kıyaslanmayacak kadar bağımsız olmuştur. Hatta, ait olduğu blokun Türkiye için öngördüğü göreve bile yer yer ihanet etmiştir. Öyle ki, 1970'in Ortadoğu bunalımı sırasında A.B.D.'nin Lübnan'a asker

⁵⁵ CEM, İsmail: 12 Mart, s. 30

⁵⁶ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 424

⁵⁷ ÖZDEMİR, Hikmet: a.g.e., s. 296

⁵⁸ _____: Türkiye'de Terör, Gazeteciler Cemiyeti Yayını (30 Ocak- 1 Şubat 1980), İstanbul, 1980, s. 274

çıkarması söz konusu edildiğinde, Başbakan Demirel, “ Ortadoğuya Amerikan askerleri gönderilmesinde Türkiye'deki üslerin kullanılamayacağını “ kamuoyuna açıklamaktadır. Gene Türkiye, Arap ülkelerine silah taşıyan doğu bloku uçaklarının kendi alanlarında yakıt ikmali yapmalarına artık izin vermektedir.⁵⁹

Türkiye'nin içinde bulunduğu jeopolitik konumdan kaynaklanan ve tarihsel bunalımlarda da etkilenmiş olan geleneksel dış politikasının bu dönemde olduğu kadar Türk yöneticilerin kafalarını yorduğuna pek az şahit olmaktayız. Nitekim, Ortadoğu'da daha tarafsız bir siyaset talebinde bulunan İsmet İnönü'ye Demirel bir meclis konuşmasında şu cevabı vermiştir: “ Birleşmiş Milletler'deki Kıbrıs görüşmelerinde olduğu gibi Türkiye'nin ilelebet yalnız kalmasını, dost edinmemesini, tek başına bir “Dördüncü Dünya” mı yaratmasını istiyorsunuz? ”⁶⁰ Türkiye'nin Arap ülkelerine silah taşıyan Doğu Bloku uçaklarına kendi alanlarında yakıt ikmali yapmalarına izin vermesi sonrasında ortaya çıkan bu tartışmanın o günlerdeki mantığı, esasen bugünlerde dahi süren bir devlet ve hareket mantığı sorgulamasına da ışık tutabilir.

b. Haşhaş Anlaşmazlığı

ABD ile olan ilişkilerde bu dönemde yaşanmış olan bir gerginliğin karakteri de ilginçtir ve Demirel'den sonra Ecevit hükümeti de bu sorunla yıllar sonra uğraşmak zorunda kalacaktır. Türkiye'de 1960'lara kadar 21 ilde afyon ekimi yapılmaktaydı. Aynı dönemlerde uyuşturucu kullanımı ABD'de önü alınmaz bir sorun haline gelmişti. ABD'nin hayat damarlarına zerke edilen öldürücü zehirin % 80'nin kaynağının Türkiye olduğu propagandası yapılıyor ve ekonomik ceza tehditleri ile ABD Türkiye üzerinde baskı kurmaya çalışıyordu.⁶¹ Dönemin ABD Başkanı Nixon'un verdiği talimat üzerine Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger bu konuya kökünden bir çözüm bulma kararı aldı. Kararın ortaya konduğu cümleler Türkiye'yi oldukça ilgilendirmektedir. Bu

⁵⁹ CEM, İsmail: a.g.e., s. 49

⁶⁰ CEM, İsmail: 12 Mart, s. 50

⁶¹ *Cumhuriyet*, 2. 2. 1972, s.1

karara göre; “hükümetleri değiştirme pahasına da olsa, eroin akımı durdurulacaktır”. Nixon bunun üzerine Demirel’e gizli bir mektup göndererek, afyon sorununa çözüm istemiş ve “ uyuşturucu madde buhranına bulunacak çözüm yolunun, Türkiye ile askeri ve stratejik ittifakın faydalarından daha önemli olup olmadığına karar verme zamanının geldiğini” duyurmuştur. ABD baskıları karşısında 1968’de 11 ile ve daha sonra 1970’de 4 ile indirilen afyon ekimi aslında afyon üreticisini madur etmişti. Baskılar daha sonra tümüyle kesme yolunda olunca, üreticiler protesto mitingleri düzenlediler ve ABD bayrağını yaktılar. Durumu protesto eden meclis konuşmasında Suat Hayri Ürgüplü şunları ifade etmiştir: “ ABD’nin sosyal bozukluklarının faturasını Türkiyeli üretici mi ödeyecek ?.”⁶²

II- MUHALEFET PARTİLERİ

A. 1970 CHP’SİNDE DURUM

CHP, 1965 seçim platformuna yeni bir programla girmiş ve Genel Başkan İsmet İnönü, 29 Temmuz 1965 günkü Milliyet Gazetesinde yayınlanan demecinde, CHP’nin “ortanın solunda” olduğunu söyleyerek, adı geçen programın adını belirlemiştir.⁶³ İdeolojik yelpazede yerini belirlemeye çalışan CHP için bu ilke aslında kendi içinde de bazı çatışmaların başlangıcı olmuştur. Ecevit, 1966 yılında yapılan CHP Kurultayı öncesinde “Ortanın Solu” adlı kitabını yayınladı ve liderlik için bayrağını kaldırdı. Kurultaydan Bülent Ecevit, partinin ikinci adamı ve Genel Sekreter olarak çıkmıştır. Bu harekete karşı Turhan Feyzioğlu çıkmıştı ve daha sonra yandaşları ile CHP’den ayrılarak Güven Partisi’ni kurmuştu.⁶⁴

Ecevit, bu hareketleri ve istifaları; “ toprak reformu vesilesiyle parti içinde ilk ciddi muhalefeti meydana getirenlerin ayrılıp başka bir parti kurmaları ve CHP’yi tutucu unsurların reformcu tutumundan alıkoyamayacakları” şeklinde değerlendirir.⁶⁵ Daha

⁶² GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 442

⁶³ SENCER, Muzaffer: a.g.e., s. 280

⁶⁴ TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ: a.g.e., s. 262

⁶⁵ ECEVİT, Bülent: Bu Düzen Değişmelidir, Ankara, 1968, s. 215-216

sonra 1972’de kendisini partisinden ayrılmak zorunda bırakan “ortanın solu” sürecini İsmet İnönü, Abdi İpekçi ile bir görüşmesinde şöyle aktaracaktır: ” Seçim taktiği bakımından bunlar hata görülebilir. Ama meseleler geliyor. Bunlar üzerinde vaziyet almak parti politikası ve seçimler bakımından hata olarak görülebilirse de, ben o kanaatta değilim. Tatbik edeceğimiz şeyler için esaslı kararlar aldık. Ortanın solu sözüyle sosyal ve ekonomik meseleler üzerinde sarıh vaziyet aldık. Aşırı kanatlarla Halk Partisi’nin farkını belirtmek bizim için büyük başarı olmuştur.”⁶⁶

1972’de CHP’nin Genel Başkanlığı’na seçilecek olan Bülent Ecevit, 1970’deki XX.Parti Kurultayı öncesinde bu kez “Atatürk ve Devrimcilik” adlı yapıtını yayınlar ve “Atatürk’ü tabulaştırmanın, Atatürkçülüğe en aykırı bir eğim “ olduğunu vurgular. Ecevit, parti içinde tutucu devrimcilere karşı bayrağı sonuna kadar açmıştır.⁶⁷

B. MİLLÎ NİZAM PARTİSİ VE DEMOKRATİK PARTİ DOĞUYOR

1960’ların sonlarına gelindiğinde, toprak sahipleri ile ticaret ve sanayii burjuvazisi ittifakında ciddi çatlaklar belirmeye başlamıştır. 1950 zaferinin mirasına konan AP de, hızla gelişen örgütlü şehir burjuvazisi karşısında, toprak sahiplerinin ve yerel tüccarların kendi çıkarlarını savunabilecek partiler kurmaları üzerine parçalanmaya başladı. 18 Aralık 1970’te kurulan Demokratik Parti özellikle toprak sahiplerini temsil ediyordu. 25 Ocak 1970’te kurulan Milli Nizam Partisi, gücünü esnaf ve zanaatkar kesimi ile geleneksel sermayeden alan dinci bir partiydi. Milliyetçi Hareket Partisi 8-9 Şubat 1969’da parti kongresinde yeni adını almış, ve o tarihten sonra faaliyetini arttırmıştır. Üç parti de taraftarlarını AP’nin seçmen tabanından toplamışlardır. İlk yeni anayasanın siyasi örgütlenmeye katımayı teşvik edici etkisi ile siyasi partiler arası çelişmeler olarak beliren bu bölünmeler giderek 1970’lerin sonunda Türkiye’ye tümüyle hakim duruma gelirken, ülkede toplumsal ve siyasi ortam hızla örgütlü sermayenin

⁶⁶ İPEKÇİ, Abdi: Liderler Diyor ki, İstanbul, 1969, s. 70

⁶⁷ ECEVİT, Bülent: Atatürk ve Devrimcilik, İstanbul, 1970, s. 12-13

hegemonya kurma çabası ile kuşatılmış geleneksel kesimlerin varolma mücadelesi arasında bir savaşa dönüşmüştür.⁶⁸

Milli Nizam Partisi, Süleyman Demirel ile Necmettin Erbakan'ın sürtüşmelerinden doğmuş bir partidir. 1969 Genel Seçimleri öncesinde bu sürtüşmeler olmasaydı belki de Erbakan bir Adalet Partisi üyesi olarak politikaya atılacaktı. O dönemde Konya milletvekilliği adaylığı Demirel tarafından veto edilmişti. Bunun üzerine bağımsız olarak girdi ve Konya'dan seçildi. 26 Ocak 1970'de Milli Nizam Partisi kurulduktan sonra ömrü pek uzun olmadı ve 23 Ocak 1971'deki 1. Büyük Kongresi'nde şeriat düzeni ve hilafetin savunulması gibi gelişmelerden sonra 21 Mayıs 1971'de Anayasa'ya aykırı bulunarak kapatıldı.⁶⁹

Sarıbay'a göre; MNP'nin kuruluşu Türkiye'de dini muhalefetin ilk kez siyasi bir örgüt şeklinde ortaya çıkışıdır. DP ve AP'den farklı olarak MNP, dini muhalefeti kendi sosyo-ekonomik tabanına dayandırarak örgütlemeyi başarmıştır.⁷⁰

Adalet Partisi içinde, hükümetin genel politikası ile çatışan çıkarların daha başlangıçtan beri temsilcisi olan “ Bilgiçciler” grubu, kendisini Erbakan hareketinden kesin hatlar ile ayırmıştı. 1969 seçimlerine kadar parti ve hükümet içinde bir koalisyon yapmış olan Sadettin Bilgiç taraftarları, Demirel taraftarı “yeminliler” seçimden üstünlükle çıkınca, eski DP'liler veya onların yakınlarının öncülük ve etkinliği altında “41'ler” olarak adlandırılan bir gruba dönüşmüştü. Ferruh Bozbeyli'nin Genel Başkanlığı'nda bu grup 18 Aralık 1970 tarihinde Demokratik Parti'yi kurdu. AP'nin büyük kent burjuvazisinden yana olan politikasıyla çatışan tarım burjuvazisi ve küçük kasaba ve köy burjuvazisi temsilcileri ideolojilerine uygun düşen bir iktidarın kalıntıları ile yani eski DP'lilerle uzlaşmakta güçlük çekmediler.⁷¹

⁶⁸ SCHICK, İ. C. ve E. A. TONAK (Der.): Geçiş Sürecinde Türkiye, İstanbul, 1990, s. 386-387

⁶⁹ KIRÇAK, Çağlar: a.g.e., s. 217-218

⁷⁰ SARIBAY, Ali Yaşar: Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası, "MSP Örnek Olayı", İstanbul, 1985, s. 104-105

⁷¹ SENCER, Muzaffer: a.g.e., s. 373-374

III- 12 MART 1971 MUHTIRASI

A. MUHTIRA VE HÜKÜMET

1. Muhtıra ve Amacı

12 Mart yönetimi diye adlandırılan dönem, 12 Mart 1971 günü Genelkurmay Başkanı ve beş Kuvvet Komutanının gerçekleştirdikleri muhtıra darbesi ile başlamıştır ve Nisan 1973’de muhtıracılardan Orgeneral Faruk Gürler’in cumhurbaşkanlığı seçiminde saf dışı bırakılması ile sona ermiştir.

Özdemir’e göre ilk başta gözüken, parlamento çoğunluğuna sahip Başbakan Süleyman Demirel’in ve partisinin hükümetten uzaklaştırılması ve kendilerine reformcu diyen teknokrat ve bürokratlardan partilerüstü bir kabinenin kurulmasıdır⁷². Cem’e göre ise Demirel hükümetinin istifasına yol açan muhtıra, Demirel yönetimiyle Türkiye’nin imtiyazlı zümreleri arasında bir süredir keskinleşen çelişmelerin kaçınılmaz sonucu olarak değerlendirilebilir.⁷³

O günlerde olayların ardı arkası kesilmiyordu ve Türkiye’de anarşi hüküm sürmekteydi. Daha önce Tağmaç Paşa’nın “Genişletilmiş Komuta Konseyi “ olağanüstü toplantısına değinmiştik, yani Ordu da huzursuz idi. Celil Gürkan anılarında bu toplantıya uygun görülen değime ilginç bir yaklaşım getirmektedir. Gürkan’a göre; Anayasa’nın 110.maddesi uyarınca TSK’nın komutanı olarak alacağı her kararı tekbaşına almak ve sorumluluğunu da tekbaşına üslenmek durumunda olan Memduh Tağmaç, 10 Mart toplantısı ile sorumluluk bölüşmesi yoluna gitmiş ve asla bölünme kabul etmeyen Komutanlık ve Karar Alma sorumluluğunu ast kademelerle paylaşmıştır. Tağmaç, 1946-47 yıllarında Harp Akademisi’nde öğrettiğine kendisi ters düşmüştür”.⁷⁴

⁷² ÖZDEMİR, Hikmet: a.g.e., s. 317

⁷³ CEM, İsmail: 12 Mart, a.g.e., s. 49

⁷⁴ GÜRKAN, Celil: 12 Mart’a Beş Kala, İstanbul, 1986, s. 109-110

11 Mart 1971 günü Genelkurmay Başkanı'nın Çankaya'da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile görüşmesinden de bir sonuç çıkmadı ve Demirel'in beklenen istifası gerçekleşmedi. 1971'in ilkbahar başlarının en çok duyulan sözü kuşku yok ki, Demirel'e aittir: "bulun 226 oyu, düşürün hükümeti".⁷⁵

Sonuçta zaten yeteri kadar karmaşık olan ortamda olaylar yine hızla gelişti ve 12 Mart 1971 günü saat 13:00'da Türkiye Radyoları ülkeye ve dünyaya 12 Mart Muhtırası olarak anılan belgeyi duyurdular. Buna göre:

" 1. Parlamento ve memleket süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa'nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2. Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin, partilerüstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürk'çü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3. Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde TSK kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır. Bilgilerinize..."

Yine muhtıranın son sözü olan "bilgilerinize" hakkında 12 Martçılara karşı olan ve 9 Martçı olarak daha sonra tasfiye edilmiş bulunan Celil Gürkan'ın ilginç bir yorumu vardır: " Ünlü 12 Mart Muhtırası, üç adrese gönderilmiş, bir başka deyişle, üst makamlarla yazışmalarda alışlagelen "arz" sözcüğü esirgenmek suretiyle üç yüksek makamın "bilgilerine" sunulmuştur; Cumhurbaşkanlığı, Cumhuriyet Senatosu

⁷⁵ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 453

Başkanlığı ve Millet Meclisi Başkanlığı” . Bu makamların hepsi yerlerini korumuştur, çünkü Gürkan’a göre “idari tasarruf darbesi”ne uğrayanlar Demirel ve 9 Martçı subaylardır. Muhtıra’nın altına Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyicioğlu imza atmıştı .⁷⁶ Muhtırayı bütün Türkiye ile birlikte Demirel de devlet radyosundan dinledi.⁷⁷

2. Muhtıra’ya Tepkiler ve Demirel’in İstifası

Demirel, aslında bir yandan radyoyu dinlerken diğer yandan da elinde daha önce kendisine verilmiş metinden takip etmekteydi . Muhtıra sabahı, zaten saat 11’de Güniz Sokak’taki evinin telefonu çalmış ve Milli İstihbarat Teşkilatı, MİT, Müsteşarı Fuat Doğu, “ Süleyman Bey istifasını versinler” şeklinde Cumhurbaşkanı’nın mesajını iletmışti. Arcayürek, o anda Demirel’in kıpkırmızı kesildiğini ve böyle bir mesajı Cumhurbaşkanı’nın böyle bir metodla kendisine göndermesini garipsediğini yazar.⁷⁸

Demirel istifasını yazar ve saat 17:30’da Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Muhlis Fer ile Çankaya’ya gönderir. Aslında Sunay’ın da yapacak birşeyi kalmadığını belirtmek üzere böyle bir yola başvurduğunu Gevgilili’nin yorumlarından almaktayız.⁷⁹

Demirel, önce Bakanlar Kurulu’nu daha sonra da partisinin grubunu toplamış ve şu sözlerle veda etmiştir: “ Birgün durumu izah etmek nasip olursa, Anayasa, Hukuk Devleti ve Cumhuriyet’e sadık olmaktan başka bir kusurumuzu kimse bulamaz”. Çankaya’ya ulaşan istifa mektubunun üslubu da ilginçtir:

“Cumhurbaşkanlığı yüce katına,

Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları tarafından zat-ı devletlerinize, Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı’na ve Millet Meclisi Başkanlığı’na tevdi edilip, bugün saat 13’teki radyo haber bültenlerinde Türk kamuoyuna da duyurulan muhtıra ile

⁷⁶ GÜRKAN, Celil: a.g.e., s. 136-137

⁷⁷ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 454

⁷⁸ ARCAYÜREK, Cüneyt: Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi, 1965-1971, Ankara, 1985, s. 363-364

⁷⁹ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 454

Anayasa ve Hukuk Devleti anlayışını bağdaştırmak mümkün değildir. Bu durum muvacehesinde hükümetin istifasını saygılarımla arz ederim.

Süleyman Demirel”

Artık Demirel dönemi kapanmış ve Türkiye yeni politik bir dünyaya girmiştir.⁸⁰

Demirel, Muhtıra’dan yedi yıl sonra bir gazeteye yaptığı açıklama ile o günleri şöyle değerlendirmiştir: “ ...12 Mart bir nevi darbedir. Demokratik rejim içinde darbe...12 Mart Muhtırası bir nevi irade çatışmasıdır....Millet iradesi aşılmıştır. Muhtıraya muhatap olan hükümetden ziyade rejimdir. Seçilmiş bir parlamentonun güven oyuna dayanan bir hükümete, parlamento dışından bir kuvvet dokunursa bu takdirde dokunduğu şey hükümet değil, ona güvenoyu vermiş parlamento ve onu seçmiş bulunan milletin iradesidir.”⁸¹

Özdemir’e göre 12 Mart 1971 tarihli muhtıranın hedefi Demirel değil, Ordu hiyerarşisine karşı gelişen reformcu dalgayı kırmak ve bazı Marksist gruplar ile ilişki kurdukları bilinen subayları tasfiye etmektir ve bu nedenle ordunun kendi mensuplarına dönük bir iç-darbedir. 9 Martçıların etkisizleştirilmesinden sonraki dengeleri yansıtan bir uzlaşma belgesi olan Muhtıra’ya AP direnmemiş ve daha sonra kurulan hükümete de güvenoyu vermiştir. Daha sonra 9 Martçıları tasfiye hareketi sırasında başı çekmiş olan Faik Türein ve Semih Sancar’ın Demirel’e sıcak davranmaları ve Türein’in bazı arkadaşları ile daha sonra bu partiye katılmış olmaları da iç-darbe teorisine somut bir destektir.⁸²

Feroz Ahmed’e göre ise; Demirel yumuşak bir protesto ile istifa etmişti ve 27 Mayıs 1960 benzeri bir askeri müdahalenin önlenmesi amacıyla komutanların kendisini iktidardan uzaklaştırdıklarını öğrenmişti, böylelikle bir muhtıra ile görevden ayrılmak

⁸⁰ TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ: a.g.e., s. 299-300

⁸¹ GÜRKAN, Celil: a.g.e., s. 138

⁸² ÖZDEMİR, Hikmet: Ordunun Olağandışı Rolü, İstanbul, 1994, s. 222-223

zorunda kalışını geçici bir mevzi kaybı ve kendisini felaketten koruyan ve beklenen bir gelişme olarak algılamıştı.⁸³

Her halükarda Demirel'in istifası ve genel olarak 12 Mart muhtırası karşısında gösterilen tepkilere de değinmekte fayda vardır. Muhtıranın generallerinden Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un anılarından öğrendiğimize göre ; ilk anda muhtıranın karşısında tavır alan CHP lideri İnönü, MİT Başkanı Korgeneral Fuat Doğu ile görüşmesinden sonra fikir değiştirmiştir. İnönü'nün Demirel'in istifası karşısındaki tepkisi "demokratik bir istifadır" şeklinde ifade edilmiştir.⁸⁴

Birinci Nihat Erim hükümeti kurulacağı zaman CHP Genel Başkanı İsmet İnönü doğrudan kendisi karar alarak Erim'e destek vermişti. Partinin Genel Sekreteri Bülent Ecevit ise, 21 Mart 1971 günü bu makamdan istifa etti ve bu muhalefetten gelen tek protesto idi. Ecevit, generallerin davranışını Yunan cuntasına benzetmişti.⁸⁵ Ecevit'e göre bu darbe kısa süre sonra iktidara geleceği belli olan ortanın soluna karşı yapılmıştı. Abdi İpekçi, o günlerde Ecevit'in çıkışını "duygusal" bulmuş ve daha sonra bir yazısında, hükümetin kuruluş biçimini demokratik hukuk devleti ilkelerine aykırı bulan Ecevit'i, Demirel'in düşürülmesi için de aynı ilkeyi benimsememekle suçlamıştı.⁸⁶

Sol eğilimlilerden bazıları ise 12 Mart'ı destekler bildiriler yayınlamışlar, "Ordu-Gençlik Elele, Milli Cephede" gibi sloganlar atılmıştı. Sol, askeri müdahaleyi kısmen kendi başarısı olarak yorumlama yükümlülüğü hissetmiş ve kitlelerin oy hakkı ilkesine sahip çıkmakta yetersiz kalmıştır.⁸⁷

12 Mart 1971 Muhtırası'nı büyük bir coşkunlukla karşılayan Milliyetçi Hareket Partisi, MHP, bu dönemde askerlerle iyi bir ilişki içine girmeye çalıştı. MHP'nin 1973 yılındaki Seçim Bildirgesi'nde " ülkücü gençliğin, 12 Mart Muhtırası ile , vazifesini

⁸³ ÖZDEMİR, Hikmet: "Türkiye...", a.g.e., s. 319

⁸⁴ BATUR, Muhsin: Anılar ve Görüşler, İstanbul, 1985, s. 302

⁸⁵ ÖZDEMİR, Hikmet: "Türkiye...", a.g.e., s. 320

⁸⁶ TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ: a.g.e., s. 301-302

⁸⁷ BELGE, Murat: "Sol", İ.C., SCHICK ve E. A., TONAK, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul, 1990, s.174

şerefli Silahlı Kuvvetler'e devrettiği" açıklanıyordu.⁸⁸ Muhtıra'dan kısa bir süre sonra kapatılan MNP'nin yerine daha sonra kurulmuş olan Milli Selamet Partisi, MSP, 1973 seçimlerinden üçüncü parti olarak çıktı. Birinci Erim Hükümeti'nin programında yıkıcı ve bölücü akımların başında yokedilmesi gereken hedef olarak, dine dayalı devlet kurma çabasındaki aşırı sağ gösterilmiştir.⁸⁹

12 Mart müdahalesinde dış faktörlerin rolünün varlığı hakkında o dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in İsmail Cem'e aktardıkları oldukça ilginç tarihi değerlendirmelerdir. Çağlayangil, ABD İstihbarat Örgütü CIA'nın 12 Mart'da parmağı olduğunu belirtiyor ve devam ediyor: "Amerika bir memlekette demokratik idare olmuş, şoven idare olmuş, faşist idare olmuş, ona hiç bakmaz. O memleketin kendisine ne ölçüde tabi olduğuna bakar...biz gittik, NATO rahatladı, NATO aleyhinde şeyler de kalktı, anarşi kalktı, sol kalktı, haşhaş menedildi".⁹⁰ Yine dış faktörlerin varlığını es geçmeyen bir lider olarak Demirel'in "biz hükümeti bıraktıktan kısa süre sonra afyon yasağı gelmiştir" açıklaması üzerinde düşünmeye değerdir.⁹¹

12 Mart'ı anlamak için 27 Mayıs'a gitmek gerektiğini söyleyen emekli Kurmay Yarbay Talat Turhan'a göre; "27 Mayıs dış güçlerin veya emperyalist mihrakların haberi olmasına karşın müdahale etmediği kontrolünden kaçmış bir harekettir. Menderes bitmişti ve gitmesi gerekirdi, ama 27 Mayıs'ın boyutunu hesap edemediler, 27 Mayıs sonrasındaki 1961 Anayasası'nın özgürlük kavramı ortadan kalkmalıydı. Askerlerin yapmış olduğu 61 Anayasasını askerlere değiştirmek gerekliydi ve 1960-70 döneminde Türkiye'de yaşanan olaylar hareketi yeniden rayına oturtmadır. Amerika isterse darbe olur".⁹²

Muhtıra ile işbaşına gelen Erim'in basın danışmanı olarak vazife yapmış olan Kurtul Altuğ da, muhtıra ile Türkiye'ye bir heyecan ve bir mutluluk havası geldiğini,

⁸⁸ AĞAOĞULLARI, M. Ali: "Aşırı Milliyetçi Sağ" İ. C., SCHICK ve E. A., TONAK, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul, 1990, s. 189-212

⁸⁹ ÖZDEMİR, Hikmet: "Türkiye...", a.g.e., s. 323

⁹⁰ CEM, İsmail: Tarih Açısından 12 Mart, İstanbul, 1993, s. 302-314

⁹¹ YETKİN, Çetin: Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika, Ankara, 1995, s. 139-140

⁹² TEZTEL, Deniz: "Demokrasiye İndirilen Balyoz", *Cumhuriyet*, 12.3.1996, s. 4

Türkiye’de düzen değişikliğinin, gene Türk Siahlı Kuvvetleri’nin müdahalesiyle olduğunu ve parlamentonun kılına dokunulmadan iktidarın el değiştirdiğini yazmaktadır. Ona göre ümit edilen, artık sokaklarda bombaların patlamaması, insanların kaçırılmaması, dil pelesengi haline gelmiş reformların ise yapılması idi.⁹³

Kırçak’a göre de geleceğe umutla bakan aydınlar için 12 Mart muhtırası bir ümit olmuş, Demirel’in devrilişi yurtsever aydınların tatlı düşlere dalmalarına neden olmuştu ve Tağmaç’ın “sosyal uyanış, ekonomik kalkınmanın önüne geçti” sözünün özü doğru anlamamıştı , ancak daha sonra aydınlar uyanmışlardı .⁹⁴

Keyder’e göre ise; 1971’deki askeri müdahale toplum alanının genişlemesi yolunda atılmış küçük adımların eski mevzilere geriletilmesi işlevini görmüştür. Sivil toplumun hukuk sistemindeki formel temellerinin her an ortadan kaldırılabilceğini de gösteren 12 Mart müdahalesi, 27 Mayıs gibi, bürokraside yüksek mevkilerde bulundukları için devletle özdeşleştirilen ve parti bağlantısı gibi bir engeli olmayan Cumhuriyet elitinin hizmetlerine müracaat etmiştir.⁹⁵

B. ERİM HÜKÜMETLERİ

1. Birinci Erim Hükümeti

a. Olaylar Çıgırından Çıkıyor

Demirel’in istifasından sonra, CHP’den ayrılan Prof.Dr.Nihat Erim tarafından 26 Mart’ta “Reform Kabinesi” olarak adlandırılan ve teknokratlardan oluşan yeni bir hükümet kuruldu. Kabinede Attila Karaosmanoğlu ve Ayhan Çilingiroğlu gibi eski plancılar da bulunuyordu. “Makabline şamil” yani önceyi de kapsayan yasalar çıkartarak eylemcilerin cezalandırılmasından yana olan emekli Kurmay Albay Sadi Koçaş ise bir numaralı Başbakan Yardımcısı olarak atanmıştı.⁹⁶ Yeni kabinede 5 AP’li, 3 CHP’li, 1 Milli Birlik Grubu üyesi ile parlamento dışından 14 teknokrat vardı. Erim hükümetinin

⁹³ ALTUĞ, Kurtul: 12 Mart ve Nihat Erim Olayı, Ankara, 1973, s. 4-5

⁹⁴ KIRÇAK, Çağlar: a.g.e., s. 228-229

⁹⁵ KEYDER, Çağlar: a.g.e., s. 162-175

⁹⁶ KIRÇAK, Çağlar: a.g.e., s. 230-231

programında toprak, eğitim, maliye, hukuk, idare, enerji ve maden reformları yer aldı.

“Ordunun öncülüğünde Batılılaşma hareketi” gerçekleştireceklerini söyleyen Başbakan Erim’in ancak 3 Aralık 1971’e kadar ayakta kalabilen reform programının ana hatları şöyle idi: “Atatürk ilkelerinin ve devrimlerinin tam olarak uygulanması, idari ve ekonomik yapının modernleştirilmesi, sosyal adaletin gerçekleştirilmesi ve huzursuzluk ve asayişsizliğin giderilmesi...”. Ancak, Muhtıranın üzerinden 24 saat geçmemiştir ki olayların durmayacağı, hatta bazı karanlık güçler tarafından daha da hızlandırılacağı belli olmuştu. İpekçi 14 Mart 1971 tarihli yazısında şöyle der: “Parlamentar rejimin yaşatılması anarşinin önlenmesine bağlandığı için, bunlar yaşamasını istemedikleri rejime son verdirmek üzere çabalarını muhtemelen artıracaklardır”. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın atadığı Başbakan Nihat Erim 22 Nisan 1971’de yaptığı açıklamada anarşik olayları şiddetle eleştiriyor ve bunların önlenmesi için her türlü önlemin alınacağını söylüyordu. Erim “tedbirler balyoz gibi kafalarına inecek” diyordu. Artık “Balyoz Harekatı” başlıyordu.⁹⁷

b. Balyoz Harekatı Gerçekleştiriliyor

İstanbul, Kocaeli, Sakarya, İzmir, Ankara, Eskişehir, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt’te sıkıyönetim ilan edildi. Komutanlıklara bağlı olarak askeri mahkemeler faaliyete başladı. Geniş çapta tutuklamalara gidildi. Gözaltı süresi 30 güne çıkarıldı. 27 Nisan’da Dev-Genç ve Ülkü Ocakları kapatıldı. Ama terör durmuyordu. THKP-C ve THKO gibi örgütler banka soygunundan adam kaçırmaya kadar her türlü eylemle gündeme yerleşmişlerdi. 17 Mayıs günü o güne kadar gerçekleştirilen en sansasyonel adam kaçırmaya eylemi yaşandı ve THKP-C üyeleri, İsrail Başkonsolosu Efraim Elmor’u kaçırdı ve hükümetten hapislerdeki “devrimcileri” serbest bırakmasını ve bazı reformların yapılmasını istedi. İstekler kabul edilmedi, Elrom ölü bulundu. 29 Mayıs 1971 günü THKP-C liderleri Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir bir çatışma sırasında girdikleri evde Sibel Erkan adlı bir kızı rehin aldılar. Basına “Sibel” olayı diye yansıyan vaka tam 51 saat sürdü ve Cevahir ölü, Çayan ise yaralı olarak ele geçirildi. 9 Ekim

⁹⁷ TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ: a.g.e., s. 301- 302

günü ise THKO davası sona erdi ve Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnönü idama mahkum oldular, cezaları daha sonra 6 Mayıs 1972'de infaz edilecektir.⁹⁸ 20 Mayıs 1971'de Milli Nizam Partisi ve 20 Temmuz 1971 günü Türkiye İşçi Partisi kapatıldı.

c. 11'lerin İstifası ve I. Erim Hükümeti'nin Sonu

Ancak esas sıkıntı, meclisin terörle mücadelede herşeyi hızla onaylaması ancak reformların onaylanması konusunda bir direniş göstermesinden kaynaklandı. Birinci Erim Hükümeti'nin 11'ler diye adlandırılan teknokratları girdikleri yoldan hüsrarla ayrılmak zorunda kaldılar, istifa ettiler ve böylece Birinci Erim Hükümeti sona erdi. İstifa edenlerin gerekçeleri vaad edilen reformların yapılamaması ve çoğu arkadaşları olan yüzlerce aydının kendi hükümetleri döneminde gözaltına alınıp tutuklanması, bazılarının da mahkum edilmesiydi. Beyin takımının bu tepkisi sonucu, Erim derhal Çankaya'ya çıktı ve istifasını sundu.

Bu istifaları İsmail Cem'in değerlendirmesi Erim hükümeti uygulamalarını tarihle kıyaslamak şeklinde olur: “ 1971'in taşıdığı izlerin temelinde, 1930'ların, 1940'ların devlet ve siyaset anlayışı vardır. Türk halkının çoktan aştığı, Türkiye'nin çoktan geçtiği bir çizgidir bu. Onbir Bakan, bu genel tavrın sonuçları, 1971 Türkiye'siyle derinden çelişmiştir. Halk kitlelerinin karamsarlığı, ekonomiye kadar uzanabilen etkiler yaratmıştır. Halkın demokratik hakları, siyasal ve sosyal hürriyetlerin bir bölümü askıya alınmıştır. Ekonomik büyüme, 1971 gibi kesin bir dönemeç yılında kösteklenmiştir. Türkiye halkı, üzerine geçirilmek istenen 1940'lardan kalma eski elbiselerinin darlığında, bunalmaya başlamıştır. Eğer meselelere gerçekten iyiniyetli eğiliniyorsa ve gerçekten çıkış yolları aranıyorsa, sorumlunun 11 Bakan değil, bu Bakanların sadece küçük bölümünü meydana getirdikleri bir genel tavır olduğunun görmek zorunluğu vardır ”.⁹⁹

⁹⁸ TEZTEL, Deniz: “ Demokrasiye İndirilen Balyoz”, *Cumhuriyet*, 12.3.1996, s. 4

⁹⁹ CEM, İsmail: 12 Mart, s.122

Onbir Bakanın istifasına daha sonra AP'li bakanlar da katılınca istifaların sayısı 14'e çıktı. Altuğ'a göre bu istifaların hemen ardından Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur da istifa etmiş, ama istifası önlenmiştir.¹⁰⁰

Ancak, hükümet kurma görevi yine Erim'e verildi. Kısaca 12 Mart döneminin hükümetlerini saymak gerekirse şöyle bir tablo ile karşılaşırız. 11 Aralık 1971'de istifa eden Erim'in kurduğu ikinci kabinenin ömrü de ancak 22 Mayıs 1972'ye kadar sürdü. Yıllar sonra Türkiye'nin içine düştüğü kardeş kavgası günlerinden birinde, 12 Mart rejiminin Başbakanı merhum Prof.Dr.Nihat Erim, 19 Temmuz 1980'de İstanbul Dragos'taki evinin önünde teröristler tarafından vurularak öldürülmüştür. Erim'in ikinci kabinesi de sonuçsuz kaldığında hükümet kurma vazifesi Cumhuriyetçi Güven Partili Ferit Melen'e verildi. 22 Mayıs 1972 ile 15 Nisan 1973 tarihleri arasında görev yapan bu kabineden sonra görevi Naim Talu almış ve 26 Ocak 1974'e kadar Talu Başbakanlık yapmıştır.¹⁰¹

Birinci Erim Hükümeti'ni genel olarak bir kez daha ele alırsak, oluşturulmuş kabinedeki üyelerin sorunlar hakkında taban tabana zıt görüşlere sahip oldukları gerçeği ile karşılaşırız. Altuğ'a göre de bu durum kabinede derin bir güvensizlik yaratmıştı. Bu hükümeti, devletçi-seçkincilerin halk desteği olmadan ülkeyi yönetme çabalarının sonuncusu olarak niteleyebiliriz. Anayasa'da bazı değişiklikler de bu dönemde yapılmıştır. Erim'in 1961 Anayasası'ndaki temel hak ve özgürlükler ile ilgili maddeler için "Türkiye için bunlar lüksdür" demesi de o günlerde bir hayli tartışma yaratmıştır. Erim'in başarısızlığının nedeni hem parlamento hem de Silahlı Kuvvetlerle iyi geçinmek gibi güç ve eşyanın tabiatına aykırı bir şeyi aramak olmasıdır. Kabine içindeki ihtilaf "reformları yapıp sonra gitmek" eğiliminde olanlarla, "12 Mart'ın hararetinin geçmesini bekleyip, eski düzeni ihya etmek isteyenler" arasında yaşanmıştır.¹⁰²

¹⁰⁰ ALTUĞ, Kurtul: a.g.e., s. 227

¹⁰¹ KONUKMAN, Ercüment: Çağ Atlayan Türkiye, 1920, 1983,1990, Ankara, 1991,135-136

¹⁰² ALTUĞ, Kurtul: a.g.e., s. 125-134

2. İkinci Erim Hükümeti

a. Hükümet Yalnızca Beş Ay Sürüyor

Prof. Nihad Erim, 11'lerin istifasından sonra 11 Aralık 1971 günü İkinci Erim Hükümeti'ni kurdu. Bu ikinci kabine ile “devletçi-seçkinci” yöntemler, “gelenekçi-liberal” içerikle daha çok bütünleşti. Aslında toplumsal yapıdaki değişmelere koşut olarak çeşitli siyasal gruplar da kendi yaklaşım ve birliklerini yeniden gözden geçirmekteydi. “Devletçi-seçkinci” yaklaşımlarını korumakta direnenler sağa kayıyor ve “gelenekçi-liberaller”le işbirliği olanakları arıyorlardı. Buna karşılık, toplumsal-ekonomik ve siyasal değişimler sonucu halk desteğini yitiren “gelenekçi-liberaller” de siyasal iktidara ulaşabilmek için yeni yöntemler arıyor, bu arayış içinde birinci gruba yanaşıyorlardı. Ancak bu hükümet de ancak 5 ay dayanabildi. Başbakan Erim'in istediği tek şey, Ekim 1973 Genel Seçimlerine kadar ülkeyi kanun hükmünde kararnamelerle yönetme yetkisinin kendisine verilmesiydi. Ancak meclis bu isteğe “hayır” dedi. Erim de bunun üzerine istifasını sundu.

b. Anarşi Durdurulamıyor

İkinci Erim Hükümeti süresinde de sokakta gereken huzur tam olarak tesis edilemedi. 26 Mart 1972 günü Başbakan Nihat Erim, anarşinin bir daha ortaya çıkmaması ve devlet güvenliğinin tümüyle sağlanması için liderlere bir mektupla başvurur. Erim'in önerileri şunlardır:

- a. Devlet Güvenlik Mahkemesi kurulmalıdır.
- b. Sıkıyönetim Kanunu daha ileri yetkilerle donatılmalıdır.
- c. Hükümet gerektiğinde üniversitelere el koyabilmelidir.
- d. Meclis çalışmalarını hızlandırarak reformları çıkarmalıdır.

Çankaya’da Tağmaç Paşa ve Erim’in yaptığı görüşmelerin ardından, Sunay, İnönü ve Demirel ile de görüşür. Ancak bu iki liderin Anayasa değişikliklerine cevapları olumsuzdur.¹⁰³

27 Mart 1972’de sol eylemcilerden Mahir Çayan ve sekiz arkadaşı, Ordu’nun Ünye ilçesindeki radar üssünden üç İngiliz teknisyeni kaçırdılar. Çayan daha önce 30 Kasım 1971 günü tutuklu bulunduğu Kartal Maltepe’deki askeri cezaevinden kaçırmıştı. Çayan ve arkadaşları Kızıldere’de sıkıştırıldı ve çatışmalar sırasında öldürüldüler. Bu arada İngilizler de canlarından oldular. Erim, meclisin her dediğine itiraz etmesi karşısında 17 Nisan 1972 günü evine döner.

Daha önce 27 Mart ve 14 Nisan’da iki kez istifasını veren Erim’in son istifası artık resmen kamuoyuna duyurulur. Erim, geleneğe bile uyamamış ve MGP’li Savunma Bakanı Ferit Melen’i Başbakan Vekili bırakarak tümüyle çekilmiştir. Prof.Erim, yakınlarına şunları söylemiştir : “İleride, arkada kalan ayların, haftaların, olayların iç yüzü elverişli ortamda açıklanınca, bana karşı insafsız davrananların halini o zaman görmek isterim”.¹⁰⁴

C. FERİT MELEN HÜKÜMETİ

II.Erim Hükümeti’nin istifası üzerine Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, temaslar sonrasında hükümeti kurmakla ilgili olarak Suat Hayri Ürgüplü’yü görevlendirdi ise de, kurulan hükümeti onaylamadı ve görevi Melen’e verdi. Melen 22 Mayıs’da yani 15 gün içinde hükümeti kurdu ve güvenoyu aldı. Böylece kısa sürede hükümet sorunu halledilmiş oldu.¹⁰⁵ Suat Hayri Ürgüplü’nün hükümete Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın istediği kişileri almaması ilk denemedeki başarısızlığın izahıdır.

Melen, sağ kanat devletçi-seçkincileri ile gelenekçi-liberaller arasındaki tam bir bütünleşmeyi simgeliyordu. Toplumsal ve ekonomik sorunlara karşı yaklaşımı gelenekçi-liberaldi. Fakat üyesi bulunduğu Güven Partisi’nin yaklaşımı tepeden

¹⁰³ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 493

¹⁰⁴ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 495

¹⁰⁵ TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ: a.g.e., s. 322

inmeciydi. Bu parti o zamanlar halk desteğini kaybetmişti. Melen'in Başbakan olarak atanması ile, 12 Mart muhtırasının hiç olmazsa dış görünüş bakımından korunmakta olan yansızlığı ve devrimciliği de sona erdi. 12 Mart eylemi ile gelenekçi-liberal cephenin işbirliği Melen hükümeti zamanında bütünüyle gerçekleşti.¹⁰⁶

Melen hükümeti zamanındaki en önemli olay, süresi dolan Cevdet Sunay'ın yerine yeni bir Cumhurbaşkanı'nın seçilmesi idi. Genelkurmay Başkanı olan Faruk Gürler, görevinden ayrıldı ve Cevdet Sunay tarafından kontenjan senatörlüğüne atandı. Meclis ise 1966 Cumhurbaşkanlığı seçiminde olduğu gibi davranmadı ve Gürler'e yeterli oyu vermedi. Bu makama kendi halinde emekli Oramiral Fahri Korutürk'ün seçilmesinin gerisinde Demirel ile Ecevit'in ortak desteği söz konusudur. Gürler'in adaylığına karşı çıkışta "asker" olmanın da bir etkisi yoktur, çünkü Genelkurmay'dan Cumhurbaşkanlığı'na geçiş yolunu bizzat açan Süleyman Demirel olmuştur. Parlamentoda çoğunluğu oluşturan AP, zamanında 9 Martçı subaylarla ilişkisi olduğu bilinen Gürler'e sıcak bakmamışlardır."¹⁰⁷ Melen döneminde sistemi kilitleyen bu sorun sona erince Melen'e geri çekilmekten başka bir yol da kalmamıştır. Melen, 7 Nisan 1973 günü istifasını sunmuştur.

15 Nisan 1973 günü ise Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Başbakanlığa atadığı Merkez Bankası Eski Başkanı ve Ticaret Bakanı Naim Talu'nun AP-CGP ve bağımsızlardan oluşan yeni hükümeti göreve başlamıştır. CHP'nin kabineye üye vermeyişi, AP'nin konumunu güçlendirmişti. Koalisyon programında 12 Mart'ın reformlarına en ufak bir atıf dahi yoktu ve iki yıla yakın süren 12 Mart 1971 dönemi, altı aylık bir geçiş sürecinden sonra noktalanıyordu. 1973 Genel Seçimleriyle başlayacak olan fakat 12 Eylül 1980'deki bir başka askeri müdahale ile sona erecek bir yeni sivil döneme geçiliyordu.¹⁰⁸

¹⁰⁶ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 395-398

¹⁰⁷ ÖZDEMİR, Hikmet: "Türkiye...", s. 351

¹⁰⁸ ÖZDEMİR, Hikmet: "Türkiye...", s. 356

D. CHP'DE İNÖNÜ VE ECEVİT ARASINDA ÇEKİŞME

1. Tarihi Kongre

Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayı, 6 Mayıs 1972 günü büyük bir heyecan içinde toplanmıştı. Son zamanlarda parti içinde Ecevit'in etkisi ve liderlik kapışması gittikçe artmıştı. İnönü, kurultayın açılış konuşmasında Ecevit ve arkadaşlarını sert bir şekilde eleştirdi. İnönü, Ecevit'in bir memleket meselesi yüzünden kendisinden koptuğunu, delegelerin omuzlarında CHP'nin kaderinin bulunduğunu, parti meclisinin değişmesi gerektiğini söyledi ve konuşmasını şu sözlerle bitirdi: "ya Bülent, ya ben".¹⁰⁹ CHP'nin içinde bulunduğu kargaşanın sebebini geçmişte aramak gerekmektedir. Bu konuda Cumhuriyet gazetesinin yaklaşımları çalışmanın ikinci bölümünde ortaya konulmuştur.

Kurultay'da ise özellikle genç delegelerin fikirleri değişmemişti. Kurultay'ın ikinci günü ise Ecevit sözü aldı ve şu ünlü cümle ile kürsüden indi: "Vereceğiniz karar şudur: Demokratik bir partinin kanunlara saygılı, özgür üyeleri mi olacağız, yoksa kapı kulları mı olacağız? Karar sizin."¹¹⁰

Kurultay kararını verir ve İnönü'ye rağmen 503 oya karşı 709 parti meclisinin görevde kaldığını belirten sonuç çıkar. Gerçekten de CHP'nin içindeki yeni arayışlar, partiyi teslim almış ve parti bir sonraki seçimlerde seçmenin karşısına yeni tezlerle çıkmaya çalışmışlardır.

2. İnönü İstifa Ediyor

Cumhuriyet Halk Partisi içinde, "ortanın solu" eylemi, "yeni akım" adı altında gittikçe hız kazanıyordu. Akımın önderi Bülent Ecevit'ti. Ecevit, Türk toplumunun artık "tepeden inmecilik" anlamına gelen her türlü "devletçi-seçkinci" yaklaşımı yadsıyacak ölçüde bir siyasal bilince eriştiğini ve eski toplumsal, ekonomik ve siyasal düzeni değiştirecek bir "halkçı" eylemi benimseyecek derecede geliştiğini savunuyordu.

¹⁰⁹ TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ: a.g.e., s.324

¹¹⁰ TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ: a.g.e., s.325

Parti örgütü, Ecevit'i "değişmez Genel Başkan" İnönü'ye karşı destekledi. Ecevit 14 Mayıs 1972'de CHP Genel Başkanlığı'na seçildi. CHP'nin genç lideri Ecevit, zaman zaman olağanüstü koşullardan yararlanmak istediğinden kaygılandığı CGP'li Melen'i zor durumda bırakmak amacıyla 3 Kasım 1972'de CHP'li bakanları kabineden çekme kararını açıkladı.

İnönü, 1971 rejimi ile bütünleşmiş olan hükümet içindeki son CHP'lilere de ya hükümetle bağlarını koparmak ya da CHP'den ayrılmak arasında başka seçenek bırakmayan bu karar üstüne, otuzdört yıl süreyle önderlik ettiği partisinden üye olarak da 4 Kasım 1972'de istifasını verdi .¹¹¹

Partide Ecevit'e karşı olan ve önderliğini Dr.Satır'ın yaptığı bir grup önce Cumhuriyetçi Parti'yi kurdu ve daha sonra Güven Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi'ni , CGP, oluşturdu. CGP, daha sonra Talu Hükümeti'ne AP'nin yanında olarak destek verecektir. 1973 seçimlerinde Ecevit'in CHP'si 185 milletvekili ile parlamentoda çoğunluğu sağlayacaktır.

8 Mayıs günü 34 yıllık Genel Başkan İnönü, görevinden ayrıldığını bir mektupla bildirir. İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığı'ndan çekilmiştir. Artık yeni ve CHP'nin kuruluşundan sonraki üçüncü Genel Başkanı Bülent Ecevit'tir.¹¹²

İnönü daha sonra partisinden de istifa edecektir ve Millet Meclisi Başkanlığı'na ilettiği dilekçesinde şu cümleleri kullanacaktır." 12 Mart şartlarının daha nazik mahiyetini ciddiyetle muhafaza ettiği bir zamanda, parti politikasının memleket için sakıncalı gördüğüm şekil ve istikamette değiştirilmesi sebebiyle CHP'den ayrılmış olduğumu bilgilerinize saygılarımla sunarım."¹¹³

¹¹¹ GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 513

¹¹² GEVGİLİLİ, Ali: a.g.e., s. 509

¹¹³ TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ: a.g.e., s. 330

İKİNCİ BÖLÜM

1 OCAK 1970- 12 MART 1971'E KADAR OLAN DÖNEMDE

CUMHURİYET'İN YAYIN POLİTİKASI

I- CUMHURİYET AP İKTİDARINA CEPHE ALIYOR

A. GAZETE AP'NİN İCRAATLARINI ŞİDDETLE ELEŞTİRİYOR

Birinci bölümde de anlattığımız gibi, 1970 yılı başında AP kendi içinde kaynayan bir kazana dönmüştür. Parti içi muhalefet Demirel'i zor durumda bırakmakta ve dozuda gittikçe artmaktaydı. Dosyalı muhalefet, AP iktidarının doruklarında, kişisel yarar sağlamaya dönük kirli işlerin olduğunu savunuyordu. Cumhuriyet'te İlhan Selçuk, 1970'in ilk günü Türkiye'nin durumunu değerlendirirken, Başbakan Süleyman Demirel'in kardeşi Hacı Ali Demirel'in Marmara Otelinde yapılan nişan töreni haberiyle, gene Hacı Ali Demirel'in Yükseliş Koleji yanındaki Devlet Demiryollarına ait araziye taksitle satın alması haberleri üzerine : “ İşte Türkiye 1970 budur. Gerçi manzara biraz karışık görünüyor. Bir yandan hacılığa, bir yandan masonculuğa, bir yandan morisonculuğa, bir yandan çobanlığa uzanan bir hikayede, içinden muhabbet kuşları çıkan Eyfel kulesi biçiminde devasa pastalarla Devlet Demiryollarının arsaları birbirine karışıyor. Bu yüzden de " Fakir Çoban Sülü " ailesinin koskoca oteli kapatıp yüzbinlerce liralık düğün yapması, bazı kötü niyetli, ard fikirli, anarşist ruhlu kimselerce de hoş karşılanmayabilir!.. Olabilir sevgili okurlar. Siz münafıklara bakmayın! Türkiye 1970'e bakın! Ve yeni yılın ilk günü ister ağlayın memleketin haline ister gülün...” diyor.¹

AP liderinin partisindeki muhalefetin gittikçe güçlenmesi Demirel'i, istifayı düşünme noktasına getirmiştir. Cumhuriyet, belki de ilk kez Demirel'i bu konuda destekliyor ve yapacağı en olumlu davranışın bu olacağını düşünüyordu. Fakat bu istifanın da kendi tabiriyle, " bozuk düzen "in iyileşmesinde ne derece etkili olacağı hususunda da oldukça derin endişeler taşıyordu. Cihad Baban bu konu hakkında yorumunda “ Benzetmek gibi

¹ SELÇUK, İlhan: "Türkiye 1970", *Cumhuriyet*, 1.1.1970, s. 2, st. 7-8

olmasın ama, bütün Osmanlı İmparatorluğu kafasını ilmeğe verdiğini bile bile sadarete gelen insanların hikayesi ile doludur. Bir başbakan istifa edecek; elinden tayin etme, azletme, nasbetme, devlet kesesinden ziyafet çekme olanakları gidecek. Eskisi gibi bir yere giderken " merhaba asker ! " diyemeyecek !.. Ama bütün bunları teperek, terlikleri ayağına geçirip evinde vicdan huzuru ile oturacak... Biz şimdiye kadar makam sahipleri arasında böylesine pek rastlamadık. Demirel bu örneği verirse ...Yalnız bu örnekle de yurduna beş yıllık başbakanlığı zamanında yapmış olduğu hizmetten daha fazla hizmet yapmış olur “ diyor.²

İlhan Selçuk da " Penceresinde " AP'yi en şiddetli eleştiren yazarlardan birisidir. İlhan Selçuk 8 Nisan 1962 günü Cumhuriyet yazı ailesine katılmıştır. Selçuk'un yazıları, gazetenin ikinci sayfasının, 7-8. sütunlarında "Pencere" başlıklı köşesinde yayınlanıyor. Nadir Nadi'ye göre, Selçuk'un alınmasındaki maksat, 61 Anayasası'ndan sonra ülkede esmeye başlayan sol rüzgarın etkisiyle yazar profiline değiştirilmesi gereğinin ortaya çıkışıdır ve ayrıca Nadi, Selçuk'un yazılarını şahsen de beğenmektedir. Nitekim kısa sürede Selçuk, Nadi'nin öngörüsünü doğrularcasına okurların en çok beğenisini kazanan yazar olup çıkmıştır.³

Yolsuzluk konuları gündemde tutulmaktadır ve yeni yazar da burada yerini almıştır. İlhan Selçuk : "Bay Süleyman Demirel'in kimi vatandaşa sevimli kimi vatandaşa sevimsiz görünen ama kendine özgü bir düzenin politikasını yansıtan kişiliği, gözleri açmak bakımından yararlıdır. Hele bunca yolsuzluk hikayesinden ve bunca pervasızlığından sonra koltuğunu koruyabilirse, gözler daha da çok açılacaktır. Bunun içindir ki, düşse ne olur düşmese ne olur ? “⁴ sözleri ile bu konudaki tavrını açıkça ortaya koymuştur.

Anayasa haklarını kötüye kullanan, Anayasa'nın emredici hükümlerini uygulamaktan dikkatle kaçınan asıl bugünkü iktidardır diyen gazete⁵, ve gene bu iktidar

² BABAN, Cihad: "Fena mı?", *Cumhuriyet*, 6.2.1970, s. 2, st. 1-2

³ KARACA, Emin: *Cumhuriyet* olayı, İstanbul, 1994, s. 139-140

⁴ SELÇUK, İlhan: "Düşse Ne Olur?", *Cumhuriyet*, 11.2.1970, s. 2, st. 7-8

⁵ NADİ, NADİR: "İkinci İflasa Doğru", *Cumhuriyet*, 24.1.1970, s.1, st.1

demokrasiye de yurtseverliğe de, hatta en basit sağ duyu kurallarına da hiç yakışmadığı sonucuna varmaktadır.⁶

1. Ülkede Ekonomi AP İktidarı Yüzünden İflas Noktasına Gelmiştir

Demirel, “ Büyük Türkiye “ düşüncesi ile 1970’lerin başında ekonomide üç adımı gerçekleştirmeyi tasarlamaktaydı. Daha önce de değinildiği gibi, bunlardan ilki yeni vergiler getirilmesi olmuştur. 1970’lere her zamanki gibi açık bütçe ile girildiğini, bütçede Süleyman Demirel’in de ifade ettiği gibi 2 milyar TL’yi aşkın bir açık olduğunu, tabii bu rakamın üzerine de en az bir katını koymak gerektiğini belirten Selçuk: “ giderler çok gelirler ise azdır ve bu aradaki farkın kapanması yoksul vatandaşın görevi haline getirilmektedir “demektedir.⁷

Toplanan vergilerin gerçekten halkın yararına kullanılıp kullanılmayacağı konusunda endişe sahiplerinden birisi de Nadir Nadi’dir. Devletin halktan topladığı vergilerin büyük kısmı ile mutlu azınlığı daha mutlu kılmaya çalışıp pek az yatırım yapacağını iddia eden Nadi’ye göre, günden güne daha mutlu kılınan azınlık ise ulus yararına verimli girişimlere iltifat edecek yerde, para kaçırmalar ve lüks harcamalarla halkın alın terini sömürecektir. Karma ekonomi hiç bir sisteme yönelmeyip sistemsizlik içinde bocalayıp durdukça “ gemisini kurtaran kaptan” zihniyeti, ekonomik ortamı baştan başa hükmü altına alacaktır⁸ ve belki de daha çarpıcısı, Adnan Menderes’in “ her mahallede bir milyoner yaratmak “ politikasını Demirel ile devam ettiren işbirlikçi sermayedarlar, iktisadi iflası önleyecek yetenekte değildirler.⁹

1970 yazında uygulamaya konulacak ikinci adım devalüasyonun kokusunu gazeteler çok daha önceden almışlardır. İlhan Selçuk, ülkenin ekonomik durumuyla ilgili endişelerini dile getirdiği yazısında “ üniversite kan revan içinde, döviz suyunu çekmiş, saldırılar çoğalıyor, yatırımlar durmuş, devalüasyonun eli kulağında, fiyatlar birbirleriyle

⁶ NADİ, Nadir: “Cabbar ve Kolera”, *Cumhuriyet*, 20.10.1970, s. 1, st. 1

⁷ SELÇUK, İlhan: “Yüzbin İşçiyi Postalayamazsak”, *Cumhuriyet*, 21.1.1970, s. 2, st. 7-8

⁸ NADİ, Nadir: “Anlayış”, *Cumhuriyet*, 11.8.1970, s. 1, st. 1

⁹ SELÇUK, İlhan: “Ham Hayaller”, *Cumhuriyet*, 4.12.1970, s.2, st. 7-8

yarış ediyor, kalkınmaya paydos borusu çalınmış, her şey baş aşağı gidiyor, Süleyman Bey gitmiyor”¹⁰ diyerek tepkisine sosyal bozukluğun göstergelerini de katmıştır.

Yine İlhan Selçuk, halka şu soruyu yöneltiyor: “zenginlik ve fakirlik iki yanlı kavramdır. Bu toplumda herkes zengin olamayacağına göre, başkalarının fakirliği üstüne bir zenginliğin bencilliğini taşımak ve taşıtmak neye yarar? Bakınız İslamköy’den çıkan yoksul Demirel’ler hem de beş yıl içinde zengin oldular; bu zenginlik 60 bin Türk köyünde sefalet ve yoksulluğu önledi mi ?”¹¹ Cumhuriyet, AP iktidarının belli çevrelerin ve üst kademedeki aileye kadar varan çıkarların savunucusu olduğu fikrini savunmaktadır ve AP iktidarı ekonomi politikası ile ülkeyi nerede ise iflasın eşiğine getirmiştir.

2. AP Dış Politikada Çıkarlarımızı Savunamıyor

Gazetenin dış politikada savunduğu tez, gerek ekonomi gerekse siyasi konularda dış ilişkilerde tam bağımsızlıktır. Ancak bu konuda da bir takım tavizler verilmiştir ve hala da verilmektedir. Bu tavizlerin özellikle ABD çıkarları lehinde verildiği gazetenin hemen her haberinde ağırlıklı bir noktadır.

Cumhuriyet’e göre Türkiye, NATO içinde kendini kaptırdığı tutum yüzünden tehlikeye düşürülmüş savaş ve barış, Türkiye için sınırlar dışında hazırlanan oldu bittiler haline gelmiş ve her yasaya aykırı olarak, Türk dış politikasında parlamentonun denetim ve yol göstericiliği yok edilmiştir.¹²

NATO, üye ülkelerin iradesinden çok ABD Başkanı’nın kararında sonuçlanan bir hareket mekanizmasına sahiptir. Üstelik Türkiye, diğer ülkelerden daha fazla taviz vererek imzaladığı ikili antlaşmalarla, NATO’dan başka bir de doğrudan bağlarla kendisini ABD’nin iradesine terk etmiş¹³ ve Anadolu’yu Washington’un ileri karakolu niteliğine sokmuştur.¹⁴ Mehmet Barlas, “ içinde sömürüden arınmış, dış politikada ise

¹⁰ SELÇUK, İlhan: "Orta Oyunu", *Cumhuriyet*, 28.1.1970, s. 2, st. 7-8

¹¹ SELÇUK, İlhan: "Zengin Olmak", *Cumhuriyet*, 22.9.1970, s.2, st. 7-8

¹² BARLAS, Mehmet: "İnönü Geç Konuştu Ama Haklıdır", *Cumhuriyet*, 25.1.1970, s. 3, st. 1

¹³ BARLAS, Mehmet: "Bir Savaşta Türkiye'nin İradesi", *Cumhuriyet*, 20.1.1970, s. 3, st. 1

¹⁴ SELÇUK, İlhan: "Gaflet Politikası", *Cumhuriyet*, 28.1.1970, s. 2, st. 7-8

haklıdan ve bağımsızlık savaşı verenlerin yanında olmak varken, NATO övgüsü yapanlara şaşıyoruz ” diyor.¹⁵

Daha önce de belirttiğimiz gibi, AP hükümetinin ekonomide üçüncü, adımı AET ile geçiş sürecinin başlatılmasıydı. Cumhuriyet, Ortak Pazar üyeliğimiz için başlatılan bu "geçiş devri" antlaşmasının üyelikle sonuçlanacağına pek inanmıyor. Nadir Nadi bu konuda : “ Önümüzde 22 yıl var ortada. AET üyeliğimizi savunanlar bu süre içinde kendimizi toparlayabileceğimizi, endüstrilerimizi geliştirip dev ekonomiler arasında ezilmeden yaşar bir güce ulaşabileceğimizi söylüyorlar. Çeyrek yüzyıldır biçimsel demokrasinin kurallarını bile henüz yerli yerine oturtamayan bir ortamda bocalayıp dururken, önümüzdeki 22 yıl içinde zaten yarı dışa bağımlı ve cılız endüstrimizi yeterince güçlendirmemizi beklemek fazla iyimserlik olur ” diyor.¹⁶ Ortak Pazar’ın felsefesine tamamen karşı çıkanlardan birisi olan İlhan Selçuk, yeni başlayan döneme de aynı yargı ile yaklaşmaktadır. “ Neyi imzalıyoruz ” başlığını taşıyan yorumunda, bu antlaşmanın imzalanmasıyla, işbirlikçi kapitalizmin Türkiye'nin kalkınmasını değil, sömürülmesini öngördüğü için Avrupa sermayeciliği içinde eritileceğini ve zaten bağımlı olduğumuzdan, kapitalizmle bütünleşmenin hızlanmasında kendisine düşecek payla gününü gün edeceğini savunur. Ona göre “ sömüren on kalkınırsa, sömürülen bir kalkınır ve Ortak Pazar antlaşması yirminci yüzyıl Avrupası'nın sömürü düzeninde yeni bir mekanizmadır ve bizim de böyle bir düzenede dahil olmamız büyük bir hatadır ”¹⁷ ve emperyalizm bir ülkeye girdiği zaman, ayrılık ve bölücülük tohumları boy atar, kardeş kardeşe düşman olur, ulus parçalanır; ve gözü bağlı kardeşler birbirlerini yemek için Batı kapitalizminin tezgahında kılıçlarını bilemeye başlarlar.¹⁸ Yalnızca anlaşmanın felsefesine değil aynı zamanda getireceği tehlikelere de dikkat çeken bu yazıda, kardeş kavgası gibi bir kavramın geçmesi de ilginç bir tespittir. Bu terim ile ideoloji yüklü bir bakış açısı anlaşmanın sosyal etkilerine de yansımış gözükmektedir.

¹⁵ BARLAS, Mehmet: "Türkiye İçin Konuşulan Amerikalılar", *Cumhuriyet*, 4.11.1970, s. 3, st. 1

¹⁶ NADİ, Nadir: "Kendi Düşün", *Cumhuriyet*, 25.11.1970, s. 1, st. 1

¹⁷ SELÇUK, İlhan: "Neyi İmzalıyoruz", *Cumhuriyet*, 19.9.1970, s. 2, st. 7-8

¹⁸ SELÇUK, İlhan: "Kardeş Kardeşi Vurur mu?", *Cumhuriyet*, 29.9.1970, s. 2, st. 7-8

ABD yardımını almaya başladığımızdan bu yana, yani 1947'de angaje olduğundan beri, gelen bütün iktidarların, bu angajmanı devam ettirip, ABD'nin resmi propagandasını Türkiye sınırları içinde yayarak işbirliği yaptığını son olarak da AP'nin bu işbirliğini devam ettirdiğini savunan Selçuk, bu nedenle milli bilincin bağımsız düşünemediğini bloklaşmayı her fikrin üstünde tuttuğunu, NATO, İkili antlaşmalar, Ortak Pazar, CENTO, gibi kurumlarla siyasi bloklaşmanın bağımsız ve laik Cumhuriyet'in kökenine, temeline ve tarihi amaçlarına aykırı olduğunu ve içinde bulunulan çöküntünün sebebi olduğu görüşündedir.¹⁹ Yine bu satırlara göre Türkiye, bütün dış politika olaylarına milli açıdan değil, kapitalist blok açısından bakmış ve bağımsızlaşma yerini bağımlılaşma ilkelerine bırakmıştır. Ayrıca dünyadaki bütün dış gelişmeleri iki mihrak noktasının -Moskova ve Washington'un- çatışması üstüne kurulmak istenmiş ve üçüncü dünyadaki gelişmeleri ise görmezlikten gelinmiştir.²⁰

Cumhuriyet, özellikle, ABD'ye Ortadoğu'daki çıkarlarını gerçekleştirmesi için, Adana'da bulunan "İncirlik üssünün" kullanmasına izin verilmesine karşı. Selçuk bir yazısında, Atatürk Türkiye'si'nin, Ortadoğu'da şeriat ve saltanat yanında, emperyalizmin hizmetinde olmasının büyük bir hata olduğunu belirtiyor.²¹ Burada da tam bağımsızlıkçı felsefe etkisini hissettirmektedir.

Ayrıca, " Demirel'den Çağlayangil'e kadar beynelmilel sermayeciliğin terminolojisi içinde dış politika yapılmaktadır. Batı kapitalizminin zengin ve şımarık çocuğu Yunanistan kendi yakın çıkarları için silahlanırken, yarım milyonluk bir ordu besliyerek, Batı sermayedarının ileri karakolu gibi nöbet tutuyoruz. Beynelminel sermayedarlar, Türkiye'yi kendi çıkarları açısından istedikleri gibi kullanmaktadırlar. Milletlerarası kapitalizmin ağababaları, Türkiye'yi ucuz asker deposu yapıp, Sovyet tehlikesine karşı ileri karakol rolüne iterken Yunanistan'ı da gerektiğinde Türkiye'yi arkadan vuracak donatmaktadır ”.²²

¹⁹ SELÇUK, İlhan: "Takdir-i İlahi Değil", *Cumhuriyet*, 4.11.1970, s. 2, st. 7-8

²⁰ SELÇUK, İlhan: "Dış Politikanın Dökümü", *Cumhuriyet*, 5.11.1970, s. 2, st. 7-8

²¹ SELÇUK, İlhan: "Gene Ne Tezgahlanıyor?", *Cumhuriyet*, 7.10.1970, s.2, st 7-8

²² SELÇUK, İlhan: "Silahsızlanma Yarışının Birde GizliYüzü Var", *Cumhuriyet*, 7.10.1970, s.2, st7-8

Cumhuriyet, Kıbrıs sorununda da AP iktidarının, üzerine düşeni yapmadığı ve bu sorunu yıllardır sürüncemede bıraktığı görüşünde. Gazetenin en önemli ideologlarından Selçuk bu konudaki garipliğe dikkat çekip, Yunanistan ile ilişkilerimizin aldığı konumu şöyle açıklıyor: “ Tarihin bir güldürüsü mü bu? Milli çıkarlarımız açısından çatıştığımız bir devletle, büyük bir devletin baskısı altında suni bir ittifak kurmuşuz. Tek kelime ile gülünçtür bu durumumuz. Sözde hür dünyayı koruyacak NATO'nun içinde ve Anadoluyu kapsayan Megalo İdea peşindeki Yunan diktatörlüğü ile kucak kucağa bir Türkiye..”²³

Cumhuriyet'in asıl hayretle karşıladığı ise, özellikle 1970 yılının başında Rumların adayı ikiye ayırdığı bir sırada Ankara'dan hiç bir ses çıkmamasıdır.²⁴ Cumhuriyet, ABD dış politikamıza karışmakla kalmayıp iç politikamıza da müdahale etmekte, tabii AP iktidarının da buna izin verdiği ve bunu yapmakla ABD uzantısı olduğu görüşündedir. Hükümetin anti-empyrialist bir çizgide olduğunu sık sık dile getirmekte ve burada da Türkiye'nin geleceği ve milli çıkarlarımızın korunması açısından oldukça rahatsız olduğunu vurgulamaktadır. Gazeteye göre özellikle dış politikamız, kapitalist blokun lideri ABD'ye tam bir teslimiyet içinde yürütülmektedir. Selçuk bu teslimiyeti ve yıllar içinde ne noktaya getirildiğini şöyle ifade ediyor: “ Milli Kurtuluş Savaşımızdan sonra, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Batı ile Doğu arasında denge politikası ” nı ve “ milli bağımsızlığı ” titizlikle korumuştur. İsmet Paşa denge politikasını yıkmış; DP iktidarı ise uyduluk yolunda şampiyonluğumuzu ilan etmiştir ”.²⁵

3. İçinde Bulunulan Huzursuzluğun Sebebi İktidardır

Cumhuriyet'e göre, bu yönetim demokrasiye,yurtseverliğe, hiç yakışmamaktadır. Türkiye'de çağın koşullarına uygun toplumcu bir düzen kurulamazsa toplumda patlamalar meydana gelecektir.²⁶ Gazeteye göre, içinde bulunulan bunalımın nedenleri

²³ SELÇUK, İlhan: "NATO Güldürüsü", *Cumhuriyet*, 30.5.1970, s. 2, st. 7-8

²⁴ BARLAS, Mehmet: "Kıbrıslı Olmak da Gerekıyor", *Cumhuriyet*, 28.1.1970, s. 3, st. 1

²⁵ SELÇUK, İlhan: "Avrupa'nın Güvenliği", *Cumhuriyet*, 10.4.1970, s. 2, st. 7-8

²⁶ NADİ, Nadir: "Cabbar ve Kolera", *Cumhuriyet*, 20.10.1970, s. 1, st. 1

daha gerilerde aranmalıdır. Nadir Nadi bu hususta: “ Üniversite huzursuzdur diyoruz yalnız üniversite mi huzursuz olan? Öğretmenler huzur içinde midir ? Hatta daha ileri gidelim siyasi partiler ve onların karşısında devleti yönetmekle sorumlu iktidar partisi huzur içinde midir ? Evet yurdumuz huzursuzdur ve bu huzursuzluğun kökeninde Atatürk ve 27 Mayıs devrimlerine ters düşen iktidar davranışları yatmaktadır” diyor.²⁷ Sosyal huzursuzlukların tahlil edildiği ve iktidar partisi olarak Adalet Partisi’nin hedef tutulduğu bu satırlarda 27 Mayıs ihtilalinin savunuculuğu yapılmakta ve aynı anlayış bu ihtilal sonrasında yapılan Anayasa için de geçerli kılınmaktadır. Gazetenin özgürlükçü bir ortamı sağlayan Anayasa’dan taraf olduğunu anlamaktayız.

İlhan Selçuk da, ülkenin içinde bulunduğu durumu değerlendirip, durumun ne kadar vahim olduğunu vurguladığı ve bu durumdan da tamamıyla iktidarı sorumlu tuttuğu " Suçlu Kim ? " başlıklı yazısında : " Gençliğin baş kaldırmasından suçludurlar, üniversitenin şu hale gelmesinden suçludurlar, Türkiye'nin geri kalmasından suçludurlar, devletin 50 milyarlık borçla bağlanmasından suçludurlar, toprak reformunu hasıraltı etmekten suçludurlar, yabancı sermayeye yurt topraklarında egemenlik tanımaktan suçludurlar, dış ticaret açığının büyümesinden suçludurlar,yoksulun sömürülmesinden suçludurlar, komprador-tefecî saltanatından suçludurlar, devletin hazinesini soymaktan suçludurlar, özgürlüklerin çiğnenmesinden suçludurlar, Anayasa'yı rafa kaldırmaktan suçludurlar, laikliği çiğnemekten suçludurlar, Atatürkçülüğü hiçe saymaktan suçludurlar, pahalılıktan suçludurlar, öğretim devrimine ihanet etmekten suçludurlar, faili meçhul cinayetlerden suçludurlar, Türkiye'nin bakırlarını satmaktan suçludurlar,boraks madenlerini yabancılara peşkeş çekmekten suçludurlar, mütegalibe düzenini sürdürmekten suçludurlar,

parlamentoculuğu komisyonculuk mesleği yapmaktan suçludurlar,mebus pazarı kurmaktan suçludurlar, 27 Mayıs devrimini sattıkları için suçludurlar, gençlerin öldürülmesinden suçludurlar, suçların hesabını aramamaktan suçludurlar ” diyor.²⁸

²⁷ NADİ, Nadir: "Olağan Nedir?",*Cumhuriyet*, 7.4.1970, s. 1, st. 1

²⁸ SELÇUK, İlhan: "Suçlu Kim?",*Cumhuriyet*, 2.1.1971, s. 2, st. 7-8

Görüldüğü gibi memlekette hatalı olan, yanlış yapılan her şeyden Cumhuriyet, AP iktidarını ve onun yanlış politikalarını sorumlu tutmakta ve ilerideki günlerin neler getireceği husunda oldukça derin endişeler taşımaktadır. Bütün bunların gerekçesi olarak da, AP'nin 27 Mayıs Anayasa'sının öngördüğü reformları gerçekleştiremeyip tavizkar bir politika izlemesi gösterilmektedir.

a. Üniversiteli Gençliğin Anarşi Kaynağı Olarak Görülmesine Karşı

Cumhuriyet, yukarıda da belirttiğimiz gibi, yirminci yüzyılın sonuna doğru, üniversitelerimizin içine düşürüldüğü durumdan AP iktidarını sorumlu tutmaktadır. AP iktidarının üniversite gençliğine cephe almasını ve anarşi kaynağı olarak görmesine karşı çıkıyor. Fakat aynı görüşe, CHP lideri İsmet İnönü'nün de katılması Cumhuriyet'i çileden çıkarıyor. İlhan Selçuk 1970 yılı başından itibaren şiddetlenen bu olayları dile getirirken: “ 20.yüzyılın sonuna doğru üniversitelerin, komünist sayıldığı bir ortama girdik. Gazeteleri okuyoruz, politikacıların demeçlerine bakıyoruz, Bay Demirel'in İsmet Paşa'nın sözlerini işitiyoruz. Üniversiteli adeta düşman, üniversite ve yüksek okullar anarşi kaynağı... haytaların, aşırı serserilerin yuvası. İmam-Hatip Okulları ve Hafız Kursları ile laik okullar arasında " Nizam-ı Cedit " ile " Yeniçeri Ocağı " arasındaki husumet gün geçtikçe boy atıyor. Halk Partisi de en sonunda üniversiteli gençlerin aleyhine döndü. Nesi var bu üniversitelerin ? Ne yapsak ? Top yekün kaldırsak mı yüksek öğretim kurumlarını ?... Toplum polisi birliklerini çoğaltacaksın... Üniversiteli gençler arasına bol miktarda ajan sokacaksın... Devrimci gençlere, karşı sağ komandolar, ümmetçi çeteleri kuracaksın... Öldürteceksin öğrencileri...Birini öldürteceksin yılmadılar mı birini daha öldürteceksin...Ve sonra hukuk ve demokrasiden söz açacaksın. Ama gene de gençlik yılmayacak... Sırası gelince sömürge politikacıların ve onların yanı başındaki şerefsiz profesörün suratına tükürecek gerçekleri...Katillerin yanında yer alan, ister AP'li olsun, ister CHP'li, ister TİP'li, bir gün gelecek hesabını verecek bu dökülen kanların ” diyor.²⁹ Bu yazıda zaten sıradanlaşmış olan husus AP'ye yüklenmek olarak gözükmemektedir, ancak CHP'ye de

²⁹ SELÇUK, İlhan: "Okumak Kötü mü?", *Cumhuriyet*, 8.1.1970, s. 2, st. 7-8

yüklenilmektedir ki, bu da son gelişmelerin ışığında bir uyarı olarak değerlendirilebilir. Esas ilgi çeken husus TİP'e de bir imada bulunulmasıdır. Örgütlü tepkinin yeteri kadar gerçekleşmemesi hiç şüphe yok ki yazarı rahatsız etmiştir ve TİP bu anlamda daha çok tepki göstermeye davet edilmektedir. Bir ikinci ihtimal ise yazar ile TİP arasında dünya görüşlerinin artık farklılaşmaya başlamış olmasıdır.

Karacan'ın kitabında, Cumhuriyetin ilk çıkışında (7 Mayıs 1924) yayın politikasını, kurucusu Yunus Nadi, şöyle açıklıyor : “ Teknik bakımdan olduğu gibi, fikir bakımından " Cumhuriyet " yeni ve ileri bir gazete olacaktı. O vaktin gazetelerinin çoğu gerici, hilafetçiydi. Cumhuriyet fikrini yadırgıyorlardı. Genel olarak halkın da bu fikre yanaşmadığını sanıyorlardı. Onun için hilafeti savunup cumhuriyet fikrine saldırıyorlardı. O vakit İstanbul'da Cumhuriyet düşmanlığı o dereceyi bulmuştu ki, bütün dostlarım bana akıntıya karşı gitmemeyi, gazetenin adını olsun değiştirmeyi salık veriyorlardı. Fakat biz bu telkinlere kapılmadık, " Cumhuriyet " adında ısrar ettik, onun için Cumhuriyet rejiminin avukatlığı bize kalıyordu. Cumhuriyet'i halka sevdirmek ve maletmek görevi bize düşüyordu ”.³⁰

Cumhuriyet, Yunus Nadi'nin belirttiği yayın çizgisinde yıllardır devam edip giderken, 27 Mayıs 1961 ihtilalinden sonra ülkede esmeye başlayan sol rüzgarın etkisiyle yazar profilini değiştirme yoluna gidiyor ve İlhan Selçuk bu amaçla gazeteye alınıyor ve zamanla, özellikle 1970'te, iyice belirginleşen yeni bir durum ortaya çıkıyor. Gene Karaca'nın kitabında Nadir Nadi bu durumu şöyle açıklıyor; “ Cumhuriyet yeraltı ve yerüstü örgütlenmeleriyle Marxist kökenli tüm solcuların okudukları bir gazete haline gelmişti. Solcuların birbirleri ile iç haberleşme yaptıkları ve kamuoyuna mesaj ilettikleri bir gazete haline gelmişti. Solcular yayınladıkları gazete ve dergilerin ilanını ilk önce bize veriyorlardı. Nişan, düğün, doğum, evlenme ve ölüm ilanları bizde çıkıyordu. Düzenledikleri bir miting ya da yürüyüşü, bir protestoyu, bir konferansı, bir paneli bizim sayfalarımız aracılığıyla duyuruyorlardı ”.³¹ Bütün bu gözlemlerine karşın Nadi'nin bu

³⁰ KARACA, Emin: a.g.e., s. 32

³¹ KARACA, Emin: a.g.e., s. 141

ekibe arka çıkmış olması kuşkusuz Nadi'den sonra gazeteye yerleşen yeni ekibin eskiyi daha rahat bir zeminde eleştirmesini ve hatta suçlamasını da sağlamıştır.

DEV-GENÇ adlı örgütün Cumhuriyet ile teması da bu konuda bir yaklaşımda bulunmak açısından ele alınmalıdır. Nadir Nadi'nin bahsettiği bu değişim öyle hale geliyor ki İlhan Selçuk "DEV-GENÇ" in mesajlarını ve mektuplarını sık sık kamuoyuna duyuruyor, kendisi de onlara yine penceresinden sesleniyor. Örneğin, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın, iktidarın ve muhalefetin "Aşırı uçlar çatışarak, Hürriyetçi-Milli düzenimizi parçalamayı hedef edinmiştir. Bu eylemler devletin temellerini sarsmaktadır" şeklindeki, daha önce de belirttiğimiz, beyanatlarına karşı DEV-GENÇ'in cevabi mektubunu köşesinde aynen yayınlıyor. Kısaca, DEV-GENÇ bu mektupta, tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye için mücadele verdiklerini açıklıyor. Selçuk da yorumunda (mektuptan sonra), açıkça destek vermektedir bu cevaba ve "Biz gençlere inanıyoruz. Bugün üniversitedeki kanlı kavga, çoğunluğunu saran devrimci fikirleri tasfiye etmek için faşist-silahlı çetelerin iktidar tarafından gizli ve açık desteklenmesinden doğmaktadır" diyor.³² Burada da açık bir şekilde gençlerin inanırlılık derecesi taşıdıkları görüşe göre değişim içermektedir. Devrimci görüşü sol savunmakta ise bu durumda bunun dışındakiler sağ olmaktadır ve yazarın ifadelerinden yola çıkarsak inanılacak bir grubu temsil etmemektedirler. Ayrıca, zora başvuran bir grup da bu kesimle özdeşleştirilmektedir. O dönemde silahlı eylemlerde de bulunan bazı grupların mektuplarını yayınlamanın pek mantıklı ve sağduyulu olduğunu söylemek zor olsa da, bu nokta çalışmamızın konusu değildir ve ancak bu gazetedeki bir yazarın görüşünü yansıtır.

Cumhuriyet'e göre iktidar, Atatürkçü ve devrimci gençliğin karşısındadır. Selçuk, zaman zaman Milli Güvenlik Kurulu'ndaki paşaların da aynı fikirleri paylaşmasını eleştiriyor ve "Milli Güvenlik Kurulu bir bildiri yayınlayarak, gençlik eylemlerini kınadı. Atatürk gençliğine, "oturun oyurduğunuz yerde; yoksa icabınıza bakarız..." havası seziliyor bu bildiride. Anayasaya göre Milli Güvenlik kurulunun böyle bir yetkisi var

³² SELÇUK, İlhan: "Dev-Genç'in Cevabı", *Cumhuriyet*, 6.1.1970, s. 2, st. 7-8

mı? Elbette yok. Ordunun ileri gelen paşalarının Süleyman Bey başkanlığında kabine üyeleriyle toplanıp, Anayasaya aykırı bildiri yayınlamaları ve Atatürk gençliğine gözdağı vermek istemeleri, herşey bir yana paşalar adına talihsiz bir davranıştır “ diyor.³³ Burada da gazetenin ordunun içindeki siyasi yelpazenin kıpırdanmalarını takip ettiği açıktır. Nitekim bu konu 9 Martçılar vakası ile de ortadadır.

Ayrıca polisten de bazı çevrelerin,devrimcileri bölmek, birbirine düşürmek ve kamuoyunun gözünde küçültmek için üniversitelileri suçlu gösterdiğini belirtirken tüm öğrencilerin bunu bilmesini ve kesinlikle oyunlara gelmeden birlik içinde olmaları hususunda da uyarıyor.³⁴ Bu konuda da orduya yaklaşımdan farklı bir durum gözükmemektedir. Polisin, yani kent vatandaşının savunucusu ve bekçisinin nasıl siyasi kamplara bölündüğü ise bu çalışmanın kapsamına sığmayacak gibi gözükmemektedir.

Nadir Nadi'ye göre, Atatürk'ten bu yana yetersiz ve tutucu politikalar, devrim ilkelerine ne denli zarar vermiş olsalarda, Atatürk'ü dondurup-kalıplaştırmak uğruna ne denli çaba harcarsa da, Türk gençliği yılmayacak ve değişen dünya koşulları altında dahi, ileri bir toplum düzenini gerçekleştirme yolunda var gücüyle çalışacaktır.³⁵ Gazetenin Atatürkçü fikirlerden anladığı ilkelerin ezberlenip her sabah tekrar edilmesi değil, bunların eyleme dökülmesidir. Yalnız bu ilkelerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda yazarların ne düşündüğü veya bu ilkeleri hangi metodlarla yorumladıkları bu çalışmanın konusu içinde tutulmuştur.

b. Gazetenin İşçi , Memur ve Öğretmen Boykotuna İdeolojik

Yaklaşımı

Hemen her alanda görülen eylemlere öğretmenler de eklenmiştir ve gösteriler yalnızca çığ gibi büyümemekte aynı zamanda tehlikeli bir boyuta da yükselmektedir. Burada tehlike esasen insanlarımızın kamplara bölünmesidir. Burada gazete, olayları aktarırken ve yazarlar da yorumlarken “ mütegalibe “ ve benzeri ilginç sıfatlamalarda

³³ SELÇUK, İlhan: "Demokrasi Düzmece, Bildiri Bildirmece", *Cumhuriyet*, 1.4.1970, s. 2, st. 7-8

³⁴ SELÇUK, İlhan: "Kutsal Öküz ve Yoksul Halklar", *Cumhuriyet*, 26.11.1970, s. 2, st. 7-8

³⁵ NADİ, Nadir: "Büyük Görev", *Cumhuriyet*, 10.11.1970, s. 1, st. 1

bulunuyorlar. Bu nerede ise kimin ne tarafta olduğunu açıkça ifade edilmesidir ki, insanlar komprador, gerici, devrimci gibi tanımlamaları biraz da gazetelerin yardımı ile kullanmaktadır.

Bu konuda ilginç bir örnek İlhan Selçuk'un Sinop'un Boyabat ilçesinde öğretmen boykotlarından sonra gelişen olaylara değindiği yazısıdır. " Her kasabada olduğu gibi Boyabat'ta da gücünü memleketteki komprador-mütegalibe iktidarından alan bir grup yaşamaktadır. Bu grup cumhuriyet öğretmenlerine diş bilemektedir. Öğretmen boykotu nedeniyle dışlerini göstermek için elverişli saatin geldiğine inanır: Topluca eyleme geçerek TÖS binasını, Boyabat'ın Sesi matbaasının camını çerçevesini indirir. Bununla da yetinmez mürteci kalabalığı, matbaa sahibinin evine dayanıp, kapıyı kırmaya uğraşır... Mürteciler cumhuriyet kanunlarını uygulamakla görevli hakim ve savcıyı ölümle tehdit etmektedirler... İşte size cumhuriyet Türkiye'sinin cici demokrasi sayfelerinden birisi daha...Bakalım nereye kadar sürer bu gidiş" ³⁶ sözleri bu anlamda yukarıda tasvir edilmeye çalışılan durumla örtüşmektedir.

Bununla birlikte bir çok diğer meslek sahibinin bulunduğu durumda öğretmenler de yer almaktadır ve şayet bu ekonomik durumlarını protesto anlamında bir eyleme dönüşmüşse, o günün şartları içinde artık sıradan olarak algılanabilir. Selçuk öğretmenlerin maddi bakımdan açlığa ve manevi bakımdan itibarsızlığa hüküm giymiş olduklarını ve Boyabat gibi bir çok yerde aslında her türlü tehlikeyi göze alarak boykota gitmelerini de, toplumun derinliklerinden gelen bir bunalımın milli eğitim kesiminde yansıması olduğunu belirtir.³⁷

Bu eylemlerin sıradan bir hale gelmesi kuşkusuz hukuksal boyutlarında bir değişiklik de doğmasını gerektirmemektedir. Aslında bu nokta belki salt ekonomik sebepler söz konusu olsa anlayışla bile karşılanabilir ve sorgulamalardan sonra olay kapatılabilir. Ancak o günlerde bir liderin ak dediğine diğerinin kara demesi gibi yeni bir siyasi ahlak hakimdir. Nitekim bu olayda da İnönü'nün öğretmenlerin boykottan dolayı

³⁶ SELÇUK, İlhan: "Boyabat'ta Cici Demokrasi", *Cumhuriyet*, 4.1.1970, s. 2, st. 7-8

³⁷ SELÇUK, İlhan: "Öğretmen Boykotu Demokratik Eylemdir", *Cumhuriyet*, 5.1.1970, s. 2, st. 7-8

cezalandırılmamasını istemesine Başbakan Demirel itiraz ederek, Anayasanın ve kanunların öğretmenlere boykot hakkı tanımadığını, böyle bir hakkı halihazırdaki hükümetin tanınması durumunda muhalefetin zaten müdahale ederek “ ne yapıyorsun ? “ diye sorması gerektiğini belirterek İnönü’ye cevap vermektedir.³⁸

Öğretmen boykotunun kanuna uygun olup olmadığı tartışmasının bir kenara bırakılması gerektiğine inanan Baban da, duruma ideolojik sıfatlarla yaklaşmaktadır. “ Aldığı para ile geçinemeyen, her gün iktidardan cesaret gören irticanın hakaretine uğrayan çember sakallının arzusu ile sebebsiz, çocuğu ve çoluğu ile kış ortası karlar ve buzlar ortasında doğu köylerine sürülen, geceleri artık rahat uyumak olanağını kaybeden bu insanların hali ne olacak? Sayın iktidar bu sorunun cevabını vermelidir³⁹ sözleri ile öğretmenin konumunu gerıcilere karşı zor ekonomik koşullarda mücadele veren bir devrimci olarak belirlemektedir.

Türkiye Öğretmenler Sendikası’nın öğretmenlerin güvenliği konusunda bir hukuk devletinden beklenen ilginin gelmediği ve bu nedenle kendi güvenliğini kendi korumak amacıyla örgütleneceklerini haber verdiği bir duyurusuna Nadir Nadi’nin tepkisi oldukça ilgi çekicidir. Aslında demokrasi kurallarının yeterli işlemeyişi ve vatandaşın haklarını savunan mercilerin etkisizliği bireyleri kendi başlarına önlem almak gibi bir tavıra sürükleyebilir. Ancak burada söz konusu olan daha önceki satırlarda insanların kamplara bölünmesine en çok hizmet eden unsurun kavramlar olduğu hususudur. Nitekim bu kez öğretmen önce bir kampa ayrılmakta daha sonra hukuksal yetkileri dışına davet edilerek, bireysel korunma tedbirlerinden örgütsel etkinliğe çekilmektedir. Nadi; öğretmenlerden yükselen feryadın olumlu bir sonuç verebilmesi için yalnız TÖS topluluğunun değil yurttaki tüm ilerici güçlerin “ meşru müdafaa⁴⁰ anlayışı içinde birleşip örgütlenmelerine bağlı olduğunu savunmakta ve apaçık faşist bir yönetime sürüklenişin önüne geçebilmek için bütün devrimci akımların bir cephe halinde

³⁸ *Cumhuriyet*, 2.2.1970, s. 2, st. 7-8

³⁹ BABAN, Cihad: “Öğretmenle Dertleşme”, *Cumhuriyet*, 2.2.1970, s. 2, st.1-2

⁴⁰ NADİ, Nadir: 27 Mayıs’tan 12 Mart’a, İstanbul, 1972, s. 512-514

birleşmeleri şartını duyurmaktadır. Ona göre karşı taraf hiç de azımsanamayacak derecede güçlüdür, örgütlenmiştir .

8.Eğitim Şurasını açış nutkunda Demirel, siyasi iktidarların memleketin her derdinin çaresini çantalarında taşıyarak iktidara gelmedikleri yolundaki sözlerine Nadi'nin tepkisi, her derdin değilse de temel dertlerin çaresini çantalarında taşıyarak iktidara gelmek siyasi partilerin vazgeçilmez ödevi olduğunu hatırlatmak tarzında olmuştur.⁴¹

Kuşkusuz dönemin en yaygın eylemleri işçi hareketlerindedir. Nitekim 5 Ocak 1970 tarihli gazetenin Cumhuriyet bürosunun bir haberi “Türk-Persen Hükümetle anlaşamadı” başlığını taşıyor. Habere de, Türkiye Personel Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı'nın , “ Türk-Persen'in miting yapacağı ve boykotun kullanılabilecekleri en etkili silah olduğu ” açıklamasına yer veriliyor.⁴²

Cumhuriyet'in 16 Ocak 1970 tarihli sayısında manşetten verilen “ Grev Bu Gece Başlatılıyor ” başlıklı haberinde 90 gün ertelenen grevin ertelenmenin bitmesiyle greve başlayacağı duyurulmaktadır. Artık sosyal hareketlere yeni bir dalga eklenmektedir ve Türk-İş Yönetim Kurulu'nun yayınladığı bildiride de huzursuzluğun asıl nedeninin ekonomik olduğu belirtilmekte ve hazırlanan personel reformu da olumsuz karşılanmaktadır.⁴³

Toplumdaki huzursuzluk kaynağına inerek ekonomik faktörleri görmüş olan yazarlar arasında Nadi'ye de raslanmaktadır. Toprak reformunun öngördüğü düzen değişikliğini ve ona paralel olarak bilinçli bir ekonomik devletçilik politikasının yürürlüğe konmadığı sürece köylünün de işçinin de sömürülmekten kurtarılmasına kimsenin gücünün yetmeyeceği teşhisi bunlardan biridir.⁴⁴ İşçi hareketlerinde hem sağ hem de sol cepheler tam etkinlik içindedir artık ve haziran ayna gelinmiştir. DİSK'e bağlı işçilerin direnişine TÜRK-İŞ'e bağlı fabrikalardan da destek gelmiştir ve eylem yayılmaktadır.

⁴¹ NADİ, Nadir: "Acı Şey", *Cumhuriyet*, 30.9.1970, s. 1, st. 1

⁴² *Cumhuriyet*, 5.1.1971, s. 1, st. 5-6

⁴³ *Cumhuriyet*, 16.1.1970, s. 1

⁴⁴ NADİ, Nadir: "Günün Sorunu", 26.4.1970, s. 1, st. 1

Bunun güvenlik açısından bir riziko arzemesi üzerine yasal gerekçelere dayanan hükümet, emniyet güçlerini bölgelere havale etmiştir. Ancak sonuçta kavga ve çatışmalar 2 işçinin ve 1 polisin ölmesine kadar uzamıştır. Bakanlar Kurulu, Anayasa'nın 124.maddesine dayanarak İstanbul ve Kocaeli illeri dahilinde bir ay süre ile sıkıyönetime karar verir.⁴⁵

İlan edilen sıkıyönetimin uygulayıcılarına yönelik bir uyarı yazısını kaleme alarak sıkıyönetime karşı çıkan İlhan Selçuk, sıkıyönetimin siyasi iktidarın değil, Anayasa'nın yönetimi olduğunu ve suç işlediği iddia edilenlere karşı bağımsız mahkemelerin yargıçları kadar soğuk kanlı ve adaletli davranmaz ve siyasi iktidarın istek ve eğilimlerine göre biçim alır ise, sıkıyönetimin hem kendi hesabına talihsizliğe uğrayacağını hem de ordunun itibarını halkın gözünde zedeleyeceğini belirtmektedir.⁴⁶ Yazarın askeri ve siyasi iktidar ve araçlarının tasarrufu konusunda açık bir ayrım uyguladığını görmekteyiz. Ayrıca, sivillerin askeri kontrol altında tutulmaması gerektiği ve bunları yapmamak için de direnmeleri yolunda bir uyarı yazının temelidir.

B. CUMHURİYET, AP-CHP KOALİSYONU FİKRİNE SICAK

BAKMIYOR

AP'nin aşırı sağa açılma politikasından geri dönerken, o politikayı izlemekte direnenleri tasfiye edeceği yolundaki söylentileri, etkili çevrelerin isteklerine ve ABD'nin telkinlerine bağlayan ve “Günün Notları” bölümünde yazan Ecvet Güresin, ayrıca AP'nin zayıfladığını ve CHP'nin eskiye oranla daha fazla sandalye kazanacağı inancının geliştiğini, fakat hem Süleyman Demirel'in, hem de İsmet Paşa'nın yaptıkları açıklamalarla, böyle bir koalisyonun sakıncaları ve memleketi güç şartlara sürükleyeceği inancında olduklarının altını çiziyor ve devamla: “Nasıl kurulacak AP-CHP koalisyonu ? Hangi noktalarda anlaşabilecekler ? İkisinin de afişe edilmiş anlayışları malum. Bu anlayışları bir noktada birleştirmeye ana politikada, değişik taahhüt ve

⁴⁵ *Cumhuriyet*, 17.6.1970, s. 1, st. 1,2,3

⁴⁶ SELÇUK, İlhan: “Siyasi İktidar; Sıkıyönetim ve Anayasa”, *Cumhuriyet*, 21.6.1970, s. 2, st. 7-8

isteklerde tavizlere gitmeye imkan var mı ? Ve farzımuhal geniş tavizlerle ortaklık kurulsa bile, iki partinin kurmayları düşünmezler mi ki hem kendileri büsbütün eriyecekler, hem de istikrarsızlık, huzursuzluk, bu sefer büsbütün artacak ? Kısacası ne tarafından bakarsan bakalım laftır, yakıştırmadır, hem de mantıktan uzak bir yakıştırmadır. AP-CHP arasındaki koalisyon söylentileri ihtimali ve ihtimali gerçekleştirmek için operasyon yapılacağı söylentilerine " işaret ediyor.⁴⁷

Burada bahsedilen operasyon, birinci bölümde değinilmeye çalışıldığı gibi, CHP'nin aşırı sola AP'nin ise, aşırı sağa yönelmesini engellemektir. Böylece iki partinin belli bir uzlaşma zemininde ortak bir koalisyon kurması olasılığı daha da kolaylaşacaktır. İlhan Selçuk'a göre, ABD'nin Türk iç politikasında ısrarlı istediği, bir CHP-AP koalisyonudur ve koalisyonun niteliği, yukarıda belirtilmeye çalışılan şekilde, CHP'nin aşırı sola, AP'nin aşırı sağa cephe alması ve statükoyu koruyan bir ortaklık meydana getirilmesi şeklinde gerçekleşmelidir.

Ona göre, böyle bir demokrasinin batı demokrasisi ile uzaktan yakından alakası yoktur ve batıda " aşırı sağ ve aşırı solun " aforoz edildiği bir rejim, namuslu burjuva aydınına kabul ettirilemez. Selçuk, aşırı sağın da, aşırı solun da suç olmadığı, ancak Türkiye'de tatlı su aydınlarının bu tür rejimi demokrasi diye yutturmaya çalıştıklarına değindiği yazısının devamında ; " Ama hayal peşindedirler. Türkiye'nin çöküntüsü ve çözüntüsü bu yolla mı duracaktır ? Kalkınma bu yolla mı gerçekleştirilecektir ? Böyle fasafiso oyunlar Türkiye'yi şu hale düşürdü. Eğer gerçekten Atatürkçü milli demokrasi özleniyorsa, büyük siyasi partiler, aşırı sol ve aşırı sağ gibi ne idüğü belirsiz fikirlerde koalisyon yapacaklarına, gayrimilli kopradora ve derebeyi mütegalibesine karşı cephe kurmak üstüne bir koalisyon yapsalar daha doğru olmaz mı? Ama yapamazlar bunu... Ve kompradorla mütegalibe sultasında bir rejimi, Amerikan güdümünde yürüterek, bilmeyenlere demokrasi diye yuttururlar " demektedir.⁴⁸

⁴⁷ GÜRESİN, Ecvet: "Koalisyon Söylentileri", *Cumhuriyet*, 3.1.1970, s.1, st. 1-2

⁴⁸ SELÇUK, İlhan: "Fasafiso Oyunlar Peşinde", *Cumhuriyet*, 20.1.1970, s. 2, st. 7-8

Koalisyonlarda olumlu hiç bir politika uygulanmadığının yıllardır yaşanan tecrübelerle sabit olduğuna inanan Nadi'ye göre de yeni seçimlerin , alternatif olmak niteliğini yitirmiş bulunan CHP dahil, hiç bir muhalif partiye göze çarpar bir yarar sağlayamayacağı, yani yürürlükteki bozuk düzeni değiştirmeyeceği ortadadır.⁴⁹ Ayrıca Nadi, iki üç parti değil de sekiz parti bir araya gelse bir koalisyon hükümeti kursa, bu bozuk düzenin hiç bir şeyini değiştiremeyeceğine işaret etmektedir.⁵⁰ Cumhuriyet, böyle bir koalisyonu daha fikir bazındayken bile kesinlikle karşı çıkmaktadır ve memleketin hayrına olmayacağı görüşündedir. AP-CHP koalisyonunun umulan beklentileri gerçekleştirmek bir yana yenilerini doğuracağını düşünmektedir. Bu koalisyonu isteyen ABD'nin iç politikamıza bu şekilde karışmasının , kendi çıkarlarına yaradığı ve bizim milli menfaatlerimizi zedelediğini ısrarla vurguluyor.

C. CUMHURİYET DEMİRELSİZ AP'NİN BUNALIMI ÇÖZMEYECEĞİ İNANCINDA

O dönemin şartlarında kuşkusuz değişik senaryolar da oluşmakta ve yayılmaktadır. Bunlardan birine göre Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalım Süleyman Demirel'in yıpranmasından kaynaklanmaktadır ve Demirelsiz bir AP'nin bunalımı çözecektir.

Bu görüşlere karşılık Nadir Nadi şöyle diyor ; “ Bugün Süleyman Demirel'in yıprandığı bir gerçektir. İçine düştüğümüz bunalımın temel nedeni Süleyman Demirel'in yıpranmış olmasına bağlanamaz. Karşılıklı bütün direnmelere rağmen Demirelsiz bir AP hükümeti kurulması ya da seçimlerin yenilenmesi suretiyle bunalım düğümünün çözülmesi belki mümkündür. Fakat Sayın CHP Genel Başkanının destekleme vaadlerine rağmen bunalım düğümünün bu çözümü geçici kalacak, palyatif tedbirlerle rejimi kurtarmaya imkan bulamayacaktır”.⁵¹ Nadi, İnönü tarafından ortaya atılan ve

⁴⁹ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 500

⁵⁰ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 533

⁵¹ NADİ, Nadir: "Kör Düğüm", *Cumhuriyet*, 28.2.1970, s.1, st. 1

Demirelsiz bir AP hükümeti kurulursa bunalımın giderileceğini ve demokratik sistemin kurtulacağını savunan bu görüşü temelden sakat bulmaktadır.⁵²

Cumhuriyet'e göre hangi kombinezon başarı kazanırsa kazansın ayakta durabilir, ancak hükümeti kim kurarsa kursun, yurdu kaplayan bunalım havası dağılmayacaktır. Geçştirilmeye çalışılan bunalım daha ziyade yürürlükteki göstermelik demokrasiye çıkarı ile bağlı bir azınlığın bunalımıdır. Nadi ; " Bugünkü hükümet bunalımının pek bir önemi yoktur. Sayın Demirel yeni bir hükümet kurar, küçük partilerden adam transfer edilmek suretiyle şu biçimde, bu biçimde soruna çözüm yolu bulunabilir. Biz bu yolun er-geç bulunacağından şüphe etmiyoruz. Azınlığın bunalımı bir süre için her halde giderilecektir. Ya çoğunluğun bunalı mı ? 25 yıldır ulusun kanını kurutan göstermelik demokrasinin sebep olduğu büyük bunalım ? Onu ne zaman çözeceğiz ? İşte, çözülmesi güç asıl bunalım, işte sorun ! " diyor.⁵³

D. CUMHURİYET, DEMİREL'İN MİLLETVEKİLİ TRANSFERİNE VE YENİDEN HÜKÜMET KURMASINA KARŞI

Nadir Nadi, yeni kabinenin kurulması faaliyetleri ile gelişen durumu değerlendirirken " Nihayet Oraya da Sıçradı " başlıklı yazısında, AP saflarındaki son bölünmeden sonra yürütülen oy avcılığı savaşının artık parlamentoya kadar girdiğini belirtiyor. AP'ye alınıp Demirel'i ayakta tutabilecek kişilerle yapılan maddi ve manevi pazarlıkların dillerde olduğunu ve bunun da rejimi zayıflattığını belirtiyor.⁵⁴ Nadi'ye göre, AP içinde, 12 Ekim 1969 seçimlerinden beri sürüp giden bunalım ve parti içinde artan huzursuzluklarla iyiden iyiye patlak veren bunalım, Demirel'in umduğu gibi Meclis içi aritmetik deneyler, ya da partiler arası transfer kombinezonları ile çözülebilecek bir bunalım değildir.

1969 seçimlerini saygıdeğer bir çoğunlukla kazanan Demirel'in , aradan birkaç ay geçer geçmez kendi partisi içinde sallantıda olduğu ve yeni kurduğu hükümetin

⁵² NADİ, Nadir: "Hayır Diyoruz", *Cumhuriyet*, 1.3.1970, s. 1, st.1

⁵³ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 476-477

⁵⁴ NADİ, Nadir: "Nihayet Oraya da Sıçradı", *Cumhuriyet*, 17.2.1970, s. 1, st. 1

parlamentodan az farklı bir güvenoyu alabilirse durumunun yine sallantılı olacağı görüşünü taşıyan Nadi, Demirel'in başarısının yüzeyde kalmaya mahkum, aldatıcı bir başarı olacağının altını çizmektedir. Ona göre; “ demokrasi sadece aritmetik kombinezonlara dayalı bir hesap oyunu değildir. Günlerce süren transfer pazarlıkları ile yeteri kadar, hatta yeterinden çok oy toplamakla bir süre Demirel'i kurtarmak mümkün olsa dahi bu yöntemle gerçek demokrasiye ulaşamayacaktır. İç ve dış, çözüm bekleyen sayısız problemler arapsaçı gibi birbirine karışmış dururken, transfer pazarlıkları ile oy toplayıp varlığını korumaya çalışan bir hükümetten yurdumuza yarar getiremez. Gittikçe artan problemler karşısında Demirel bir süre daha bocalayacak, sıkıştıkça yeni aritmetik kombinezonlar arayacak, ama bir gün bu felsefenin iflas ettiğini mutlaka görecektir”.⁵⁵

II- CUMHURİYET, CHP'Yİ DESTEKLEMEKLE BERABER PARTİNİN ZAYIFLADIĞINA DA DİKKAT ÇEKİYOR

A. CHP ORTANIN SOLUNU HALKA ANLATMALI AMA OYUNA GELMEMELİDİR

Cumhuriyet gazetesi, tarihsel bir misyon ile CHP'deki gelişmeleri en yakından takip etmek ve gereken yönlendirmeleri yapmakla sorumlu hissetmektedir. O günlerin şartlarında son derece anlamlı olan bu yaklaşım esasen CHP'deki bazı etkilere tam cephe alma ve kamuoyunu hazırlıkta tutma gibi bir felsefeye de sahiptir.

CHP'nin köktenci bir parti olmasını, Marksizm gibi Türk halkına son derece yabancı olan akımlardan etkilenmemesini ve günün yeniden değerlendirmeleri içinde yalnızca ortanın solu içinde tutarlı ve devleti ile millete sahip bir parti olması gerektiğini gazete her fırsatta vurgulamaktadır.

Muhtemel bir yeni seçimler dalgası içinde CHP'nin konumuna da bazı yazılar dikkat çekmektedir. Kısaca hem destek hem de ağır eleştiriler gazetenin CHP politikasında o

⁵⁵ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 475-481

günlerde yer etmiş gözükmetedir. Bu konular üzerine dikkat çekici bir yazıyı kaleme alan Cihad Baban: “ yeni seçimler olursa mücadele ağır darbe yemiş olan AP ile geleceğe ümitle bakan CHP arasında cereyan edecektir. Halk partisi Atatürk devrimcisidir. O devrimleri koruyacak, onları yeniden inşa edecek, onun gösterdiği yoldan giderek reformcu bir parti olacaktır. Bunu anlatmalıdır. AP'nin çöküşü karşısında, CHP halka güven veren bir imajla ortaya çıkamayacak olursa, oyların % 27'ye düşmesine neden olan tereddütler, güvensizlikler, eski hatıranın küskünlükleri, kendisini kendi istediğinden fazla sola çekmek isteyenlerin oyunları ile öyle bir fırsat kaçıracaktır ki, bir daha milletin karşısına çıkıp büyük bir parti olma iddiasını hiç bir zaman hiç bir zaman taşıyamayacaktır. CHP, Marksist metodlarla çalışanların karşısında olduğuna ve halkın partisi olarak onun yanında yer aldığına vatandaşı inandırdığı gün hiç şüphe yok, onun üzerinden o zaman kimsenin alamayacağı bir iktidar alternatifi olacaktır” diyerek, fikirlerini ve endişelerini dile getirmektedir.⁵⁶

CHP'nin aşırı sola kaydığı görüşlerine şiddetle tepki gösteren Nadi ise, “ Sayın İnönü'ye de, Sayın Ecevit'e de aşırı solculuk damgasını vuran karşı-devrim sözcülerine sık sık rastlamışsındır. Ulusal bağımsızlıktan yana olmak, emperyalizme karşı olmak, yeraltı ve yerüstü servetlerimizin yabancılar ve onların yabancılar ve onların yerli ortakları tarafından sömürülmesine son vermek istemek, sosyal adalet ilkelerini gerçekleştirmeyi amaç bilmek ve bütün bunları halka inerek, halkın iradesi ile başarmaya çalışmak nasıl olur da aşırılık sayılır, diyeceksiniz. Sosyal demokrat eğilimli romantik gençlerimiz de her halde böyle düşünmüş olacaklar ki, CHP'nin yanında yer almışlar, onun başarılarına yardımcı olmayı iş edinmişlerdir. Ne var ki CHP yöneticileri, oy deposunu elinde tutan statükocu çevrelerce aşırı olarak ilan edilmekten rahatsızlık duymakta, bu iddiayı çürütmek için de zaman zaman kendi kendileriyle çelişkiye düşmektedirler⁵⁷” diyerek esasen partinin temeline sahip çıkmış ya da yerleşmiş bazı tutucu unsurlarla dikkat çekmektedir.

⁵⁶ BABAN, Cihad: "Yeni Seçimler Olursa", *Cumhuriyet*, 17.2.1970, s.2, st.1-2

⁵⁷ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 483

Bunun köktencilik anlamına gelmediği açıktır. Burada daha çok tutuculuk sözkonusudur ki, partinin köklerinde de yazıda anılan fikirler zaten vardır. Tutucuları belki de partinin varolan konumundan kendi kişisel çıkarlarını sürdürmek taraflısı olanlar olarak niteleyebiliriz. Bu durum CHP’de bir rahatsızlık yaratmaktadır ve gazete buna değinmek ihtiyacını hissetmektedir.

B. GAZETE, CHP’NİN ZAYIFLAMASININ SEBEBİNİ GERİLERDE ARAMAK GEREĞİNE İNANIYOR

Yukarıda anılan endişeler aslında muhtemel bir seçim öncesinde partinin kendine gelmesini ve bir çekidüzen vermesini aramaktan kaynaklanmaktadır. Parti, fikriyat açısından gerileme ve seçmen sayısı açısından da zayıflama içindedir. Cumhuriyet gazetesi yeni koşullara işaret etmektedir.

Nadi’ye göre, CHP iç dengesindeki aksaklığın temelinde, çok partili yaşama geçildikten sonra ortaya çıkan yeni koşullara uyamamanın doğurduğu bunalım yatmaktadır. Devrimci bir kütle partisi olan CHP ilkin devrimlerden tavizler vermiş, bununla bir sonuç alamayacağını anlayınca da başka yollardan devrimcilik hevesine kapılmış ve bunu tutucu çıkar gruplarının at oynattığı biçimsel bir demokratik ortamda başarmaya kalkmıştır. İşte bu CHP’yi bunalımdan bunalıma sürüklemiştir ve sonunda bozuk düzenin destekleyicisi rolüne girmiştir. Nadi “ Bir gün gelir, bu partiyi İsmet Paşa bile kurtaramaz ” demektedir.⁵⁸

CHP’nin tek başına iktidarda bulunduğu sıralarda, karşı taraf fazla oy toplamasın diye uzun yıllar Atatürk’ün sağ kolu, devrim Türkiye’sinin ikinci Cumhurbaşkanı İnönü’nün, türbelerin açılmasına izin çıkarmakla gericiliğe yeşil ışık yaktığı, İmam Hatip okulları ile eğitim birliğinin kaldırılmasına, Amerikalılara olağanüstü haklar tanınmasına ve yarı sömürge durumuna girmemize zemin hazırlayan pek çok taviz verdiğini ifade eden Nadi, tamamen partideki düzene cephe almıştır. Ona göre; CHP Genel Başkanının artık ne kendisine , ne de partisine hiç bir yarar sağlamadığı ve rejimi

⁵⁸ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 512

çıkamazdan çıkmaza sürüklediği tecrübe ile ispatlanmış olup, idare-i maslahatçılık politikasını bir yana bırakıp parti politikası daha kararlı, günümüz koşullarına daha uygun bir yönetime bağlanmalıdır.⁵⁹

Nadir Nadi , CHP'yi sert bir dille eleştirdiği “CHP'nin Dramı” başlıklı bir başka yazısında CHP için şunları söylüyor: “1960 yılında eline fırsat geçtiği halde köklü reformlardan hiçbirini gerçekleştiremeyen, her seçimde bir öncekine kıyasla oy kayıplarına uğrayan, hele on iki yıldır başdöndürücü zikzaklarla, bugüne değin en güçlü dayanağı bildiğimiz gençlerin desteğini yitiren CHP korkulur ki, bundan sonra daha da zayıflayacak, birgün tozları arasında " bu düzen değişmelidir " diye diye şifa bulmaz bir hasta misali, silinip gidecektir. Umudumuz Atatürk'ün emanetini sırtında şerefle taşımasını bilen devrimci güçlerdedir ”.⁶⁰

Bu satırlar ile gerek Nadi gerekse gazetenin , CHP'deki düzene karşı açmış olduğu bayrağı ile yeni umutlara ve yeni lider kadrolara yön göstermekte ve parti içi dengelerde gazetenin kimin ve hangi felsefenin yanında yer alacağını da vurgulamaktadır. Gazetenin tavrı tamamen yeni bir CHP'den yanadır.

C. CHP'NİN ÇELİŞKİLİ DAVRANIŞLARINI ŞİDDETLE ELEŞTİRİYOR

Nadi'ye göre, CHP Genel Başkanının esas kaygısı ne Anayasadır, ne kuyudan adam çıkarmaktır, ne ortanın soludur, hatta ne de bir gün yeniden iktidar olmaktır. Asıl kaygısı kendi eliyle kurduğu göstermelik rejimin kör-topal da olsa bir daha yıkıntıya uğramaksızın yürüyüp gitmesidir. Onun için özellikle son yıllarda tüm davranışlarını bu ana kaygı üzerine kurmuştur. Kimi zaman Demirel'i övmesi, kimi zaman yermesi, bir gün Anayasayı değiştirmek üzere iktidarla işbirliği yaparken daha sonra Anayasa uygulanmıyor diye yakınması, arkasından, "rejim buhranı yoktur, Anayasa yurdumuzda hüküm sürmektedir diyerek çelişkiden çelişkiye düşmesinin sebebi hep bu kaygıdandır. Nadi'nin bu çelişkiye örnek teşkil edecek bir tesbitine dair sözlerinde şöyle diyor: "

⁵⁹ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 496-497

⁶⁰ NADİ, Nadir: "CHP'nin Dramı", *Cumhuriyet*, 2.7.1970, s. 1, st. 1

böyle demokrasi olmaz, buna göstermelik demokrasi, cici demokrasi denir dediğimiz zaman yurdumuzda demokratik hukuk devletinin savunuculuğu görevini kimse ile paylaşmaya katlanamayan rejim tekelcileri derhal kıyameti koparırlar. Başta iktidar ve yanında Ana Muhalefet partisi sözcülerinden bir yayılım ateşidir başlar” diyor.⁶¹

CHP kurultayında bildirgenin “Halka ve demokrasiye inançsız olanlar karşılarında en önce CHP'ni bulacaklar” sözü ile noktalanmasını oldukça tuhaf bulan Nadi; " Ne demektir halka ve demokrasiye inanmak? Kalabalığın hoşuna gitmek için gönül okşayıcı duygusal nutuklar atmak mı, her gerektiğinde devrim ilkelerinden tavizler vermek mi, sosyalizm sözcülüğünün uyandırdığı alerjiyi hesaplayarak bir yandan " biz sosyalist değiliz ve olmayacağız " diye avaz avaz bağırırken öte yandan altyapı devrimleri üzerinde romantik özlemleri dile getirmek mi? Böyle ise bugünkü bozuk düzenin en önde gelen savunucusu CHP olmak gerekir... CHP'nin bugünkü görüntüsü içinde ne halka ne demokrasiye inandığını kabul etmek doğrusu oldukça güçtür " diyor. Nadi, bu koşullar altında Ecevit'in altyapı devrimlerini gerçekleştirmek amacıyla çalıştığını ama bunu gerçekleştirirken de bozuk düzene destek olmaktan başka hiç bir sonuç alamadığını göremediğini belirtiyor.⁶²

Cumhuriyet, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye, özellikle Atatürk'ün sağ kolu olması, ve Cumhuriyet'in " sonuna kadar korumakta kararlıyız " dediği devrimlerin gerçekleşmesindeki katkısından dolayı derin saygı duymakla beraber, parti lideri olarak izlediği politikayı şiddetle eleştirmiş ve kendince yanlış bulduğu icraatlarının karşısında olmuş, fakat yeri geldiğinde olumlu adımlarının da tezahuratçısı olmuştur. Ama özellikle 1970 yılı içinde yapılan kurultaylarda Ecevit'in parti içinde güçlenmesini daima desteklemiştir.

Aşırı sola kaydığı söylenen bu konuda özellikle çok fazla eleştiri alan, hatta bununla da kalmayıp oy kayıplarına uğrayan CHP için Ecevit yeni bir umuttur.

⁶¹ NADİ, Nadir: a.g.e., 498-500

⁶² NADİ, Nadir: a.g.e., s. 505-506

Nadi CHP'nin içinde bulunduğu son durumu değerlendirdiği yazısında: "Yurdumuz tarihin hiç bir döneminde görülmeyen bir kaosun derinliklerine doğru hızla yuvarlanmakta, kamuoyu sorunlarımızın demokratik yollarla çözülebileceğine inancını gittikçe yitirmektedir. CHP ise laikliğe ne denli sarılırsa sarılsın vatandaş gözünde bir iktidar alternatifi olmaktan çıkmıştır. Durum yürekler acısıdır " diyor.⁶³ Artık yaklaşan ve günbegün yerleşen istikrarsızlık ve sosyal çöküntüye yine bu yazıda da dikkat çekilmektedir.

Cumhuriyet'e göre CHP, yürürlükteki düzenin baş şikayetçisidir, ama aynı zamanda baş destekçisidir. Her fırsatta iktidarın tutum ve davranışlarını yeren CHP yöneticileri, halktan ya da gençlikten biraz sert tepki geldi mi, " rejim elden gidiyor " kaygısı ile iktidara kanat germektedir. Cumhuriyet, CHP'nin bunalımını bu çelişkili davranışlarına bağlıyor.⁶⁴ Bu satırlardan da anlaşılmaktadır ki, CHP'nin bir sistem partisi olduğu veya o hale getirildiği gazetenin yazarlarında bir fikri sabit ya da üzerinde durulan arayış önünde bir engeldir.

III- CUMHURİYET ATATÜRKÇÜ

Cumhuriyet gazetesi , o günlerde gençler arasında farklılaşan siyasi akımlar ve kamplaşmalara bakarak, temsil ettiğini savunduğu Atatürkçü ideolojiye sahip çıkmak istemektedir. Gazetenin bu fikre sahip çıktığını ve temsilcisi olduğunu duyurması sırasında bu siyasi düşünce ile bilimsel sosyalizm arasında benzerlikler kurması ve hatta Atatürkçü düşüncenin doğruluğunu , bilimsel sosyalizmin ilkelerinden yola çıkarak sunmaya çalışması oldukça dikkat çekiyor. Gazetenin bu yaklaşımını , o günlerin akımları içinde bir yandan muhafazakar devletçilikten uzak durmaya çalışan , bir yandan da aşırı sol damgasından kurtulmaya çalışan tüm insanların nerede ise bir aynası olarak görmek mümkündür. Gazetenin önemli yazarları , Atatürk'e ve hareketlerine değişik ancak birbirini örten mantıklarla yaklaşmaktadırlar.

⁶³ NADİ, Nadir: "Geciken Genelge", *Cumhuriyet*, s.1, st. 1

⁶⁴ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 504

Cihad Baban ülkenin Atatürk'ten sonra geldiği noktaya bakarak şöyle diyor: “ Atatürk Cumhuriyeti’ni kurtarmak gerekli. Yeni bir Kurtuluş Savaşına başlamak. Kişiliğimizi bulmak. Tam bağımsızlık dediğimiz ölküye ulaşmak yeniden...” diyor.⁶⁵

Bilimsel sosyalizm ile Atatürkçülüğün çelişen bir tarafının olmadığını vurguladığı yazısında : " Bilimsel sosyalizm temelinde ekonomik nedenler yatan bir sınıf çatışmasını, tarihi yazan güç olarak görür. Adı üstünde bilimdir bu... Dünya tarihini yaratan sınıflar çatışmasında, zengin ülke sınıflarının mazlum proleterlerini sömürmek eylemini yenilgiye uğratmış bir liderdir Gazi Mustafa Kemal Atatürk. Bunun içindir ki Bilimsel sosyalizm ile Atatürkçülüğün çelişen yanı olamaz. Bilimsel sosyalizmin tarih laboratuvarında Atatürkçülük incelenir ve proleter ulusların kurtuluş mücadelesindeki değeri verilir, bu da politika değil bilimdir. Ve ancak bu bilim çabasının doğrultusunda Atatürk'e ve Atatürkçülüğe değer veren kişiyi , çağdaş insan ve gerçek Atatürkçü ve gerçek devrimci sayabiliriz”⁶⁶ diyen İlhan Selçuk’un bu satırları da bu bölüme girerken yukarıda kaydedilmiş cümlelerin bir anlamda teyididir ve gazetenin Atatürk düşüncesine yeni bir yaklaşım getirmek istediğini görebiliriz.

Mustafa Kemal'in dört elle sarıldığı " egemenlik ulusundur " parolası olan o temiz düşüncenin, bugün reklam firmalarının sloganları gibi anlamını yitirmiş, halka yürekten bağlı, halkı yükseltici değil, halktan uzak, halkı kandırıcı bir niteliğe bürünmüş olduğunu vurgulayan Nadi , " 1920 ruhunun özlemini çekiyoruz " diyor. Nadi'ye göre, genç ve ilerici kuşakların yüreğinde Atatürk'ün başlıca niteliği komutanlığından, devlet adamlığından önce devrimciliğidir. Atatürk ne yaptı ise devrim yoluyla yapmış ve büyük eserini genç kuşaklara emanet ederken “Cumhuriyeti biz kurduk. Onu yaşatacak ve yükseltecek sizlersiniz” demektedir.⁶⁷ Nadir Nadi'ye göre, Atatürk'ün ölümünden bu yana tam 32 yıl geçmiş , bu süre içinde en az iki kuşak yetişmiştir. Tutucu güçlerin, oy avcısı politikacıların bütün engelleme çabalarına rağmen gençliğin devrim bayrağını

⁶⁵ BABAN, Cihad: "Yarın 29 Ekim", *Cumhuriyet*, 28.10.1970 s. 2, st. 1-2

⁶⁶ SELÇUK, İlhan: "Bilimsel Sosyalizm", *Cumhuriyet*, 27.9.1970, s. 2, st. 7-8

⁶⁷ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 471-472

elinden düşürmeyeceği umudu vardır. Elli yıl önce Atatürk'ün ateşlediği bağımsızlık meşalesi, mazlum halkların yüreğini yakan itici bir güç olmuştur. Her türlü iç ve dış sömürüyü yok etmek, daha ileri özgürlük koşullarını gerçekleştirmek, uluslar arasında eşit haklara dayalı dostluk ilişkileri kurmak ülküsü hem bizlerin hem onların ülküsü olmuştur.⁶⁸ Atatürkçülük ilkesinin öncelikle bilimsel sosyalizm temaları ile özdeş tutulması ve daha sonra uluslararası sorunlar karşısında model gösterilmesi bu satırlara egemen olan havadır.

IV- DEVRİMCİLİK İLKESİNE SIKI SIKIYA BAĞLI

Ülkenin siyasi kamplaşmalara dönüştüğü , ancak henüz devletin bekaasını tehdit edecek kadar yaygınlaşmadığı günlerde , daha sonraki yıllara damgasını vuracak iki ana sözcük var ise bunları devrimcilik ve ülkücülük olarak görebiliriz. Devrimcilere göre ülkücüler faşist , diğerine göre ise ilki komünisttir. Devrimci olduğunu sıkça vurgulayan Cumhuriyet gazetesi için , bu terimin açığa kavuşturulması bir zorunluluktur. Her ne kadar , bu kavramın ne olması veya hareketin nasıl gerçekleşmesi hakkında yazarlar arasında fikri ayrılıklar varsa da, sonuç itibarı ile yazarlar Atatürk'e sıkça atıfta bulunmaktadır.

Devrimci ve devrimcilik kelimesinden ne anlaşılması gerektiği hususunda, Cihad Baban şunları söylüyor : “ " Ben devrimciyim diyen " , bugünkü düzenin halka rağmen, zor kullanılarak değişmesini isteyendir. Devrimde oya başvurarak iktidara gelme yoktur. Devrimci , kuvvetini kendince haklı gördüğü davada kullanmak ister. Devrimde mutlaka zor unsuru vardır. " Biz devrimleri, seçim yoluyla, halkın tasvibini alarak başarmak istiyoruz " diyen insan devrim terimini yanlış kullanmaktadır " diyor.⁶⁹ Baban'a göre, komünist için devrim, sürekli ayaklanma metodları ile burjuva iktidarını yıkarak onun yerine işçi sınıfının diktatörlüğünü zorla kurmaktır. Diktacı için hedef , bizzat iktidara gelebilmek için, mevcut iktidarı silah zoru ile yıkma ve yerine kendi

⁶⁸ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 525-526

⁶⁹ BABAN, Cihad: "Neden Güvercin Demek Varken Uçan Hayvan Diyoruz", *Cumhuriyet*, 8.1.1970, s.2, st. 1-2

iradesi altında bir cunta iktidarı getirmektir... Baban'a göre, bu konuda bir kavram kargaşası yaşanmaktadır ve bu karışıklıktan istifade edenler, evrim ve reform düşüncelerini devrim kelimesi ile ifade etmekte yahut da devrimciliği demokratik düzen ve evrimciliğin arkasına siper ederek, vatandaşın zihnini karıştırmaktadır. Baban, dürüst olmayan bazı kişilerin , kendisini Atatürk devrimlerine bağlı olarak tanımlayan bir genci, ilerici vasıflarından yakalayıp kavram kargaşalığı içinde onu kendisine rağmen Marksist devrimciliğe mal etmeye kalkışmasından rahatsızlık duyuyor.⁷⁰

Bu şekilde bir anlamda gazetenin devrimcilik anlayışı ile diğerdevrimci anlayışlar arasındaki fark ortaya konulmaya çalışılıyor.

" Bir devrim yarıda kalırsa" başlıklı yazısında : " Devrimcilik ilkesini Atatürk boşuna koymadı. Yaşayan ilerleyen bir devrimden yanaydı o. Yapılanları değil, yapılacakları, yapılması gerekenleri hatırlatmak istiyordu kuşaklara... Yeşil sancaklar, yobaz döküntüleri, çıkarıcı politikacılar, tavizci korkaklar, ihanet düşkünleri hepsi hepsi karşısında devrimcilerin!.. Ama hepsi de tek bir Atatürkçü eylemle yerle bir olacak güçsüzlükte"⁷¹ diyen Oktay Akbal da yine aynı ilkeye bir yaklaşım getirirken ilkenin dayanağını bu kez gerici karşısına alıyor.

O dönemin oldukça popüler sözlerinden biri de toprak işleyen su kullananın ve benzerleridir. Şiirsel anlatımlar ile bir ideolojinin yaygınlaşması zaten her zaman aranan ve beğenilen bir yol olagelmıştır. Nitekim bunu İlhan Selçuk'da da görmekteyiz. İlhan Selçuk'a göre, " müesses nizamı " bozuk düzeni değiştirmek, Türk devrimcisinin görevidir. Bozuk düzen yerini çağdaş kurumlara bıraktıktan sonradır ki Türk halkı kurtulacaktır. Toprak işleyen, su kullananın olacaktır. Ona göre, yeraltı ve yerüstü servetlerimize el koymuş yabancı kumpanyalar millileştirilecektir. Kooperatifçilik düzeni uygulanacaktır. Bankalar, sigortalar, dış ticaret halka dönük milli kurumlar niteliğine dönüştürülecektir. Milli gelirin büyük bir bölümünü çar-çur eden, lükse ve sefahate düşkün azınlık hizaya getirilecek, yatırım oranı yükseltilecek, dışarıya bağımlı

⁷⁰ BABAN, Cihad: "Hepsi Aynı Kelimeyi Kullanıyor Ama", *Cumhuriyet*, 19.1.1970, s. 2, st. 1-2

⁷¹ AKBAL, Oktay: "Bir Devrim Yarıda Kalırsa", *Cumhuriyet*, 4.2.1970, s. 2, st. 1-2

kapitalizme paydos denecektir.⁷² Satırlar tamamen sosyalist ilkelerin sıralanması şeklinde geçmektedir.

Selçuk, devrimcinin üç ilkesine değindiği yazısında şu tanımlamalarda bulunmaktadır: “ Rehberimiz bilim , liderimiz Atatürk , amacımız çağdaş uygarlık. Bu üç ilkeyi reddeden kişi, Türk devrim hareketine antiemperyalist ve antifaşist cephesindeki saflarda, bilerek veya bilmeyerek bölücülük yapıyor demektir” diyor.⁷³ Selçuk bu şekilde safları açıkça çizmektedir. Türk sol hareketi içinde kimi grupların dışlandığı böylesi bir çizginin , Cumhuriyet için anlamı yalnızca milli devrimciliktir.

Türkiye'de her devrimcinin üzerine düşeni yapsa dağların devrileceğini söyleyen Selçuk, ancak gölgesinden korkup sinen, hırsızlık düzenine eyvallah eden umutsuz pısırlıkların bu düzenin değişeceğini bilmesi gerektiğini, çünkü devrimcilerin kararlı ve inatçı olduklarını belirtiyor. Selçuk'a göre tarih devrimcilerden yanadır, Atatürk devrimcilerden yanadır, evrenin yasaları devrimcilerden yanadır, takvim yaprakları devrimcilerden yanadır. Her bir takvim yaprağı koparılırken içinde bulunulan düzenin ömründen de bir gün eksilmektedir. Bunun için, “yazıyorsunuz yazıyorsunuz bir şey değişiyor mu ? ” diyenlere, “dağlar devrildiği zaman şaşırmaya hazırlıklı olsunlar” cevabını vermektedir.⁷⁴ Selçuk'a göre, bir ulusun bağımlı olduğu yerde, kişi bağımsız değildir ve Türkiye, tutsaklık zincirlerini topyekün parçalayacak bir milli devrime muhtaçtır.⁷⁵ Milli devrim stratejisi daha sonraki yıllarda çok daha farklı evreler geçirmiştir. Bu hareket çalışmanın konusu olmasa da esin kaynağı olduğu bazı örgütlerin değişik hareketlerde yer aldığı da gözardı edilmemelidir.

Devrimle yaratılmış bir eserin her şeyden önce karşı-devrime karşı savunulmasının şart olduğundan söz eden Nadi de bu yapılmadı mı, devrimci güçleri uzun süre baskı ile durdurmaya imkan yoktur fikrindedir. Nadi: “ Tersine baskı artıp da karşı-devrim

⁷² SELÇUK, İlhan: "Sessiz ve Derinden Git", *Cumhuriyet*, 8.4.1970, s. 2, st. 7-8

⁷³ SELÇUK, İlhan: "Devrimcinin Üç İlkesi", *Cumhuriyet*, 25.11.1970, s. 2, st. 7-8

⁷⁴ SELÇUK, İlhan: "Dağlar Devrilir", *Cumhuriyet*, 1.11.1970, s.2, st. 7-8

⁷⁵ SELÇUK, İlhan: "Tutsak Kadın", *Cumhuriyet*, 28.4.1970, s. 2, st. 7-8

yayıldıkça devrimcilerin tepkisi de o ölçüde güçlü birikimlere kapı hazırlayacak ve bir gün tehlikeli patlamalara yol açacaktır” diyor.⁷⁶ Burada da alarm zilleri çaldırılmaktadır.

Nadi'ye göre, Türkiyemizin talihsizliği, eskisi olsun, yenisi olsun, tüm yönetici kadroların halktan kopuk, halka uzak bulunmaları ve devrim ilkelerine sırt çevirmekle, göstermelik demokrasinin yaşatılabileceğini sanmalarıdır. Ona göre oksijen çadırına da konsa bu köksüz rejimi yaşatmaya imkan yoktur.⁷⁷

Demokratik bir cumhuriyetin anlamı zaten milletin yöneticilerini doğrudan seçmesi ve daha sonra da egemenliğini elinde tutmanın şartı olarak bu yöneticilerle yine doğrudan ve kesintisiz temas içinde kalmasıdır. Yazar da kanaatimize göre benzeri bir tahlilde bulunmuştur. Ancak bu sözleri ile Nadi'nin devrim savunucusu partiye yani CHP'ye de eleştirileri en üst dozaja varmaktadır. Halktan kopuk olmakla suçladığı kadro ve zihniyete dayalı bir rejimin, halkı temsil etmesi ve yaşaması mümkün değil ise, CHP'nin o günkü yöneticilerini ve AP ve benzeri partileri aynı saflarda tutmakda bir sakınca yoktur. Cumhuriyet gazetesinin, birgün tehlikeli sosyal patlamalara kehanetde bulunması da manidardır. Bu anlamda devrimcilik adına gazetenin tavrını yukarıda anılan yazarlar genel olarak bu şekillerde ifade etmişler ve kimi zaman birbirleri ile yalnızca şiddetin ölçüsü konusunda farklı fikirler ifade etmişlerdir.

V- 1961 ANAYASASININ SAVUNUCUSU

Cumhuriyet gazetesi, yaşanan olayların sebebi olarak 1961 Anayasa'sının uygulanmayışı ve özgürlükçü havanın bu nedenle yerleşemediğini göstermektedir. Esasen düzenin değişmesini savunan ancak bu arada Atatürk ilkelerinin de ortadan kalkması ile düzeni değiştirmeyi amaçlayan grupları da ortaya sermektedir. Bir anlamda Cumhuriyet gazetesi yazarları 1961 Anayasa'sının savunuculuğu ile cumhuriyet devleti ilkelerini savunmayı özdeşleştirmektedirler.

⁷⁶ NADİ, Nadi: a.g.e., s. 473

⁷⁷ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 503

Klasik Anayasaları genel olarak, kurulu düzenin uygulanmasını sağladığından durgun, oturmuş (statik) bir nitelikte değerlendiren Nadi'ye göre 1961 Anayasası oldukça farklıdır ancak bozuk bir düzeni yıkan 27 Mayıs devrimi, onun yerine bir yenisini kuramamış, bu görevi yürürlükteki Anayasa gereğince çalışması gereken siyasal partilere bırakmıştır. Bu bakımdan Anayasamız durmuş, oturmuş (statik olmaktan çok itici, atılımcı dinamik) bir nitelik taşımaktadır.

Nadi, Anayasamızın, toprak reformundan ormanları korunmasına, sosyal adalatten, mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı olarak kullanılamayacağı hükmüne varıncaya kadar partilere görev yükleyip adeta onları birbirleri ile yarışa zorladığını belirtiyor. 61 Anayasası, gericiliğe değil, hatta tutuculuğa, yerinde sayıcılığa bile yer vermemiştir. Nadi, geline nokta şiddetle eleştirip, ülkenin içine düştüğü bunalımın sebebinin Anayasamızın gereklerinin yerine getirilmemesine bağlıyor ve "Anayasamızın öngördüğü ilerilik yarışına başlanamamıştır. Bugünkü yarış arkaya, karanlığa doğru sürdürülmektedir. Toplum yaşantımızın vazgeçilmez öğeleri saydığımız siyasal partilerden çoğu, otobüsün sağ yanına yığılmışlardır. Bu koşullar altında ilerlemekten vazgeçtik, yerimizde saymaya imkan var mıdır?"⁷⁸ sözleri ile genel durumun Anayasa ile bağlantısını özetlemektedir.

Oktay Akbal "Bu Düzeni Değiştirmek Derken" başlıklı yazısında, "Bu düzen, daha iyi bir düzen haline getirilerek değiştirilebilir ancak. Bu da 27 Mayıs Anayasasının sözcüğü sözcüğüne uygulanmasıdır. Daha ileri, daha uygar, daha halkçı, çağdaş bir dünyaya yakışır bir niteliğe kavuşturmak. Budur bu düzeni değiştirmek derken anlatılmak istenen. Yoksa Atatürk Türkiye'sinin, Atatürk devrimlerinin temellerini yıkarak bu yurdu, bu ulusu ortaçağ karanlıklarına götürmek değil"⁷⁹ ifadeleri ile Anayasa'dan şikayeti olanlara da seslenmektedir.

⁷⁸ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 473-474

⁷⁹ AKBAL, Oktay: "Düzeni Değiştirmek Derken", *Cumhuriyet*, 20.5.1970, s.2, st. 1-2

Yine Nadi'ye göre, yürürlükteki Anayasamızın en büyük talihsizliği on yıldır uygulanamamış olmasıdır. “Sosyal Devlet” niteliği taşıyan bu Anayasa, layiklik ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalmasını, düşün ve vicdan özgürlüğünün vazgeçilmez koşulu saymıştır. Nadi, Adalet Partisinin tek başına iktidara geçtiği dönemden sonra, Anayasaya sırt çevirdiği ve 27 Mayıs'ı sövülüp sayılan bir hükümet darbesi haline indirdiği kanısındadır.⁸⁰

Gazetenin Anayasayı savunurken devletin temel aygıtlarından orduya da seslendiği görülmektedir. Askerin siyaset tarihimizde sahip olması gereken yerde kalmasını ve yanlış amaçlara çekilmemesi gerektiğini savunan gazete, nerede ise, siyasileri askerleri her an kandırılabilen unsurlar olarak da göstermekten kaçınmamıştır. Nitekim İlhan Selçuk, “Lekeli iktidar Atatürkçülüğe aykırı gidişe sahip çıkabilir, Milli Güvenlik Kurulu'nu bu gidişe angaje etmek isteyen politikacının küçük ve kurnaz oyunlarına üniformalı makam sahiplerinin dikkat göstermeleri, Anayasamızı günlük politika oyunları uğruna çiğnemekten kaçınmaları, yurdun selameti bakımından zorunludur”⁸¹ sözleri ile bu noktalara işaret etmiştir.

Cumhuriyet, 61 Anayasasının gereklerinin uygulanmasını hep savunmuş, bunun gereklerini yerine getirmeyenleri hep uyarmıştır. Özellikle Demirel'i bu bozuk düzenin mimarı olarak görürken bunun başlıca sebebinin , Anayasamızın öngördüğü reformların yerine getirilmemesine, Anayasanın gözardı edilmesine bağlamıştır. Bu Anayasa döneminde nisbi özgürlükler ortamı doğmuştur. Bu nedenlerden dolayı, Cumhuriyet bu Anayasanın baş savunucusu adeta avukatı olmuştur.

Nadi, gene bir başka yazısında bu noktaya işaret ederek: " Bugünkü gergin havanın başlıca nedenlerinden biri Anayasamızın emrettiği sosyal ve ekonomik reformların dikkate alınmamış olmasıdır. AP iktidarı koalisyon devrinde bunlara engel olmuş, tek başına iktidar kurduğu altı yıldan beri de hiç birine el atmamıştır... İşçilerden öğretmenlere, yargıçlardan valilere, idare amirlerine, toplum polisine kadar toplumun

⁸⁰ NADİ, Nadir: a.g.e., s. 487

⁸¹ SELÇUK, İlhan: "Yurdun Selameti İçin", *Cumhuriyet*, 5.4.1970, s. 2, st. 7-8

bütün hizmet ve iş kollarında göze çarpan huzursuzluğun kökeni ekonomik sorunları ele alacak yerde, Anayasayı toptan rafa kaldırıp polis tedbirleri ile, yurda huzur sağlayacaklarını umuyorlarsa, bindikleri dalı kesmekte olduklarını göremiyorlar demektir. Bu yolda direniyorlarsa bir gün mutlaka ağaçtan düşeceklerdir” diyor.⁸²

Bu sözlerle gazete 1961 Anayasasının getirmeye çalıştığı “ sosyal devlet ” yanlısı olduğunu bir kez daha göstermektedir. Bu son alıntıda göze çarpan unsurlardan birisi de toplum polisinin ekonomik huzursuzluğunun da dile getirilmesidir ki, aynı anda Anayasa’yı rafa kaldırmanın cebri tedbiri olarak da aynı müessese kullanılıyor gösterilmektedir. Özellikle bu son alıntıdan anlaşılmaktadır ki, gazete toplumun tüm tabakalarını halihazırdaki sorunları yaşayan insanlar olarak muhatap kılmakta ve AP’yi hedef göstererek bir yandan kendi muhalefetini yaparken diğer yandan yine bu toplumsal tabakalara seslenerek rejime dur demenin görevini de hatırlatmaktadır.

VI- 1971 BAŞINDA GAZETENİN TÜRKİYE’NİN GELECEĞİ

KONUSUNDA ENDİŞESİ DORUĞA ÇIKIYOR

1971 başlarında ülkenin içinde bulunduğu huzursuzluk ve anarşi ortamı doğal olarak gazeteyi de endişelendirmektedir. Büyük umutlarla başlanmış olan 1961 sonrası bir on yıl nerede ise heba olmuştur ve ilk kez sokak çatışmaları ve cinayetler toplumun gündemine girmiştir. Okuyucu aracılığı ile toplumu ve iktidar ve muhalafet makamlarını ve ayrıca doğrudan devletin tüm organlarını uyaran yazılar ardı ardına yayınlanmaktadır. Uyarılar genel olarak baskıcı bir rejimin gelebileceği, devrim karşıtlarının güç kazandığı ve sosyal kargaşanın iç savaşa kadar gidebileceği üzerine şekillenmektedir.

Cihad Baban, gittikçe artan huzursuzluklar ve gerginlik karşısında uyarıyor ve endişelerini şu sözlerle dile getiriyor: “Bu memleketin evlatları bu kadar düşman olursa, bu düşmanlık bu gençlerin ana-babalarına da bulaşır. Birbirini öldürmek isteyen siz gençlere yazık oluyor!.. Fakat daha büyük yazık bu memlekete oluyor, görmüyor

⁸² NADİ, Nadir: “Boşuna Direniş”, *Cumhuriyet*, 13.1.1971, s. 1, st. 1

musunuz? Hergün biraz daha kargaşalığa doğru gidiyoruz, bir gün birine kurşun sıkan sağın da solun da kafasına inecek bir istibdat idaresine çanak tutuyoruz".⁸³

Belki de bu konu ile ilgili satırlardan insanları uyaran ve sükunete tehdit ile davet eden tek sözler de bunlardır.

Nadi de, " Halk çoğunluğu günden güne daha yoksul daha mutsuz bir hale düşmekte ve ulusal kalkınma davamız günden güne daha tehlikeli çıkmazlara doğru sürüklenmektedir. Seçim yolu ile yürürlükteki düzeni değiştiremeyeceğimiz artık anlaşılmıştır. Akıl yolundan giderek düzene yeni bir biçim veremediğimiz taktirde şimdiki nüfus patlaması ileride bizi bekleyen sosyal patlamaları çabuklaştırmaktan başka bir sonuç veremeyecektir. Ve o zaman düzen kendiliğinden değişecektir. Hem ne acılar, felaketler pahasına!" diyor.⁸⁴ Konuya insan sayısı yani nüfus ve kaynaklar açısından yaklaşan satırlar da bu yazıya farklı bir yaklaşım vermiştir.

Nadi, 27 Mayıs'a rağmen karşı-devrimi durduramadığımızı ve frenleri patlamış araba gibi, yokuş yuvarlandığımızı, aklımızı başımıza toplamazsak er-geç bir duvara çarpacağımızı belirtmektedir.⁸⁵

"1971'e endişe içinde giriyoruz" yeni yıla girerken gazetenin manşetidir ve yeteri kadar tedirginlik ve endişe vericidir . Haberde Cumhurbaşkanı Sunay'ın yeni yıl için verdiği mesaj yer almıştır. Sunay, 1 Ocak gününe geleceğe ümit duyarak değil, kaybedilen gençlerin derin acısı ve kuşkusu durumunun memlekete yaydığı endişeler içinde girildiğini söylemiştir.⁸⁶ Aynı gün Oktay Akbal Türkiye'nin içinde bulunduğu duruma bakıp, endişelerini şöyle dile getiriyor: "Türkiye'nin yarınını bilmek değil düşünmek bile güç! Hergün ayrı bir umut ya da umutsuzluk getiriyor. Tam sevinirken üzüntüye düşüyoruz. Güven diye bir şey yok içimizde. Boşlukta yürüyoruz derken, derken o boşluğa düşüyoruz, sonra gene çırpınmaya başlıyoruz o boşlukta. Bir umut

⁸³ BABAN, Cihad: "Memlekete Daha Fazla Yazık Oluyor", *Cumhuriyet*, 16.4.1970, s. 2, st. 1-2

⁸⁴ NADİ, Nadir: "Hızla Artarken", *Cumhuriyet*, 15.11.1970, s. 1, st. 1

⁸⁵ NADİ, Nadir: a.g.e., s.473

⁸⁶ *Cumhuriyet*, 1.1.1971, s. 1, st. 1,2,3

daha bularak!.. Umutsuzluklar içinde umut arayan garip yaratıklar olduk. Kurşunlar vızıldıyor, dinamitler atılıyor, gericilik çanları kulakları sağır tırtıyor, iç ve dış düşmanlar uçuşuma itiyor toplumu. Garip bir bilinçsizlik içinde uymuşuz akışa gidiyoruz”.⁸⁷

Gerçekten de yeni bir yıla girerken yazarların çoğunda ülkenin genel gidişatı ve özellikle insanlarımızın farklı kamplaşmalara bölünmüş olması ortak bir endişe gibi gözükmemektedir. Bu Cumhuriyet’in haber başlıklarına dahi yansımıştır ve yazarlar da bunlarla paralellikler kurmaktadır.

Nadir Nadi, Kurtuluş savaşından sonra kavuştuğumuz ulus bütünlüğümüzün tehlikeli bir biçimde bozulduğunu, laiklik ilkesinin ayaklar altına alınıp, din sömürücülüğünün arttığını belirtiyor. Nadi’ye göre, Atatürk düşmanlığı propagandasına göz yumulmakta, hatta bu propagandayı yürütenler devlet hazinesinden yardım ve destek görmektedirler. Üstelik bu yardım ve desteği oy aracı olarak kullananların, işlerine geldi mi hemen birer Atatürkçü kesildiğini, Atatürk’ün yolundan yürüyen aydınlara karşı halkı kışkırtmaya çalıştıklarını yazar vurgulamaktadır.⁸⁸ Artık söz Atatürkçüler ve karşıtları konumuna çekilmiştir ve yazarlar bu konuyu daha çok işleyecektir.

Muhalefet gazetesi olma konumu Adalet Partisi’nin gazetede sistematik eleştirisini normal hale getirmektedir. Selçuk, Türkiye’nin altı yıl önce umudu olduğunu ama şimdi gelinen noktadan AP’yi sorumlu tutuyor ve durumu şöyle değerlendiriyor: “Türkiye’de olan bitenlerin bir tek suçlusu vardır: O da sömürücü düzeni olduğu gibi sürdürmek isteyen tutucu iktidardır. Yirminci yüzyılın 1971 yılında Türkiye’de geçmiş çağlar düzenini sürdürmek isteyen, yasaları hiçe sayan egemen sınıflar iktidarı, Türkiye’yi bugünkü kargaşaya sürüklemiştir. Polisle gençliği karşı karşıya getirdikten sonra, jandarmayla gençliği çatıştıran ve kardeşi kardeşe düşman eden bu iktidardır”⁸⁹ diyerek 1971 başlarında ülkenin içinde bulunduğu kargaşayı özetlemiştir.

⁸⁷ AKBAL, Oktay: "1971 Neler Getirecek?", *Cumhuriyet*, 1.1.1971, s. 2, st. 1-2

⁸⁸ NADİ, Nadir: "Acı Bir Rastlantı", *Cumhuriyet*, 21.2.1971, s.1, st. 1

⁸⁹ SELÇUK, İlhan: "Kardeş Kardeşi Kurşunlayacak", *Cumhuriyet*, 6.3.1971, s. 2, st. 7-8

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, Cumhuriyet 1971 Türkiye'si için oldukça endişelidir. Ancak yazılarda somut bir öneri ya da sokak çatışmaları durmaz ise daha başka nelerin olacağına dair bir değerlendirme göze çarpmamaktadır. Gazete her zamanki tavrı ile hem askeri desteklemek, hem askerin yeniden rejime ara vermesini istememekte, hem AP'yi sorumlu göstermekte hem de CHP'yi yetersiz kalmakla suçlamaktadır. O dönem içinde etkin olan bir takım örgütlere gazete yazarlarından belirgin bir tavır gelmediğini de görmekteyiz. Gazete ayrıca ülkede Atatürkçü'nün kim olduğunun da artık anlaşılamayacak kadar zamanlar gördüğünü yansıtmakta ve Atatürkçüleri bir platformda toplanma davetini sürdürmektedir. Gazeteye göre 1971 öncesi ve sonrası olaylar ile laik cumhuriyeti tehdit etmekte olan gericilerin ve din tacirlerinin arasında da kesinlikle bir bağ bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

12 MART 1971'DEN SONRAKİ DÖNEMDE GAZETENİN MEVCUT YÖNETİMİNİN 12 MART'A BAKIŞI

I- MUHTIRA VE CUMHURİYET GAZETESİNDE YENİ BİR DÖNEM

A. CUMHURİYET MUHTIRAYI BÜYÜK BİR SEVİNÇLE KARŞILIYOR

Cumhuriyet, Türkiye'nin gidişatından ve içinde bulunduğu bunalım havasından doğan endişelerini daima dile getirmiş ve böyle bir durumun yaklaşacağı sinyallerini vermiştir. Sürekli iktidarı yani AP'yi eleştirirken aynı zamanda Anayasa'nın gereklerini yerine getirmesi hususunda uyarmıştır. 16 Mart 1971 tarihli “Haftanın Raporu” köşesinde de işaret edildiği gibi, muhtıranın verildiği günden bir hafta öncesinde oluşan gelişmeler (birinci bölümde değinilmeye çalışılmıştır), bardağı taşıran son damlalar olarak değerlendirilmiş ve sonuçta 12 Mart 1971'e gelinmiştir.

Gazete bu durumu : “Hafta boyunca gazetemizce bütün ayrıntıları ile izlenen gelişmeler , cuma günü sonuca doğru giderken , Babıali ve toplum, kaçırılan Amerikalılarla ilgili ve heyecanlıydı. Başbakan Demirel de havaya kendisini kaptırmıştı. Parlamento kendi davaları içindeydi. Amerikan Büyükelçisi, CHP Genel Başkanına Amerikalılar adına teşekkür ediyordu. İstanbul'da esrarlı bir banka soygunu dikkatleri dağıtıyordu. Oysa askeri kesimde karar mekanizması, çeşitli kademelerden geçtikten sonra olgunlaşan sonucu, bir muhtıra halinde kağıda dökmüştü” şeklinde aktarmıştır.¹

Cumhuriyet 13 Mart 1971 günü manşetten , “TÜRK ORDUSU İDAREYİ ÜZERİNE ALMAYA KARARLI” haberini okuyucuya duyuruyor. Üst başlıkta ise, “Komutanlar Ültimatı Verdi ve Demirel İstifa Etti” deniyor. Haberde ; “Türk Silahlı Kuvvetleri Adına Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ortak imzalarını taşıyan

¹ Cumhuriyet, 16.3.1971, s. 2, st. 7-8

Ültimatom niteliğinde bir muhtırayı Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a, Millet Meclisi Başkanlıklarına sunmuşlardır” deniyor .²

Nadir Nadi aynı gün, “Devrimci Ordunun Sesi” başlıklı yazısında şöyle diyor : “Aylardan beri beklenen olay nihayet gerçekleşme yoluna girmiştir... Silahlı Kuvvetlerimizin ltimatomu yalnız hükümetin çekilmesini emretmekle kalmamakta aynı zamanda “ mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasanın ngrdğ reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde “ işbaşına getirilmesini de zaruri görmektedir... Son muhtıra göstermelik demokrasinin belini kırmıştır. Kendi yetersizliğı içinde yıpranmış bir parlamento, bugünkü koşullar altında kuvvet zoru ile bir şeyler yapmaya kalkışsa bile, kamuoyu önünde büsbütün küçülecek, bir kukla haline düşecektir” diyor.³

Görüldüğü zere 12 Mart 1971 askeri muhtırası Cumhuriyet gazetesini tarafından büyük bir coşku ile desteklenmiş ve hatta aylardan beri beklenen bu gelişmenin en nihayet vuku bulması ülkenin esenliğı için zorunlu görülmüştür. Gazete parlamenter sistemin, demokratik kurallar içinde çalışamayan bir duruma düştüğünü ve muhtıraya karşı parlamentonun tavır almasının da ters sonuçlar doğuracağını vurgulamıştır. Gazete hiç kuşku yok ki, muhtıra ile birlikte ülkede yeniden demokratik ve Atatürk ilkelerine bağılı sistemin işlerlik kazanacağı inancındadır. Gazete muhtıranın, bu ilkelere ters düşmüş idarecilere verildiğıine emindir. Yazarların ortak kanaati de aynı doğrultudadır ve yıllar sonra askeri rejimlere karşı aynı yazarların gösterecekleri tepkiden henüz eser yoktur.

Oktay Akbal da, 12 Mart'ı büyük bir mit ve sevinçle karşılayanlardandır. 12 Mart Muhtırasını değıerlendirdiğı yazısında : “Kapkara bir yaprak kapandı tarihimizde. Aydınlık bir yaprak açıldı yeniden. Tıpkı 27 Mayıs 1960 da ki gibi... 12 Mart 1971 mutlu yarınlara bizi götürecek bir başlangıçtır, bir yoldur. Yalnızlığı, terkedilmişliğı,

² *Cumhuriyet*, 13.3.1971, s. 1

³ NADİ, Nadir: “Devrimci Ordunun Sesi”, *Cumhuriyet*, 13.3.1971, s. 1, st. 1

acıları, umutsuzlukları ezerek, gerilerde bırakarak...”⁴ ifadeleri ile 12 Mart’ı 27 Mayıs ile eş tutmuş ve 11 yıl önceki koşulların aynen tekrar etmiş olduğu gibi bir havayı yazısına yansıtmıştır.

1. 12 Mart’ı Destekliyor

Muhtıradan iki gün sonra, 12 Mart Muhtırasının geç bile kaldığı görüşünü dile getirdiği yazısında İlhan Selçuk : “12 Mart Bildirisi devrimci çizgide olumlu bir adımdır. Atatürkçülük ve 27 Mayıs doğrultusunda, Türk ordusunun devrimci geleneğine ve yapısına uygun bir tarihi belgedir. Şu andan itibaren, orduya karşı husumet yaratmak isteyen bütün tutucu ve gerici yuvalarına karşı ; Atatürkçü öğretmenlerin, gençliğin, Aydınların, halkın ilerici güçlerinin, devrimci sendikaların, derneklerin milli görevidir... Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 35. maddesini uygulamakta geç bile kalınmıştır” demektedir.⁵

Görüldüğü gibi Selçuk’da da tavır ve yaklaşım diğer yazarlarda olduğu gibidir. Askerin bu kez biraz geciktiği teması üzerinde durulurken, kamuoyuna askere destek vermenin manevi bir borç olduğu hatırlatılmıştır. Yazarların yaklaşımlarından anlaşıldığı kadarı ile, Cumhuriyet henüz demokrasinin tüm kurumları ile Türkiye’de yerleştiğine inanmamakta ve bu sisteme karşı giderek daha sıkı örgütlenmiş olan “ karşı-devrimcilere “ askeri çözümden başka türlü yaklaşmanın fayda getireceğini öne sürmemektedir.

Aynı gün maşetten verilen haberde “ Devrimci kuruluşlar tutumu destekliyor ” diyor. Cumhuriyet, devrimci kuruluşların da muhtırayı desteklemesini olumlu buluyor. Cumhuriyet, 12 Mart Muhtırasından sonraki durumu şöyle ifade ediyor, “ Geçen haftanın başında 12 Mart muhtırasının şokundan siyasi partiler henüz kendini kurtaramamışlardı. İlgi çekici nokta şuydu: Memleketin büyük işçi, memur, öğretmen sendikaları ve meslek odalarıyla devrimci dernekleri, muhtıranın yanında yer almışlardı.

⁴ AKBAL, Oktay: “Önderimiz Atatürk”, *Cumhuriyet*, 13.3.1971, s. 1, st, 1

⁵ SELÇUK, İlhan: “12 Mart Muhtırası”, *Cumhuriyet*, 14.3.1971

Siyasi partilerde, şu satırlar yazılana kadar durulamamış bir çalkantıya girdiler. Ordunun sükunet içinde olduğu söylenemezdi. Nitekim hafta içinde duyulan emeklilik ve tayin işlemleri, sabırsız devrimci gerilimini dağıtmak yolundaydı. Silahlı Kuvvetler'deki tasfiye ve tayin işlemleri, muhtıradan sonra her kuruluş içinde beklenen sarsıntılardan birini ifade ediyordu” deniyor.⁶

Bu son haber de oldukça ilginç bir saptama içermektedir. Anlaşıyor ki, Cumhuriyet'e göre ordu içinde de tasfiyeyi gerektirecek durumlar olmuştur. Belki de muhtırayı geciktiren bir sebep olarak bu durumun öne sürülmesi gazetenin ülkenin daha nerelerine “ karşı-devrimcilerin” sızdığı temaları ile de örtüşmektedir. İkinci bir nokta ise, “ devrimci ” kanada yapılan çağrıdır. Gazete, bir tür haber üslubu ile “ devrimci ” yandaşlarına Muhtıra'nın desteklenmesi sırasında fire verilmemesi uyarısında bulunmaktadır. Bu anlamda haber içinde geçen “ sabırsız devrimci gerilim ” tanımlaması da artık aydınlanmış olmaktadır.

2. 12 Mart'la İlgili Olarak AP'yi Suçluyor

Gazete, “Haftanın Raporu” adlı köşede, “Muhtıra saat 10'da Cumhurbaşkanına sunuldu, saat 13 ajansında radyoda okundu. Haber bomba gibi patladı. Günlerden beri “geliyorum” diye bir oluşum içinde gelişen olay, politika dünyasını birbirine kattı. Aynı gün Hükümet istifa etti” şeklinde AP'ye yönelik gelişmeleri özetlemektedir.⁷

Cumhuriyet'e göre AP hükümeti kendi sonunu kendisi hazırlamıştır. Daha önce de değinilmeye çalışıldığı gibi, Cumhuriyet ülkenin içinde bulunduğu durumun bir bunalıma dönüşmesinden büyük endişe duymaktaydı ve bu gidişattan dolayı AP hükümetinin sorumlu tutmaktaydı ve her fırsatta, yukarıda değinildiği gibi AP hükümetini, Anayasanın öngördüğü reformların uygulanması konusunda uyarıyordu. Cumhuriyet'e göre AP hükümeti, 61 Anayasasına sahip çıkmamış, sadece belli bir

⁶ Cumhuriyet, 22.3.1971, s. 2, st.7-8

⁷ Cumhuriyet, 16.3.1971, s. 2, st. 7-8

azınlığın çıkarlarını savunmuştur ve yine gazeteye göre, zaten AP lideri ve aile çevresinin şaibe altında olması başta parti içinde karışıklığa yol açmıştır. Bu durumda bu iktidar partisi zaten kendi içinde istikrarı sağlayamadıysa ülke içinde özlenen huzur, istikrar ortamını nasıl tesis edecektir ? Beklenen reformlar gerçekleştirilmezse, Atatürk'ün gösterdiği çağdaş uluslar seviyesine nasıl çıkılacaktır ? Ekonominin kötü gidişatı nasıl önlenecektir ? Cumhuriyet tarafından, 1970 yılında gittikçe artan bir dozla sürdürülen AP'ye eleştiriler, 1971 yılı başlarında artan endişe ve karamsarlık boyutuyla devam ediyordu. Ülkenin geleceği için derin endişeler her fırsatta dile getiriliyordu.

Cumhuriyet'e göre 12 Mart olumlu bir gelişmedir ve AP hükümeti bu gelişmenin baş mimarıdır. Hükümet üzerine düşen görevlerini yerine getirememiştir. Bu nedenle 12 Mart muhtırası ile Anayasanın gereklerini yerine getirecek yeni bir hükümetin kurulması fırsatı çıkmıştır.

Muhtıranın verilmesinden sonra, hükümet istifa etmiş ve CHP Genel Başkanı İnönü, gazetecilere “ Bu , demokratik bir istifadır “ demiştir.⁸

Haftanın Raporunda, Cumhuriyet Demirel'in istifasını şu şekilde değerlendiriliyor : “ 12 Mart muhtırasından sonra Demirel kabinesi istifa etti. Süleyman Demirel, istifa mektubunda, muhtıranın Anayasaya ve hukuk devletine aykırı olduğunu ileri sürdü. Çoğu kişi bu çıkışı Demirel'in medeni cesareti olarak alkışladı. Oysa AP Genel Başkanı kendisiyle çelişkiye düşüyordu. Zira bir Hükümet Başkanı için yapılacak iş, Anayasaya ve hukuk devletine aykırı bir muhtıra karşısında istifa etmek değil, Anayasayı ve hukuk devletini savunmaktır. Adalet Partisinde ve Cumhuriyet Halk Partisinde muhtıraya karşı cılız direnme çabaları görüldü. Fakat bunların hiç birisi ciddi değildi. Parlamento ve politikacılar kesiminde -şaşkın bir takım davranışlardan sonra- emrivaki kabul edildi. Demirel çekilmiş daha doğrusu düşürülmüştü” deniyor.⁹

⁸ Cumhuriyet, 16.3.1971, s. 2, st. 7-8

⁹ Cumhuriyet, 22.3.1971, s. 2, st. 7-8

Nadir Nadi de bir yazısında, Demirel'in Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a gönderdiği istifa mektubunda Türk Silahlı Kuvvetler muhtırasının Anayasaya ve hukuk devleti anlayışına ters düştüğünü belirtmesi ve İnönü'nün de, yukarıda değinildiği gibi, bu istifayı “demokratik bir istifa” olarak değerlendirmesi üzerine şunları söylüyor: “Beş buçuk yıllık iktidarı süresince Süleyman Demirel'in Anayasa ve hukuk devleti kurallarını ayaklar altında çiğneyen davranışlarını sıralamaya kalkarsak, sanırım günlük bir gazete sahifesi bu işe yetmeyecek. Bu itibarla İnönü'nün öne sürdüğü “demokratik bir istifa” yargısı son olaya ne kadar yakışmıyorsa aynı olayı Demirel'in hukuk devleti anlayışı açısından ele alıp sızlanmasında o kadar yersizdir”.¹⁰

Cumhuriyet'e göre, muhtıra memleket hayatında özlenen anlayışın yönetime hakim olması ümidi demektir. Atatürkçülüğe ve 27 Mayıs Anayasasına zıtlaşan bir idareyi sürdürmekte ısrar ve inat eden geçmiş siyasi iktidar yani AP'nin ordu müdahalesine yol açması beklenen olaydı. Cumhuriyet, bu yoldaki uyarmalarının haklı olduğunun ortaya çıktığı inancında.¹¹

Demokratik değerleri savunduğunu her fırsatta tekrarlayan bir gazetenin, bir yandan Demirel'e yönelik olarak hükümet başkanının yapması gereken ilk işin, Anayasaya ve hukuk devletine aykırı bir muhtıra karşısında istifa etmek değil, Anayasayı ve hukuk devletini savunmak olduğunu savunması, bir yandan da aynı cümle içinde muhtıranın aykırılığı iddiasına yer vermesi ancak gerçekten de muhtıra adı verilen eylemin hukuk devleti ilkelerine aykırı olduğunu savunmaması oldukça ilginçdir. Esasen bu çalışma bize göstermiştir ki, bugünü anlamak veya eleştirmekde hak ve hukuka dayalı bir zemin sahibi olmak için geçmişini incelemek zorunlu ve yeterlidir. Burada çalışmanın kapsamına girmeyen ancak belirtilmesi gereken sorun, gazetenin veya taraftarı düşüncelerin, bir muhtırayı ne zaman hukuka aykırı ne zaman hukuka uygun ve kamucunun isteği doğrultusunda gördüğü gibi bir ilginç zeminde bulunmaktadır.

¹⁰ NADİ, Nadir: “İki Tepki”, *Cumhuriyet*, 14.3.1971, s. 1, st. 1

¹¹ *Cumhuriyet*, 29.3.1971, s. 2, st. 7-8

B. SEÇİME GİDİLMESİNDEN YANA DEĞİL

Cumhuriyet muhtıranın verilmesinden kısa bir süre sonra ortaya çıkan seçim tartışmalarından oldukça rahatsızdır. Cumhuriyete, seçimleri çözüm olarak görmemektedir. Çünkü seçim yapılması suretiyle iş başına gelecek olan bir hükümetin inandırıcı olup, Anayasanın öngördüğü reformları gerçekleştirebileceği ve ülkeyi saran kötü durumdan kurtarabileceği düşüncesine pek geçerli ve tutarlı olarak değerlendirilmemektedir. Gazetenin taşıdığı endişe, böyle bir ortamda herhangi bir seçim ve gelen hükümetin başarısızlığının ülkeyi daha derin bir kaosa sürükleyeceğine dayanmaktadır. Tekrar Anayasanın uygulanmasının rafa kaldırılmasını ise katiyetle istememektedir.

Nadi, başta CHP olmak üzere, diğer bazı partilerin de kiminin koalisyon istediğini, kiminin seçim kanununda değişiklik yapılmasını önerdiğini, ama hemen hepsinin seçimlerden yana göründüğünü belirterek : “Biz seçimlerin yenilenmesi ile muhtırada görülen devrim kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin kurulabileceğine inananlardan değiliz... Bugünkü koşullar altında yenilenecek bir seçim, hiç kuşkusuz gene aynı güçlerin zaferi ile sona erecek ve belki de muhtırayı hazırlayanlar suçlu durumuna düşürülmek isteneceklerdir... 27 Mayıs deneyinden geçmiş bir toplum olarak bir daha gaflete kapılırsak çok acı olur. Atatürk devrimciliği bu kez de politika oyunları karşısında yenik düşerse bu millete cidden yazık olur” diyor.¹²

Gazetenin tavrı son derece açıktır ve aslında ülkenin düştüğü duruma sebep olanlar ile muhtırayı verenler arasında ters mantıklı bir rabita kurarak, birini suçlu diğerini de birinciyi mutlaka cezalandırması gereken güçlü konumuna getirmektedir. Gazete, güçlülünün suçluyu cezalandırmaması durumunda kendisinin suçlu konumuna düşeceği uyarısında bulunarak, gerginliği pekiştiren yorumlar yapmaktadır. İşte bu nedenle

¹² NADİ, Nadir: “Süre”, *Cumhuriyet*, 17.3.1971, s. 1, st. 1

öncelikle seçimlerin gerçekleşmemesi ve suçlu olanın tamamen tehşiri gazete için önem arz etmektedir. Gazetenin beklentisi, kamuoyunun yeteri kadar oluşması sonrasında, iktidardan düşmüş güçlerin artık yeniden toparlanamayacağı ve seçimlerde de gereken cevabı alarak siyaset sahnesinde kaybolacakları yönünde gözükmektedir.

C. MUHTIRAYI TAKİP EDEN HAFTALARDA GAZETEDE

KUŞKULAR BELİRİYOR

Daha muhtıranın üzerinden bir hafta gibi bir süre geçmişken, gelişen bazı olaylar sebebiyle Cumhuriyetin muhtıraya duyduyu büyük ümit devam etmekle beraber bu olaylar birtakım kuşkuların doğmasını da engelleyemez.

Buna sebep olan olaylar ise, muhtıradan sonra, siyasi partilerce hazırlanan cevaplar daha Çankaya'ya ulaşmadan önce Yüksek Komutanlar tarafından Silahlı Kuvvetler çerçevesinde birtakım emekliye ayırma, nakil ve atama eylemlerine girilmesi, bunun Hükümet aracılığı ile yürürlüğe konması ve bu işlemlerin arkasının geleceğinin ileri sürülmesi gibi olaylardır.

Nadi, bu gelişmeleri şöyle değerlendiriyor : “ Yüksek Komutanlar muhtırada öngörülen hususların gerçekleşeceğine peşin peşin inanmışlardır da bu düşüncüyü paylaşmayan aceleci subaylar grubunu “nötralize” etme çabasına mı girmişlerdir ? Yoksa ultimatoma niteliğindeki “muhtıra” ordu kadrolarını geniş ölçüde saran sinirlilik havasını yatıştırmak kaygısı ile başvurulmuş kimilerine vakit kazandırıcı politik bir yazıdan mı ibarettir ? Bulanık ve sisli bir ortamdan kurtuluyoruz diye sevinirken daha bulanık, daha sisli bir ortama doğru yuvarlanmakta olduğumuz kuşkusu içindeyiz... Atatürk'ün izini bir kez de elden kaçırırsak sonra dizlerimizi boşu boşuna çok döveriz” diyor.¹³

Oktay Akbal ise muhtıraya olan inancı içinde endişesini taşımaktadır. Bu inancından sonra, haksız çıkabileceği fikrini aklına bile getirmek istemiyor. Akbal, “Hiç

¹³ NADİ, Nadir: “Kuşkulu Günler”, *Cumhuriyet*, 19.3.1971, s. 1, st, 1

sanmıyorum ben 12 Mart atılımının olumsuz sonuçlar yaratacağına, Atatürkçü yoldan döneceğine, çirkin politikacıları, karşı devrimcileri yeniden iş başına getirip bir öç alma çağının başlatılacağına... Tam tersine inanıyorum ben” diyor.¹⁴

Hiç kuşku yok ki, burada dile getirilmek istenen endişeler, 12 Mart’tan kısa bir süre önce daha radikal bir şekilde rejime el koymaya kalkmış olan ve 9 Martçılar olarak adlandırılan askeri grubun tasfiyesinden duyulan endişelere dayanmaktadır. Nitekim daha sonra 9 Martçılar konusunda gazete tam destek vermektedir.

D.GAZETE, ERİM'İN BAŞBAKANLIĞINA SICAK BAKMIYOR

VE UYARIYOR

1.Erim'in Başbakanlık Teklifini Kabul Etmesini Eleştirmekle Beraber

Şans Tanımaktan Yana

Cumhuriyete göre, Demirel düşürülmüştür. Yerine bir hükümet kurulacaktır. Cumhuriyet, Cumhurbaşkanı Sunay'ın bu konuda, CHP Kocaeli Milletvekili Nihat Erim'i görevlendirdiğini ve siyasi parti genel başkanlıklarına bir yazı göndererek hükümeti şartsız desteklemelerini istediğini, siyasi partilerinde bunu hafif tepkilerle sineye çektiğini belirtiyor.¹⁵

Erim'in karşılaştığı siyasi davete yönelik gazetenin yaklaşımı da ilginçtir ve belirgin bir bocalama söz konusudur. Erim'in, yeni bir hükümet kurması için Cumhurbaşkanı Sunay tarafından kendisine yapılan teklife olumlu yanıt vermesi eleştirilmektedir. 20 Mart 1971'de “Nihat Erim Başbakan” manşeti sonrasında , gazetenin ideloglarından olduğunu söyleyebileceğimiz İlhan Selçuk Erim'in bu görevi kabul etmesine hayretle bakıp “Muhtırasal Halklaşma” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Halk Partisinin halklaşma stratejisinin suya düştüğünü, nasıl olup da CHP kurmayının kutsal sandıktan

¹⁴ AKBAL, Oktay: “Umudu Yaşatmak”, *Cumhuriyet*, 28.3.1971, s. 2, st. 7-8

¹⁵ *Cumhuriyet*, 22.3.1971, s. 2, st. 7-8

çıkmadan iktidara çıkmayı kabul ettiğine, buna da Halklaşma teorisine kişiliklerini bağlamış CHP aydını içinden birisinin çıkıp ağzını açmamasına çıkışıp “ süngü pırlıtısında iktidar koltuğuna yalanıyorlar ”¹⁶ ifadeleri savunulan siyasi kanada bir mesaj içermektedir, ancak verilen tek tepki bu değildir. Bir yandan da sabır telkin edilmekte ve özellikle gençlerden ters hareketlerin gelmemesi arzulanmaktadır. Bir yandan da CHP içinden birisinin iktidara getirilmesi muhtemel bir umut olarak değerlendirilmektedir. Bocalamanın ana sebebi ise, parti içi dengelerde yatmaktadır ve bu verilere dayanarak ilk günlerde Cumhuriyet’in 12 Mart’a tepkisi çok merkezli olarak dağınmıştır.

Erim tarafsız Başbakan adayı olmak için patisi CHP'den istifa etmiştir. Fakat Cumhuriyet'e göre bu istifa bir şey ifade etmezdi. CHP'nin katılacağı bir milli koalisyon döneminde, Başbakan Erim'in partide büyük mesafe alacağı ve önemli ağırlık kazanacağı muhakkaktı. Genel Sekreteri ve merkez ekibini aşarak hükümet kurmaya yönelen Nihat Erim, muhtıradan sonra partide başlayan çalkantıyı artırmıştır.¹⁷

Selçuk, “ Eğer Erim hükümetinin programı milli ve demokratik yolda bir adım olaksa, karar buna göre verilir... Mazlum ülkelerde emperyalizmin baskılarını göğüslemeye ve feodal kalıntıları tasfiyeye yönelmiş hükümetler, demokratik yolda demektirler. Üniversite gençliğinin böyle bir gidişi Demirel yönetimi ile bir sayması, devrimci stratejide hata olacaktır. Demirelci güçler bütün bütüne iktidardayken kullanılan araçları 12 Mart hükümetine karşı kullanmak, sabırsız bir yanlışlık sayılmalıdır. Şimdi olumlu bir sabırla bekleme çağındayız” diyor.¹⁸

Baban'a göre, yeni kurulacak Erim Hükümeti, Türk demokrasisinin son ümidi haline gelmiştir. Başarıya ulaştığı takdirde, memleket dar bir geçitten geçmiş olacak ve büyük bir imtihanı kendisine yakışan bir vakar içinde atlatmış olacaktır. Başarıya

¹⁶ SELÇUK, İlhan: “Muhtırasal Halklaşma”, *Cumhuriyet*, 20.3 .1971, s. 2, st. 7-8

¹⁷ *Cumhuriyet*, 22.3.1971, s. 2, st. 7-8

¹⁸ SELÇUK, İlhan: “Olumlu Bir Sabır”, *Cumhuriyet*, 27.3.1971, s. 2, st. 7-8

ulaşmazsa Nihat Erim'i sevsin sevmesin, sıkıntıyı bütün Türk milleti birlikte çekecektir. Onun için Baban, küçük hesaplara kapılmadan her Türk vatandaşının Nihat Erim'e kendi memleketi, kendi esenliği, kendi geleceği için yardımcı olunmasını vurguluyor.¹⁹ Erim hükümetine karşı en olumlu tavrı gösteren yazarı olarak Cihad Baban'ı görebiliriz. Her fırsatta yazılarında, bu hükümete destek verilmesi hususunda okuyucularına sesleniyor.

Cumhuriyet, Erim'in kabinesini kurarken, kabineyi oluşturacak kişilerin farklı partilerden olmasının başarının ve başarısızlığın partilere yükletilemeyeceğini sağladığından dolayı, bu durumu isabetli buluyor. Erim, parti liderleriyle yaptığı görüşmeler sonunda, 5 AP'li, 3 CHP'li, 1 MGP'li, 1 Milli Birlik Grubu üyesi ile parlamento dışından 14 teknisyen görev alıyor.²⁰

Cumhuriyete göre, Erim hükümeti kurulunca, Türkiye yeni bir intikal devresine girecektir. Cumhuriyet, bu durumu Erim'in "kızgınlıkların üstüne soğuk su dökmek" olarak tanımladığını belirtiyor.²¹ Bu intikal devresinde muhafazakar bir parlamentoya dayanarak reformların gerçekleştirilmesi ihtimali oldukça zayıftır. En azından ilk etapta partiler arasında bir mütareke devrinin başlayacağı tahmin edilebilir.

2. Erim Hükümetini Uyarıyor

Erim hükümetinin 321 evet oyuyla 370 kişinin katıldığı güven oylamasında güven oyu aldığı haberini, Cumhuriyet 8 Nisan 1971'de manşetten ve hükümetin kuruluşunu duyurarak veriyor.

Cumhuriyet , Muhtıradan sonra hükümetin kurulması ile ilişkili olarak şu değerlendirmeyi yapıyor : “ Geçen hafta, Türkiyemiz için çok önemli bir dönüm noktasıydı. Siyasi partiler 12 Mart muhtırasındaki şartları benimsediler. Nihat Erim kabinesi bu ortamda kurularak Cumhurbaşkanı'na sunuldu. Türk Silahlı Kuvvetlerince saptanan amaçlara varmak üzere hazırlanan yeni yürütme organının önümüzdeki

¹⁹ BABAN, Cihad: “Erim Kabinesi”, *Cumhuriyet*, 27.3.1971, s. 2, st. 1-2

²⁰ *Cumhuriyet*, 27.3.1971, s. 1

²¹ *Cumhuriyet*, 22.3.1971, s. 2, st. 7-8

haftalarda Türkiye'yi Atatürk devrimciliği koşutunda yönetmeye başlayacağı umulmaktadır” deniyor.²² Görüldüğü üzere gazete, yeni oluşan hükümet hakkında kesin bir çizgiden ziyade umuda dayalı bir beklenti içindedir. Ancak pek kısa bir süre içinde bu umutlarını gölgeleyecek olaylar gelişecektir.

Nihat Erim'in daha sonra mecliste yaptığı konuşmada söylediği sözlerle inanamayan Cumhuriyet, yeni oluşumu sert bir dille eleştiriyor. Nihat Erim bu konuşmasında, bütün parti liderleri ile bütün konuları konuşacağını, özellikle de AP Genel Başkanına başvuracağını belirtmiştir. Cumhuriyete göre, bu büyük bir hatadır. Demirel'in askeri müdahale ile düşürüldüğünü, şaibeli olduğunu ve 12 Mart Muhtırasında belirtildiği gibi “Cumhuriyetin geleceğini ağır bir tehlike içine düşüren hükümet ” in başı olduğunu , bu nedenle Erim'in Demirel'i inandırmaya çalışma gayreti içinde olduğunu belirten gazete, Erim'in böyle bir gayret içinde olursa, bu milleti inandıramayacağı görüşündedir.²³

“İnandırıcı Olmak” başlıklı yazısında İlhan Selçuk ; “ Kabine, hareketin mantığına oturmadı mı, laflar oğulaşır. Bu kabinenin çıkar çevrelerinin kabinesi olduğu ağızlarda sakızlaşmaya başlar. Bu memleketin ileri güçleri gözlerini dikmişler, kabinedeki Bakanların ilk adımlarını izliyorlar. Şimdiye kadar şerefli tanınmış insanların, yabancı kumpanyalarla işbirlikçi çıkar çevrelerine maşa olmayacakları inancı, henüz devrimci ve Atatürkçü çevrelerde süre gelmektedir. Eğer tutucu ve çıkarıcı çevrelere taviz politikasının üslubuna sığınılırsa, bu inanç yıkılır gider ve bir kere yıkıldı mı, artık tamiri imkansızlaşır. Bizden dostça hatırlatması”²⁴ diyerek hükümete ilk ciddi uyarısını sergiliyor.

Yeni oluşan hükümete karşı ılımlı bir yaklaşımda bulunmayı tercih eden Cihad Baban ise : “Aslında Türkiye son yirmi yıl içinde iş gücü bakımından en kuvvetli hükümete sahip olmuştur. Kötü alışkanlık mıdır ? Ortalarda görünme zevki midir ? Nedir bu hükümet daha yerine oturmadan, yapacağı işlerin projesini çizmeden her

²² *Cumhuriyet*, 29.3.1971, s. 2, st. 7-8

²³ *Cumhuriyet*, 8.4.1971, s.1

²⁴ SELÇUK, İlhan: “İnandırıcı Olmak”, *Cumhuriyet*, 8.4.1971, s. 2, st. 7-8

kafadan bir ses çıkmaya başladı. Anlaşıyor ki bu memlekette herkes bir hükümet altında dürüst koşullara uyarak elbirliği ile kalkınma yerine hamamda şarkı söylemeyi tercih etmektedir”²⁵ diyerek, aslında Erim hükümetine haksız yere saldırılar gelmesine cephe alıyor ve özellikle AP'nin yönetimini sert bir dille eleştiren, Başbakan yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu'na, AP tarafından tepkiler gelmesinden ve buna bazı halkçıların da katılmasından dolayı duyduğu rahatsızlığı ortaya koyuyor.

Erim hükümetinin güvenoyu almasını, beyaz oyları veren milletvekillerinin çoğunluğunun Erim hükümetine inanmalarından ziyade , muhtıranın üçüncü maddesinin korkusuna bağlayan Cumhuriyet'e göre , bu madde zayıfladığı ya da işlemez hale geldiği gün hükümet, parlamento karşısında yenik düşecektir. Nadir Nadi güven oylamasını değerlendirirken aynı zamanda da hükümetten beklenenlerin gerçekleştirilmesi konusunda uyarılmaktadır. Nadi, “ Sayın Erim'i ve onun sunduğu reform programını asıl destekleyenler Parlamentonun içinde değil, dışında yer alanlardır. Bunlar başta Türk Silahlı Kuvvetleri olmak üzere Atatürkçü aydınlar ve onların paralelinde bilinçli emekçilerdir. Yurt düzeyindeki halk çoğunluğu ise, bizim kanımıza göre yan tutmaksızın işlerin düzelmesini , anarşik havanın giderilmesini , mal ve can güvenliğinin sağlanmasını , seçim koşullarının iyiye doğru geliştirilmesini beklemektedir”²⁶ sözleri ile yeni hükümetin gereğinden daha çok desteğe ihtiyacı olduğunu vurgulamakta ve askerlere yeniden bir çağrıda bulunmaktadır.

3. Hükümetten Beklenenlerin Gerçekleştirileceğine Dair Kuşklar Beliriyor

Bu dönemde, Erim hükümetinin yönetim usulüne uygun yürüyüp yürümeyeceğinin ve hükümetin icraatlarının toplumdaki davalara çözüm getirip getiremeyeceğinin en önemli konu olduğunu düşünmekte olan Cumhuriyet, bu hususdaki gelişmeleri sabırla ve bazen de yoğun kuşklarla izlemektedir.

²⁵ BABAN, Cihad: “Genel Görünüş”, *Cumhuriyet*, 24.4.1971, s. 2, st. 1-2

²⁶ NADİ, Nadir: “Dönüm Noktası”, *Cumhuriyet*, 9.4.1971, s. 1, st. 1

Daha önce de değinildiği gibi Cumhuriyet, Türkiye'nin muhtıranın verilmesi ve Erim hükümetinin kurulmasıyla birlikte yeni bir intikal devresine girdiğini belirtmekte ve muhafazakar bir parlamentoyla Anayasanın öngördüğü reformları gerçekleştirilmesine daha ilk baştan kuşkuyla yaklaşarak, bunu çok az bir ihtimal olarak görmektedir. İlhan Selçuk, Erim hükümetinden beklentilerini dile getirdiği yazısında, Demirel hükümetinin devalüasyon yaptığına ve istikrar tedbirleri aldığına ve kötü yönetime işaret ederek Erim hükümetinden beklenileni şu maddelerle sıralıyor : “1. Köklü bir tarım vergisiyle feodal kalıntıların ekonomik gücünü zayıflatmak, 2. Vergi reformuyla toplanacak fonları, işbirlikçi kapitalizmin gelişmesi için kullanmayıp temel sanayide devlet yatırımlarına yöneltmek, 3. Aynı zamanda eğitim kesiminde işbirlikçi kapitalizmin ideolojisini besleyen irtica yuvalarını kurutmak”.²⁷ Bunun ötesinde Erim yönetiminden bir şeyler beklemenin hayal olduğu, ve Türk devrimcilerinin kendi yapacakları işleri Erim'in reform kabinesinden beklememelerine de gazete işaret etmektedir. Ayrıca 12 Mart muhtırası meşru ise, gençlerin gayri-meşru iktidara karşı verdikleri mücadelenin de meşru olduğu belirtilerek, yeni hükümetin dikkati bu noktaya çekiliyor.

Cumhuriyet, Erim hükümetinin durumunu, çelişkiler ve tereddütler ortamında, halk deyimini ile “ iki cami arasında kalan beynamaza benzemektedir”. Cumhuriyete göre, Erim hükümeti devrim kanunlarını nasıl uygulayacağı ve devrimleri ne şekilde gerçekleştireceği hususunda sorular sormaktadır ve buna göre hükümet başkanı Erim parlamento çoğunluğuna taviz verdiği zaman devrimci güçlerin muhalefeti ile, devrimci güçlerde destek aradığı zaman tutucu çevrelerin yaygın ateşi karşısında kalmaktadır.²⁸

4. Sıkı Yönetim İlan Edilmesine Karşı

Ne yazık ki beklenen gerçekleşmemiş ve Erim Hükümetinden sonra da terör durmamıştır. Bunun üzerine sıkıyönetim ilan edilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu durum gazete yazarları tarafından zaten bir süredir Erim'e karşı yöneltilmekte olan

²⁷ SELÇUK, İlhan: “Gerçekçi Olalım”, *Cumhuriyet*, 14.4.1971, s. 2, st. 7-8

²⁸ *Cumhuriyet*, 26.4.1971, s. 2, st. 7-8

eleştirilerin dolu dolu suçlamalar haline dönüşmesi anlamına gelmektedir. Artık bir süredir iktidarda bulunan Erim hükümetinin, tutucu güçler ile işbirliği yaptığı veya en azından bu gerici güçlere ve özellikle Demirel ekibine alet olduğu gazete yazarlarının ortak kanaati haline gelmiş gözükmemektedir. Hatta askerlerin bile yanıltılmış olabileceği oluşan kanaatlerden birisidir ve nerede ise askerlerin yönetime yalın ve çıplak bir tarzda el koymalarının uygunsuz olmayacağı intibai edinilmektedir. Yine de bu son noktaya tüm yazarların katıldığını söylemek zordur.

Yazılara baktığımız zaman bu tespitlerin doğruluğuna ışık tutan örneklerle raslamaktayız. Örneğin 27 Nisan 1971'de manşetten “11 ilde 1 ay süre ile sıkıyönetim ilan edildi” haberi verilmektedir ve Nadir Nadi konu ile ilgili olarak kaleme aldığı yazısında şunları dile getirmektedir : “Sayın Erim'in yürürlüğe koymayı gerekli bulduğu sıkıyönetimi, çaresizlik içinde kalan bir sivil hükümetin askerlerden destek istemesi anlamına yormak oldukça güçtür. Bu, daha ziyade, 12 Mart muhtırasıyla rayına oturacağı umulan yurt asayişinin beklenen sonucu verememesi üzerine Sayın Komutanların eyilimini yansıtır bir davranış andırmaktadır. Ne var ki fonksiyonunu yitirmiş bir yasama organının tamamıyla biçimsel, formaliteden ibaret desteği yerine , adı ne olursa olsun, açık bir yönetimi yurdumuz çıkarları açısından yeğ tutmaktayız. Sayın Erim'in kimi zaman Demirel'e selam çakarken, kimi zaman “ balyoz gibi inecek yumruklardan “ söz etmesini yanlış bulmaktayız. Biz Sayın Erim'i ilerici biliyorduk. Hala da öyle bilmek istiyoruz. Ne var ki onu şimdi karşı devrimciler ve Atatürk düşmanları alkışlıyorlar”.²⁹

Daha sonra tutuklanmasına neden olacak yazılarından biri olan, “İsa, Musa ve Cart Curt Üstüne” başlıklı yazıda İlhan Selçuk, “Fiyatlar gemi aزیaya almış gidiyor, pahalılık dalgalanıyor. Bunların hakkından sıkıyönetimle gelinemez. Aklımızı başımıza devşirip Demirel'in hesabına yatırım yapmaya yönelmeyelim. Çünkü Demirel'siz Demirel rejimini cart-curtla yönetmeye kalkmak, Erim'in en büyük talihsizliği olacaktır” diyor.³⁰

²⁹ NADİ, Nadir: “Yerimiz Neresi”, *Cumhuriyet*, 28.4.1971, s. 1, st. 1

³⁰ SELÇUK, İlhan: “İsa, Musa ve Cart Curt Üstüne”, *Cumhuriyet*, 28.4.1971, s. 2, st. 7-8

Bu yazıda sıkıyönetimin yürürlüğe girmesi gerçekte eleştiri konusu olan tek unsurdur. Hayat pahalılığı gibi sorunlar üzerine konu inşa edilmiştir.

Nadir Nadi, Erim hükümetini eleştirdiği yazısında; “ Hükümet değişikliğine rağmen arkası kesilmeyen soyguncu ve anarşik hareketler bu bekleyişin bir süre uzayabileceğini olanağını doğurmuş, bununla da kalmayarak sıkıyönetimin ilanından sonra, 12 Mart muhtırasını amacından saptırmak çabası içinde bulunan tutucu güçlere su yüzüne çıkma fırsatını verir olmuştur” diyor.³¹ Gerçekte yazarların askeri harekattan beklentilerinin veya ilk başlarda destek vermelerinin artık bir dayanağı kalmadığı da anlaşılmaktadır ve bu konuda halk da sabrını tüketen olaylarla hergün içiçedir.

E- ECEVİT'İN CHP GENEL SEKRETERLİĞİNDEN AYRILIŞINI YERİNDE BULUYOR

Cumhuriyete göre, 12 Mart muhtırasının verilmesinden sonra, CHP'den ayrılıp yeni bir hükümet kuran Erim, parti içinde karışıklıklara sebep olmuştur. Muhtıra ise Demirel hükümetini devirmekle kalmayıp ana muhalefet partisi Genel Sekreteri Ecevit'in istifasına da sebep olmuştur. Cumhuriyet Ecevit'i bu karara iten gerekçeyi şu şekilde izah etmektedir: “Nihat Erim ile Bülent Ecevit arasında bir rekabet olduğu öteden beri bilinmektedir. Teşkilat çevrelerinde Ecevit'in her zaman daha güçlü olduğu da gözden kaçmamaktadır. Erim, CHP'nin ortacılarından olmakla tanınmıştı. Ecevit'ten uzak ve Kemal Satır'a yakındır. Ecevit ve çevresi bakımından Nihat Erim'in Başbakanlığı ağır bir darbeydi. Ecevit ekibinin yıllardan beri benimsediği politika, partinin orduya ve devlet bürokrasisine karşı çıkıp mesafeli durmasıydı. CHP teorisyenleri, bu stratejinin seçim şansını artıracaklarını ve halkla CHP arasındaki diyalogunu geliştirileceğini iddia ediyorlardı. Halkla CHP arasını bölen “duygularını” yıkmak istiyorlardı. Oysa şimdi CHP, ordu müdahalesiyle yeniden iktidarda söz sahibi olmak yolunu tutmuştu. Bu durumda Ecevit ve arkadaşları kendi tutumlarına aykırı bir karara boyun eğmiş

³¹ NADİ, Nadir: “Büyük Görev”, *Cumhuriyet*, 30.5.1971, s. 1, st. 1

olacaklar, itibarlarını büsbütün yitireceklerdi. Öyle ise istifadan başka çare yoktu” deniyor.³²

F. İLHAN SELÇUK VE OKTAY KURTBÖKE GÖZALTINA ALINIYOR

Cumhuriyet, 47. yaşını tamamlayıp 48’ine bastığı sırada yeni yaşına pek şanslı giremiyor. Yeni yaşıyla ilgili haber de okuyucuya iki gün sonra yansıtılıyor. Çünkü gazete Sıkıyönetim Komutanlığı tebliği ile, bir hafta süren bir kapatma cezası alıyor. Gazete tekrar yayımına 9 Mayıs 1971 günü başlayabiliyor. Birinci Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı’nın emriyle gözaltına alınan Selçuk ve Kurtböke, 30 Nisan 1971 akşamı tutuklanıp Kartal-Maltepe Askeri Ceza ve tutukevine kapatılmışlardır.³³ Türk Ceza Kanununun 159. maddesine aykırı davranıştan sanık olarak gazetenin köşe yazarı İlhan Selçuk ve Yazı İşleri Müdürü Oktay Kurtböke gözaltına alınıyor. Gazete avukatlarının itirazının kabul edilmesiyle, Oktay Kurtböke sekiz gün sonra serbest bırakılıyor. İlhan Selçuk’un ise tutuklu yargılanmasına devam ediliyor.³⁴ Daha sonra değinilmeye çalışılacağı gibi, bu durum Nadir Nadi’nin başını epeyce ağrıtacaktır.

Cumhuriyet’in yayımına izin verildiği 9 Mayıs 1971 günü gazete yönetimi, İlhan Selçuk’un “Pencere”sine şu açıklamayı koyar: “Bu köşenin yazarı arkadaşımız İlhan Selçuk, Sıkıyönetim makamlarınca tutuklanmıştır. Bu nedenle, bugün İlhan Selçuk’tan bir yazı yayınlamayamaktayız. Tutuklu kaldığı sürece de arkadaşımızın yazılarını hukuken yayınlamamız olanağı bulunmadığını sayın okuyucularımıza iletiriz. Arkadaşımızın en kısa süre içinde bu köşede yazma olanağına kavuşması candan dileğimizdir” deniyor.³⁵

İlhan Selçuk’un 27 Nisan 1971 tarihlerinde yazdığı “Hoş Geldin Tanzimat Kafası” ve 28 Nisan 1971’de yazdığı “İsa, Musa ve Cart Curt Üzerine” başlıklı yazılarından dolayı bu tutuklama ve gazetenin kapatılması durumu meydana gelmiştir. Selçuk’un bu

³² Cumhuriyet, 22.3.1971, s. 2, st. 7-8

³³ Karaca, Emin: a.g.e., s. 141

³⁴ Cumhuriyet, 9.5.1971, s. 1

³⁵ Cumhuriyet, 9.5.1971, s.2, st. 7-8

fıkraları, mahkemece bilirkişi kuruluna incelenmesine karar veriliyor. Türk Ceza Kanununun 159. maddesinde yer alan Emniyet ve Silahlı Kuvvetleri tahkir ve tezyif'in bulunup bulunmadığı konusu üzerinde durulmuştur.³⁶ Selçuk, 27 Nisan'da yazdığı "Hoş Geldin Tanzimat Kafası" başlıklı yazısında, Erim hükümetinin Türk Anayasasını düzeltmek amacı ile Fransadan hukukçu getirmeceği yolundaki duyumlardan hareketle memleketin yetiştirdiği Nejat Erder, Atilla Sönmez, Sezai Orkunt gibi değerler varken dışarıdan adam aramanın yanlışlığına dikkati çekiyor. Bunların görev yapıp yapamayacağının Cumhurbaşkanının masasına bırakılan raporlarla karar verildiğini belirtiyor. Selçuk, Tayinlerin Demirel kafasıyla elekten geçirildiğini, bir yandan Anayasa'nın baskı rejimi usullerince değiştirildiğini vurguluyor. Selçuk devamla şunları yazıyor: "Her kim ki Türkiye'yi bu usulle yöneteceğim diye aklına koymuştur; sayıyla kendisine gelmesi gerekir. Her kim ki, Demirel yönetimine üniforma giydirip Nihat Erim aracılığıyla eski düzeni sürdüreceğim sanır; aklını peynir ekmekle yemiştir...Türkiyenin devrimcileri, Erim kabinesini "Atatürk'ün devrim kanunlarını uygulayacak ve Anayasal reformları gerçekleştirecek hükümet" olarak iyi niyetle karşılamışlardır. Ama 12 Mart Muhtırasına ihanetle çevrilecek dolabın tezgahları olarak ortaya çıkanlar, Türkiye'nin devrimci güçleri karşısında tutunamayacaktır" diyor. 28 Nisan 1971 tarihli "İsa, Musa ve Cart Curt Üzerine" başlığını taşıyan yazısında ise, daha önce de değinildiği gibi, anarşinin durdurulamaması nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim için, sıkıyönetimin askeri bir yönetim olduğunu ve Erim Kabinesinin çeşitli toplum güçleri ortasında bocaladığını, Erim'in cart-curt ile Türkiye'yi idare etmeye kalkmasının kendi dışındaki birtakım etkilerden doğduğunu belirtiyor.³⁷ Bu etkiler sıralamasında kuşku yok ki, muhafazakar kanadın siyaset gündemini etkilemesi gelmektedir.

Kurtböke, daha sonraları bu duruma ilişkin olarak şunları belirtiyor; "12 Mart Muhtırasını izleyen sıkıyönetimin -daha sonra aklanacak iki yazı yüzünden- kapattığı ilk

³⁶ KARACA, Emin: a.g.e., s. 142

³⁷ KARACA, Emin: a.g.e., s. 156-160

gazete olmuştur Cumhuriyet. Bu kapatılış nedeniyle 47. kuruluş yıldönümünü gereken tarihten iki gün sonra kutlayabilmıştık. Tekrar okur karşısına çıkışımızda Nadir Nadi olayı şöyle değerlendiriyordu: “Doğru yoldan yürüyenlerin dostları gibi elbette düşmanları da olacaktır. En büyük gücümüz aydın Türk okurlarının desteğidir”³⁸. Gazete okuyucusuna destek verdiği için ilk kez teşekkür etmeyecek ve Nadi’nin bir yıllık zorunlu ayrılığı sırasında da aynı desteği gazetenin bu kez alınmayarak ve okunmayarak yerine getirildiğini ifade edecektir.

G. GAZETENİN HİSSEDARLARI ARASINDAKİ GÖRÜŞ

AYRILIKLARI SORUNLARA YOL AÇIYOR

Cumhuriyet, kurucusu Yunus Nadi’nin 28 Haziran 1945 tarihinde vefatından sonra, Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş. adı altında beş mirasçı arasında pay edilmiştir. Şirketin hisse dağılımına göre tamamı 512 hisseden 128 tanesi anne Nazime Nadi’nin olmuştur ve onun hisselerinin bir kısmı yeğeni Vahdettin Aytan tarafından temsil edilmektedir. Nadir Nadi’ye ise 96 hisse kalmıştır. Nadir Nadi, gazetenin yönetiminden sorumludur ve aynı zamanda başyazardır. Bir kısım hisse Nedim Ergüven tarafından temsil edilirken, 96 hisse de diğer erkek evlat Doğan Nadi’dedir.

Ancak onun ölümünden sonra hisseler varislerine, yani eşi Mary Elisabeth Nadi’ye 24 ve kızları Suzan ve Mine Nadi’ye 36’şar olmak üzere intikal etmiştir. Leyla Uşaklıgil, kocası Bülent Uşaklıgil ve diğer kızı Nilüfer ve kocası Niyazi Nun’un da ayrıca 96’şar hissesi bulunmaktadır. Oldukça karmaşık olan bu hisse tablosu, doğal olarak bu ticari statü gazetenin yönetim ve yayın politikasına doğrudan yansımıştır.³⁹

Yukarıda değinilmeye çalışılan ve İlhan Selçuk tarafından kaleme alınmış iki yazı nedeniyle gazetenin Sıkı Yönetim Komutanlığı tebliği ile bir hafta kapatılmış olması

³⁸ NADİ, Nadir: Sil Baştan, İstanbul, 1975, s. 9

³⁹ KARACA, Emin: a.g.e., s. 142-143

zaten uzun zamandır yönetim kurulunca eleştiri altında bulunan Nadir Nadi'nin gazeteden istifasını getiren olayların da başlangıcı olarak özetlenebilir.

Yönetim kurulunca sorgulanmaya alınmış olan Nadir Nadi'ye, İlhan Selçuk'un yazılarına yayın izni verip vermediği sorulmuştur. Selçuk'un sözleşmesi fesh edilmelidir. Nadi ise kurulun bu kararına karşıdır. Nadi bu durumu şöyle özetlemektedir : “ Bu muamele çok ağrıma gitmişti ve sinirlenmiştim. Evet, o yazıları yayınlanmadan önce görmüş, okumuştum. Ancak İlhan Selçuk'un sözleşmesinin feshedilmesinden yana değildim. Sözü fazla uzatmadan yönetim kurulu toplantısını terkettim. Bu arada ortaklar arasındaki temasların da yoğunlaştığını duyuyordum. Cumhuriyet'i kurtarma projelerinin peşindeydiler ”.⁴⁰

Gazetenin yazışları müdürü Oktay Kurtböke birkaç yıl sonra bu olaylar için bir değerlendirmede bulunacak ve sıkıyönetimce kapatılmanın Cumhuriyet'in yayın hayatında kısa bir duraklamaya neden olan gelişmelerin temelini attığını ifade edecektir. Ekonomik ve politik baskılar nedeniyle dirençleri azalan yöneticilerden bir kısmının Nadir Nadi'ye karşı çıktığını ve sonunda başyazarın gazetenin ilkelerinden saptığı gerekçesiyle görevinden ayrılışının sağlandığı da bu değerlendirme kapsamındadır. Ayrıca, bu istifayı takip eden günlerde çalışanlardan bir kısmının işine de son verilmiştir.⁴¹

1. Gazetenin 48. Yaşına Girdiği Günlerde Huzursuzlukların da Etkisiyle

İzledikleri Yayın Politikası Sık Sık Dile Getiriliyor

Şirket yönetim kurulunun Nadir Nadi'yi sorgudan geçirmesi ve oldukça kesin ve sert bir dille eleştirilmesi, ki onlara göre gazete aşırı sola kayıyordu, gazetenin bir hafta süre ile kapatılması ve bu dönemde kapatılan ilk gazete olması, endişelerin artmasına vesile olmuştur. Fakat bundan daha önce Cumhuriyet'in yayın politikasından sapma

⁴⁰ KARACA, Emin: a.g.e., s. 142

⁴¹ NADİ, Nadir: “Sil.”, s. 9-10

göstermiş ve bu nedenle olumsuz eleştiriler almaya başlamıştır. Yönetim kurulunun da fikri bu yönde idi ve özellikle İlhan Selçuk'un yazıları, gazetenin adını “ solcu gazete “, “ komünistlerin okuduğu gazete “ ye çıkarıyor gibi eleştiriler almasına sebep olmuştur.

Daha önce de değinildiği gibi, Cumhuriyet’de 1961 Anayasası’ndan sonra ülkede esmeye başlayan sol rüzgarın etkisiyle yazar kadrosu profili değiştiriliyor. Özellikle 12 Mart’a yaklaşıl dönemelede Cumhuriyet, yeraltı ve yerüstü örgütlenmeleriyle Marksist kökenli tüm solcuların okudukları bir gazete haline geliyor ve sayfa içeriklerinde de büyük değişimler yaşıyordu. Sol görüşlü insanların birbirleri ile haberleşme yaptıkları ve kamuoyuna mesaj ilettikleri bir gazete haline gelmek, yönetim kurulunu son derece rahatsız etmişti. Diğer gazeteler de bu durumu şiddetle eleştirmektedir ve hatta gazete aleyhine kullanmaktadır. Nadi bu eleştiriler karşısında sağcı gazetelerin ve yazarlarının Cumhuriyet’e yönelttikleri töhmetleri ciddiye almadığını ve 12 Mart darbecilerinin Cumhuriyet’e darbe vurabileceğini hiç aklına getirmedikğini ifade ederek bir tavır almış ve “ ama ne yaparsınız oldu işte “ demiştir. Nadi, “ solcu gazete “, “komünistlerin okuduğu gazete “ gibi eleştiriler karşısında, Cumhuriyet’in Atatürk ilke ve devrimlerinin savunucusu, aşırı uçlarla ilgisi olmayan bir gazete olmadığını vurgulama yoluna gidiyor.⁴²

Özellikle 12 Mart’tan sonra eleştirilerin yoğunlaştığı dönemde, bir nevi bu eleştirilere yanıt vermek ve bu iddialara karşı çıkmak için yayın politikası sık sık dile getiriliyor. Nadir Nadi gazetenin 48 yaşına girdiği günlerde, aslında o gün kapatılma cezası aldığı için iki gün sonra 9 Mayıs 1971’de, “ Bir Yıl Daha Geçti “ başlığını taşıyan yazısında, gazetenin yayın politikasını, hizmet anlayışını, amaçlarını şu şekilde dile getiriyor : “Cumhuriyet Atatürk ilkelerinin ve devrim atılımlarının gene ateşli ve inançlı bir savunucusu ve yürütücüsü olarak işte 47 yıldır görev başında bulunuyor. Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarının geniş halk yığınlarınca benimsenmesi uğruna

⁴² KARACA, Emin: a.g.e., s. 141

çaba harcamıştır. Ulusumuzu çağdaş uygarlığın ön safına yükselteceğiz diyordu Atatürk, bunun yolunu yordamını da gösteriyordu: Müsbet bilimin rehberliğine inanacağız, batıl inançları dogmaları silip atacağız, laikliği, laik zihniyeti benimseyeceğiz, eğitim birliğini kurup halkı aydınlatacağız, eğitimde köylü kentli her vatandaşa fırsat eşitliği sağlayacağız, sosyal adaleti adım adım gerçekleştireceğiz, ulusça bir an önce kalkınacağız. Cumhuriyet yarım yüzyıla yaklaşan sürekli yayımı boyunca bu ilkelere yürekten bağlı kalmış, hiçbir sapma eğilimi göstermemiş, yurt bütünlüğünü zedeleyecek bölücü ve gerici hareketlerin karşısında daima cesaretle yer almıştır. Doğru yolda yürüyenlerin dostları olduğu gibi elbette düşmanları da olacaktır. Cumhuriyet'i çekemeyenler zaman zaman bize dolaylı dolaysız saldırılar düzenlemişler, türlü itiraflar uydurmuşlardır. Bir süre hükümetin gazetesiymişcesine bir hava estirmek istenmiş, daha sonra Nazilerle işbirliği ettiğimiz söylenmiş, 27 Mayıs devrimini yürekten desteklediğimize kızanlar tarafından bu sefer komünist olduğumuz yalanı uydurulmuştur ”⁴³ diyerek gazeteye içeriden ve dışarıdan yöneltlen oklara göğüs germeye çalışmıştır. Ağır suçlamalar karşısında çıkartılan bayrak, yine her zaman olduğu gibi Atatürk ve ilkeleri olmuştur.

Cumhuriyet denilince ne anlaşılması ve ne düşünülmesi gerektiği hakkında okuyucularına düşüncelerini aktaran Oktay Akbal'da aynı zamanda gazetede tutunma mücadelesinin izlerine raslanmaktadır. Gazetecilik kurallarına, devrimcilik ilkelerine, Atatürk cumhuriyetinin temel görüşlerine, bu ulusu çağdaş uygarlık düzeyine götüren kültür çalışanlarına açık bir gazete olarak nitelediği Cumhuriyet, aynı zamanda gericiliğe, soysuzluğa, çirkinliğe, ucuzluğa, kötülüğe düşmandır. Akbal şöyle diyor : “ 48 yıldır kurucusunun yolundan, kendisine adını veren Atatürk'ün izinden gitmiştir. Başka yol, başka iz yoktur bizim için... bu yol değişirse, “ Cumhuriyet” anlamını yitirir, bir kağıt parçası olur ”.⁴⁴

⁴³ NADİ, Nadir: “Bir Yıl Daha Geçti”, 9.5.1971, s. 1, st. 1

⁴⁴ AKBAL, Oktay: “Cumhuriyet Denilince”, 1.8.1971, s. 2, st. 1-2

2. Nadir Nadi Gazeteden İstifa Ediyor

Nadir Nadi'ye yönelik sorgulama yeni gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Nadi'nin, şirketin yönetim kurulunu oluşturan ortaklar olarak tanımladığı kişiler, kızkardeşleri ve onların kocaları yani damatlardır. 1 Haziran 1971'de iki kızkardeş, şirket idare genel kurulunun olağanüstü toplantıya çağrılması talebinde bulunur ve Nadir Nadi yönetiminde olan gazetenin izlediği yolu tasvip etmediklerini belirtirler. Gazetenin yayın politikasının, babalarının gayesine ve vatanperverliğine uymadığını, memleketin yüksek menfaatlerine tamamen aykırı olduğunu teessürle gördüklerini vurgularlar. Toplantıdan önceki düşüncelerini Nadir Nadi şöyle aktarmaktadır : " Benim hissem sadece onsekiz. Otoritemi, ancak annemin öteki ortaklar üzerindeki sözünü geçirme gücüyle sağlayabiliyordum. Bakalım şirketin genel kurulunu toplayacaklar, ama ben taviz vermektense çekilmeyi tercih ederim ". Nadi'ye göre bu genel kurul bir bakıma İlhan Selçuk'u hedeflenmiştir ve Nadir Nadi, İlhan Selçuk'a sonuna kadar destek vermiş ve bu arada ayrıca gazetede herhangi bir sivri yazının çıkmamasına da özen göstermiştir. Nadi, bu tutumuna rağmen damatların bir kez gemi aزی almış olduklarını ve ne yapıp edip sonunda hem kendisini hem de Selçuk'u tasfiye etmeyi amaçladıklarını düşünüyor. Daha sonra toplantı günü toplantı başlamadan önce, Nadir Nadi'nin hisselerinin bir bölümünü ariyet olarak temsil eden Nedim Ergüven ile teyzeoğlu Vahdettin Aytan yönetim kurulu üyeliğinden istifa etmiştir. Toplantıda Nadir Nadi kendisine yöneltilen ithamları cevaplandırır ve iddiaların yersiz olduğunu, Cumhuriyet'in kurucusunun belirttiği ilkelerin dışına çıkmadığını ve iddiaları ayrıca doğru bulmayıp üzüntü ve şiddetle redettiğini söylerse de, kızkardeşlerinin iddialarda ısrarlı olması sonucu toplantıyı terkeder. Hisse çoğunluğunun odada hala hazır olması nedeniyle toplantı devam eder ve ortaklardan Niyazi Nun, Yunus Nadi'nin çizgisine inandıklarını ancak gazetenin iki yönetim kurulu azasının dahi istifasına mucip olacak derecede artık kurucunun yolundan sapıldığını iddia eder. Ayrıca, " Yunus Nadi'nin 7.5.1924 günü ilk nüshada yayınlanmış olduğu temel ilkelere uygun ve Anayasa'nın ışığı altında, Atatürkçü, milliyetçi ve aşırı uçlara eğilimsiz bir yol izlenmesini ve bunun kararı altında toplanması

teklifi” oya sunulur. Boşalan üyeliklere iki kızkardeş ve Nedim Ergüven seçilir. Nadir Nadi, bir süre annesinin ısrarı ile, istifa etmek yerine, birikmiş izinlerini kullanma yoluna girer ve gelişmeleri izler.⁴⁵

4 Ağustos 1971 tarihli gazetede olağanüstü genel kurul toplantısında alınmış olan kararlar okuyucuya duyurulur. “Okurlarımıza” başlıklı bu yazıda yeni yönetim, gazetenin hakkında bir takım tereddütlerin oluştuğunu belirtirken yukarıda değinilen, yönetimce tespit edilen ve karara bağlanan yayın politikası söz konusudur ve şu ifadeler yer almaktadır: “ Cumhuriyet, memlekete malolmuş bir fikirdir. Biz onun temsilci ve savunucusuyuz. Gazetemiz ne bir hükümet gazetesi ne de bir parti gazetesidir. Cumhuriyet, demokrasi ve fikir esaslarını bozan, yıkan ve yıkmaya çalışan her kuvvetle savaşıacaktır ”.⁴⁶

Bu açıklamadan sonra Nadir Nadi’ye artık gazeteden istifa etmekten başka seçenek kalmaz ve bir mektup ile bu işi noktalar. Bu mektup 6 Ağustos 1971’de gazetede yayınlanır. Nadi, burada 4 Ağustos’da çıkan yazının kendisine çok ağır geldiğini belirtir ve: “ ...aşırı uçlar deyimi, yıllardan beri tutucu çevrelerin bize karşı kullandığı bir propaganda silahıydı. Atatürk ve devrim ilkelerini titiz bir dikkatle savunmaya ömrü boyunca önem vermiş bir adam olarak “ okurlarımıza ” başlıklı yazı beni hayal kırıklığına uğrattı. Sanki, Cumhuriyet, Atatürk yolundan saptırılmış da tekrar o yola oturtuluyormuş gibi bir hava seziliyor bu yazıda. Aslında bir kısım propagandasını paylaşan ve onlara boyun eğen görünen bu yazıyı okuduktan sonra izin sürem bitmesini beklemeyi gerekli bulmuyorum ve tam 41 yıldır hizmet ettiğim Cumhuriyet’ten üzülen ayrılıyorum”⁴⁷ sözleri ile tekrar yönetime geleceği ve bir yıl sonraya denk gelen 6 Ağustos 1972 tarihinde yayınlayacağı başyazısına kadar hem gazetenin yönetiminden hem de başyazarlığından ayrılır .⁴⁸

⁴⁵ KARACA, Emin: a.g.e., s. 144-146

⁴⁶ *Cumhuriyet*, 4.8.1971, s. 1, st. 1-2

⁴⁷ KARACA, Emin: a.g.e., s. 148

⁴⁸ KARACA, Emin: a.g.e., s. 144

3. Yazı İşleri Kadrosu Değişiyor

Daha Nadir Nadi istifa etmeden önce başlayan yazı işleri kadrosundaki değişiklik Nadi'nin ısrarlarına rağmen istifasından sonra da devam etmiştir ve aslında araya birilerini koyup, yeni yönetimden ricada bulunmuş ama kesinlikle önemsenmemiştir. Bir anlamda Nadi'nin istifasına bu görevden uzaklaştırmalar rol oynamıştır. Sonuç olarak değişmiş yazar kadrosunun yeni görünümünde ikinci sayfada Oktay Akbal'ın yerine “ Bugün ve Yarın “ köşesi ile Fikret Ekinci, İlhan Selçuk'un yerine “ Günden Güne”si ile Cihad Baban gibi kilit isimler bulunmaktadır. Sami Karaören yazı işleri müdürlüğünden alınmış ve yerine sorumlu yazı işleri müdürü olarak Ziya Nebioğlu getirilmiş ve Oktay Akbal, Sadun Tanju, Mehmet Barlas, Rauf Mutluay ve Şükran Ketenci'nin sözleşmeleri de fesh edilmiştir.⁴⁹ Dış haberler sayfasında, yani gazetenin 3.sayfasında, Mehmet Barlas'ın yerine Prof. Dr. Yılmaz Altuğ “ Dış Olaylar “ köşesi ile başlarken, haftada bir pazartesi Cihad Baban'ın köşesinde “ Haftanın Raporu” yer almış ve gazetenin 2.sayfasında “ Olaylar ve Görüşler “ köşesinde uzman kişilerin yazılarına başlanmıştır.

II- YENİ YÖNETİMİN 12 MART'A BAKIŞI

12 Mart Muhtırasının verilmesinden sonra yeni yönetim bu durumu değerlendirirken, önceki yönetimin bu konuda daha çok AP'yi sorumlu tutmasını eleştirmekte ve aydınları ve sol kesimi suçlu bulmaktadır.

Cumhuriyet'e göre aydınlar hassasiyetle ve memleket yararına davranmamışlardır. Fikret Ekinci, 12 Mart muhtırasını değerlendirdiği bir yazısında aynı zamanda uyarıda da bulunuyor: “ Türkiye’de yurtsever aydınlar, demokratik sol aydınlar, batıda örneği görülen İngiliz İşçi Partisi gibi ya da demokratik sosyalist diğer Avrupalı aydın ve devlet adamları gibi, geniş cephe hareketinden uzak kalabilse idiler, kendilerinin onlar tarafından kullanılmış duruma düştükleri kuşkusunu yaratmasalardı, bugün bizce çok başka bir durum olabilirdi. Türk aydınları bu hatasını 1972 yılında hızla onarmalıdır. Bu

⁴⁹ KARACA, Emin: a.g.e., s. 149

bir tek biçimde mümkün olabilir, ülkeyi batıdan koparmak, nötralize etmek yolunda yürütülen Rus politikasının slogancısı cephe ile kesin biçimde ilişkisini kesip, kendi reform, sosyal adalet, kalkınma konusundaki düşüncelerini bağımsız olarak savunmasıyla... Rus dış politikasının hedeflerinin sloganları, yurt sorunu gibi halka yutturulmaya çalışılırsa, dış güvenlik sorunları kundaklanmaya çalışılırsa, huzur, sulh, kardeşlik asla gelmeyecektir ve Türk milleti daha kesin kararlara gitmek zorunda kalacaktır.⁵⁰

Yeni yönetim burada üstü kapalı da olsa eski yönetimi doğal olarak da solcu aydın ve yazar iması ile tanımlanan eski yazarları sorgulamakta ve 12 Mart'a giden günlerde bu kişilerin olumlu bir tavırda bulunmadıklarını tespit etmektedir. Burada özellikle İlhan Selçuk üzerinde durulmakta ve "cephe" sözcüğü ile bu yazarın ve destekçilerinin bağlantılarına işaret edilmektedir. Anlaşıyor ki, Nadir Nadi'nin eski kalemlerin komünist olmadığı yolundaki çabaları boşa gitmiştir. Fikret Ekinci, "Üç Adam" başlıklı yazısında esasen bu tavrını daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır: "Şu kadarını açık ve kesin olarak belirtmekte yarar vardır. 12 Mart bir yönüyle, Atatürk ilkelerinin, devlet anlayışının yerine Marksist ve Leninist düzeni geçirmek isteyenlerle, Atatürk milliyetçileri arasında kesin bir çarpışmadır. Bu çarpışmada Marksistler ve Leninistler ezilmişlerdir. Süleyman Demirel'in memleketi felaketin eşiğine sürükleyen yönetimine karşı çarpışan, mücadele eden aydınlar ile Marksist-Leninist olanların hiçbir ilişkisi yoktur".⁵¹ Gerçekten de eski yazarların ve daha doğrusu anlayışın oturtulduğu kulvar açıktır ve aynı kesin çizgi yeni yönetim ile eskisi arasına da çekilmiştir. Ekinci'nin sözlerinden anlaşıldığı kadarı ile, yeni yönetim yabancı ideolojilere teslim olmuş bir eski ekipden sonra yeniden Atatürk ilkelerinin savunucularının sesi olmaya kararlıdır ve bunun duyurusunu yapmaktadır.

1972 yılına girildiği gün yapılması gerekenler ve her vatandaşa düşen görevler de belki yukarıdaki anlayış nedeniyle sıkça dile getirilmektedir. Cumhuriyet'e göre, 1972

⁵⁰ EKİNCİ, Fikret: "Uyarma", *Cumhuriyet*, 3.1.1972, s. 2, st. 1-2

⁵¹ EKİNCİ, Fikret: "Üç Adam", *Cumhuriyet*, 15.8.1971, s. 2, st. 1-2

yılının Türkiye bakımından en önemli sorunu, “ Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü ne pahasına olursa olsun sürdürüp, demokratik parlamenter rejimi bu temel ilke üzerinde işler ve yararlı halde tutmaktır. Geçen yılın verdiği ve öğrettiği dersin bu olduğu kanaatindedir. Gazete, yurdumuzun 71 yıllık tarihi içinde büyük bir tehlike ile karşılaştığını, 12 Mart sınavından geçtiğini ve bu tecrübe ile her ferdin ödevlerine sahip çıkması gerektiğini düşünüyor.”⁵²

Yeni yönetime göre, Türkiye’de rejim meselesi vardır. 12 Mart’a rağmen de bu sorun vardır ve 12 Mart öncesi ve sonrası gelişmeler de bunu kanıtlamaktadır. 12 Mart 1972’de yani muhtıranın birinci yıldönümünde gazetenin değerlendirmesine göre, muhtıra vesikası aslında Türk devleti ve cumhuriyetine yönelmiş tehlikelere “ dur “ demiştir. 12 Mart Muhtırası, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Türk yurdu, Türk ulusu ve Türk devleti ile Türkiye Cumhuriyet’ini koruyuculuk görevinin tezahürüdür ve muhtıraya imza atan komutanlar da bu anlayışın sözcüsüdürler. Yeni yönetime göre, sağ-sol çatışması, rejimi ve cumhuriyeti ortadan kaldıracak siyasi ve fiili mücadele şeklini almıştır. 12 Mart, böyle bir ortamda ortaya çıkmış bir ordu müdahalesidir. Amacı, bu gidişe dur demek olmuş ve bunu başarmıştır.

Sosyopolitik bir belge olan muhtıra, üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partilerüstü bir anlayışla ve meclislerce değerlendirilmesi görüş ve anlayışına yer vermiş, yeni hükümet teşkilini de demokratik kurallar içinde başarılacak bir siyasi gelişme olarak saptamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, demokratik rejime olan inanç ve bağlılığının da bir belgesidir. Bu yüzden 3.maddeyi uygulamayı hiçbir zaman düşünmemiştir. Bu sonuç demokratik parlamenter rejimin bir başarısı sayılmalıdır. Yeni yönetim, Türk parlamentosunu, geçen bu süre içinde ayakta ve sağlıklı bir düzen içinde görmeyen de 12 Mart’ın ayrı bir başarı belgesi olduğu kanaatindedir.⁵³ Fikret Ekinci, “ Devleti ve Demokrasiyi Yaşatmak “ başlıklı yazısında da her milletin varlığını sürdürmek istiyorsa “devletin varlık nedeni” denen kuralı her zaman göz önünde

⁵² *Cumhuriyet*, 1.1.1972, s. 1, st. 3,4,5

⁵³ *Cumhuriyet*, 12.3.1972, s.1, st. 1-2

tutmak zorunda olduğunu, bizim ise toplum olarak bu kuralı her eylemimizde göz önünde tuttuğumuzun söylenemeyeceğini belirtiyor ve adeta eline bir oyuncak verilmiş çocuk gibi bu kuralla son yıllarda oynayıp durduğumuzu ve 12 Mart'ın bu kuralı toplumda yeniden hakin kılmak için yapılmış bir mücadele olduğunu belirtiyor.⁵⁴ Cumhuriyet yönetimine göre 12 Mart'a rağmen rejime yönelmiş en büyük tehlike hala bertaraf edilememiş ve varlığını sürdürmekte olan komünizmdir ve bütün siyasi partilerin bu tehlike karşısında ortak bir görev anlayışı içinde hareket etmesi lazımdır.⁵⁵

Yukarıda sözü geçen konulara bakmak ve hatta yalnızca sözcüklere başvurmak bile, Cumhuriyet gazetesindeki yapısal değişikliğin aslında ne kadar büyük bir ideolojik farklılaşmaya dayandığını apaçık göstermektedir.

Gazete, gerçekten de 12 Mart Muhtırasına sosyopolitik bir belge olarak yaklaşmaktadır, çünkü gerek toplumun içinde bulunduğu durumun tahlili gerekse yaşanan ve muhtemel tehditler manzumesi tamamen tarihsel dokulara dayandırılmış ve kamplaşmalara geniş yer verilmiştir. Bu kamplaşmalar içinde basının yerine özel olarak değil ama örtülü olarak değinen ve daha çok “ aydın “ tanımlamasını kullanan yeni yönetimin kalemleri, eski kalemleri de bir anlamda varolan tehditin basındaki temsilcileri olarak ortaya koymuş gözükmeleler.

A. ERİM HÜKÜMETİ DÖNEMİ

1. Yayın Politikasında Değişiklik: AP'ye Eleştiri, Hükümete Destek

Cumhuriyet, yeni yönetim döneminde de tıpkı önceki yönetim gibi AP'ye eleştiriye bu kez bazı farklılıklarla sürdürmektedir. Birinci bölümde değinildiği gibi o dönemde AP'de önemli huzursuzluklar yaşanmaktadır ve parti içi muhalefet Demirel'in başını ağrıtmaktadır. Kuşkusuz bu durum hem Demirel'i hem de partiyi yıpratmakta ve ortaya pek çok görüş çıkmaktadır. CHP lideri İsmet İnönü de dahil olmak üzere, AP'deki

⁵⁴ EKİNCİ, Fikret: “Devleti ve Demokrasiyi Yaşatmak”, *Cumhuriyet*, 12.9.1971, s. 2, st. 1-2

⁵⁵ *Cumhuriyet*, 21.2.1972, s. 2, st. 7-8

bunalım düğümünün, Demirel'in partiden uzaklaşması ile çözüleceği düşünceleri dile getirilmektedir. Cumhuriyet'te Nadir Nadi yönetimi buna karşı çıkarken, böyle bir düşüncenin yanlışlığını eksikliğini ortaya koymakta, oysa yeni yönetimin görüşü de tıpkı İnönü gibi Demirel'in gidişinin sorunu çözeceği tezine dayanmaktadır.

“Haftanın Raporu”nda gerçekten de AP'nin bir Genel Başkan sorunu olduğu savunulmakta ve zaman zaman bir Başbakan olarak ülkeye ve Genel Başkan olarak da partisine ihanet etmiş olan Demirel'in bir takım “kayıma” iddiaları nedeniyle tam bir “şaiye” altında olduğu belirtilmektedir: “Zor döneme yeni kararlarla giren AP'nin bu durumda olan bir Genel Başkan ile etkisini sağlıklı bir biçimde sürdüremeyeceği meydandadır”.⁵⁶ Yeni yönetim de AP'yi iktidarda olduğu günlerdeki hatalarından dolayı eleştirmekte ve 12 Mart Muhtırası'nın verilmesinin zorunlu hale gelmesinde AP'yi hedef yapmaktadır. Cihad Baban, eğer AP sağı da solu da darıltmamak için ve oy korkusuyla her taraftan esen rüzgarlara karşı açık bir seçim türbesine dönüşmese idi 12 Mart muhtırası verilmezdi tezini işlerken, ne 27 Mayıs'ın ne de 12 Mart'ın hevesle yapılmamış olduğunu ve bunun bir mecburiyete dayandığını savunmaktadır.⁵⁷ AP'nin Erim hükümetini “partizanlık yaptığı ve içinde dikta heveslisi bakanlar bulunduğu” şeklinde suçlaması da gazete tarafından şiddetle rededilmekte ve bu gelişmelerden sonra AP'nin hükümetdeki bakanlarını çekmesini oldukça yumuşak bir “yersiz” sıfatı ile nitelemektedir.

“Hem Suçlu Hem Güçlü” başlıklı yazısında: “Biz kendimize saygı göstermeliyiz ki, bize saygı duysunlar. Bir memlekette 12 Mart muhtırasının yazılmasına sebep olanlar 10 ay sonra “biz tekrar iktidara gelmek istiyoruz” derlerse, kendi sebep oldukları hayat pahalılığına başkaları derman ararken, onlar pişkin pişkin pahalılıktan şikayet ederlerse, keçiler halimize güler” ifadesi ile Cihad Baban hem AP'yi eleştirmekte hem de Erim

⁵⁶ *Cumhuriyet*, 8.11.1971, s. 2, st. 7-8

⁵⁷ BABAN, Cihad: “Özgürlüğü Koruma ve Partiler Kanunu”, *Cumhuriyet*, 3.3.1972, s. 2, st. 1-2

hükümetine destek çıkmaktadır.⁵⁸ AP'yi Erim hükümetine engeller çıkartmaya devam etmesinden dolayı da “uslanmaz bir tavır içinde bulunmakla” sıfatlamaktadır.

Türkiye'nin 12 Mart'dan bu yana olağanüstü koşullar altında partilerüstü bir hükümetle yönetildiğini, parlamentonun görev başında olmasına rağmen 12 Mart sonrasının davet ettiği ve zorunlu kıldığı bu biçim yönetimin özellikle, AP çevrelerinden ve Genel Başkanı'ndan, demokrasiyle güç bağdaşır bir yönetim olduğu yönünde eleştirilerin geldiğini belirten gazetenin bu tarz eleştirilere karşı olan yeni yönetimi, böyle bir iddianın yalnızca ülkede olağanüstü koşulların etkisinin devam etmediği bir anda belki haksız olduğunun söylenemeyeceğini, fakat 12 Mart öncesi ve sonrası gelişmelerin bu durumu zorunlu kıldığını belirtiyor. Asıl önemli olanın ise, Türkiye'de geçerli olan olağanüstü koşulların normale dönüştürülmesi olduğu ve bunun tek yolunun da partilerüstü hükümete yardımcı olmak, yeni bir seçime ulaşmak için de bu hükümetin elinde oluşacak ekonomik kalkınma, reform ve huzur tedbirlerine destek vermek olduğunu ifade ediyor.⁵⁹

Erim'e destek verdiği yazısında Fikret Ekinci ,bütün bunalımlara rağmen korkulanın olmadığını ve kalkınma hızının durmayıp, kalkınma çabalarının sekteye uğramadığını söylemektedir.⁶⁰ Nadir Nadi yönetimine göre yeni yönetim ülkenin içinde bulunduğu oldukça iyimser bulmaktadır. Fakat yukarıda da değindiğimiz gibi gazeteye göre, AP çevrelerinin Erim hükümetine olan saldırılarına karşı gerçek ne ise ortaya çıkmalıdır ve bunları suni olarak yaratılıp yaratılmadığı da araştırılmalıdır. Ama her şeyden önce Erim bu eleştirilere karşı zayıf kalmamalıdır. Türkiye'nin siyasal hayatında ve tansiyonunda baş gösteren iniş ve çıkışların ilerisi için beslenen umutları da zedeleyeceği gazetenin savunduğu bir başka noktadır.

3 Aralık 1971 günü 1.Erim Hükümeti'nin istifasından bir gün önce görevde kalmanın asgari şartı olarak AP ve CHP desteği olduğunu açıklamıştı. Cumhurbaşkanı

⁵⁸ BABAN, Cihad: “Hem Suçlu, Hem Güçlü”, *Cumhuriyet*, 8.1.1972, s. 2, st. 7-8

⁵⁹ *Cumhuriyet*, 3.1.1972, s. 2, st. 7-8

⁶⁰ EKİNCİ, Fikret: “Haklı Bir İyimserlik”, *Cumhuriyet*, 4.1.1972, s. 1, st. 1-2

Sunay da bu kararı yerinde bulduğunu ifade etmiş olduğu halde daha sonra böyle bir istifaya gerek olmadığını söyleyerek Erim'in istifayı geri çektiğini açıklamıştı. Yine de 1.Erim hükümeti istifa eder ve daha sonra hemen ardından 2. Erim Hükümeti 7 Aralık 1971'de kurulur ve 11 Aralık 1971'de bu kez daha ılımlı kişilerden oluşmuş yeni hükümet onaylanır.

Cumhuriyet yönetimi, yeni kurulan hükümetten oldukça umutludur. Kabinenin, birinci kabineye göre daha etkili ve iş yapma gücünün ve kararının daha fazla olduğu inancının belirtildiği durumda gazete, 1.Erim hükümeti zamanında planlanmış bir takım yatırımlara bu kez başlanmasından da umutludur. Kabineden ayrılanları kusurlu bulnayan ve esas kusurlunun kendileri olduğunu söyleyen Ekinci, zıtları biraraya getiriyor ve sonra çalışın diyoruz demek bu kişilere zaten bir haksızlıktır diyerek, gazete olarak hükümetten ayrılmış arkadaşlara yaptıkları görevlerinden ötürü teşekkür etmektedir.⁶¹

Erim'in özellikle ekonomik alanda başarılı bir yönetim sergilediği görüşüne katılan Cihad Baban da hükümetin zoru başarmakta olduğunu ifade ettiği yazısında: “ 2.Erim Hükümetinde yatırım meselesi öne geçti...ne yapıp edip artık sanayileşmeyi durdurmamalıyız ! Kısa zaman sonra Ortak Pazar'a girmeye mecburuz. Çünkü, bir gün doğu ile batı elele verirse, biz devrenin dışında kalmak gibi bir tehlike karşısında kalacağız...2.Erim hükümeti her reformdan evvel, istikrar ve yatırım reformuna el atmalıdır”⁶² demektedir.

Aslında bugün hala yaşanmakta olan sorunlara teknokratlardan oluşma bu hükümetin artık kesin çözümü bulacağı gibi bir kanaat dile getirilmektedir. Gazetenin bu yeni döneminde eskisi ile örtüşen bazı noktalar birisi de işte yukarıdaki sözlerdir. Yani ülke zaman kaybetmiştir ve bu kan kaybı durdurulmalıdır. O günlerde çok önemli görülen bir kurum olarak Ortak Pazar'ın Türkiye için elzem arzettiği ve buna hazırlanmak ve yetişmek gerekliliğinin ülkenin aynı zamanda yalnız kalmamasının da

⁶¹ EKİNCİ, Fikret: “Mümkün Değildi”, *Cumhuriyet*, 4.12.1971, s. 2, st. 1-2

⁶² BABAN, Cihad: “Devrenin Dışında Kalmak”, *Cumhuriyet*, 25.12.1971, s.2, st. 7-8

formülü ve şartı olduğu savunulmaktadır. Anlaşıyor ki, Türkiye jeopolitik konumunun kendisine yüklediği ağır sorumluluk ve basıncı artık iyiden iyiye hissetmekte ve belki de bir çok olayın perde arkasında bu konumun özelliğinin bulunduğunu anlamaktadır. Ne yazık ki, tıpkı bugün yaşanan sorunlarda olduğu gibi ,bu durumu değerlendirenler bir kadro olarak bir araya gelememektedir. Sorun bir kez daha ekonomik güçte kilitlenmiş kalmıştır.

Erim'in gittikçe artan pahallılıktan dolayı suçlanmasını doğru bulmayarak tam tersine herkesi hükümete destek olmaya çağıran çizgiyi Fikret Ekinci'de de görmek mümkündür. Ekinci: “ gerçekten pahallılık devalüasyon sonrası doğal olan fiyat artışının çok üstüne çıkmıştır. Afet haline gelmiştir. Bunda da hükümet suçludur deyip kolay yoldan işin içinden sıyrılamayız. Şimdi herkes kendine düşeni yapmaya bakmalı, fiyatları normal çizgiye getirmeye çalışmalıyız⁶³ diyerek ülkenin menfaati ve huzurlu geleceği açısından herkesi destek vermeye davet ediyor. Cumhuriyet bütün bu gelişmelerle 1972 yılına oldukça ümitli giriyor. 1972 yılına bu ortamda girilirken, Ekinci yeni yıl için şunları söylüyor: “ 1972 yılı iyi koşullar altında, kalkınma, yeniden toparlanma, aksamış hızımızı her alanda yeniden artırmış hareketli bir yıl olacaktır. Verilecek kararları büyük çalkantılardan geçerek vermiş bulunuyoruz. Misyonumuzun bilincine sahip olarak, yapacağımız işleri yapmaya, tamamlamaya koyulduğumuz bir yıla girmiş bulunuyoruz. 1972 umutlarımızın yılıdır .⁶⁴

Özellikle 1972 yılı Ocak ayı içinde Erim kabinesine karşı eleştirilerin yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin Saadettin Bilgiç ve Ecevit'in, Erim kabinesinin gitmesi isteğine gazete tepki göstermektedir. Cihad Baban, bunu isteyenlerin ucuz kahramanlıkda bulunduğunu, 12 Mart muhtırasının kimsenin ağzını kapamadığını, kimsenin de büyük laflar etmesine gerek olmadığını vurguluyor ve: “ şimdi sağdan soldan yumruk sallayan bu eleştiricilere sormak istiyoruz, Nihat Erim bugün istifa etti, yerine kimi

⁶³ EKİNCİ, Fikret: “Pahalılık Afeti”, *Cumhuriyet*, 23.11.1971, s. 2, st. 1-2

⁶⁴ EKİNCİ, Fikret: “Başarılar”, *Cumhuriyet*, 20.1.1972, s. 2, st. 1-2

getireceksiniz ? Bu istifadan sonra hükümet kurma görevinin Bozbeyli veya Ecevit'e verileceğini mi tahmin ediyorsunuz ! Bu böyle değil de bir dikta sisteminin gelmesini istiyorsanız bunu neden açıkça ve mertçe söylemiyorsunuz? 1972 yılında, politikasını "istemezük" 'ün ilkel yıkıcılığından kurtulmuş olaral görmek her vatandaşın hakkı değil midir? "65 diyerek muhalif kanadın gerçek niyetini sergilemesini istiyor.

Daha sonra ayrıntısına girileceği gibi Erim'in ABD ile duraklayan ve hatta bozulan ilişkileri düzeltmek amacı ile yaptığı ziyareti Cumhuriyet tarafından nerede ise övgü ile karşılanmaktadır. Özellikle ABD'nin, Türkiye'nin ekonomik potansiyelini yükseltmek ve silah gücünü de modern silahlarla arttırmaya karar vermesi de, Erim'in başarılı dış politikasına bağlanıyor ve protokol geleneklerinin hacmini aşan bir nitelik kazanmış Erim'in ziyareti her yönden yararlı bulunuyor.⁶⁶ Cumhuriyet yönetimi, terör olaylarına ve Türkiye'de rejimi değiştirmek isteyenlere de düşmandır. Özellikle üç İngiliz teknisyenin kaçırılıp öldürülmeleri olayından dolayı, kaçırılan kişileri eşkiya olarak tanımlayarak gazetenin genel fikri bu kez Cumhuriyet imzası ile okuyuculara aktarılıyor: " 12 Mart Muhtırası verilinceye kadar serbest çalışma imkanı bulan bu vatansızlar, üniversitelerde solcu hocalar, basın bir kısmını da tahrik etmiş ve bir çok yerlerde saçtıkları korku ile kendilerine bağladıkları insanları kendi davaları uğruna seferber etmenin çaresini bulmuşlardır. Bu olaylar Sayın Erim'in söylediği gibi devlet, hükümet ve halkı elele verdirmiştir. Üzülecek taraf, bizi bugün için, ideolojiyi kendisine siper eden eşkiya vahşetinin birleştirmiş olmasıdır. Bir zamanlar anarşi yatağı üniversiteler ve sürekli devrimi kendi eylemlerine rehber yapmış olan teşekküller bile bugün, bildiriler yayınlayarak Marksizm ve Leninizmi tabanca yolu ile memlekete getirmek isteyenleri kınamaktadır. Ama memleket uçurumun yanına bu kadar yaklaşımdan akıl yolu ile tedbir almış olsaydık, daha iyi olmaz mıydı?"⁶⁷

⁶⁵ *Cumhuriyet*, 25.3.1972, s.1, st. 1-2

⁶⁶ BABAN, Cihad: "Ucuz Kahramanlık", *Cumhuriyet*, 19.1.1972, s. 2, st. 7-8

⁶⁷ *Cumhuriyet*, 1.4.1972, s.1, st. 1-2

Bu belge gerçekten ibret vericidir. Gazetenin tarihindeki kesin dönüşlerin bu denli açık olduğu bir yazıdır. Açıkça “üniversitelerin solcu hocaları “ tabirinin kullanılmış olması, gazetenin yeni yönetiminin eskisinden ne denli farklı olduğunu sergilemektedir. Bazı yazarların mesajlarını tahlil ederken, bir takım yerlere bu yazarların nerede ise mesaj yolladığını ve hatta bazı durumlarda hareket yönlendirmesinde bulunduğunu kaydetmiştik. Ne yazık ki, aynı durum bir devlet için son derece kısa sayılacak bir zaman diliminde yine yaşanacak ve gazetede de bu çalışmanın konusu olmayan ancak tecrübe ile sabit bazı hadiseler tekerrür edecektir.

Jandarma Genel Komutanı Kemalettin Eken’e suikast ve THY’nin bir uçağının Sofya’ya kaçırılmasına, Kemal Aydar’ın yorumu kızıl anarşinin akılsız fedaileri çılgınlıklara pervasızca devam ediyor şeklindedir: “ Uçak kaçırma olayının arkasından tezgaha konulan iğrenç bir suikast teşebbüsü, ulusça duyulan nefret hislerini kine dönüştürdü. Son olayların herkese bir şeyler öğretmiş olması gerekir. Memleketçe bir siyasal bütünleşmeyi Türk vatandaşı, üzüntülü günler yaşamasına rağmen, siyasi sorumlulardan beklemektedir ”.⁶⁸

Bu ifadeler gazetenin anarşi ve terörle mücadele konusunda hükümete ve orduya tam destek vermesi olarak değerlendirilebilir. Prof. Nihad Erim, daha önceki bölümlerde ayrıntısı ile aktarılmış olan sıkıntılara daha fazla göğüs geremeyerek ve özellikle 11’lerin istifasından sonra 11 Aralık 1971 günü ikinci hükümetini kurmuştu. Ancak bu hükümet de 22 Mayıs 1972’ye kadar yani ancak 5 ay dayanabilmiştir. Başbakan Erim’in istediği tek şey, ki Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile daha önce fikir birliğine varmıştı, Ekim 1973’de gerçekleşmesi beklenen genel seçimlere kadar ülkeyi kanun hükmünde kararnamelerle yönetme yetkisinin kendisine verilmesiydi. Sunay, bu isteğin gerçeğe dönüşmesi amacıyla liderlere hitaben bir mektup bile kaleme almıştı, ancak birkaç gün sonra peşpeşe “hayır” yanıtları geldi. Denetim yetkisinden vazgeçmek istemiyorlardı.

⁶⁸ AYDAR, Kemal: “İyi Düşünme Dönemi”, *Cumhuriyet*, 6.5.1972, s. 1, st. 1-2

İşte bu son gelişme Erim için istifayı kesinleştirdi ve daha sonra Melen hükümetini başlatacak gelişme safhasına varıldı.

17 Nisan 1972’de “Haftanın Raporu’nda “İstifa haberi ve yorumu” başlıklı yazıda: “Gerçek nedenler aydınlığa çıkmadıkça Başbakan’ın istifası Türkiye’nin siyasal koşulları dolayısıyla yerinde bir hareket değildir. Bir istifanın yol açacağı yeni bir hükümet bunalımı Türkiye için mevcut sorunlara yenilerini katar. Kısmen kurulmuş bulunan siyasal istikrarı sarsar”⁶⁹ ifadesi gazetenin, Erim’in neden zor durumda kaldığının kamuoyuna yeteri kadar yansımadığını vurgulamaktadır. Gazete ayrıca gelişmelerden de endişelidir ve bu daha çok muhtıranın 3.maddesinden kaynaklanmaktadır. Bu konuda Cihad Baban’ın görüşü için gelip 3.maddeye dayandığı ve bunun memleket hesabına en zararlı intihal olarak telakki edildiği, çünkü o zaman eleştirilen hallerin hepsinin ve çok daha başka türlerinin politika yolu ile ordunun içine gireceğinin altının çizilmesi yönündedir: “Ordu politika yüzünden bölünürse o zaman Türkiye’nin öbür ismi, “Vietnam” olur. Lamı cimi yok, bu memleket parçalanır...Zaten düşmanlarımızın isteği budur. Bu satırları yaklaşımakta olduğunu sezdiğimiz büyük kaza ve belaları önlemek çabasıyla yazıyoruz. Sayın Baylar, bu millet sizi seçti ise, onun başını derde sokasınız diye seçmedi. O sizden hizmet, istikrari huzur ve güven arıyor. Size verilen görevi lütfen yerine getiriniz”.⁷⁰

Bütün bu sözlerden görülmekte ki, ordunun tavrından da rahatsızlık duyulmaktadır ve belki o gün halkın da genel beklentileri yavaş yavaş erimektedir. Madem 12 Mart askeri bir muhtıradır ve rejim bu şartlar altında işlemektedir, madem TSK içinde bulunulan vahim şartların giderilmesini yine demokratik şartlar altında ve Atatürkçü görüşle partilerüstü bir hükümetten beklemektedir, o halde varolan tablo pek farklıdır. Ortada bir kere vahim şartlar doğrultusunda işbirliği yapmaya yalnızca hazır olmayan aynı zamanda işbirliğini yapan bir siyasi kadronun bulunması gerekir ki bu tarih

⁶⁹ *Cumhuriyet*, 17.4.1972, s.2, st. 7-8

⁷⁰ BABAN, Cihad: “Baylar! Aklınızı Başınıza Alma Zamanı Geldi”, *Cumhuriyet*, 19.4.1972, s. 2, st.7-8

göstermektedir, yoktur. Üstelik, devletin geleceğini ağır bir tehlike içine düşüren yanlış icraatın sorumluları, tavırlarını aynen devam ettirmektedir. O halde ortada süratle tahakkuk ettirilen bir çözüm bulunmamaktadır ve bu durum TSK'ya idareyi doğrudan üzerine almaya kararlı kılacak 3.madde için gerekli ortamı yaratmıştır. Yine tarih göstermiştir ki, bu madde işlememiş ve daha sonra askerin kuklası gibi suçlamalar ile karşılaşacak bir Melen hükümeti kurulmuştur. Ancak ondan önce Suat Hayri Ürgüplü'den kabine kurması da istenmiş ve belki tarihimizde ilk kez görülen bir şekilde daha kabinesini açıkladığı gün Cumhurbaşkanı tarafından rededilmiştir. Sorular o kadar çok yönlüdür ki, bir kere hangi isimlerin bu kabinede varolacağı zaten belli iken neden Ürgüplü'den hükümet kurması istenmiştir, ikincisi neden askeri baskı Ürgüplü kabinesinin derhal reddini gerektirmiştir, üçüncüsü madem asker doğrudan idareyi kendi üstüne almaya niyetli değildi neden o halde Muhtıra'dan sonra bu kadar uzun bir süre partilerüstü bir hükümete muhtırada suçlanan liderler ve ekiplerden baskı gelmesine göz yumdu. Acaba askerler tıpkı 9 Martçıları tasfiye hareketinde olduğu gibi hala kendi aralarında bir ihtilaf içindemiydiler ve belki de bir tam cunta hareketine gitmediği için 12 Mart askeri bir ihtilal olarak kamuoyunda anılmakla yanlış mı değerlendirilmiştir? Esasen bu muhtıra daha ilk gününden işlese idi ve partilerüstü bir disiplin askeri baskı ile tam olarak sağlanıp terör yatakları bir süre içinde kurutulsa idi belki de 12 Eylül 1980'ı hazırlayan şartların önüne geçilmiş olurdu. Bu durumda ya askeri fikrin demokrasiye tam şans tanıyacak bir nefes aldirmek yanlışlığı olduğu söylenebilir ya da askeri hareketin idareyi ele almak konusunda henüz tecrübesiz kaldığı iddia edilebilir. Ama sonuçta bu ordunun kışlaya geri dönüş günlerinin de başlangıcı olmuştur.

a. Yeni Yönetim Anayasa Değişikliğinden Memnun

27 Ağustos 1971 günü, Erim hükümetinin kuruluşunun, yaklaşık dördüncü ayında Anayasa değişikliği 373 oyla kabul ediliyor. Böylece 1961 Anayasasının bazı maddeleri değiştiriliyor ve gene bazı maddeler ekleniyor. 1961 Anayasasının değiştirilmesindeki

ana fikir ise, ülkeyi 12 Mart 1971 Muhtırası'na getiren olayların ve sebeplerin bu anayasanın hürriyetçi ortamından yararlanmış olmaları görüşünde toplanmaktadır.

Cumhuriyet'in yeni yönetimi de bu düşünceye katılmaktadır. Nadir Nadi yönetimindeki Cumhuriyet böyle bir değişikliğe kesinlikle karşı çıkarken, yeni yönetim destekliyor denilebilir kanısındayız. Bu konuya ilişkin Cihad Baban; “ Çok temenni ediyoruz ki, kendisine aşağı yukarı her istediği (gönül rızasıyla veya rızasız) verilen, zaman zaman bu iş hayırla neticelensin diye kan kusan Nihat Erim, bu Anayasa değişikliğinden umduğunu bulsun!” diyor.⁷¹

Bu değişikliği olağan karşılayarak, yerinde ve yapılması gereken bir gereklilik olarak gören Ekinci'ye göre, unutilan, “ devletin varlık nedeni “ ni, yeniden tesis etmek amacıyla yapılmış bir müdahale olan 12 Mart'ın getirdiği Anayasa değişikliği, bu kuralı kökleştirmek amacını taşımaktadır .⁷²

Cihat Baban, gene Anayasa değişikliğine ilişkin bir başka yazısında şöyle diyor : “ Meclis yeni Anayasamızı kabul etti. Senatoda müzakereler tamamlandıktan sonra, Türkiye artık bazı tereddütlü ve memleket bünyesine uygun düşmeyen yobazlığa ve komünizme yönelen yorumlardan kurtulmuş olacak.. Herşeyi olan, fakat disiplini ve birarada çalışmasını bilen insanları az bulunan Türkiye’de bu çalışmasını bilen insanları az bulunan Türkiye’de bu Anayasa’ya, iyi bir icra organı elinde çok hizmet görebilir. Biz bu hizmetlerin yapılacağı günleri hasretle bekliyoruz ”.⁷³

Her ne kadar bu görüşün asıl anlamı 1961 Anayasası'nın Türk halkına bir numara büyük geldiği gibi bir zemine yaslanıyorsa da, Cumhuriyet'in değişiklikleri desteklemesi de tamamen yeni bir yönetim olmasından kaynaklanmaktadır. Yeni yönetimin Erim'i tam bağımsız ve demokrat bir yönetimin lideri olarak görmediği de teslim edilmesi gereken bir gerçektir.

⁷¹ BABAN, Cihad: “İnsan Dediğin”, *Cumhuriyet*, 28.8.1971, s. 2, st. 1-2

⁷² EKİNCİ, Fikret: “Devleti ve Demokrasiyi Yaşatmak”, *Cumhuriyet*, 12.9.1971, s. 2, s. 1-2

⁷³ BABAN, Cihad: “Yeni Anayasa”, *Cumhuriyet*, 10.9.1971, s. 2, st. 7-8

Cumhuriyet'in, Erim'i Anayasa değişikliği konusunda destekleyişinin politik mantığı, bir yandan belirli bir geçiş döneminde esasen pek fazla demokratik kuralların işleminin beklenmemesi gerektiğini vurgularken diğer yandan 1961 Anayasası'nın değiştirilmesi zorunluluğuna yol açan faktörlerin hala İlkeyi etkilemekte olduğunu da öne çıkarmaktadır. Buna göre insani unsurlar Türkiye'nin eksiğidir, ortak çalışma yapılamamaktadır ve memleket meseleleri es geçilmektedir, yani nerede ise un vardır, şeker vardır da bir türlü helva yapılamamaktadır. İşte Cumhuriyet'in yeni yönetimi Anayasa değişikliğine bu ve benzeri sebeplerden destek vermektedir.

Bununla birlikte dikkati çeken husus, 1961 Anayasası değişikliklerinin esas kimin işine yarayacağı sorusunun Cumhuriyet'te pek dile getirilmiyor olmasıdır. Belki de tam bu nokta yeni yönetimi Nadi döneminden ayırmaktadır. Gerçekte Demirel ve partisinin muhtıra ile beraber pek yara almadığı gibi, bu son değişikliklerin de yine onlara yarayacağını belirtmek gerekiyor.

Özerk kurumlara ve sınırlı da olsa genişletilmiş özgürlüklere, muhafazakar bir hükümetin kendi siyasi ve daha önemlisi ekonomik paketini dayatması zaten zordu , ayrıca protestolar ve devletin durması da her an mümkündü ; nerede ise muhtıra Demirel'in işini hem bu açıdan kolaylaştırmıştır hem de 9 Martçılar yani bir anlamda “ milli devrimci gelişme stratejisi “ gibi bir hareketin destekçisi olan sol Kemalist ve yenilikçi kadroyu gerek ordu gerekse siyasi platformda izole ederek Demirel'e yardımcı olmuştur. Bu durumun gazetede hem belirtilmemesi hem de AP'nin 12 Mart vesilesi ile suçlanması aslında ortalıktaki kargaşanın gazeteye de yansıdığına bir işaret olarak görülebilir.

Nasıl bir Anayasa değişikliği yapılması gerektiği konusuna değinen Kemal Aydar ise: “ Sorunun özü, gerçek demokrasinin kurallarına, insan haklarına ve demokratik rejim içinde ekonomik kalkınmayı sağlama esasına dayalı bir Anayasa düzenlemesi yapılmasıdır. Yoksa, kağıt üzerinde kalacak, hele belirli siyasal kadroların, belirli siyasal

amaçlarına ve isteklerine uydurulmaya kalkışılacak bir değişiklik, hiç kuşku duyulmasın yeni gailelerin başlangıcı olur ” diyor .⁷⁴

Anlaşılabacağı üzere Cumhuriyet için, yapılacak Anayasa değişikliği İlkenin menfaati açısından yerinde bir harekettir. Onun için bu değişikliğin savunucusu olmuştur. Ülkede huzur ve istikrarın sağlanması, açısından bu gereklidir.

b. Erim'in Kaybedildiği Görüşünde

Cumhuriyet Erim'in istifa etmesini istememektedir. Ama bu istenmeyen olay gerçekleşmiştir. Cumhuriyet, bu istifanın gerçekleşmesi ile istikrarın bozulacağından endişelidir. Bakanların çoğunluğunun bu yüzden yerinde kalmasını istiyor. Hükümet buhranının fazla uzun sürmemesi için gerekli tedbirlerin alınması hususunda uyarıyor .⁷⁵

Erim'in istifası “ Haftanın Raporu”nda , ilk olarak şu şekilde yorumluyor: “ Bize öyle geliyor ki, eğer CHP Genel Başkanı Sayın İnönü idamlar dolayısıyla Anayasa Mahkemesine gitmemiş olsaydı, savcılarının bir dava dolayısıyla CHP'yi kınamaları olayında İnönü kendisine Başbakan ve Genel Kurmay Başkanı tarafından verilen izahat ile yetinip, meseleyi sıkıyönetimle irtibatlandırarak Meclis'te alevlendirmiş ve komutanların tepkisi ile karşılaşmamış olsaydı, Nihat Erim memleket için bir takım zorluklar doğuracak olan istifasını Mecliste uğradığı eleştirmenleri veya partilerin ihtirazı kayıtlarını bahane ederek ortaya atmazdı. Erim hiçbir şey söylememekle beraber Sayın İnönü ile çelişmeye düştüğü ve CHP liderinin desteğini kaybettiğine inandığı için görevde kalmamaya karar vermiş olabilir ”⁷⁶

Cihat Baban “ İstifanın Arkasından “ başlıklı yazısında ; “ Türk kamuoyu bu ayrılıştan üzgündür. Uygar anlamda, milletle anlaşmak isteyen, büyük bir iyi niyetle zıtları telife çalışan, makamında mağrur olmayan, hizmet uğrunda her fedakarlığa katlanan Batılı bir Başvekili bezdirerek kaybetmiş bulunuyoruz. Onun bu istifasında akla dayanan kendi hürriyeti ile, kurnazlığa önem veren Türk siyasal hayatının çekişmesi

⁷⁴ AYDAR, Kemal: “Değişiklik Kim İçin?”, *Cumhuriyet*, 17.7.1972, s. 1, st. 1-2

⁷⁵ *Cumhuriyet*, 16.4.1972, s. 7, st. 4-5

⁷⁶ *Cumhuriyet*, 16.4.1972, s. 1, st. 1

büyük rol oynadı. Böyle nazik bir devrede çekilmeyip dayansaydı !.. Evet dayansaydı, çok iyi olurdu. Fakat olayların kendi başı üstüne çıktığını onlara hakim olamayacağı niteliklere ulaştıklarını görünce, kendi itibar ve şerefini savunmak isteyen bir insana, “ Neden çekildin ? ” demek de zordur.⁷⁷

Erim’in istifasına ilişkin bir başka yazısında da Baban : “ Ne çare ki on yıl sonra yine enflasyon, devalüasyon, yine partizan idare kendini hissettirince ve üstelik iktidar partisi oy kazanmak kaygısı ile dini nümayişlere başvurunca, oy kaybetmemek için komünist eylemlere karşı hiç bir tedbir almak cesaretini gösteremeyince 12 Mart muhtırası geldi; fakat amaç yine demokratik düzeni yaşatmak ve kurtarmaktı. Nihat Erim uzlaşmanın temeni atmak istedi; kimse de bu niyet olmadığı için bırakıp gitti ” diyor.⁷⁸

Cumhuriyet, Prof. Dr. Nihat Erim’in Türkiye’nin çok kritik bir döneminde görev almış ve bu görevini güç koşullar içinde sürdürmeye çaba göstermiş bir kimse olarak anılacağını ve hataları yada sevdaları ne olursa olsun, Türkiye’nin siyasal ve ekonomik hayatının dar boğazlarla dolu bulunduğu bir dönemde cesaretle görev yapmış bir başbakan olduğu görüşündedir.⁷⁹

2. İnönü-Ecevit Çekişmesini Demokratik Düzen ve Parti Açısından

Tehlikeli Buluyor

a. Asıl Sorun CHP’nin Nasıl Bir Parti Olacağıdır

Daha önce de değinilmeye çalışıldığı gibi , Nadir Nadi döneminde de CHP içinde bir takım huzursuzluklar vardır.Nadir Nadi yönetiminde Cumhuriyet, İnönü’nün bazı sözlerinin ve davranışlarının AP ile paralel olması şiddetle eleştiriyordu. Bozuk düzende onun da rolü olduğunu ve CHP’nin çelişkili davranışlarının ona olan güveni zedelediğini ve bu görüntüsüyle ne halka, ne de demokrasiye yakın olduğunun söylenemeyeceğini ısrarla vurguluyor ve CHP yöneticilerini uyarıyordu. Çünkü

⁷⁷ BABAN; Cihad: “İstifanın Arkasından”, *Cumhuriyet*, 20.4 .1972, s. 2, st. 7-8

⁷⁸ BABAN, Cihad: “Demokrasi Yaşasın Demekle Yaşamıyor”, *Cumhuriyet*, 23.6.1972, s.2, st. 7-8

⁷⁹ *Cumhuriyet*, 18.4.1972, s. 7, st. 5

CHP'nin oy kaybı hızla devam ediyordu. Bunun önüne geçilmeliydi. Cumhuriyet, Nadir Nadi döneminde, Ecevit ve çevresinin parti içinde öne geçmeye başlamasından son derece memnundu ve her ne kadar İsmet Paşa'nın yıllardan beridir yaptıklarına ve tarihi kişiliğine saygı duysa bile, bir Genel Başkan olarak artık yeterli bulmuyordu.

1972'de yeni yönetim döneminde Cumhuriyet daha çok İsmet Paşa'dan yana tavır sergilemektedir. Fikret Ekinci'nin 1971 sonlarında yazdığı bir yazısında söyledikleri dikkat çekicidir. Ekinci, memleketin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik buhranın çözümünü İsmet İnönü'nün etrafında birleşmesinde görüyor. Bu yazıyla, partilere çağrıda bulunuyor. Ancak bu şekilde millet olarak çetin günlerin üstesinden gelineceğini ve milli birliğimizin üstüne titrediğimizi, bütün dünyaya göstermemiz olacağını vurguluyor.⁸⁰

Yeni yönetim, 12 Mart'tan AP'yi sorumlu tuttuğu kadar, CHP'yi de sorumlu tutuyor. 12 Mart sonrasında CHP'nin büyük bir niteliğini yitirdiğini, CHP'de 40 yıllık devlet tecrübesi, devlet ve millet çıkarları herşeyin üstünde tutulduğu imajı olduğunu ama CHP'de bir kanadın 12 Mart sonrası tutumunun bütün bunları zedelediğini (burada işaret edilen kanat, Ecevit ve çevresidir C.Y.) ve parti geleceği için zararlı olduğunu belirtiyor. Cumhuriyete göre CHP, yarım yüzyıla yakın kendilerine liderlik yapmış, en karanlık günlerde partiyi ayakta kişiliği ile tutmuş hukuki liderlerine karşı başkaldıran bir hareket tarafından çalkantılar içine sürüklenmiştir.⁸¹

Görüldüğü üzere, Ecevit'in partiyi bunalıma sürüklediği düşüncesi hakimdir. Gazetenin “ Olaylar ve Görüşler ” köşesinde 1 Şubat 1972 günü Doç. Dr. Haluk Ülman CHP için şu değerlendirmeyi yapıyor: “Artık bu partinin üyeleri için asıl sorun CHP'nin kimin liderliğinde bir parti olacağı değil, nasıl bir parti olacağıdır. Kongre sabahı Adana'da “ Ben ne İnönü'nün, ne de Ecevit'in kaygasını veriyorum ” diyen bir partili işçinin sözleri bu bakımdan çok anlamlı olsa gerektir. Durum böyle olunca, İnönü tarihi

⁸⁰ EKİNCİ, Fikret: “Dış Dünyaya İspatlamak”, 2.11.1971, s. 2, st. 1-2

⁸¹ EKİNCİ, Fikret: “AP'nin Kıvanç ve CHP'nin Hüznün Duyacağı Halleri”, *Cumhuriyet*, 31.1.1972, s. 2, st. 7-8

kişiliğiyle Ecevit'i bir kenara itmeyi başarsa ya da Ecevit İnönü'nün isteğine uyarak kendiliğinden bir kenara çekilse bile, CHP içinde başlayan yeni gelişme durmayacaktır. Öyle görülüyor ki, bu gelişme birлідere bağılı olan değıl, fakat gerçek liderini arayan bir gelişmedir diyor.⁸²

Görüldüğü üzere Ülman bu yazısıyla kavgaları bırakmaları ve asıl meseleye yoğunlaşmaları konusunda Ecevit ve İnönü'yü uyarıyor. Gene “ Olaylar ve Görüşler ” köşesinde Emekli Amiral Sezai Orkunt CHP'nin içinde bulunduğı sıkıntıya sebep olarak başka bir yorum getiriyor ve CHP'yi uyarıyor. Orkunt şöyle diyor: “ Bir siyasal partide, örgüt olarak, kişi olarak ordu ile zıtlaşmaz. Silahlı Kuvvetler içinde kuşkular yaratılmaz. Böyle liderlerin de peşinden gidilmez. CHP'nin içindeki sıkıntıların bir başka nedeni de budur ” diyor.⁸³ Daha önce de değinmeye çalışıldığı gibi, CHP başlangıçta Muhtıraya karşı direnme hareketleri göstermiştir.

Cihad Baban ise Orkunt'un da dile getirmeye çalıştığı gibi memleketin gidişatından oldukça endişelidir. Başta CHP olmak üzere tüm partilere seslenerek; “ Memleketin ciddi bir bunalım içinde olduğundan şüpheniz var mı? Herkesin içi sıkıntılı, karamsarlık içinde ufuklardan medet umuyor. Türkiye, ölçülü, vakur, herşeyden evvela Türk devletini ve milletini düşünen parti adamlarının yoksulluğı yüzünden bu hale geldi. Onun için Türk halkı şimdi memleketsever, vakur, kurnaz değıl, fakat akıllı, akılları kadar bilgili insanların ortaya çıkmasını hasretle bekliyor” diyor.⁸⁴

Cumhuriyet, kişisel çıkarların, parti çıkarlarının önünde olmadığı, herşeyden önemlisi Devlet ve millet çıkarlarının herşeyin üstünde olduğu görüşünde. CHP milletvekillerine seslenerek, buna uygun olarak davranmaları hususunda uyarıyor.

CHP içindeki siyasi arayışların 12 Mart'ın çok öncesine dayandığını biliyoruz. Burada söz konusu olan, kurultay öncesinde artık bu değışimin nasıl bir yönde olması

⁸² ÜLMAN, Haluk: “Parti Meselesi”, 1.2.1972, s. 2

⁸³ ORKUNT, Sezai: “CHP'de Tehlike Çanları”, *Cumhuriyet*, 8.2.1972, s.2

⁸⁴ BABAN, Cihad: “Biz Bunu Beğenmiyoruz”, *Cumhuriyet*, 6.4 .1972, s.2, st. 7-8

gerektiği safhasının sonuna gelinmesidir. İlk nokta 12 Mart'ı hazırlayan şartlar konusunda CHP'nin yeridir ve CHP içindeki ayrılıklar bu anlamda CHP'nin yerinin olumsuz olduğunu göstermektedir. Gazetede göze çarpan ikinci bir nokta ise, CHP'de bir değişim olacaksa ve lider değişecekse bile bunun kesinkes ordunun tasvip edeceği bir istikamette bulunması gerekliliğinin hatırlatılmasıdır, yani sanki “ ordu ve partisi “ gibi bir yaklaşım her ne kadar emekli bir amiralin kaleminden çıkmış bir yazı ise de gazetede yer alabilmiştir. Belki bu anlamda Ülman'ın yazısını da ekleyince ortaya çıkan manzara, CHP'nin İnönü'ye bir süre daha sarılması ve bir barış havasının esmesi ve hemen o sırada bu hava içinde yeni bir liderin aranıp bulunması temennisini andırmaktadır ve Ecevit'in tasvip görmediği de aşıkardır.

b. Yeni Yönetime Göre Ecevit Partiyi Demokratik Sosyalist Yapmak İstiyor

Nadir Nadi yönetiminde Cumhuriyet, Ecevit'i desteklerken, hatta gelecekteki beklentilerin gerçekleşmesini Ecevit yönetiminde CHP'ye bağlarken yeni yönetim bu görüşün karşısındadır. Yeni yönetime göre Ecevit hem partiyi bunalıma sürüklemekte, partinin aşırı sola kaymasını sağlayarak pek çok eleştiri toplayıp oy kaybetmesine neden olmaktadır. Bu duruma bakarak her iki dönemin de, bu konuda taban tabana zıt görüş taşıdıklarını ve farklı yayın politikaları izlediklerini söylemek herhalde yanlış olmaz.

Yeni yönetime göre, Ecevit ve onu destekleyenler, Ecevit'in liderliği iddiasıyla, partiyi parçalamaya doğru sürüklemiştir. Fikret Ekinci bir yazısında şöyle diyor: “ Bugün Ecevit partinin bir demokratik - sosyalist bir parti olmasını istiyor, Paşa “ hayır ” diye diretiliyor. Kavganın gerçek nedeni budur... Paşa kendi tarihini, Ecevit evrensel bir akımı savunmak istiyor. Ama içtenlikten uzak olarak, her ikisi de kavganın gerçek adını söylemiyor.⁸⁵

Ekinci Ecevit'in parti liderliğine geçmesiyle ortaya çıkacak tabloyu şöyle değerlendiriyor: “ Ecevit ve onu destekleyenlere, İnönü ve bir grup ayrılacak karşılarında. Güven Partisi karşılarında, AP karşılarında, Demokratik Parti karşılarında.

⁸⁵ EKİNCİ, Fikret: “İnönü, Feyzioğlu, Ecevit, Aybar...”, 15.1.1972, s. 2, st. 1-2

MHP karşılarında. Her taraftan sarılmış. Her taraftan komünist suçlaması ile çevrilmiş bir grup, CHP'ye seçim zaferi mi sağlayacak? Politika yanlış hırs ile yapılırsa, pek tabii gelecek görülemez. Sonra, savunduğu politikanın demokratik sosyalizm olduğunu, partiyi demokratik sosyalist bir parti yapmak istediğini, bırakalım dürüstlüğü, söylemeyecek kadar cesareten yoksun olanlar, her taraftan yağın suçlamalara karşı savaşılabilecek, sonuç alabilecekler öyle mi? CHP mensupları, milletvekilleri külâhlarını önlerine koyup, nice düşünüş taşımalıdır. Dosta-düşmana karşı liderlerinin etrafında derlenip toparlanmaya bakmalıdırlar. Yoksa sonları gelmiştir, bunu iyice bilmelidirler ” diyor.⁸⁶

Cihad Baban da Ekinci gibi, Ecevit gelirse meydana gelecek gelişmelere dikkati çekiyor. Baban'a göre, evvela Nihat Erim hükümet çaresiz çekilmeye mecbur olacaktır. Çünkü hükümet CHP ve AP'nin oylarıyla, partilerüstü bir hükümet olarak, ayakta durmaktadır. Ecevit Erim'e aleyhtardır. Baban, İnönü'nün endişelerinin yalnız parti yüzünden değil, hükümet ve rejim yönünden de ciddi kuşkulara dayandığını, Ecevit'in muhtıraya karşı tavır alması sebebiyle Ecevit'li bir CHP ile muhtıra anlayışı uyuşmayacağından yeni bir rejim bunalımının doğacağını düşünüyor.⁸⁷

Cumhuriyet İnönü'nün bu hususlar nedeniyle Ecevit'le karşı tavır almasını yerinde buluyor. Ayrıca bu mücadelenin bu noktadan dolayı kafi derecede önemli olduğu inancında. Fikret Ekinci, Ecevit'in partiyi sürüklediği çizgiye dikkati çektiği bir başka yazısında : “CHP yöneticileri, Atatürk'ün partisini sosyalist bir parti yapmak istiyorlar. Demokratik sol düşünceler suç değildir. Bu inançta olanların bunu saklamaları ayıptır. Kimse niçin demokratik sosyalist diye suçlanmıyor, ama bunun bir moral yönü var. Böyle olmayan bir partiyi ad vermeden, bir tek kelime Atatürk'ten söz etmeden, hatta yaptıklarını küçümseyerek sosyalist yapmaya kalkışmak normal bir sorundur.

⁸⁶ EKİNCİ, Fikret: “AP'nin Kıvanç ve CHP'nin Hüzün Duyacağı Halleri”, *Cumhuriyet*, 31.1.1972, s. 1, st. 1-2

⁸⁷ BABAN, Cihad: “İnönü'nün Endişeleri”, *Cumhuriyet*, 20.1 .1972,s. 2, st. 7-8

Demokratik sosyalist bir partiyi kim kursa biz bütün gücümüzle o insanı açık yazıyoruz, destekleriz. O inançta olmasak bile. Ama Atatürk'ün partisini bir sosyalist partiye dönüştürmeye kalkışmak hiç bir biçimde dürüstlikle bağdaşmaz ” diyor.⁸⁸

Ekinci, Ecevit'i dürüst davranmamakla suçlarken, Cihad Baban bir yazısında, Ecevit'in İnönü'ye vefasızlık ettiğine işaret ederek; “ Sayın İsmet İnönü'nün, hayatının bir safhasında, Ecevit'in şahsında yapılmış olması onu bugün zor durumlara sürüklemiş bulunuyor. Ecevit'i yola çıkardığı zaman, ilerici, kendi yerini birgün dolduracak genç bir lider yaratmak istemişti. Oysa Ecevit, İsmet Paşa'nın desteği ile yükseldi, fakat onun gösterdiği yolda yürümek yerine Türkiye'ye ters düşen ideolojilerin peşine gitti. Açıkça söylemek lazım gelirse son zamanlarda kurultay'da İnönü'yü mağlup edecek bir görüntüyle karşısına çıktı” diyor.⁸⁹

Cumhuriyet'e göre, bir takım partililer (özellikle AP) CHP'nin aşırı sola kaydırılmasından rahatsızdır. Görüldüğü gibi aynı zamanda, gazetesinin yeni yönetimi de bu durumdan oldukça tedirgin ve endişelidir. Cumhuriyet her fırsatta bu endişelerini dile getiriyor ve CHP'yi uyarıyor. Daha doğrusu özellikle bütün bunlardan, başta sorumlu tuttuğu, Ecevit'i uyarıyor. Sık sık eleştirilerini dile getiriyor. Cumhuriyet'e göre, fikir ayrılıklarının ortadan kalkması, zihinlerde yer eden bu kuşkuların ortadan kaldırılmasına bağlıdır.

c. Kavganın Devam Edip Bütünleşmenin Sağlanamamasından Endişeli

Cumhuriyet, yapılan kongreler ve kurultaylarda bütünleşmenin sağlanabileceği ümidini taşıyor. Yeni yönetime göre böyle bir bütünleşme ve görüş ayrılıklarının ortadan kalkması partinin varlığı açısından en önemli olgudur. Bütün partilere bu anlatılmalı ve bu bilinç etrafında liderleri etrafında yek vücut toplanması sağlanmalıdır. “ Görünüş ” köşesinde yazan Kemal Aydar “ Bir CHP Masalı ” başlıklı yazısında 1970

⁸⁸ EKİNCİ, Fikret: “Yerimizi Tayin Edeceğiz”, 25.1.1972, s. 2, st. 1-2

⁸⁹ BABAN, Cihad: “Bu Tarihi Korumak Lazım”, *Cumhuriyet*, 4.4.1972, s. 2, st. 7-8

Temmuz Kurultayını anlatırken şöyle diyor: “ Orada bir dava, davacılar ve dava edilenler vardı. Kim ne derse desin dava, ortaya çıkarılmış ve ardından da “Ortanın Solu” denmiş bir politikanın yürütülmesinde inanç ve inançsızlık davası idi. Zaten CHP’nin devamlı bir tünele girişi bu ortanın solu ile başlar ” . Aydar buradan 1972’ye getirerek konuyu, halen hiç bir şeyin değişmediğini vurguluyor.⁹⁰

Cihad Baban, CHP içinde İnönü ve Ecevit arasındaki kavgaya işaret ederek buna “Genel Başkanlık Meydan Muharebesi” diyor ve İnönü’nün ilerlemiş yaşına rağmen bir meydan muharebesi daha vermeyi mutlaka göze alacağını belirtiyor.⁹¹ Baban’a göre, Ecevit, partinin ya bacağı, ya belini kıracaktır. Parti İnönü’nün elinde kalırsa partinin bacağı, kendi elinde kalırsa beli kırılmış olacaktır. Her iki halde de Türkiye’deki demokratik düzen taraftarlarına değişik derecelerde, fakat her halde büyük endişiler vermektedir”.⁹²

1972 Şubat ortalarında meydana gelen en önemli gelişme, CHP parti meclisinin, parti sorunlarını görüşmek üzere bir araya gelmesidir. Ecevit ile İnönü arasındaki gerginliği gidermek için komite bile kurulmuştur. Daha sonra (16 Mart 1972) Sıkı Yönetim Komutanlığı bazı Dev-Genç’lilerin Partiye üye kaydedildiği iddialarında dolayı soruşturma açtığı haberi okuyucuya duyuruluyor.⁹³

Sonuç itibarı ile gazete CHP’deki fırtınaların yalnızca partiye değil bu partiye yarım yüzyıla yakındır destek vermiş olan insanları da bir kamuoyu olarak düşünecek olursak memlekete zarar vermekte olduğu kanaatindedir. Nitekim radikal eğilimde olan bazı kimselerin partiye üye kaydedildiği iddiasının bir soruşturma olarak Sıkıyönetim Komutanlığı’na yansımış olması gazeteyi endişelendiren bir gelişmedir.

Cumhuriyet’e göre, CHP Türkiye’de sürüp giden siyasal koşullar dolayısıyla her zamandan daha çok bütünleşmeye içindeki kişisel hırsları ve bu gibilerin ortaya

⁹⁰ AYDAR, Kemal: “Bir CHP Masalı”, *Cumhuriyet*, 26.4.1972, s. 1, st. 1-2

⁹¹ BABAN, Cihad: “Genel Başkanlık Meydan Muharebesi”, 14.1.1972, s. 2, st. 7-8

⁹² BABAN, Cihad: “Topal Demokrasi”, *Cumhuriyet*, 1.3.1972, s. 2, st. 7-8

⁹³ *Cumhuriyet*, 17.3.1972, s.1

koyduğu birikintiyi temizlemeye muhtaç bir partidir. Partililerin kongreler vesilesiyle ortaya çıkan bu olumsuz gelişmeyi ve bu gerçekler yönünden bir değerlendirmeye tabi tutmaları zorunludur.⁹⁴

Nisan ortalarına gelindiğinde gazetenin devamlı takibinde olduğu konu CHP'deki huzursuzluklar ve yapılacak olağanüstü kurultayla ilgili (16 Nisan 1972) gelişmesidir. Cumhuriyet'e göre CHP'deki bunalımın önlenmesine dair İsmet Paşa elinden geleni yapmıştır. Fakat buna rağmen böyle bir bunalım patlak vermiştir. Bu sıralarda yani Nisan başında Kemal Satır ve arkadaşları (Ecevit' karşı cephe), olağanüstü bir kurultaya gitmek üzere hazırlığa başlamışlardır. Bu mücadelenin sonucunun nasıl olacağı merak konusudur ve gazetede endişelerin yoğunlaştığını görüyoruz. Sonuç, hükümetin devrilmesi 3. maddenin tatbikini getirirse, vatandaşın çok tedirgin olacağı görüşüdür. Bütün bunların olmaması CHP'de bütünleşmenin sağlanmasıyla mümkündür.

Zaten bütün dikkatlerin CHP üstünde toplanmasının bir nedeni de, ülkenin içinde bulunduğu kritik dönemden kaynaklanmaktadır.

Kemal Aydar, 5. Olağanüstü kurultayın bambaşka amaçlar ve bambaşka bir hava içinde toplandığını burada kazanmak isteyen tarafların olduğunu belirterek “ burada CHP'nin değil, tarafların meselesi vardır ve 5. olağanüstü kurultay CHP'nin sorunu için değil, tarafların sorunu için toplanmaktadır ” diyor.⁹⁵

Cumhuriyet, bütün ümidi, yapılacak 21. kurultayda görüyor. CHP içindeki sorunların bir şekilde yola konulacağını ve bunun yanında İlke sorunlarında bir siyasal kuruluş olarak etkili olabilmesinin koşullarını hazırlayacak bir fırsat olarak görmektedir. Kemal Aydar bunun için şöyle bir tahminde bulunuyor: “ Geçen zaman içinde beliren işaretler CHP'nin iç sorunlarında bir durulma başladığını göstermektedir. Hiç olmazsa bunalımı körükleyen hızın kesildiği söylenebilir ” diyor.⁹⁶

⁹⁴ Cumhuriyet, 23.1.1972, s. 7, st. 4

⁹⁵ AYDAR, Kemal: “Kazanacaklar ve Kaybedecekler”, Cumhuriyet, 5.5.1972, s.1, st.1-2

⁹⁶ AYDAR, Kemal: “ CHP'de 21. Kurultay”, Cumhuriyet, 30.6 .1972, s. 7, st. 1-2

Aydar, 21. kurultay'ın yapılmasından sonra "Kurultay Bildirisi"nde Atatürk ve Atatürkçülükten bahsedilmemesini eleştiriyor.⁹⁷ Kurultaylar sonucunda bilançoıy verer Cumhuriyet "Haftanın Raporu"nda, " toptan suçlamalar, parekende istifalar, başlığıyla şunları belirtiyor: " CHP içindeki huzursuzluk, iki olağanüstü ve bir olağan kurultayın birbirini tamamlayan sonuçlarına rağmen, umulan umdurulan patlamalara yol açmadı. Topu topu altı istifa ve on iki karasız muhalif" diyor.⁹⁸

İstifaları değerlendiren Aydar: " Hem demokratik rejimin daha sağlıklı bir biçimde yürütölmesi, hem de halka daha yaralı olabilmenin yollarını arayan partilerden biri de CHP olmuştur. Bu nedenle CHP, daha 1965'lerde Sayın İnönü'nü yönetiminde "ortanın solu" hareketini başlatmıştır. Bu bir bakıma ekonomik ve sosyal politika anlayışında program yapıları itibariyle altbaşı bir çizgi üzerinde yürüyen partilerden birinin, bir noktadan itibaren kafileden ayrılıp ileri bir hale yapması demektir. CHP ortanın solu ile bunu yapmaya girişmiştir. CHP'de ortanın soluna inana da vardır, inanmayan da vardır. Uzun iç mücadelenin sonu, bugün için yeni politikaya sahip çıkanların parti yönetiminde eğemenliklerini son kurultaya tescil etmeleri noktasına varmıştır. CHP'li milletvekili ve senatörlerden bir kısmının partiden ayrılmasını, daha doğrusu ayrılmaya başlamalarını bu tarihsel gelişme içinde değerlendirmek gerekmektedir " diyor.⁹⁹

CHP içindeki olayların memleket genelinde yarattığı endişeye gazetenin tercümanlık yaptığını da görmekteyiz. Şayet Ecevit, İnönü'yü bertaraf ederse bu durumda halihazırdaki hükümet otomatik olarak sona erecektir ve bu da muhtıranın 3.maddesinin yürürlüğe girmesini kolaylaştıracaktır. Oysa gazete bunu istememekte ve artık kurultay sonuçları alınınca bir hesaplaşma içine girmek gerekliliğini ortaya koymaktadır.

⁹⁷ AYDAR, Kemal: "Bildiride Unutulanlar", *Cumhuriyet* s.1, st. 1-2

⁹⁸ *Cumhuriyet*, 10.7.1972, s. 2, st. 7-8

⁹⁹ AYDAR, Kemal: "Ayrılmalar Doğal", *Cumhuriyet*, 8.7.1972, s.1, st. 1-2

Cumhuriyet bütün bunalımlı günler zarfında partinin parçalanacağı hatta akıllarını başlarına almazlarsa yok olacağını bile söylemiştir. Fakat en nihayetinde sonucun bu kadarla şekillenmesinden rahatlamış görünüyor. Bu kadar kopmayı normal karşılıyor.

d. Ecevit'in Genel Başkan Olmasından Memnun Değil

Yeni yönetim 21. Kurultayın sonunda İnönü'nün Parti Genel başkanlığından istifa etmesini üzüntüyle karşılıyor. Çünkü daha önce de değinilmeye çalışıldığı gibi, Ecevit'in partiye zarar verdiği ve aşırı sola kaydırıldığı görüşü yeterince endişe vericidir. Ama nihayet korkulan başa gelmiştir ve Ecevit Genel Başkan seçilmiştir.

Cihad Baban bunu şöyle değerlendiriyor : “ İnönü CHP Genel Başkanlığından istifa etti. Daha doğrusu kurultayda çoğunluk olan Ecevit grubu, onun gözünün içine baka baka, onu istifaya zorladı ! Bu kader yolu Sayın İnönü tarafından daha 20. Kurultayda çizilmişti, Sayın İnönü o zaman, bu akibeti hissedip kendisini uyarmak isteyenlere inanmadı. Hep zanneti ki uyarılar özel amaçlar gütmektedirler ve gene zanneti ki kurultayda kendisine meydan okuyan Ecevit, eskisi gibi boynu eğri hep, “evet efendim, başüstüne efendim” diyecektir. Evet yüreğinin içinde Genel Başkanlığa ve daha öteye uzanan ihtirasını zor zaptediyor. Sayın İnönü ise bunu hissedemiyordu. Kumandan yanılmıştı. İnsanları çok iyi tanımasına rağmen insan insan kişiliğindeki “çıkar” psikolojisini sezemedi” diyor.¹⁰⁰

Gene bu yazısından anlaşıldığı gibi, Cihad Baban'da Ecevit'i vefasızlıkla suçlamaktadır. Baban Ecevit'in, İnönü'nü koltuğuna oturduğunu ama bu koltuğun ister istemez ona geniş geleceğini ve o zaman da o koltuğu doldurmak amacı ile bocalayacağını düşünüyor.¹⁰¹

Kemal Aydar, Ecevit'in Parti Genel Başkanlığına gelmesiyle CHP içerisinde halen süren soğuk savaşa işaret ederek, partililere bir uyarıda bulunuyor. ve şunları yazıyor: “CHP kendi içindeki bu soğuk savaşa bir son vermek için önce duygusallıktan arınması

¹⁰⁰ CİHAD, Baban: “Kiremitler Uçarsa”, *Cumhuriyet*, 10.5.1972, s.2, st. 7-8

¹⁰¹ BABAN, Cihad: “Tarih Yürüyor”, *Cumhuriyet*, 12.5.1972, s. 2, st.7-8

gerekmektedir. Tarafların yeni doğmuş koşullar içinde yeni bir durum muhakemesi yapmaları lüzumu açıktır. Aksi halde sürüp giden soğuk savaşın bir gün, sonuçları da olan sıcak bir müdahaleye dönüşmesinden kaçınılamaz. Böyle bir sonucun CHP'ye getireceği ise, kazançları ve kayıpları şimdiden pek hesaplanmayan yüklü bir fatura olacaktır".¹⁰²

Gazete her ne kadar Ecevit'in Genel Başkan olmasını arzu etmemişse de Ecevit CHP'ye Genel Başkan olmuştur. Artık bu durumda bunu kabullenip, soğuk savaş sona erdirmek, partiyi ve vatani-milleti düşünerek herşeyin üstünde tutulması tek doğru gerçek olduğu görüşü hakim olmaya başlıyor.

3. Ülkede İstikrar ve Güven Ortamının Tesisini İstiyor

Cumhuriyet özellikle 1. Ekim hükümetinin istifa etmesi ve daha sonra ikincisinin kurulup aynı sona doğru gitmesi yani istifa etmesi üzerine sadece istikrar ve güven ortamının sağlanmasının tek emelleri olduğunu ve bunun sağlanmaması durumunda Türk milletinin zor günlere doğru sürükleneceğini vurguluyor. Özellikle Cihad Baban sık sık bunları dile getiriyor. 1972 Şubat'ında bir yazısında Baban şöyle diyor: "Hükümetlerin güven ve istikrar içinde çalışmalarını temin ediniz! Onun için liderlerden, politikacılardan, milletvekili ve senatörlerden rica ediyoruz: Ucuz kabadayılık duygularını unutup; garip, ilkel, düşüncesiz, nereye gideceği belli olmayan demeçlerle, devletin istikrarını tedirgin etmesinler. Bu millet huzur içinde sürekli bir barış ve istikrar havası arıyor! Her sabah yeni ve korkunç birdünyaya doğup, her işe yeniden başlamaktan bıktı usandı....".¹⁰³ Baban sürekli, nefes aldırıcı bir idare istediklerini ama partilerin kendi varlıklarını vatandaşın gözünde yitirdiklerini vurguluyor.¹⁰⁴

Kuşkusuz bütün vatandaşların genel eğilimi Baban'da da görülmektedir. Zaten sıkıntılı günler yaşamakta olan Türkiye'nin yeni maceralara sürüklenmemesi isteği bu

¹⁰² AYDAR, Kemal: "CHP'de Soğuk Savaş", *Cumhuriyet*, 2.6.1972, s. 1, st. 1-2

¹⁰³ BABAN, Cihad: "Her Sabah Korkunç Bir Dünyaya Yeniden Doğmak", *Cumhuriyet*, 20.2.1972, s.2 st.7-8

¹⁰⁴ BABAN, Cihad: "Akılsızlığın Anestezisi", *Cumhuriyet*, 10.3.1972, s. 2, st. 1-2

yazıda da yansıtılmıştır. Milleti temsil ve onun işlerini idare etmek yetkisi almış siyasilere sürekli olarak uyarılarda bulunan ve siyasilere inancın ortadan kalkmasının demokrasi için tehlikeye sebep olacağını vurgulayan gazetenin o günlerde işlerin koordine yürütülemeyişine de değindiğini görüyoruz.

Ayrıca hizmetlerde koordinasyon kurulması gerektiğini ve bunun içinde devamlı iktidarlar lazım olduğunu fakat Türkiye’de bu sürekliliği sağlamanın kolay olmadığını ve devletin çıkarlarının hep birlikte korunması gerektiğini belirtiyor.¹⁰⁵ Türk vatandaşı huzur ve istikrar istemektedir, evladının geleceğinin tehlikeye düşmemesini istemektedir. Huzur ve istikrar ortamı kurulamazsa ne memur çalışır, ne de kalkınma olur.¹⁰⁶

Baban ayrıca, yüzlerce gencin istikbaline, hayatına kasteden eğilimin (burada kastedilen eğilim komünizmdir C.Y.), bize ulaştırdığı şu sonuçlara dikkati çekiyor ve, “Ey solcular, bu hali beğeniyor musunuz ?” diye soruyor.¹⁰⁷

Gazetenin radikal eğilimlere olan tavrının devamını her an görmek mümkündür. Aslında bu tarz ideolojik akımların ne olduğunun açıkça dile getirilmesi ve “ey solcular” diye beyan edilmesi son yıllarda gazetede raslanmadık ve yeni yönetimle görülmüş bir çizgidir.

Cumhuriyete göre huzur ve istikrarı bu eğilimde olanlar bozmaktadır. Özellikle uçak kaçırılması, insanların öldürülmesi, soygunlar gibi anarşist eylemler İlkeyi bu hale getirmiş, gençleri zehirlemiştir. Hükümetlerin çalışmasını engellemiştir. Artık bunların bir son bulması isteniyor. Cumhuriyete göre, Türkiye ekonomik ve sosyal kalkınmaya muhtaçtır. Aynı zamanda Türkiye kendi meselelerini hürriyetçi, demokratik rejim içinde, akılcı, Atatürkçülük yolundan halledilecektir. Bunun dışındaki tüm yollar Türkiye’nin geleceğine kapalıdır.¹⁰⁸

¹⁰⁵ BABAN, Cihad: “Başına Buyruklar federasyonu”, *Cumhuriyet*, s. 2, st. 1-2

¹⁰⁶ BABAN, Cihad: “Acaba Sevinelim mi?”, *Cumhuriyet*, 25.3.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁰⁷ BABAN, Cihad: “Siz Herkese ve Her Şeye Kötülük Ettiniz”, 6.5.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁰⁸ *Cumhuriyet*, 31.3.1972, s. 1, st. 5-6

Cihad Baban “Yalnız İstikrar ve Emniyet İstiyoruz” başlıklı yazısında: “Yurtta emniyet ve istikrarı bir tesis etsek, arkası kendiliğinden gelecek. Artık hükümetler devrilecek diye korkmamalıyız; memurlar kime ve nasıl hizmet edeceklerini kesin olarak bilmelidirler. İktidarda istikrar kurulamazsa idarede de düzen kurulamaz. Evet ne para, ne pul... İstikrar, emniyet, huzur istiyoruz o kadar...” diyor.¹⁰⁹

Cumhuriyet, huzur ve istikrarın biran önce tesisini istiyor. Bu istikrarsızlıktan ve tedirginliklerden hem kendilerinin hem de halkın yorulduğunu, bıktığını sık sık dile getiriyor.

4. Seçimin Konuşulabilir Hale Gelmesini Olumlu Bir Gelişme Olarak

Görüyor

1972 yılında, özellikle siyasi liderlerin yeni yıl mesajlarında rejimin normale ulaşması dilekleri hakim gazetede. Daha açık bir ifadeyle seçim kapılarının herhangi bir ihtimalle kapalı tutulmamasıdır. Özellikle 1972 yılı itibarıyla bu tür isteklerin daha açıklıkla ortaya konulduğu görülmektedir.

Cumhuriyete göre, bir seçime gitmek, bu koşullar altında müsait bir zemin bulmuş olmaktır. Bundan sekiz ay öncesine kadar kimse böyle bir şeyi düşünecek durumda değilken, giderek seçimin zorunluluğunu tartışır duruma gelmiştir. Bu ise, işlerin normale dönüştüğünün belirtisidir. Ama asıl önemli olan ise Türkiye’de geçerli olan koşulların normale dönüştürülmesidir.¹¹⁰

Açıkça görülen endişe Türkiye’nin nereye gittiği ve olumsuz gidişattan bir an önce nasıl dönüş olacağının her yana dağılmış olmasıdır. Bu anlamda bir yandan seçimleri demokratik kuralların yeniden tesisi için seçimleri olumlu bulunurken diğer yandan bunun yeni kavgalara yol açmaması istenmekte ve bu anlamda seçimlerin yalnızca genel bir barış havasına hitap edecek bir gelişme olarak görülmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Esas sorun ülkenin kötü gidişatına kimin ve hangi reçetelerle dur

¹⁰⁹ BABAN, Cihad: “Yalnız İstikrar ve Emniyet istiyoruz”, *Cumhuriyet*, 7.4.1972, s. 2, st. 7-8

¹¹⁰ *Cumhuriyet*, 3.1.1972, s. 2, st. 7-8

diyeceğine dayanmış gözükmetedir ki, bunun bugün de yaşadığımız bir durum olduğu ortadadır.

24 Ocak 1972 tarihli “Haftanın Raporu’nda bu konuya ilişkin şöyle diyor: “ Partiler seçimden ve seçimin yararlarından bahseder olmuşlardır. Gerçekten de ülkemizin normal koşullara kavuşabilmesi, bir seçimi idrak etmemize bağlı görünmektedir. Bu bakımdanda seçim mevzuatımızın düzenlenmesi çalışmalarının ön plana alınması ve hızlandırılmasında yarar bulunmaktadır ” deniyor.¹¹¹

Ayrıca Cumhuriyet bu sonuca varana kadar, demokratik usuller içinde, karşılıklı görüşmeye ve konuşmaya devam edilmesini istiyor.¹¹² Cihad Baban’a , seçim yapılmasıyla sadece amaçlananın oy kullanmak değil aynı zamanda bütün Türkiye’de bir zamanlar birbirlerinden siyasi sebeplerle veya liderlere bağlılık yüzünden ayrılmış, birbirlerine küsmüş vatandaşlar arasında kopan bağların yeniden bağlanması ve bununda milli bir menfaat olduğu görüşündedir.¹¹³

Özellikle de bir önceki konuda değinildiği gibi, ülkenin huzurlu ve istikrarlı bir ortama kavuşması için bu önemli bir adımdır. Kemal Aydar da seçimin konuşulmasını olumlu bir gelişme olarak nitelendirirken, Türkiye’nin içinde bulunduğu siyasi koşullar içinde, hemen yarın oluyormuş gibi mücadeleye atılmanın ve asıl uğraşı konusu olan sorunların bir kenara bırakılmaması konusunda da uyarıda bulunuyor.¹¹⁴

5. İdam Cezalarının Uygulanmasından Yana

11 Ocak 1972 manşet “ Gezmiş, Aslan, Ünan’ın idamı onaylanıyor “ şeklindedir. Cumhuriyet’te manşetten duyurulan bu haber için hiç bir yoruma rastlanmıyor o gün. Cumhuriyette idamlar için şöyle deniyor, daha doğrusu idamlara kadar gelen serüven özetleniyor: 9 Ekim 1971 tarihinde Sıkıyönetim Mahkemesi, 18 kişiyi TCK’nun 146 (1. maddesi uyarınca idam cezasına mahkum etmiştir. 10 Ocak’da Askeri Yargıtay

¹¹¹ Cumhuriyet, 24.1.1972, s.2, st. 7-8

¹¹² Cumhuriyet, 10.4.1972, s. 2, st.7-8

¹¹³ BABAN, Cihad: “Bir İç Barış Meselesi”, 19.7.1972, s. 2, st. 1-2

¹¹⁴ AYDAR, Kemal: “Siyasal Mücadele Hızlanırken”, Cumhuriyet, 21.6.1972, s. 7, st. 1-2

tarafından sadece Gezmiş, İnönü ve Aslan'ın idamı onaylanmış, diğer 1 kişininki ise bozulmuştur. 6 Mart 1972'de TBMM'ne gelmiş ve Adalet Komisyonunda kabul edilmiştir. CHP 25 Mart tarihinde kararın “ usul yönünden “ iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Ama sonuçta bu itiraz kabul edilmemiş ve 28 Mart'ta mahkeme idam kararlarının infazına karar veriyor. Gerekçe olarak “ Mevcut Anayasal düzeni zor ve silah yoluyla esas gaye edinen sanıklar, her sınıftan vatandaşları kendi emelleri yönünde kaydırmaya çalışmışlar ve bu sırada Anayasa'nın bazı maddelerini paravan olarak kullanarak silah zoruyla iktidara gelebilmek üzere Lenin'in iki aşamalı taktikini uygulama alanına koymuşlardır” deniliyor.¹¹⁵

Gerçekten de İnönü'nün idamlara karşı çıkışının temeli tamamen ceza hukukunda artık bir reform yapılması ve idamla cezalandırmanın önlenmesi düşüncesine dayanmaktadır. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının eylemleri nedeniyle idama mahkum edilmesine itiraz, bu nedenle hapisle cezalandırılmaları gerektiği düşüncesini ortadan kaldırmaz. 1968 olayları sırasında bir gençlik lideri olan Deniz Gezmiş, 1970'e gelindiğinde artık kısa adı THKO olan Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun lideridir. O dönemde Mahir Çayan ve arkadaşlarının eylem çizgileri de tıpkı Gezmiş ve arkadaşları gibi tamamen yerleşik devlet düzenine karşı olmasına karşın, “Tam Bağımsızlık İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü “ adlı bir etkinlikde de bulunan Gezmiş'in bugün farklı sol akımlar içinde farklı değerlendirmelere uğradığını ve Çayan ile açık bir ayrıma tabi tutulduğunu görmekteyiz. Bir anlamda Gezmiş açısından da iki farklı eylemci bulunduğunu söyleyebiliriz. Esasen bugün bireysel eyleme ve militan örgütlenmeye ağırlık vermiş bu tarz kişilerin son yıllarda bir çok basın organında yeniden popüler hale getirilmesinin de sakatlığını o günlerin basınının bir kabahati olarak görmek mümkündür. Bu tarz değerlendirmelerin o günlerde yetersiz yer almasının sebebi, olaylara günlük yaklaşım kaygısından kaynaklanıyor. Cumhuriyet de bunun içindedir. O günler Balyoz Harekatı sonrasında biten THKO davasına şahit olmuş, ancak ülkenin selameti

¹¹⁵ *Cumhuriyet*, 7.5.1972, s. 7, st. 3

artık üzerinde ayrıntısı ile durulması gereken tek sorun olduğu için bu eylemlerin gerçek sebeblerini araştırmak gibi bir gazetecilik Cumhuriyet’de de görülmemiştir.

Cihad Baban, Türkiye’de ölüm cezalarının affi propagandasını, Örfi İdare idam isteği ile davalar yürürken, solcular tarafından başlatıldığını ve her türlü affin karşısında olduğunu belirtiyor. Ona göre, 1961 Anayasası 27 Mayıs’ın evladıdır. Bu Anayasa istikrar ve huzur ihtiyacından doğmuştur. 27 Mayıs’ı yaratanların büyük ideali, Türkiye’yi parça parça bölmek, gerilla savaşlarına sürüklemek, adam öldürmek, banka soymak isteyenlere karşıdır. Bu yüzden idam uygulanmalı diyenlerin bu kararı 27 Mayıs idealinin tabii sonucu ve gereğidir.¹¹⁶

Cumhuriyete göre, CHP’nin bütün derecelerden geçerek kesinleşmiş idam cezalarının infazını durdurmak amacıyla Anayasa Mahkemesine dava açmasını yerinde bulmuyor. Cumhuriyet, zaten bunun da etkisiyle CHP’ye pek çok kişinin eleştiride bulunduğunu, böyle bir hareketin partiye zarar verdiği inancında. Aslında İnönü’nün anlatmak istediğinin “siyasi suçlular ölüm cezasına, çarptırılmasın demek olduğunu ama bunu yeterince açık ortaya koymadığı için yanlış anlaşıldığını düşünüyor.

Cihad Baban, ona göre yapılan itirazın yanlışlığını şöyle ifade ediyor: “Özellikle Anayasa’da belirtildiği gibi, idam tasdiki kanun şekline bürünmüş bir karar olduğu için Anayasa Mahkemesi partilerin itirazı üzerine de olsa kararlar hakkında fikir veremez. Kararı iptal edemez” diyor.¹¹⁷

Ayrıca, 12 Mart muhtırası karşısında Sıkıyönetim, dağ eşkiyaları ve milletlerarası komünizm militanları ile uğraşırken sıkıyönetimin kaldırılması, idam cezalarının infaz edilmemesi gibi istekler, istikrar ve güvenlik içinde yaşamak isteyen Türk Milletinin büyük problemleri yanında küçük ve önemsiz ağız tartışmalarıdır.¹¹⁸

¹¹⁶ BABAN, Cihad: “Ölüm Cezaları Tartışması”, *Cumhuriyet*, 6.2.1972, s. 2, st. 7-8

¹¹⁷ BABAN, Cihad: “Bu da Bir Düşünce”, *Cumhuriyet*, 1.4.1972, s. 2, st. 1-2

¹¹⁸ BABAN, Cihad: “Biz Bunu Beğenmiyoruz”, *Cumhuriyet*, 6.4.1972, s. 2, st. 7-8

Görüldüğü üzere Cumhuriyet idam Cezalarının uygulanmasını istiyor. Cumhuriyet, onca eylemde zarar gören, hayatlarını yitirilmesini gördükten sonra herkesin uyanması gerektiği fikrindedir.

6. Politikacıların Sorumluluklarına Sahip Çıkmasını İstiyor

Cumhuriyete göre, ülkenin olağanüstü koşullardan sıyrılıp normale dönmesi başta politikacıların gayretiyle olacaktır. Devlet ve milletin çıkarlarını herşeyin üstünde tutmalıdırlar. Fikret Ekinci bir yazısında: “Ülkemizde geçmişin kötü geleneklerinden sıyrılması için, gereksinme duyulan reformların düşünce birliği ile gerçekleştirilebilmesi için, bunalımdan çıkıp, zamanı geldiğinde normal düzene geçişin sağlanabilmesi için en üst düzeyde görev yapanların ilişkilerinin uygar bir çerçevede yürütülmesi gereklidir. Demokratik hayat için en üst düzeyde görev yapanların başta, ilişkilerin uygar bir çerçevede yürütülmesi gereklidir. Demokratik hayat için bu ilişkilerin böyle bir sıcaklıkta olması şarttır. Millet, Parlamento, Ordu birliğinde böylece sağlanmış olacaktır” diyor.¹¹⁹

Görüldüğü gibi tıpkı 27 Mayıs ihtilalinde olduğu gibi 12 Mart için de ordu, millet elele sloganı devrededir ve bu anlamda siyasiler üzerinde yalnızca kamuoyu baskısının yeterli olamayacağı da vurgulanmaktadır. Yukarıda dile getirilen baskı aynı zamanda bir görev ve sorumluluk olarak milletvekillerine de hatırlatılmaktadır. Ekinci, ülkede huzur ve istikrarın sağlanmasının yanında, ekonomik kalkınma için yapılacak her eylemde öncelikle, milletvekillerinin örnek davranışlara sahip olması gerektiğini vurgulayan yazısında, “ Ya kalkınma istiyorsunuz, ya istemiyorsunuz. Bunun ortası yoktur. İstiyorsanız bunun bir bedeli vardır, bunu ödemeye razı olacaksınız. Ya devlet işlerinin bir düzene konmasına taraftarsınız, ya değilsiniz. Taraftan iseniz diğer İkelere benzemeye çalışacağız, devletin bütün gelirleri cari harcamalara gidemez. Gelecek kuşakların hakları, hayatları tehlikeye sokulamaz. Milletvekilleri herkesten fazla

¹¹⁹ EKİNCİ, Fikret: “Demokratik Bir Gelenek”, *Cumhuriyet*, 8.1.1972, s. 2, st. 1-2

kamuoyunun karşısına dikilip, Ülkenin bir çeki-düzene konmasını, vatandaşın bir takım fedakarlıklara katlanmasını savunmalıdırlar” diyor.¹²⁰

Cumhuriyet, Atatürk’ün izinden ayrılmamak gerektiğini savunuyor. Bu konuya ilişkin sık sık uyarılar ve telkinlerde bulunuyor. Cihad Baban da, Atatürkçülüğün ışığında politikacılara seslenerek:“Sayın Cumhurbaşkanımızın, Başbakanımızın, Sayın parti liderlerinin ilgilerini rica ediyorum! Ve siz sevgili okuyucular, ey şerefli Türk gençleri, vatandaşlar! Sizden rica ediyorum, Türkiye’de baygın yatan bürokrasiyi uyarmak için elinizden geleni yapın, şartlar kötüdür diye ümitsizlenip işin ucunu bırakmayın, çünkü bir amaca varmak için şartların müsait olup olmadığını hesap etmenin alçaklık olduğunu bize Atatürk öğretmişti. O’nun Atatürk ruhunu muazzap etmeyin. Emin olun onun yolundan ayrıldığımız zaman başımız beladan kurtulmuyor” diyor.¹²¹

Baban, gene bir başka yazısında; “Yine kanaatimiz odur ki, Türkiye’nin Anayasasına ve onun demokratik düzenine inecek karanlık, artık kısa zamanda açılmayacaktır. Uzun, çok uzun, kapkara bir tünelin içine gireceğiz. Onun için politikacılarla, onların ayrılmaz gazeteci arkadaşlardan kendi gönüllerinin şarkılarını söylemelerini değil, müşterek hayatımızın orkestrasında ahengi zorlamadan temkin ile görev almalarını tavsiye edeceğiz” diyor.¹²²

Cumhuriyet, devleti yönetenlerden, milletin vekillerinden çok şeyler beklenmektedir. Kamuoyu önderlerinin kamuoyuna iyi örnek olmaları gerektiğini düşünüyor. Ancak o zaman kalkınma, güven ve istikrar için büyük bir adım atılmış olacaktır. Herkesten çok onların görev ve sorumluluklarına sahip çıkmaları gerekmektedir.

¹²⁰ EKİNCİ, Fikret: “Milletvekilleri En Önde Olmalı”, *Cumhuriyet*, s. 23.1.1972, s. 2, st. 1-2

¹²¹ BABAN, Cihad: “20 Ay Kaldı”, *Cumhuriyet*, 29.2.1972, s. 2, st. 7-8

¹²² BABAN, Cihad: “Solodan Orkestraya”, *Cumhuriyet*, 4.2.1972, s.2, st.7-8

7. Yeni Yönetim Avrupa ve ABD ile İlişkilerimizin Geliştirilmesinden Yana

Fikret Ekinci, “Yeni Avrupaya Doğru” başlıklı yazısında İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç’in AET’ye katılımının ardından Türkiye’nin durumuna ilişkin olarak : “ Türkiye bu topluluğun tam üyesi olma idealini taşımaktadır ve Avrupa Birliği idealini paylaşmaktadır. Ancak bu amaca ulaşılabilmesi için çok yol olması gerekmektedir. Bir kez yıllar alacak ısrarlı bir çalışma ile ekonomisini bir düzene sokmak zorundadır. Bu işi yaparken de topluluğun endüstriyel bünyesinde meydana gelen değişmeyi iyi incelemesi gerekir” diyor.¹²³

Daha önce de değinilmeye çalışıldığı gibi, Erim’in ABD’ye yaptığı ziyareti Cumhuriyet büyük bir sevinçle karşılamıştır. Cumhuriyet yönetimi, Johnson’un İnönü’ye gönderdiği mektuptan sonra bozulan ilişkilerin yeniden tesisini arzu ediyor. Türkiye’nin menfaatleri açısından bunu yararlı ve gerekli buluyor. Yeni yönetim, daha öncede bahsedilmeye çalışılan, afyon meselesinin ise önemli olmadığı kanaatindedir. Cihad Baban, “ Biz bir kere bu işi medeni dünyaya karşı taahhüt ettiğimiz, insanlık vecibelerini yerine getirmek amacıyla yapmalıydık, kaldı ki, bugünün ekicisi kendisine verilen tazminattan memnundur. Gürültü edenler Solcu Amerika düşmanları ile ne verseniz fazlasını istemek mizacında olan kişilerdir” diyor. Baban, Türk milleti ile Amerika milleti arasındaki dostluğun devam etmesini istediklerini belirtiyor.¹²⁴

Oysa, 12 Mart’ın gerçekleşmesinde muhtemel dış etkiler arasında afyon ekiminin yasaklatılması için ABD’nin dünya çapında başlattığı savaşa Türkiye’de belirgin bir karşı çıkış da varsayılmıştır. Baban’ın bu yazısında bu konu pek önemsenmemekle beraber, bazı yabancı kaynaklarda Demirel’in ABD’ye böylesine karşı çıkışının ardında yarım milyon afyon ekicisinin oylarını kaybetmemek kaygısının yattığını ve ordunun 12 Mart’da seçimle gelmiş Demirel hükümetini devirmesinin ABD’ye yaradığı ve böylece de Amerikan askeri yardım ve dostluğunu afyon yüzünden tehlikeye atmaya daha az

¹²³ EKİNCİ, Fikret: “Yeni Avrupaya Doğru”, *Cumhuriyet*, 2.2.1972, s. 2, st. 1-2

¹²⁴ BABAN, Cihad: “Hayırlı Yolculuk”, *Cumhuriyet*, 19.3.1972, s. 2, st. 7-8

istekli bir hükümetin iş başına getirildiği iddialarına yer verilmektedir. Aslında sorunun sadece afyon ekiminden kaynaklandığını da söylemek zordur. ABD’de Nixon yönetimi, 1967 savaşıdan sonra doğu Akdeniz’de yeniden toparlanmak amacındaydı ve ABD çıkarlarının tesisi açısından bu bölgede yer alan hükümetlerin ABD’nin bir dediğini iki etmemesi de gerekmekteydi, yani gerekirse ABD iç politikasına malzeme olacak operasyonlar bu bölgede diplomatik birer başarı gibi elde edilmeliydi. Nixon da bu tarz bir iç siyasi başarıya bir sonraki seçimlerde ihtiyaç duymaktaydı. Gazetenin bu yorumunda bu tarz bir bakış açısı görülmemektedir, oysa Nadi yönetiminde bu tarz yorumlar yani ulusal hakların devredilemez olduğu yaklaşımı bulunmaktadır. Ayrıca ilk kez açıkça Nadi döneminden farklı olarak ABD’nin işbirliğine Türkiye’nin ihtiyacı olduğu vurgulanmaktadır. Avrupa ile olan ilişkilerin bu kez AET çerçevesinde geliştirilmesi de Türk ekonomisinin bir ihtiyacı olarak ortaya konulmuştur.

B. MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ

1. Melen’den Önce Hükümet Kurma Görevi Suat Hayri Ürgüplü’ye Veriliyor ve Cumhuriyet de Destekliyor

Cumhuriyet, ülkenin hükümet bunalımına girmeden biran evvel hükümetin kurulmasını arzu ettiğini daha önceki konularda değinmeye çalışmıştık. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, bu iş için yani hükümeti kurmak için Suat Hayri Ürgüplü’yü görevlendirmiştir. Ürgüplü’de bu görevi kabul etmiş ve kabineyi oluşturmak üzere çalışmalara başlamıştır. Bakınız Kemal Aydar Ürgüplü için görüşlerini yazısında nasıl dile getirmiş: “ Ürgüplü, büyük siyasal çekişmelerin dışında kalmış tecrübeli ve saygıdeğer bir kişiliğe sahip bir politikacıdır. Türkiye’nin böyle bir döneminde Başbakanlığa getirilmiş bulunmasındaki isabet, kuşkusuz tamdır. Herhangi bir partiye mensup olmayışı, partilerüstü bir hükümete, bu niteliğe uygun bir kişilik kazandırmaktadır. Başbakanın amaçlarına ulaşip ulaşamayacağı kuşkusuz partilerin kendilerine karşı gösterecekleri tutuma bağlıdır. Hiçbir peşin hesabı olmayan iyi niyetli

bir hizmet sahibine partilerin de art niyet taşımadan yardımları, hele bugünkü koşullar altında bir yurt görevi olmaktadır”.¹²⁵

Cumhuriyete göre, hükümetin kurulmasının biran önce gerçekleşmesi ve görevlerine başlayabilmesi için başta diğer partiler olmak üzere herkesin destek vermesini istiyor. Özellikle Adalet Partisi, AP'den ayrılan muhaliflerin kurduğu DP (Demokratik Parti)'nin hükümete katılmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Cumhuriyet ise AP'nin sorun çıkarmasından son derece rahatsızdır ve Ürgüplü'nün AP'nin sivri davranışlarını nasıl törpüleyeceği merak konusudur.¹²⁶

Fakat Hükümet Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmaz ve hükümet kurulamaz. Cumhuriyet, “Haftanın Raporu”nda bu durumu şöyle yansıtıyor: “Bugün bir hafta merakla açıklanacağı saatin beklendiği yeni hükümet “12 Mart muhtırasının icapları ve cari durumunun şartları ile bağdaşır nitelikte görülmediği” gerekçesiyle Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından onanmamıştır. Bunun sorulusunu arayanlar, gözlerini parlamentoya çevirmelidirler. Ürgüplü'nün temaslari Parlemlentonun 12 Mart'a rağmen seçim endişelerini geçici bir süre için bile külleyemediğini göstermiştir” deniliyor.¹²⁷

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın yeni kurulacak kabineye alınmasını istediği bazı bakan adaylarına Ürgüplü'nün itirazı aslında kabinesini basına açıklar açıklamaz rededilen ilk kabine vasfını da demokrasi tarihimize kazandırmıştır.

2. Ferit Melen'in Hükümet Kurmakla Görevlendirilmesi Büyük

Bir Memnuniyetle Karşılanıyor

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, ikinci olarak hükümet kurma görevini Ferit Melen'e veriyor. Burada ilginç olan konu, Ferit Melen'in daha bu görevi alacağı gündeme dahi gelmeden Cumhuriyet'te Melen'in, aday olursa görevini layıkıyla yapacağına dair

¹²⁵ AYDAR; Kemal: “Ürgüplü Başbakan”, *Cumhuriyet*, 30.4.1972, s. 1, st. 1-2

¹²⁶ *Cumhuriyet*, 3.5.1972, s.1, st. 6,7,8

¹²⁷ *Cumhuriyet*, 15.5.1972, s. 2, st. 7-8

yazılar yayınlanmış olmasıdır. Daha bu göreve talip bile olmadan Melen'in destekleneceği imajı veriliyor.

Cihad Baban bir yazısında , henüz Melen'e bu görevi verilmeden, şöyle diyor: “ Ferit Melen Sayın Cumhurbaşkanının Başbakanlık için tercih deacağı bir adayı olur mu bilmem? Fakat Melen hiç şüphe yok eritilme, yok edilme, bezdirilme mekanizmasının işlediği bu memlekette “Eritmeler de, benimle uğraşsalar da, ben vatanıma olan borcumu yerine getirebileceğim kadar getirmeliyim!” diyen politikacılardandır. İnaniyorum ki bugünkü şartlar içinde Melen, memlekete hizmet edebilecek insanlardan biridir. Başbakanlığa vekalet edeceği devir, benim bu görüşümün doğruluğunu her halde tespit edecektir. Onun hakkında hüküm verirken dün aldanmadım, inşallah yarında aldanmam” diyor.¹²⁸

Daha sonra Melen'in kesinleşmesi üzerine Cumhuriyet son derece mutlu oluyor ve isabetli bir karar olarak değerlendiriliyor. “ Yeni Hükümet Teşebbüsü” başlıklı yazısında bu gelişme üzerine şunları dile getiriyor: “ Nazar değmesin, büyük söylemeyelim. Ferit Melen bu devrede ve bu zamanda herkesin benimseyeceği bir aday oldu. Çünkü açık düşünce ve hüviyeti ile bir aday oldu. Çünkü açık düşünce, otorite ister, milletin bugün buna ihtiyacı vardır, Ferit Melen, aşırılıkların karşısındadır. Bu arada AP'ye de düşen bir görev var, o da artık politika akrobasilerinden vazgeçmeli, memleketin ihtiyacını görüp küçük işlerle uğraşmaktan vazgeçmelidir”¹²⁹ sözleri ile Cihad Baban Adalet Partisi'ne bir göndermede daha bulunuyor.

1950'de siyaset sahnesine çıkan ve ilk kez CHP'den Van milletvekili olarak meclise giren Melen, 27 Mayıs hareketinden sonra Kurucu Meclis üyeliği yapmış ve daha sonra CHP'de ortanın solu düşüncesi gelişince 1967'de partisinden istifa ederek, Turhan Feyzioğlu ile birlikte ortanın sağındaki Güven Partisi'ni kurmuştu. Parti, Atatürk ilkelerini diğer partilere nazaran daha çok ön plana çıkartmaktaydı. Birinci ve ikinci

¹²⁸ BABAN, Cihad: “Melen'e Dair”, *Cumhuriyet*, 23.4.1972, s. 2, st. 7-8

¹²⁹ BABAN, Cihad: “Yeni Hükümet Teşebbüsü”, *Cumhuriyet*, 17.5.1972, s. 2, st. 7-8

Erim hükümetlerinde Milli Savunma Bakanlığı yapan Melen, süresi 1973 Mart'ında dolacak olan Sunay'ın yerine Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in gelmesi için önemli çaba sarfetmiştir. Bu konudaki gelişmeler tersine sonuçlanınca Melen'in de istifasını gerektiren bir sonuç ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet'in o günlerde destek vermesinin temelinde gazete başlıkları ve yorumlar açısından tamamen ulusal çıkarlar ve bütünlük kaygısı gözükmekle birlikte, destek verilen ve daha adaylığı geçmeden gazetenin öne çıkardığı Melen'in çizgisi bu olmuştur. Kuşkusuz bu çizgiden anlamaktayız ki, ortanın soluna karşı çıkmış ama sağa da pek bakmayarak ortanın sağında karar kılmış bir şahsiyet olarak Melen, dönemin aranan ve ideal adaydır.

Cumhuriyetin Melen'den yana hiçbir kuşkusu yoktur tam tersine büyük ümitleri vardır. Ama AP'nin bu girişimide sükutu hayale uğratmasından, hükümet için problem yaratmasından endişelidir. Onun için daha bu kuruluş safhasında başta AP'ye sık sık uyarıda bulunmak gereği duyuyor. Cumhuriyet, AP'nin kendi çıkarlarını önde tutmasını ve Erim hükümeti zamanında sebebiyet verdiği durumları yaratmamalıdır.¹³⁰ Cihad Baban da hükümet bunalımı doğmaması ve ileride Türkiye'nin sıkıntılara düşmemesi için uyarıda bulunuyor: “ Sayın Baylar, Türkiye ipin üzerinde dolaşıyor, elinde şemsiye yok, üstelik canbazlık maharetinden de yoksun Bu sözüme iyi dikkat edin.. Yerçekimi bizi bir kere alaşağı ederse kolumuz, kanadımız kınılır, bir daha da bir Atatürk imdadımıza zor yetişir” diyor.¹³¹

3. Melen Hükümetinin Başarılı Olmasını, Reformların

Gerçekleştirilmesini İstiyor

Daha önce de değinildiği gibi Cumhuriyet, Melen hükümetinden çok şey beklemektedir. Özellikle de 1961 Anayasasının gerekli gördüğü reformların gerçekleştirilmesini ve ülkenin çözüm bekleyen sorunlarına çözüm bulmasını istiyor.

¹³⁰ *Cumhuriyet*, 3.5.1972, s. 7, st. 6

¹³¹ BABAN, Cihad: “Akıllanmanın Zamanı”, *Cumhuriyet*, 7.5.1972, s. 2, st. 7-8

Kemal Aydar, Melen hükümetinin programıyla ilgili olarak şunları söylüyor: “Bizce Melen hükümeti programının düğüm noktası şu sözlerle belirtilen görüşlerdedir: “Türkiye’nin karşısında bulunduğu sorunlar savsaklanacak, hafife alınacak sorunlar değildir. Türk milletinin dinamizmini yurdumuzun insan gücünü ve doğal kaynaklarını, müsbet ilim ve akılcılığın ışığı altında, planlı kalkınma ve reformlarla belirli bir hedefe doğru hemen yöneltmek zorundayız. Bunun atılım hükümeti olacaktır. Gerçekleştirdiğimiz iktisadi, sosyal ve kültürel reformları, Atatürkçü bir görüşle ele alacağız” Melen Hükümetinin bu temel amaç üzerinde başarılı olması bütün siyasal güçlerin aynı bilince ve karara gelmesiyle mümkündür”.¹³² Aydar da birliğe ve beraberliğe daveti sürdürmektedir.

Burada da üzerinde durulan nokta Atatürk ilkelerinin beyan edilmesi ve bütün siyasilerin hükümete tam destek olmalarıdır. Erim hükümetleri zamanında yaşanmış kısır çekişmelerin artık sona ermesi beklenmektedir. Ayrıca, Ferit Melen tarafından kurulmuş olan yeni hükümetin, hükümetler sorunu biçiminde ortaya çıkıp uzun süren keşmekeşe bir son vermesi ve bunun yanı sıra çözüm bekleyen sorunlara el atmasını ve başarılı olması dilenmektedir.¹³³

Cumhuriyet, Ferit Melen hükümetini, partilerüstü Nihat Erim hükümeti tarafından başlatılan rayından çıkmış memleketi tekrar yerine oturtmak için başlatılan geçici tedbirin devamı olarak görüyor. Amacı Türkiye’yi kendi ayaklarının üzerinde duran demokratik bir yapıya kavuşturmadır. Cihad Baban, bunun için 12 Mart muhtırasında bir takım reform kanunlarının çıkarılması öngörülmüş olduğunun ifade ediyor.¹³⁴

Her ne kadar gazete Melen hükümetinden büyük beklentiler içinde ise de, diğer siyasilerden hala endişeli gözükmektedir. Bu yazıdan da anlaşıldığı kadarı ile ortada iki tarafa da seslenen bir uyarı bulunmaktadır. Melen aldığı işi başarmak zorundadır aksi takdirde memleket düzlüğe çıkamayacaktır ve diğer siyasi partiler de Melen’e engel

¹³² AYDAR, Kemal: “Programın Stratejisi”, *Cumhuriyet*, 30.5.1972, s. 7, st. 6-7

¹³³ AYDAR, Kemal: “Melen Hükümeti”, *Cumhuriyet*, 24.5.1972, s. 1, st. 1-2

¹³⁴ BABAN, Cihad: “Ülserlinin Turşu Yemesi Gibi”, 26.5.1972, s. 2, st. 7-8

olurlar ise belki bekledikleri seçimleri bile göremeyecekleri durumlar doğabilir kaygısı bu uyarının temelini oluşturmaktadır.

Cumhuriyet, 6 Haziran 1972’de “ Oylama: 262 Evet, 4 Hayır, 24 çekimser, Yeni Hükümet Güvenoyu aldı ” şeklinde bir manşetden haber ile sonucu kamuoyuna duyurur. Cumhuriyet bu durumdan oldukça memnundur. Cumhuriyete göre, geçmişin deneyleri dolayısıyla Melen hükümetinin başarılı olması şartı vardır. Bu şart da Melen hükümetinin şansı olmaktadır. Bu şansın en iyi şekilde kullanılması lazımdır ¹³⁵ .

Cumhuriyet, daha sonra bütün dikkatini hükümetin çalışmaları üzerine yoğunlaştırıyor. Fakat daha sonraları parti liderlerinin seçim isteklerinin yoğunlaşması, hatta programda belirtilen reformların gündeme getirilmesini eleştiriyor. Türkiye’nin sorunlarına çözüm bulmanın bu seferde seçim havasının altında boğulup, kaybolmasından endişeli.¹³⁶ Bu arada Haziran sonuna gelindiğinde Hükümetin yakın takipçisi olan Cumhuriyet, Yunus Nadi’nin 27. ölüm yıldönümünde kendisinin çizdiği yolda olduklarını yani, “ başta Cumhuriyet rejimi olmak üzere büyük Atatürk’ün tüm ilkelerinin yılmaz bekçisi olarak yarım yüzyıllık yayın hayatımıza sarsılmaz bir inançla devam edeceğimizi bir kez daha gururla belirtiyoruz” sözlerini duyurmakta ve misyonun bu şekilde devam ettiğini ifade etmektedir ¹³⁷ .

Temmuz ayına gelindiğinde ise Cumhuriyet gene de bir dönem noktasındadır. Şirket genel kurulu, olağanüstü genel kurulun yapılmasını kararlaştırıyor. Bunun sonucunda da Nadir Nadi ve ekibi, yani o dönemdeki Yazı İşleri kadrosu, tekrar gazeteye dönüyor. Artık Cumhuriyet tekrar Nadir Nadi’nin yönetimindedir.

¹³⁵ *Cumhuriyet*, 5.6.1972, s. 2, st. 7-8

¹³⁶ *Cumhuriyet*, 26.6.1972, s. 2, st. 7-8

¹³⁷ *Cumhuriyet*, 28.6, 1972, s. 1, st. 7-8

II. NADİR NADİ'NİN YÖNETİME TEKRAR GELMESİ VE YAZI İŞLERİ KADROSUNDA DEĞİŞİKLİK

Nadir Nadi'nin 20 Temmuz 1972'de gazeteye tekrar dönüşünün ilk anonsunu getiren gelişmelerin başlangıcı mayıs ayıdır. Nadir Nadi'nin annesi Nazime Nadi bir kaza geçirir ve kızı Leyla Uşaklıgil'de onu ziyarete gelir. Orada Nadir Nadi ve kızkardeşi Leyla arasındaki küskünlük sona erer ve bu olay kısa zamanda meyvesini verir. Leyla Uşaklıgil Haziran 1972'de "hissedarlar arasında öteden beri tahakkukunu istediğim antlaşma hasıl olmadı " gerekçesiyle ve şirket yönetim kurulundan istifa eder.

12 Temmuz 1972 günü Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş.'nin olağanüstü genel kurulunun yapılması kararlaştırıyor. Nilüfer Nun rahatsızlığı sebebiyle toplantıya vekaleten katılır Genel kurula gönderdiği, yazısında sayın Leyla Uşaklıgil'le 1 Haziran 1971'de yazdıkları mektupta, gazetenin izlediği yayın politikasını onaylamadıklarını yazdıklarını anımsayarak, " Sayın Leyla Uşaklıgil bu gayeden ayrılmış ve yönetim kurulundan istifa etmiştir. Gayemde ısrar etmekte olduğumdan yönetim kurulundan çekildiğini bilgilerinize sunarım diyor. Niyazi Nun' da eşinin ardından istifa eder. Niyazi Nun da Leyla ve Bülent Uşaklıgil'in daha önce suçladıkları yönetimi tekrar iş başına getirme kombinezonuna dahil olduklarını belirterek, eleştiriyor.

Bütün bu gelişmeler olana dek, Cumhuriyet yeni ekibin elinde 1 yılını doldurmak üzeredir. Nadir Nadi, bu dönemde en sevindirici gelişmenin Cumhuriyetin son 7-8 yıldır oluşan okuyucu kitlesinin, yeni yönetimin çıkardığı gazeteyi bilinçlice boykot ederek, satın alıp okumaması olduğunu belirtiyor. Tirajı gittikçe düşüyor ve Cumhuriyet bir daha çıkamayacağı bir çukurun dibine doğru itiliyordu. Diğer günlük gazeteler Cumhuriyet'ten kopan okuyucuları kapma hesabı içindedirler. Bu nedenle gazetenin içi sorunlarına karışmamışlardır.¹³⁸

¹³⁸ KARACA, Emin: a.g.e., s.152-153

Sebepler ne olursa olsun gazetede yönetim değişikliği tamamen ideolojik bir değişim de içermektedir. Bu nedenle Cumhuriyet'in olaylara yaklaşımı ve okuyucusuna bunları aktarış tarzı da artık bir süredir "yeni yönetim" adı altında geçmiş olan dönemden farklıdır.

20 Temmuz 1972'de gazetede manşetten bir duyuru hemen dikkati çekiyor. Cumhuriyet yeniden Nadir Nadi yönetiminde" deniyor. Bu duyurunun yanında da Nadir Nadi'nin resmi verilmiştir. 21 Temmuz günü gene manşette gazetenin 7 Mayıs 1924'te yayına başladığı günkü gazetenin ilk nüshasının resmi verilerek manşette "Cumhuriyet 49 yıllık hizmetine yepyeni bir heyecanla başlıyor. Yeniden, Nadir Nadi yönetimine giren Cumhuriyet'e güvenebilirsiniz" deniyor. 22 Temmuz 1972 yine manşetteki anons, "Nadir Nadi Yeniden Cumhuriyet'te. Cumhuriyet 49 yıldır ışık tuttuğu toplumun hizmetinde" şeklindedir ve manşetler bir kaç sürer gider; 23 Temmuz "Güvendiğiniz bütün yazarlar Cumhuriyet'e dönüyorlar, Cumhuriyet yeniden Nadir Nadi yönetiminde". 24 Temmuz "Oktay Akbal Cumhuriyet'e döndü. Yazıları yakında başlıyor". 25 Temmuz "Turhan Selçuk Cumhuriyet'te", 26 Temmuz "Mehmet Barlas Cumhuriyet'e döndü. Yazıları yakında başlıyor". 27 Temmuz "Prof. Hıfzı Velidedeoğlu yine Cumhuriyet'te", 28 Temmuz "Sadun Tanju yine Cumhuriyet'te", 29 Temmuz "Rauf Mutluay yine Cumhuriyet'te", 30 Temmuz 1972 ve yine manşetten "Prof. Ahmet Şükrü Esmer Cumhuriyet'te" 31 Temmuz, manşet "6 Ağustos'ta özlediğiniz Cumhuriyet'e kavuşuyorsunuz. Nadir Nadi yönetimindeki Cumhuriyet'e özlediğiniz bütün yazarları bulacaksınız" deniyor. Manşetin altında ise diğer bütün yazarların bir listesi veriliyor. 1 Ağustos 1972, Manşet, "6 Ağustos Nadir Nadi Yazılarına başlıyor" 2 Ağustos 1972, Manşet, "6 Ağustos Cumhuriyet'e güvenebilirsiniz" 4 Ağustos 1972, Manşet, "6 Ağustos Cumhuriyet sizin Cumhuriyetiniz deniyor. Aynı zamanda yazarların yazacağı konular ve kısa kısa tanıtılıyor. 5 Ağustos 1972, "Yarın Cumhuriyet yine sizin Cumhuriyetiniz" Manşetin altında başta Nadir Nadi'nin, altında da Oktay Akbal, Prof. Velidedeoğlu, Turhan Selçuk, Prof. A. Şükrü Esmer, Mehmet Barlas ve Sadun Tanju'nun resimleri veriliyor.

Nihayet 6 Ağustos 1972 pazar günü, Cumhuriyet Nadir Nadi yönetiminde çıkarılmaya başlanıyor.

Nadir Nadi, aynı zamanda başyazarlığını yaptığı gazetenin ilk kendi yönetiminde çıktığı gün “Yeniden Başlarken” başlıklı yazısında şunları söylüyor: “Bir yılı aşkın bir süreden sonra okurlarımın karşısına çıkarken, sınava giren bir ortaokul öğrencisi gibi heyecanlıyım... Beni ve yakın çalışma arkadaşlarımı Cumhuriyet’ten uzaklaştıran, yıllar yılı kalemleriyle bize güç kattığını bildiğimiz değerli yazarlarımızın çoğunu gazeteden ayrılmaya zorlayan etkenler nelerdi? Aydın okurlarımızın durumu yakından izlediklerine inandığım için, konuya burada ayrıca değinmeyi gereksiz buluyorum. Yani nasıl oldu da bir yıl aradan sonra Cumhuriyet’e hep beraber geri dönüyoruz. İzin vererseniz söyleyeyim: Siz aydın okurlarımızın gücü sayesinde! Cumhuriyet okurlarının bilinçli direnişi olmasaydı sağa sola dağılmış olan bizlerle birlikte 1924’ten beri kendi çapında, Atatürk ilkelerini Demokrasiyi, Halkın halk için, halk tarafından yönetilmesi” diye tanımlıyoruz. Cumhuriyet, bu tanımlamayı toplum yaşamına kattığı gün 7 Mayıs 1924’te yayınlanan ilk sayısında ülkü olarak benimsediğini ilan etmiştir. Ülkü bugünden yarına gerçekleşecek bir amaç değildir. O, varılmak istenen, bin bir engelle çarpışarak adım adım yaklaşan; yaklaştıkça bizi yeni engeller aşmaya zorlayan bir erektir. Daima uzağımızda, daima parlayan, daima bizi kendilerine doğru çeken iç aydınlatıcı bir yıldız, bir sevgilidir o. Evet, halkın, halk için, halk tarafından yönetimi bir ülküdür ve biz Atatürk’ün başladığı noktadan bu ülkeye adım adım yol açmaya çalışan bir kuşağın çocuklarıyız. Atatürk’ün yanında ve emrinde görev almanın mutluluğunu tadamadıksa da, O’nun bize emanet ettiği görevi inançla yürütmenin çabası içindeyiz. Bizden sonra gelecek kuşaklara daha mutlu, daha ileri yaşam düzeni bırakabilirsek görevimizi başarmış olmanın rahatlığını belki son nefesimizde duyabiliriz. Bizden sonra gelecek kuşaklara daha mutlu, daha ileri yaşam düzeni bırakabilirsek görevimizi başarmış olmanın rahatlığını belki son nefesimizde duyabiliriz. Bizden sonra gelecek kuşakları daha büyük, daha zor görevlerin beklediğini de unutuyor değiliz” diyor.¹³⁹

¹³⁹ NADİ, Nadir: “Yeniden Başlarken”, *Cumhuriyet*, 6.8.1972, s. 1, st. 1

Oktay Kurtböke, Nadir Nadi'nin görevden ayrılıp, 1 yıl aradan sonra tekrar göreve gelmesi hakkında şunları söylüyor: “ Ekonomik ve politik baskılar nedeniyle dirençleri azalan yöneticilerden bir kısmı Nadir Nadi'ye karşı çıkmış ve sonunda Başyazarımız, gazetenin ilkelerinden sapmasına karşı çıkarak görevden ayrılmayı yeğlemiştir. Bunun arkasından arkadaşımızın bir kısmında gazeteden uzaklaştırıldı. Ne var ki yozlaştırılmış bir Cumhuriyet'in hala itibar görmesine mani olmak isteyen okurlar harekete geçmişti artık. Gazeteyi almıyor, okumuyorlardı. Basın tarihimizde ilginç bir olaydı bu. çok açık bir biçimde gazetenin gerçek sahibi olduklarını ortaya koyuyordu okurlar. Net satışı düştü. Bu durumda gazeteyi gerçek sahiplerinin istediği niteliğe kavuşturmak kaçınılmaz bir zorunluluk olmuştu. Nadir Nadi 1 yıl aradan sonra ekibiyle yeniden eline aldı. Cumhuriyet'in yönetimini, işte 6 Ağustos 1972 gününden itibaren yine eski, özlenen, güvenilen itibarlı yaşamına dönüyordu” diyor.¹⁴⁰

Bu açıklamada üzerinde durulan nokta eski yönetimin siyasi rejimin baskısına dayanamayan gazete sahiplerinin kurbanı olduğu yolundadır. Ancak konunun gerçek sebeplerini öğrenmek pek mümkün gözükmemektedir. Kaynaklarda da daha çok ideolojik ayrılıklar üzerinde durulmaktadır. Yeniden yönetime gelen Nadir Nadi ekibi de bu öykünün arka planını okuyucuya kısaca ve fazla ayrıntıya girmeden duyurmayı tercih etmiştir. Yine de bazı ipuçlarına ileride raslanacaktır.

Cumhuriyet'te yenilenen yazı işleri kadrosuyla birlikte sayfa düzeni şöyleydi: 1. sayfa, 1. sütunda yazan Nadir Nadi, gazetenin hem yöneticisi hem başyazarıdır. Kıрма yerinin altında 1. sayfa sağda çift sütuna Ord. Prof. Dr. H. Velidedeoğlu yazıyor. 2. sayfa ilk yarısında 1. 2 sütunlarda Oktay Akbal'ın (Evet-Hayır) köşesi yeralıyor, 2. sayfanın üst bölümünde “Olaylar ve Görüşler” köşesinde çeşitli yazarların yazısı yeralıyor. İlk olarak İlhan Arsel'in “Anayasa Değişikliği” başlıklı yazısı yeralıyor. Aynı gün 7 Günün ardından sütununda Ahmet Şükrü Esmer'in “İlişkilerde Yeni Düzen”

¹⁴⁰ NADİ, Nadir: “Sil ...”, s. 9-10

başlıklı yazısı yer alıyor. Özellikle Dış politika ile ilgili yazılar yazıyor. 2. sayfada „ Baban sene aynı 3. sayfanın 1. sütununda köşesi Günden Güne’de yazısına ara ara devam ediyor. Gene eski köşesi “Dünyada Bugün’de Mehmet Barlas yazıyor. Gene 3. sayfanın 7-8. sütunlarında “Politikada Sorunlar” köşesinin yazarı ise Ergun Balcı yer alıyor. 4. sayfada Turhan Selçuk’un karikatürü “Abdülcanbaz” yer almış ve tanıtımı yapılmış. 4. sayfa 6-7-8 sütunların ortasında Ayhan Başoğlu’nun “Malkoçoğlu” çizgi romanı var. Gene aynı sayfada 2 roman arka arkaya yayınlanmaya başlıyor. Saim Karacagöz’ün “İzmir’in İçinde”, Yıldız İncesu’nun “Doktor Cemil” romanları. 5. sayfada “Bir Cumhuriyetin Macerası Altında” başlığını taşıyan, Mehmet Barlas’ın yazı dizisi yayınlanmaya başlanıyor. Hemen altında Turgut Etingü’nün bir yazısı yer almış, “Yunus Nadi’den Nadir Nadi’ye” başlığını taşıyor. 6 sayfada ise “Haftadan Haftaya” köşesinde (sayfanın üst bölümünde) Adnan Tahir yazıyor. 6. sayfanın ortasında Adnan Tahir’in yazısının altında Dr. İhsan Ünlüer’in bir yazısı yer alıyor. Sayfanın alt sağ sütununda bulmaca köşesi ve onun solunda kitap tanıtımları yapılıyor. 7. sayfa haberlerin ve başyazıların devam sayfası. Gene 8. sayfa spor sayfası olarak Cumhuriyet yayına devam ediyor. Haftada bir yayınlanan “Haftanın Raporu” bölümü kalkıyor. Sadun Tanju müessese müdürlüğüne, Oktay Kurtböke de gene yazı işleri müdürlüğüne getiriliyor.¹⁴¹

Oktay Akbal ilk yazısında şöyle diyor: “ Onbinlerce Cumhuriyet okuru bu gazeteyi kişiliksiz bir kağıt parçası olmaktan kurtardı sonunda. Bugün aranızdaysak, bu, sizin başarınızın sonucudur. Dünyanın en uygar İlkelerinde bile az rastlanan bir olaydır bu. Okurun, gazetesine sahip çıkması, onu bir uçuruma düşmekten kurtarması, yarına, yarınlara güven duyuyorsak, bundan biraz da... Bir yıl geçti gitti işte. Daha nice yıllar geçecek... Özlediğimiz, geçen zamanını geçireceğimiz zamanın yurt yararına olumlu işlerle, atılımlarla dolu olarak geçmesi... “ Cumhuriyet ” devrimci Türkiye’nin kurulmasında gücünü duyuran büyük etkenlerden biriydi. Yarınki ileri, aydınlık

¹⁴¹ KARACA, Emin: a.g.e., s. 153

Türkiye'nin kurulmasında da payı büyük olacak. Hiç kuşkunuz olmasın bundan ..” diyor.¹⁴² Devrimcilik kimliği gazetede daha sıklıkla telaffuz edilmeye başlanmıştır.

Ord. Prof. Dr. H. V. Velidedeoğlu 6 Ağustos 1972’de “Bir Fikir Gazetesinde 30 Yıl” başlıklı yazısında Cumhuriyet’e dair şunları yazıyor: “ İlk çıktığı günden beri aralıksız izlediğim Cumhuriyet, Fransızların, şimdi yerini “ Le Monde’a” bırakan, “Le Temps”, ya da İngilizlerin “The Times” gazeteleri gibi kendi ağırbaşlılık geleneğini kurmuş, magazin, aktüalite, sansasyon ve pornografiden, hediye, ve promasyondan her zaman uzak kalmış, bir “fikir gazetesi” idi. Özellikle 2. sayfası sanki yazışmayla öğretim yapan bir “halk üniversitesi” görevini yüklenmiştir. Ona “Fikir Gazetesi” kimliğini veren de bu idi.. Hatıralarını her zaman saygıyla andığım Yunus Nadi’nin ölümünden sonra Türkiye’de katıksız Atatürkçü “Fikir Gazetesi” örneğini, Gazetenin ağırbaşlı kimlik ve geleneğini sürdüren ve ikinci sayfayı 30 yıldır bana açık tutmakta devam eden aziz dostlarım Nadir Nadi’ye, teşekkürlerimle birlikte, takdir ve tebriklerimi de bu vesile ile buracıkta sunmak isterim” diyor.¹⁴³

Kemal Üstün de gene yeniden başlayan Ekip ve Cumhuriyet için şunları yazıyor: “ Evet, binlerce ve onbinlerce Cumhuriyet okuru bırakmışlardı gazetelerini ; üzülerek, kızarak, buruk-acı duyarak... Bırakmayanlar, uzun yılların alışkanlığını yenemeyerek bırakamayanlar, piyangolu yayınlara bir türlü alışamayanlar da umutlarını henüz yitirmemişler, bekliyorlardı eski gazetelerini...” diyor.¹⁴⁴

Fakat burada bir noktaya değinmeden vazgeçemeyeceğiz. Yukarıdaki V. Velidedeoğlu’nun “Bir Fikir Gazetesinde 30 Yıl” başlıklı yazısında, Cumhuriyet’in ilk çıktığı günden beri magazin, sansasyon hediye promosyondan daima uzak kaldığını yazıyor. Halbuki Cumhuriyet, Cumhuriyet dönemi basınında bir promasyonu uygulayan gazetedir. Cumhuriyet Kasım 1928’den itibaren latin harfleriyle çıkmaya başladığında

¹⁴² AKBAL, Oktay: “Bir Yıl Sonra”, *Cumhuriyet*, 6.8.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁴³ VELİDEDEOĞLU, H. Veldet: “Bir Fikir Gazetesinde 30 Yıl”, *Cumhuriyet*, 6.8.1972, s. 1, st. 6,7,-8

¹⁴⁴ ÜSTÜN, Kemal: “Yeniden Başlarken”, 17.8.1972, s. 2, st. 6

10-15 bir arasında olan tiraj düşmeye başlıyor ve bu durumda yeni yeni okuyucu kazanma yöntemlerine gidiyor. 1928 yılı içinde, Harf Devrimi günleri yaklaşırken hediye kuponları yayınlamaya başlıyor. Ertesi yıl, yani 1929'da "Ucuzluk Kuponu" şeklinde bu promasyon devam ediyor. Ayrıca bu kampanya okuyucudan oldukça büyük ilgi görüyor. Bunun yanında gene bir ilk daha gerçekleştiriliyor ve Türkiye'nin Güzellik kraliçesini seçme, kararı alınıyor. 4 Şubat 1929'dan itibaren duyurularla okuyucuya iletiliyor bu konuyu. Başvuran adayların hergün gazetede resimleri yayınlanıyor ve 3 Eylül 1929 tarihli sayıda kraliçe Feriha Tevfik olarak ilan ediliyor. Ayrıca okuyuculardan resimleri ve kesilen kuponları kesmesi isteniyor. Müsabaka bittiğinde bir rey vermek suretiyle mükafat kazanacakları açıklanıyor. Çeşitli para ödülleri vardır. Eşya olarakda çeşitli hediyeler verilmiştir. Çekilen kurayla şanslı okurlar belirlenir. Bu olay 1933'e kadar tekrarlanır.¹⁴⁵

Görüldüğü üzere gazete, Cumhuriyet döneminde ilk promosyonu veren, hediye kuponu, ucuzluk kuponu ve güzellik yarışmasını tirajı arttırmak gayesiyle yapan ilk gazete olmuştur. Nadir Nadi, daha ileriki zamanlarda gene gazetenin yönetiminden uzaklaştırılmasına değinirken, bir yazısında şunları dile getiriyor: "Jurnal kurbanı olarak Cumhuriyet'te son bir yıl içinde az cefa çekmemiştir. İçimize kadar sokulan, hatta yakınımız olduklarını iddia eden bir kısım ruh hastaları yüksek makamlara başvurarak bizi komünistlikle suçlamaya kadar işi vardırımlar, bu yüzden hem Cumhuriyet'in, hem de Cumhuriyet'te çalışan birçok değerli arkadaşımızın, aylarca başını derde sokmuşlardır. Gerçi namussuz Journalcilerin yalanı her vesileyle yüzlerine vurulmuştur, bundan böyle de vurulacaktır. Yurdunun mutluluğu için çalışan herkes ve her kuruluş, karşısındaki gözü dönmüş, kötü niyetli hırslılar kalabalığını, sonunda mutlaka yenik düşürecekler" diyor.¹⁴⁶

Daha önce de belirtildiği gibi konu tamamen ideolojik farklılığa dayandırılmakta ve öncelikle okuyucuların desteğine teşekkür edilmekte, sabık yönetim zamanında tirajın

¹⁴⁵ KARACA, Emin: a.g.e., s. 45-50

¹⁴⁶ NADİ, Nadir: "Çıkar Yol Açık Rejim", *Cumhuriyet*, 15.10.1972, s. 1, st. 1

düşmesi bu teşekküre basamak edilmekte ve komünizm suçlamalarını yapanların jurnalcilikle suçlanması ile bu farklılık net bir pozisyona sokulmaktadır.

A. NADİR NADİ YÖNETİMİNİN HÜKÜMETE BAKIŞI

1. Melen Hükümetini Eleştiriyor

Melen Hükümeti, Ortak Pazar gerçeğini kıstas alan “ Yeni Strateji ” ve ona bağlı olarak üçüncü beş yıllık planla, Türkiye’nin sanayi ülkesi durumuna getirilmesini öngörmektedir. Fakat Cumhuriyet, Ortak Pazar gerçeğinin kıstas olarak alınmasının “ Yeni Strateji ”nin gerçekçi bir boyutu olduğunu ama varsayım ve yöntemlerin düşündürücü olduğu kanaatindedir. Hükümetin hızla artan nüfusun köylerden kentlere göçünün sanayileşmenin başlıca koşulu olarak görmesini eleştirirken, bu akışın yarattığı ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm bulunamazsa da, yeni stratejinin başarısızlığını getireceği konusunda uyarıyor. Çözümün sadece, dış ülkelere işçi ihracında aranmaması ve istihdam yaratacak yatırımlara yönelinmesi konusunda dikkati çekiyor.¹⁴⁷

Cumhuriyet’in burada işçi dövizlerine bel bağlanarak ekonomi çarklarının işleyemeyeceği tespiti doğrulanmıştır. Birinci bölümde ekonomik gidişatın ayrıntıları ele alınırken bu konuya da değinilmiştir.

Cumhuriyet ayrıca dış politikada da az gelişmiş bir devlet olarak Türkiye’nin izlemesi gerektiği yolunda bir dış siyaset olduğu kanaatindedir. Nadir Nadi, bu konuya ilişkin şunları yazıyor bir yazısında: “Az gelişmiş ülkeler, bundan böyle şu yada bu devletin boyunduruğu altında kayıtsız şartsız sürüklemek tehlikesinden kurtulmak olanağına düne kıyasla bugün daha çok sahiptirler dense yeridir. Ulusal bağımsızlık ilkesine titiz bir dikkatle eğilmek, ulusal kalkınmayı hızlandıracak yöntemleri iyi seçmek, ellerine geçen ve geçecek politik kazları ulusal çıkarlarına en uygun biçimde

¹⁴⁷ Cumhuriyet, 24.7.1972, s. 2, st. 7-8

kullanmak şartıyla hem kendilerine, hem de dünya barışına yarar sağlayıcı girişimlerde bulunabilirler” diyor.¹⁴⁸

Oktay Akbal “ Vurun Atatürkçülere ” başlıklı yazısında Melen Hükümetini eleştirirken şöyle diyor: “ Gericilere göre, Atatürk devrimine yürekten bağlı her aydın solcudur, hem de aşırı solcudur!.. Başbakan açık açık söylemiş işte... Davul zurna ile ilan etmemizi beklemeyin, sakıncalı saydıklarımızı işlerinden atıyoruz, ortalığı temizliyoruz diyor. Gerekirse Anayasa’da değişiklik yapılmalı, çağdaş uygarlığın savunucularını, aydın düşüncenin öncülerini yerden yere çalmalı, rahatlıkla, hiç korkmadan çekinmeden zülmek az böyle sizlere, böyle bir anlayışa sahip bir Başbakan’ın bugün iktidarda olmasına, üzölmek az, çok az” diyor.¹⁴⁹

Nadir Nadi bu konuya ilişkin yazısında: “ Şimdi Sayın Melen (o da bir reform hükümetinin başında bulunmak zorundadır), yükün, bütün ağırlığını ağız var dili yok fakir köylü ile memurların, öğretmenlerin ve dar gelirli vatandaşların sırtına yüklemek zorunda kalmış görünüyor. Böylece büyük halk kitlesi, yaşam koşulları altında ezilirken, beri yanda araçlar, tefeciler bir kısım dış çalım ve satıcılar, önyolunu bulacaklardır” diyor.¹⁵⁰

Nadir Nadi, özellikle ekonomik durumun kötölüğünden, hayat pahalılığından dolayı Hükümetini eleştirirken, Başbakan’ın Ankara sebze halini denetlerken verdiği bir demece değinerek, Sayın Başbakan ne diyor: “ Tüketim ürünleri köylüden çok ucuza alınıyor. Birçok ellerden geçtiğı için tüketiciye gelene dek fiyatlar yükseliyor. Araçlar, tefeciler kaldırılmalı, üretim kooperatifleri kurulmalıdır. Durum o zaman düzelir. Ne güzel söylüyorsunuz. Sayın Melen, Ekonomik durumumuzu oldum olasıya çıkmazlardan kurtaramayan dertlerden birine tam yerinde parmak basıyorsunuz. Ama bu teşhisi koymak için bunca yıldır Maliye Müfettişliğı, Bakanlık, Parti Başkan Vekilliğı

¹⁴⁸ NADİ, Nadir: “Çoğalan Güçlüler”, *Cumhuriyet*, 8.8.1972, s. 1, st. 1

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, 24.7.1972, s. 2, st. 7-8

¹⁵⁰ NADİ, Nadir: “Durum”, *Cumhuriyet*, s. 1, st. 1

tecrübelerinden geçmek, sonunda da Başbakanlık katına tırmanıp, Ankara Sebze ve Meyve Halini denetlemek gereğini mi duyacaktınız? “ diyor.¹⁵¹

Cumhuriyet memleketin ekonomik durumunun endişe verici boyutlara olan tırmanışının devam ettiğini ve bu hükümet döneminde de bunun devam ettiği inancında. Özellikle Melen’in ekonomik icraatları ve vergi uygulaması eleştiriliyor. “ Geçen yıl ortalama fiyat artışı % 17 idi. Bu yıl şimdiden % 18.. ve ortalıkta tıs yok. Niçin? Çünkü 1. Erim kabinesinin yıkılması ve 11’lerin tasfiyesi gerekti. sessiz çoğunluğun şikayetini hopperlörlerine yansıtıyordu sesli azınlık. Demirin devalüasyondan miras aldığı yüzde 17’lik fiyat artışının hesabı “ beyin takımı ”ndan soruluyordu. Ve geçen yıl hükümet politikasına karşı çıkan Merkez Bankası Genel Müdürü Naim Talu, şimdi Ticaret Bakanı olarak % 18’lik fiyat artışını mendil gibi katlayıp cebine koymuştur, gık demeden işte buna politika derler”¹⁵² sözleri ile İlhan Selçuk da ekonomik durumdan özellikle fiyat artışından duyduğu rahatsızlığı belirtmektedir.

Nadir Nadi, Melen’e, “CHP’nin politikası yurdumuza zararlı ise ne demeye kurduğun bu hükümete bu partiyi ortak edersin? Yok eğer bir dil sürçmesi ise niçin sözlerini geri almayıp direnir durursun? İkinci Erim hükümetinden bu yana yönetim politikamız zaten partilerüstü niteliğinden epeyce uzaklaşmış, AP’ye yaklaşmıştı. Ferit Melen bu yakınlığı daha da ileriye, bütünleşmeye doğru götürmüştür. Bu koşullar altında yapılacak iş, mantık açısından düşünersek bir AP, MGP karma hükümeti kurmak, CHP’yi muhalefette bırakarak, seçimlere değin yönetim görevini bu hükümete emanet etmektir” diyor.¹⁵³

Anlaşıldığı üzere, Cumhuriyet CHP’nin hükümetten ayrılıp, iyi bir muhalefet yaparak yaklaşan 1973 seçimlerindeki şansını artırmak istiyor. Hükümetin başarısızlıklarından etkilenmesini istemiyor. Bu konuya ileride ayrıntılı olarak değinilmeye çalışılacaktır.

¹⁵¹ NADİ, Nadir: “Filistin Nerede”, *Cumhuriyet*, 6.10.1972, s. 1, st. 1

¹⁵² SELÇUK, İlhan: “Sıhhatinizin İş’arı”, *Cumhuriyet*, 20.10.1972, s. 2, st. 7-8

¹⁵³ NADİ, Nadir: “Açıklığa Doğru”, *Cumhuriyet*, 5.11.1972, s. 1, st. 1

2. Sıkıyönetimin Kalkmasını ve Reformların Yapılmasını İstiyor

Cumhuriyet, partilerüstü kabine niteliğindeki Melen Hükümetinin partilerle anlaşmazlığa düştüğünü (özellikle CHP'yle) “Reform Kabinesi” olmak zorunda bulunduğu halde reformları tatmin edebilecek bir tutuma girememesini şiddetle eleştiriyor. Cumhuriyet’e göre, Erim kabinesinden daha çok parlamentoya dayalı olduğu söylenen Melen kabinesinin bu niteliği zayıflamaktadır.¹⁵⁴

Nadir Nadi bu konuda şunları yazıyor: “Evet partiniz statükocu bir partidir. Bununla beraber siz bugün partilerüstü bir hükümeti yönetmekle görevlisiniz. Bu itibarla biz sizi herşeye rağmen reformcu bir hükümetin başkanı olarak görmek istiyor ve bugüne değin başarısız reformları başarmanızı sizden bekliyoruz” diyor.¹⁵⁵

Oktay Akbal, ülkenin durumuna ve henüz reformların gerçekleştirilememiş olmasından dolayı, Atatürk’ün ölümünün 34. yılı için şunları yazıyor: “34 yıl sonra durum böylemi? Atatürk devrimi donduruldu. Bu devrimin, sürekli atılımları gerektiren en ileri bir anlayışa dayandığını söyleyenlere kötü gözle bakıldı, giderek bu donmuş devrim tanınmaz bir hale sokuldu. Atatürk’ün ölümünün 34. yılında içimize dolan acı budur” diyor.¹⁵⁶

Nadir Nadi, Melen Hükümeti için şunları yazıyor bir yazısında: “Öyle sanıyoruz ki Sayın Melen’den beklenebilecek en olumlu başarı yurdumuzda hiç değilse belli başlı girişimlerden bir kısmına el atarak bir reform atmosferi yaratması ve ülkemizi normal bir seçim düzenine kazasız, belasız hazırlayabilmesidir” diyor.¹⁵⁷

Ayrıca Nadi, dileklerinin bir an önce yurttaki olağanüstü duruma son verilmesi, ve olağan duruma geçerken de 27 Mayıs’ta kavuşulan özgürlük havasının bulundurulmasını olduğunu belirtiyor.¹⁵⁸

¹⁵⁴ *Cumhuriyet*, 20.9.1972, s. 7, st.3

¹⁵⁵ NADİ, Nadir: “Bu Gidişle”, *Cumhuriyet*, 11.10.1972, s. 1, st. 1

¹⁵⁶ AKBAL, Oktay: “Atatürk’ün 34. Ölüm Yıldönümünün Ardından”, *Cumhuriyet*, 11.11.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁵⁷ NADİ, Nadir: “Nasıl Bir Yol”, *Cumhuriyet*, s. 1, st. 1

¹⁵⁸ NADİ, Nadir: “Yürekten Dileğimiz”, *Cumhuriyet*, 30.11.1972, s.1, st. 1

Cumhuriyet, Türkiye’de demokrasinin bütün koşullarıyla işleyebileceği, kamuoyunun tam bir düşünce özgürlüğü içinde serbestçe oluşturulabileceği bir ortamın biran evvel tesisini istiyor. Oktay Akbal bu, konuya ilişkin, “Gerçek bir demokrasi ortamına dönmek... Hepimizin özlemi budur. Reformları ancak böyle bir özgürlük ortamında, çağdaş uygarlığa yakışacak bir demokrasi havasında gerçekleştirebilir. Ancak o zaman ulusa, yurda yararlı olur” diyor.¹⁵⁹

Cumhuriyet, Reformların gerçekleştirilmesinin bir kısır döngü içine sokulduğunun bunun son halkasını da Melen Hükümetinin oluşturduğu görüşündedir.

3. Anayasa Değişikliğine Karşı

Cumhuriyet, daha önce de değinildiği gibi, 1961 Anayasasından yanadır. Her zaman onun savunucusu olmuştur. Nadir Nadi 1961 Anayasasını şöyle tanımlıyor : “ 1961 Anayasamız bütünü ile hiç bir sınıfın değil ayrıcasız her yurttaşa eşit haklar tanıyan, tüm ulusun ortak malı olarak hazırlanmış, ileri görüşlü bir Anayasadır” diyor.¹⁶⁰

Oktay Akbal Anayasa değişikliğine ilişkin “Ha Babam Oyunu” başlıklı yazısında şunları yazıyor: “Olmuyor, şu kuralı bozalım! Beceremiyoruz, şunu da kaldıralım! Yok gene başaramadık, bu da silinsin! Sonu nedir bunun? Niye ikide bir Anayasa’dan yakınıyoruz, değiştirelim, bozalım diye tutturuyoruz? Hem de en çok bu isteği duyup savunanlar bizlere, sizlere kabul ettirenler...Beş yılda, on yılda bir kendi yanlışlıklarını yanlışlarını başarısızlıklarını açıkça itiraf etmek değil mi? Beceriksiz, başarısız politikacı suçu Anayasa’ya yükler her zamaNadir.. Bunu bilelim. Anayasa’dan yana olalım” diyor.¹⁶¹

Bu yazıda da görülmektedir ki, gazete Anayasa değişikliklerine karşı çıkarken esasen siyasi rejimin işletilmesinde 1961 Anayasası’na uymayanları sorumlu

¹⁵⁹ AKBAL, Oktay: “Bu Kadar Reform”, *Cumhuriyet*, 19.12.1972, s. 1, st. 1

¹⁶⁰ NADİ, Nadir: “Önce Ne?”, *Cumhuriyet*, 19.12.1972, s. 1, st. 1

¹⁶¹ AKBAL, Oktay: “Ha Babam Oyunu”, *Cumhuriyet*, 15.8.1972, s. 2, st. 1-2

tutmaktadır. Nadir Nadi, Anayasa değişikliği için şunları yazıyor ve uyarıyor: “Reformları ele almak hususunda AP’nin ne denli isteksiz ve yavaş davrandığını öteden beri görüp duruyoruz. Hadi diyelim bunların bir kısmını ileride rayına oturtmak üzere erteledik. Ama, partilerin ve vatandaşların elini kolunu bağlayan, temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan bir Anayasa değişikliği ile karşılaşsak durum nice olacaktır. O zaman özlediğimiz normal demokratik düzen erişilmez bir hayal gibi, yine uzağımızda kalmayacak mıdır? Karşımızdaki güçlüğü yenmenin ilk şartı bizce 27 Mayıs Anayasasını zedelemeye dikkat etmektir. Bunu başaramazsak 27 Mayıs’a da rejime de yazık olacaktır.”¹⁶²

Anayasa değişikliğini savunanların gerçek niyetlerinden gazete zaten şüphe duymaktadır ve bununla da kalmayarak AP’yi rejimin işlerliğine bir engel olarak görmektedir. Anayasa değişiklikleri, Anayasa’da yeni değişiklik isteklerinin gündemden kalkmaması üzerine, bu durum Oktay Akbal’a Tevfik Fikret’in, bir şiirin “Bize düşman kanun mu, yada özgürlüğünüz mü, biz bir saldırıda en önce bunları yok ettik” kıtasını hatırlattığını belirtiyor. yaşasa ne derdi bu olup bitenlere diye soran Akbal herhalde yaşayamazdı, katlanamazdı ulusun bir ileri, bir geri adımlar atarak durmaksızın bbocalamasına, en ileri atılımlardan hemen sonra geri dönüşlerine” diyor.¹⁶³

Nadir Nadi “Kahrolsun” başlıklı yazısında şöyle diyor: “12 Mart Muhtırasıyla anayasayı uygulamaktan suçlandıklarını bildiğimiz güçler, şimdi büsbütün cesaretlenmiş olarak, uygulamadıkları Anayasayı şurasından, burasından daha da budamak hevesine kapılmışlardır. Başarabilirler mi bilinmez. Ama uzun süre baskı altında tutamayacaklarını acaba düşünmüyorlar mı?” diyor.¹⁶⁴ Nadi, tutucu güçlerin bir yandan “demokrasiye ve Cumhuriyete sahip çıkalım” diye söylev çekerken, bir yandan da özgürlüklerimizi sürekli olarak rafa kaldırmanın koşullarını gerçekleştirmeye çalıştıklarını belirtiyor.¹⁶⁵

¹⁶² NADİ, Nadir: “İlk Şart”, *Cumhuriyet*, 17.8.1972, s. 1, st. 1

¹⁶³ AKBAL, Oktay: “Tevfik Fikret”, *Cumhuriyet*, 19.8.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁶⁴ NADİ, Nadir: “Kahrolsun”, *Cumhuriyet*, 22.9.1972, s. 1, st. 1

¹⁶⁵ NADİ, Nadir: “Cici Bici”, *Cumhuriyet*, 27.9.1972, s. 1, st. 1

Cumhuriyete göre Anayasalar elbette değişmez değildir. Tarih nice devletin nice anayasa değişikliğine tanıktır. Ancak kendi çıkarlarına Anayasayı kurban etmek isteyenlerin adına da devlet adamı değil, politakacı denmektedir. Bu tür politikanın bir devletin istikrarını korumakta yararlı olması mümkün değildir.¹⁶⁶ Selçuk da, Anayasa değişikliğinin mantığını şöyle açıklıyor yazısında: “Eğer Türkiye kapitalizmi; memuru, köylüyü, işçiyi doyurabilse, ortalıkta çıt çıkmazdı. Türkiye’de böyle bir denge kurulamıyor. Batı kapitalizmi, işçisini, memurunu, köylüsünü doyurup, aydınlarına fikir özgürlüğü sağlayabiliyor. Bizim demokratik haklar getiren bir Anayasamız var ama salt Anadolu pazarı üstüne oturan birkapitalizmle bu Anayasayı uygulama olanağı yok. Ve işte Anayasa bunun için lüks sayılmaktadır ” diyor.¹⁶⁷

Nadir Nadi “ Sakat Bir Özenti ” başlıklı yazısında: “ Biz yıllar yılı yazdık, çizdik. Anayasa iyidir, düşün özgürlüğüne, insan haklarına, Batı uygarlığına açıktır, elverir ki onu içtenlikle benimseyecek bir hükümet işbaşında bulunsun, dedik” diyor.¹⁶⁸

Daha önce de değinilmeye çalışıldığı gibi, Nadir Nadi yönetimi gazeteden ayrılmadan öncede bu konu gündemdeydi ve Nadir Nadi yönetimindeki Cumhuriyet buna şiddetle karşı çıkıyordu. Fakat yeni yönetim bildiğiniz gibi Anayasa değişikliğinden yana tavır sergilemiştir. 27 Ağustos 1971 de Anayasa değişikliği yapılıyor ve Cumhuriyet bu konudaki tartışmalar son bulmuyor ve Anayasa değişikliği konusu gündeme gelmeye devam ediyor. Nadir Nadi yönetimi geri döndüğünde gene aynı tavır içinde olduğunu görüyoruz. Anayasa değişikliğinin karşısındadır. İki yönetim döneminde, bu konuda taban tabana zıt görüşleri hakim dersek herhalde doğru söylemiş oluruz kanısındayız.

¹⁶⁶ *Cumhuriyet*, 2.10.1972, s. 1, st. 5-6

¹⁶⁷ Selçuk, İlhan: “Anayasamız Neden Lüks?”, *Cumhuriyet*, s. 2, st. 7-8

¹⁶⁸ NADİ, Nadir: “Sakat Bir Özenti”, *Cumhuriyet*, 8.10.1972, s. 1, st. 1

4. Yeni Basın Kanunu Tasarısına Karşı

Cumhuriyet, Adalet Bakanlığınca hazırlanıp çeşitli kuruluşlara incelenmesi için gönderilen ve 66 maddeden oluşan tasarıya kesinlikle karşıdır. Cumhuriyete göre, yeni tasarı daha ayrıntılı ama buna karşılık çelişkilidir. tasarının 1. maddesinin 1. bendine göre, “Türkiye’de yayınlanan gazete, dergi kitap ve broşürler toplatılamaz”, ama 1. maddedeki bu kesin hükme rağmen 56. madde toplatma için savcılara yetki vermektedir. Gene 1. maddenin (e) bendinde “gazete ve dergiler kapatılamaz” denirken 46. madde gazete veya derginin 6 aya kadar kapatılması olanağını vermektedir. Tasarı mevkute yerine süreli basın demektir. Her süreli basının sorumlu müdürü olacaktır. Sorumlu müdür yüksekokul mezunlu olacaktır. Devletin ulusal kişiliğine ve devlet kuvvetleri aleyhine cürümler işleyene bir aydan altı aya kadar kapatma cezası verilebilecektir. Cumhuriyete göre bu madde hem hukuk ilkelerine hemde basın mesleği koşullarına aykırıdır. Bu kadar uzun kapatılan bir yayın organı iflas eder. Bu tehditler altında bir yayın organı özgün yayın yapamaz. Cumhuriyet, basın özgürlüğü konusunun büsbütün şaibeli hale geleceğini, hem gazetecinin tutuklanıp, hem de gazetenin kapatılmasının demokraside basın özgürlüğü kavramıyla çeliştiği inancındadır.¹⁶⁹

Tasarının incelenmek üzere çeşitli kuruluşlara gönderilmesinden birgün sonra Nadir Nadi “Basının Çilesi” başlıklı yazısında şunları belirtiyor: “İlk bakışta iyi niyetle hazırlandığı duygusunu uyandıran, kimi maddelerin ardında öyle suçlar yer almaktadır ki, bunlara sınır çizmek yetkisi tamamiyle iktidarın uygun bulacağı ölçülere bırakılmaktadır. Cezalar artırılmış, gazete toplatmak, gazete kapamak gibi Anayasaya aykırı, bir anda hem gazete sahibini, hem yazarı ve onlarla beraber yüzlerce kişiyi perişen edecek yeni cezalar “ihdas” olunmaktadır. Okurlarımızı uyarmak için tasarının yalnız 28. maddesini şurada beraberce okuyalım: “Devlerin siyasi ve mali itibarını sarsacak veya halkın telaş ve heyecanını mucip olacak haber ve havadise, bu nitelikteki belgelerin yayınlanması yasaktır”. Devletin siyasi ve mali itibarı nasıl sarsılır? Halkın gerçekten telaşlanıp telaşlanmadığını kim saptayacaktır? İşte gazeteleri ve yazarları tirtir

¹⁶⁹ Cumhuriyet, 12.10.1972, s. 1, st. 4,5-6

titretecek bir madde. Bununla basının kafasını ezmek için Talleyran olmayan hiç de gerek yok” diyor.¹⁷⁰

Fransız siyaset adamı Talleyrand’ın “ bana bir adamın iki satır yazısını gösteriniz, onu ölüm cezasına çarptıracak gerekçeyi derhal hazırlarım “ sözü Nadi’ye bu yazısı için esin kaynağı olmuştur. Yeni basın kanunu tasarısında Cumhuriyet gazetesi için de oldukça tedirginlik verici maddeler bulunması yazarı bu tepkiye itmıştır. Basın özgürlüğünün demokrasilerin vazgeçilmez ruhu olduğu tezi bir başka yazara daha konu malzemesi ve tepki kaynağı olmuştur ve Sadun Tanju topluma da seslenerek bir hareket, bir destek beklemektedir.

Sadun Tanju ise (Cumhuriyet’in Müessese Müdürü), “Durdurun Dünyayı” başlıklı yazısında, 11-12 yıl öncebasın özgürlüğünün, demokrasinin yarısını teşkil ettiğinin düşünüldüğünü ve basın özgürlüğünün demokrasinin başlıca teminatı sayıldığını ve kişisel özgürlüklerin bile ona bağlı olduğunun savunulduğunu belirtiyor ve “Bu toplum, her halde onun gelişmesini izlemeyecek kadar geri kalmışların yönetimine layık görülmecektir” diye temennide bulunuyor.¹⁷¹

Daha sonra tepkiler yoğunlaşınca, Adalet Bakanı Fehmi Alpaslan, bu tasarının Erim hükümeti zamanında hazırlandığını dolayısıyla Melen Hükümetinin görüşünü yansıtır nitelikte olmadığını açıklıyor. Gazete bu tavrı eleştiriyor. Bu tasarının incelenmek için dağıtıldıktan sonra Melen hükümetine değil Erim Hükümetine ait olduğunun açıklanması gecikmiş bir davranıştır. Ayrıca Cumhuriyete göre, bugün yürütmeden sorumlu olan Erim hükümeti değildir. Bir hükümetin bakanı “kuruluşlara yolladığım kanun tasarısı benden önceki hükümet hazırlamıştır” diyerek aradan sıyrılmaz.¹⁷²

Oktay Akbal ise basının bir İlkenin yönetiminde 4. güç olduğunu Bunuda her zaman ispat ettiğini, bilmeyenlerin ise düşünce özgürlüğü kayasına kafalarını vurunca

¹⁷⁰ NADİ, Nadir: “Basının Çilesi”, *Cumhuriyet*, 13.10.1972, s. 1, st. 1

¹⁷¹ TANJU, Sadun: “Durdurun Dünyayı”, *Cumhuriyet*, 16.10.1972, s. 2, st. 8

¹⁷² *Cumhuriyet*, 19.10.1972, s. 1, st. 6

anlayacaklarını belirtiyor.¹⁷³ Akbal, yasalarla ve baskılarla, korkularla gerçek bir gazetecinin görev yapmasının gene de engellenemeyeceğini, gazetecinin mesleğinin gereklerini yerine getireceğini ve bunun onun varlık nedeni olduğuna inanıyor.¹⁷⁴

B. AP'Yİ ELEŞTİRMeye DEVAM EDİYOR

Nadir Nadi, 1970 ve 1971'da yönetimde olduğu sürede AP'yi ve icraatlarını sürekli eleştirmiştir. O zaman iktidar olan AP, şimdi muhalefeti ve Nadir Nadi yönetimi AP'ye olan eleştirilerine devam etmektedir. Bu konudaki tavrında da en ufak bir değişiklik yoktur.

Nadir Nadi yeniden yönetimin ve başyazarlığına geldiği gazetede Ağustos ayı içinde ilk ele aldığı konulardan birisi de AP ve geçmiş 6 yıllık icraatının değerlendirilmesidir. Nadi, AP Genel Başkanının tam açıklamadığı asgari müşterekleri özetliyor. Bunlardan birincisi, oy hakkına saygı göstermek, ikincisi muhalefetin söz ve denetim hakkını tanımak, üçüncüsü yargı organlarının bağımsızlığına ve hukukun üstünlüğü ilkesine yürekten inanmak, dördüncüsü dini hiçbir zaman politikaya alet etmemekve beşincisi yukarıdaki koşullar yerine getirilmek kaydıyla düşün ve basın özgürlüğünü en geniş sınırlar içinde uygulamaktır. Nadi “ Altı aylık icraatını gözönüne getirecek olursak, üzülererek söyleyelim, biz Sayın Demirel'in yukarıda sıralanan 5 maddeden, biri hariç, ötekilerden hiç birini dikkate almadığını görmedik. Demirel, vatandaşın oy hakkına saygı gösterir, bu hakkın çiğnenmesine yol açacak davranışlardan daima uzak kalmıştır. Ama acı tecrübeler pahasına gördük ki, böylesine “asgari müşterek” üzerinde birleşmek yurdumuzda demokratik düzenin yaşamasına yetmemektedir” diyor.¹⁷⁵

Cihad Baban, AP'ni eleştirdiği yazısında, AP'nin 12 Mart'la çelişkiye düşüp, Şüpheli ve karanlık ortamların yaratılmasına, sınırların ayaklanmasına, yeni buhranlara ve yeni istikrarsızlıkların doğmasına sebebiyet vermeden akıllı uslu davranmasını istiyor.

¹⁷³ AKBAL, Oktay: “Ulusun Sesini Boğmak”, *Cumhuriyet*, 17.10.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁷⁴ AKBAL, Oktay: “Gazetecinin Ölümü”, *Cumhuriyet*, 16.10.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁷⁵ NADİ, Nadir: “Lütfen”, *Cumhuriyet*, 22.8.1972, s.1, st.1

¹⁷⁶ BABAN, Cihad: “Bu Zorlamanın Sebebi Ne?”, *Cumhuriyet*, s. 2, st. 1-2

Böyle davranmakla kendi çerçevesinde ve partisinde iyi bir lider olma vasfını kaybetse bile ciddi ve memleketsever insan olma vasfını kazanacağını belirtiyor.¹⁷⁶

Ayrıca Baban genel bir başka yazısında, Demirel'in 27 Mayıs'da, 12 Mart'da kamuoyunda kuvvet ile korkutmaya kalkarsa, itidarda olduğu gibi muhalefette de yanlış bir yol tutacağını, istenmeyen hadiseleri milletin başına getireceğini belirtiyor.¹⁷⁷

Oktay Akbal, "Demirelci, Bozbeylici, Feyzioğlucu bir hürriyetçi demokrasi oyunu, belirli bir çıkar, bir geri inanç, bir dar düşünce, bir bağınazlık ortaklığını, "Hürriyetçi Demokrasi" saymak; gerçek özgürlüğe, eşitliğe karşı çıkmak, baskıcı bir rejimden yana olmaktır" diyor.¹⁷⁸ Bu sözler ile de tüm sağ kesimi arasında herhangi bir ayrımı gözetmeksizin demokrasi dışı bir düşüncenin takipçisi olmakla suçlamaktadır.

Nadir Nadi, başta AP lideri Demirel olmak üzere, tüm liderlere şunları söylüyor: "Bizim dileğimiz, yurt yönetiminde söz sahibi olmak iddiasını taşıyan partilerimizin, hele o partilerin lideri durumunda bulunan sayın kişilerin gerçekleri iyi görmeleri, toplumumuzun tümünü ilgilendiren sorunlar karşısında "idare-i maslahatçılık" yönetimini bir yana bırakıp, düşüncelerini açık seçik kamuoyuna bildirmelidir. Demokrasi mi istiyorsunuz? Oyunun kuralına uyunuz. İstemiyor musunuz? O halde açık konuşunuz?" diyor.¹⁷⁹

Nadi, çağımızın gidişinin özgürlüğe, eşitliğe ve sosyal adalete doğru olduğunu ve bu gidişi durdurmaya çalışanların er geç düş kırıklığına uğrayacaklarını düşünüyor.¹⁸⁰

C. CUMHURİYET'E GÖRE CUMHURİYETÇİ PARTİ KÜÇÜK

BİR TOPLULUKTUR

4 Eylül 1972'de Cumhuriyetçi Parti kuruluyor. Cumhuriyete göre, parti ilginç bir oluşumla dünyaya gelmiştir. CP, CHP'deki Ecevit hareketine bir reaksiyonu ifade

¹⁷⁷ BABAN, Cihad: "Demirel ve Realite", 20.9.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁷⁸ AKBAL, Oktay: "Demokrasinin Hürriyetçisi", *Cumhuriyet*, s. 2, st. 1-2

¹⁷⁹ NADİ, Nadir: "Açıklık Gerek", *Cumhuriyet*, 3.9.1972, s. 1, st. 1

¹⁸⁰ NADİ, Nadir: "Gidiş", *Cumhuriyet*, 15.8.1972, s. 1, st. 1

etmektedir. CP'yi kuranların nitelikleri dikkatle gözden geçirildiği zaman çoğunun, parti örgütü üst kademelerde etkin oldukları görülmektedir. CP'nin kurucular grubu, Eski Genel Başkan İsmet Paşa'ca desteklendikleri halde, Halk Partisi kurultaylarında başarı sağlayamamışlardır. CP Genel Başkanı Kemal Satır, CHP içindeki sağ kanadın temsilcisi ve lideri olarak görünmüştür. Bu kişiliği yeni partinin karakterinde ağır basacaktır. CHP'nin kuruluşu, Türkiye'de, parti etkinliklerinin politik ortam ve ülke yönetiminde zayıfladığı bir döneme rastgelmiştir.¹⁸¹

Oktay Akbal yeni kurulan CP hakkındaki görüşlerini dile getirdiği yazısında şunları belirtiyor: CP'den birşey beklenebilir mi? Beklenebilir demeyi çok isterdim. Ama ne yazık ki, her yeni parti umut değil, bezginlik yaratıyor bende. Şu CHP, devrimlerin bekçisiydi. Kimi o devrimleri az buldu, kimi de çok buldu, kimi orasını burasını elitirdi, yıktılar gittiler sonunda hepsini. İnsan acıyor, ilk seçimde CP'nin, GP'nin nasıl bir sonuç alacaklarını önceden görüyor. Hepsi birer topluluk halinde kalacak. Etkisiz, güçsüz, yararsız" diyor.¹⁸²

Burada da esas dikkati çeken husus CHP'den umut kesilmesi gibi bir havadır ve siyasi partilerden genel olarak beklentiler de asgari seviye inmiştir. Bu yine de kamuoyunun depolitize olduğu ve siyasete ve partilere ilgisinin azaldığı anlamına gelmemelidir. Beklenen durum ülkenin sorunlarına ışık tutacak, çözümler üretecek ve kamuoyuna yeni bir soluk getirecek bir siyasi oluşumdur. Ancak bu oluşumun CP olmadığı ve hatta GP'nin de buna hitap etmediği bir gerçektir. Nitekim daha sonra olaylar bunu kanıtlamıştır.

D. İLHAN SELÇUK GAZETEDE; AMA UZUN SÜRMÜYOR

Daha öncede değinildiği gibi İlhan Selçuk 1. Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tebliği ile İlhan Selçuk 27 ve 28 Nisan tarihlerinde yazdığı fıkraları nedeniyle gözaltına alınmış ve 30 Nisan 1971 akşamı tutuklanmıştır. İlhan Selçuk'un

¹⁸¹ *Cumhuriyet*, 4.9.1972, s.1, st.2

¹⁸² AKBAL, Oktay: "Bir Parti Daha", *Cumhuriyet*, s.2, st. 1-2

tutukluluk hali sekiz ay sürüyor. Daha sonra Selçuk ilk olarak Nadir Nadi ile görüşüyor. Tabi gazetede Selçuk'un çıkışına kadar pekçok gelişme olmuştu. Nadir Nadi, görevden ayrılmış ve gene 20 Temmuz 1972'de tekrar göreve getirilmiştir.

Selçuk tekrar gazeteye dönüşünü Karaca'nın kitabında şöyle anlatıyor: “ Gazete yönetimi ele alan ortaklar kanadı baktı ki iş yürümüyor ; Nadir Beyi tekrar çağırmak zorunda kaldılar. Biz de arkadaşlarla toparlandık ve tekrar gazeteye döndük. 1972'nin Ağustos ayıydı. İlk aşama 20 bin tiraj aldık, sıkıyönetim devam ettiği için gazetenin sahipleri çekiniyor, benim yazmamı istemiyorlardı. Ben Nadir Bey'e dedim ki; “ Siz başlayın, çantanın baskısı hafiflediği ve yönetimde iç dengeler kurulduğu zaman gelirim. ” Bu durum üzerine İlhan Selçuk imzasız yazı yazmaya başlar. Ekim 1972'de “ Olayların Ardındaki Gerçek “ sütununda üç yıldız imzasıyla İlhan Selçuk yazıyordu .¹⁸³

11 Ekim 1972 tarihli gazetede manşet dikkatimizi çekiyor. Manşette “İlhan Selçuk Cumhuriyet'te 17 Ekim Salı” deniyor. Bu anons gazetede 17 Ekime değin sürdürülüyor.

İlhan Selçuk , ilk olarak 17 Ekim 1972 de “pencere'sinden yazmaya başlıyor. Selçuk, “ İpliğin Ucu” başlıklı yazısında, gazeteden ayrılış nedenlerini anlatırken, sekiz ay cezaevinde, 10 ayda Cumhuriyet'i beklemekle geçirdiğini belirtiyor. Yani Cumhuriyetin tekrar Nadir Nadi yönetimine girdiği döneme kadar. Selçuk'a göre o dönemde Cumhuriyet, tarihine yakışır yörüngesinden sapmıştır. Tirajı 115 binlerde olan gazetenin daha sonra 45 binlere düştüğünü belirtiyor.¹⁸⁴ İşte Nadir Nadi'nin tekrar yönetime gelmesi Selçuk'un beklediği ve arzuladığı olaydır. Cezaevinden çıkar çıkmaz deyim yerindeyse soluğu Nadi'nin yanında alır. Önce imzasız sonra 17 Ekimde “ Pencere” köşesinde yazılarına devam eder.

Fakat daha kendi imzasıyla yazılarını yazmaya başlayalı iki gün olmuştur ki, İlhan Selçuk 19 ekim 1972 günü gözaltına alınıyor. 21 Ekim 1972 günkü Cumhuriyet

¹⁸³ KARACA, Emin: a.g.e., s. 256

¹⁸⁴ SELÇUK, İlhan: “İpliğin Ucu”, *Cumhuriyet*, 17.10.1972, s. 2, st. 7-8

gazetesinde İlhan Selçuk'un "Pencere'sinde 8 Nisan 1962 tarihinde yazdığı eski yazılarından birini görüyoruz. Yazının üstünde ise küçük puntuyla, tırnak içinde bir yazıda, şunlar yazıyor: "Arkadaşımız İlhan Selçuk, 19 Ekim 1972 günü saat 18'de Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün'ün yaptığı açıklamaya göre, "Emniyetçe sürdürülen bir soruşturmada ismi geçtiği için" gözaltına alınmıştır. Arkadaşımız yeniden günlük yazılarını yazma olanağına kavuşuncaya kadar, Cumhuriyet'e girdiği 8 Nisan 1962 gününden bu yana çıkmış yazılarından bir bölümü yayılayacağız" diyor.¹⁸⁵ Oktay Akbal, "Niçin Kelepçe" başlıklı yazısında, Selçuk'un gözaltına alınışına ilişki, "Bir yazara bir şaire, bir düşünce adamına kelepçe vurmak. Bunu akıl, mantık, insaf alır mı? Ne yapmış, bir yazı yazmış, bir kitap yayınlamış, bir yerde konuşmuş, yasalar onu suçlu saymış, hattasuçluluğu kesin olarak daha belli de değil, mahkemeye giderken gelirken tut kelepçe vur.! Sanki kaçabilirmiş gibi. Ünlü bir kişi yasaların elinden kaçamaz ne yapsa, Kaçmakta istemez" diyor.¹⁸⁶ İlhan Selçuk 18 kasım 1972'de T.G.K'nun 141 ve 146. maddelerini ihlalden tutuklanmıştır.

E. CHP'YE KARŞI TAVRI

1. CHP ve Ecevit'in Komünist Olmadığını Vurguluyor

Cumhuriyet, bundan önceki yönetimine ve başta AP olmak üzere diğer partilerin CHP'nin sola kaydığı, komünistlik oluyor iddialarına şiddetle karşı çıkıyor. Nadir Nadi yönetimine göre Ne Ecevit, ne de CHP komünist değildir.

Nadir Nadi bu hususa ilişkin düşüncelerini dile getirdiği bir yazısında şunları yazıyor: " CHP sola kayıyormuş, CHP komünist oluyormuş, Ecevit Atatürk yolundan ayrılıyormuş, yazık ediliyormuş partiye! Bu gürültüyü koparanların topu birden kapalı yelpaze düzenine çıkarlarıyla bağlı, yurdumuzda halk yararına en ufak bir fikir rüzgarı

¹⁸⁵ *Cumhuriyet*, 21.10.1972, s. 2, st. 7-8

¹⁸⁶ AKBAL, Oktay: "Niçin Kelepçe", 22.10.1972, s. 2, st. 1-2

esmesinden rahatları kaçan tutucular çevresinin temsilcileridir. Onlara göre partiler yelpazesi daima kapalı kalmalı, yürürlükteki düzen hiç değişmemeli ve böylece sürebildiği kadar sürüp gitmelidir. CHP'nin ne ölçüde sola açılabilceğini, bu açılışta ne zaman ve ne dereceye kadar başarılı olabileceğini şimdiden kestirmenin olanağı elbette yoktur. Ancak komünist, hatta sosyalist bir CHP'den söz etmesin de güldürü edebiyatı yapmaktan öteye bir anlam taşımayacağı meydandadır" diyor.¹⁸⁷

CHP'de siyasi bir değişim Cumhuriyet'in desteklediği bir durumdur. Gazete partinin statükocu kimliğe bürünmesinden de endişelidir ve bu nedenle başından beri 1930'lara hapis olmuş bir partiyi değil yenilenmiş ve yeni çözümler üreten, halkla barışık ve bütünleşmiş bir partiyi arzulamaktadır. Yeni lider görüntüsü içinde Ecevit'e destek verilmesi ve radikal suçlamalara göğüs gerilmesinde kuşkusuz bu sesin taraftarlığını yapmak iddiası da bulunmaktadır, yani bir parti gazetesi değildir ancak bu tarz bir değişimin öncüsü bir girişimi de desteklemektedir.

CHP, 1930'ların çerçevesi içinde donup, kalıplaşamazdı. Halkın çıkarlarını gözetecek partiler lazımdır. İşte CHP de bu gereksinimi gördüğü için, son yıllarda daha fazla sola açılmak, halkla içli dışlı olmak, onun isteklerini daha yakından savunmak gereğini duymuştur. Ortanın solunda partilerin bulunmadığı bir ülkede demokrasiden söz edilemeyeceği vurgulanıyor.¹⁸⁸

Nadir Nadi "Vur Abalıya" başlıklı yazısında, "CHP'nin benimsediği ortanın solu politikası Batı demokrasilerinde sosyal demokratlarca izlendiğini gördüğümüz politikadan bile daha yumuşak, tahtaravallinin denge taşına daha yakın bir politikadır. İşte buna bir türlü alışamadılar bizimsağ görüşlü statükocu liderler. CHP'nin bu politikası, değişen dünya koşulları içinde, Atatürk döneminden bu yana partinin kuruluş nedenlerinden biri olan halkçılık ilkesine daha bir açıklık vermek, Türkiye'mizin kalkınmasında 1. derecede görev yüklendiğini bildiğimiz köylü ve işçi sınıflarıyla genel

¹⁸⁷ NADİ, Nadir: "Yelpaze", *Cumhuriyet*, 12.8.1972, s. 1, st. 1

¹⁸⁸ *Cumhuriyet*, 20.8.1972, s.1, st. 1

olarak dar gelirli memur, öğretmen, emekli yurttaşımızın hakkını savunmak, onların güçlü sermaye grupları elinde ezilmelerini önlemeye çalışmaktır” diyor.¹⁸⁹

2. CHP’nin Bakanlarını Hükümetten Çekmesini Yerinde Buluyor

Daha önce de değinildiği gibi, Başbakan Ferit Melen’in CHP’nin politikasını yurda zararlı olduğu şeklinde görüş belirttiği iddiaları karşısında Cumhuriyet bunu eleştirmişti. Melen’in, bu şekilde düşünüyorsa kurduğu hükümete bu partiyi ortak etmesine anlam veremiyordu. Eğer bu bir dil sürçmesi ise, Melen’in CHP’den özür dilemesini istiyordu.

CHP buna tepki gösteriyor ve 4 kasım 1972’de hükümetten bakanlarını çekiyor. Cumhuriyet’te bunu isabetli bir karar olarak değerlendiriyor. Bunun üzerine Nadir Nadi, “Açıklığa Doğru” yazısında şunları yazıyor: “Bundan sonra olaylar nasıl gelişir bilemeyiz ama, çünkü kararıyla CHP yurt sorunlarını açıklığa kavuşturmak bakımından bizce en doğru yolu seçmiştir. İkinci Erim hükümetinden bu yana yönetim politikamız zaten partilerüstü niteliğinden epeyce uzaklaşmış, AP’ye yaklaşmıştı. Ferit Melen bu yakınlığı daha çok ileriye dönük bütünleşmeye doğru götürmüştür” diyor.¹⁹⁰

Gazetenin Melen hükümetinin kuruluşunu hararetle desteklediği hiç bir zaman söylenemez. Yine de bir şans tanımak ve en azından partizanlık yapmadığı sürece yeni Başbakan döneminde daha önce kararı ilan edilmiş bir takım reformların gerçekleşmesi olasılığını görmek gerekmektedir. Ancak Cumhuriyet’in umduğu gerçekleşmez ve siyaset çarkları işler. Bu olaylardan birisi de gazetenin Melen’in dil sürçmesi olarak nitelemek istediği CHP aleyhine olan sözleridir. Bu niteleme dahi halihazırdaki durumun devamını her türlü yanlışlıklara rağmen gazetenin istediği gibi bir durum yansıtmaktadır. Beklenti en kısa zamanda seçimlerdir kuşkusuz ve CHP içinde de dalgalar durulmalıdır.

Oktay Akbal da bu kararı yerinde buluyor ve hatta bunun ortanın soluna inanmış yurttaşlara karşı, geleceğe karşı yerine getirilmesi gereken tarihi bir görev olarak

¹⁸⁹ NADİ, Nadir: “Vur Abalıya”, *Cumhuriyet*, 16.11.1972, s. 1, st. 1

¹⁹⁰ NADİ, Nadir: “Açıklığı Doğru”, 5.11.1972, s. 1, st. 1

görüyor. Akbal'a göre, CHP, melen hükümetinden ayrılması ve sözde "reform hükümetini" kendi yapısına bırakması bir zorunluluktur.¹⁹¹

Akbal, CHP'nin bakanlarını hükümetten çekmesine yönelik eleştirilere şu cevabı veriyor: "Hükümetin tutumu, Başbakanın sözleri, reformcu atılımları uyutmak niyetleri, aşırı sağa durmadan taviz vermek eğilimleri sakıncalı değil de CHP'nin kendi geçmesine, kendi ilkilerine bağlı davranışı sakıncalı! Niye? Sağduyu ile düşününce anlamak olanak dışıdır bunu" diyor.¹⁹²

3. İnönü'nün Partiden İstifasının CHP'ye Zarar Vereceği Görüşünde

CHP'nin Bakanlarını çekme kararından hemen sonra, CHP eski Genel Başkan Malatya Milletvekili İsmet İnönü hem partisinden, hem de milletvekilliğinden ayrılıyor. Nadir Nadi, İnönü'nün, Ecevit'e yazdığı mektuba göre, İnönü'nün, parti politikasını 12 Mart Muhtırasına ve yurt çıkarlarına aykırılığı noktasının başlıca gerekçe olarak gösterildiğini ve bunu yurt gerçekleri açısından doğru bulmadıklarını açıklıyor ve üzücü bir sürpriz olarak değerlendiriyor. Nadi, İsmet Paşa'nın bu kararının, Onun hakkındaki olumlu ve zaman zaman hayranlık noktasına varan duygularını temelinden sarstığını ve partiden ayrılmakla CHP yönetici örgütlerinin açıkça karşısına çıktığını, CHP'ni bölmek böylece 12 Mart muhtırasının paravanasına sığınarak yurdumuzu, kendi yarattığını sandığı demokratik ortamdan koparmak çabasına giriştiğini belirtiyor. Ona göre paşa kendisine yazık etmiştir".¹⁹³

Ord. Prof. Dr. H. V. Velidedeoğlu, İnönü'nün, "Atatürk'ün" Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı Devletçi ve Devrimci partisinden büsbütün ayrılması için uygun bir fırsat gözlemek gerekiyordu. Çünkü ruhunda " Milli Şeflik " alışkanlığını hiçbir zaman yitirmemiş olan İnönü'nün, demokratik bir CHP içinde artık yeri kalmamıştı. Parti meclisinin, CHP'li bakanları hükümetten çekme kararı ile, beklediği bahane geldi;

¹⁹¹ AKBAL, Oktay: "Melen'le Ecevit", 6.11.1972, s.2, st 1-2

¹⁹² AKBAL, Oktay: "Sağduyu Yolu", *Cumhuriyet*, 7.11.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁹³ NADİ, Nadir: "Sil...", a.g.e., s. 58-59

İnönü “ Benden sonra isterse tufan olsun ” diyerek, Atatürk’ün ölümünün 34. Yılında, onun partisi CHP’yi suçlayarak bıraktı ve gerçekler bir efsaneyi işte böylece sona erdirdi ” diyor.¹⁹⁴

Cumhuriyet İnönü’nün CHP’den istifasını eleştirdiği gibi, Malatya Milletvekilliğinden ayrılıp Tabii Senatör olmak istemesini eleştiriyor. Nadir Nadi, İnönü’nün, Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyabilmek için bunu yaptığını çünkü adayın parlamento üyesi bulunmasının yeter koşul olduğunu bunun için bu karara vardığını belirtiyor ve Malatyalılara vefasız davrandığını düşünüyor.¹⁹⁵

Nadir Nadi’nin bu değerlendirmesi de İnönü’nün son hareketlerine yönelik bir spekülasyonu ortaya koymaktadır. Doğrusu yarım asırlık bir partinin bu kadar zaman başında bulunmuş liderinin çok sancılı bir değişime tabi tutulması ayrı bir değerlendirme konusudur. Nadi, CHP’den istifayı yeni bir ikbal beklentisi olarak değerlendirmeyi tercih etmiştir.

4. Gazete CHP’ye Yardım Kampanyasını Destekliyor

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, CHP’ye yardım çağrısında bulunuyor. Cumhuriyet’te gazete aracılığı ile kampanyaya destek kesilmesi konusunda telkinle de bulunuyor, kampanyaya büyük destek veriyor.

Nadir Nadi “CHP’ye Yardım” başlıklı yazısında “ Sayın Ecevit’in çağrısını çok sayıda CHP sempatanın olumlu karşılayacağını umarız. Ama bizce asıl sorun, hele halktan yana partiler söz konusu olduğu zaman üyelerin parasal ödevlerini saksaklamaksızın yerine getirmeye çalışmalarıyla çözülecektir ” diyor.¹⁹⁶

Okta Akbal ise, aynı konuya ilişkin, “Kim tutacak, kim destekleyecek bu partiyi ? Halk.. siz, ben, o, bu... Bakın CHP, halktan yardım kampanyası açtı. Açmak zorunda kaldı. Büyük kapital CHP’ye sırt çevirdi. CHP daha önce ona sırt çevirdiği için...

¹⁹⁴ VELİDEDEOĞLU, H. Veldet: “Bir Efsane Sona Erdi”, *Cumhuriyet*, s. 7, st. 4

¹⁹⁵ NADİ, Nadir: “Paşa’nın Durumu”, *Cumhuriyet*, 14.11.1972, s.7, st. 6

¹⁹⁶ NADİ, Nadir: “CHP’ye Yardım”, *Cumhuriyet*, 24.9.1972, s. 1, st. 1

Yoksa CHP “ halka dayanmak ”, “ halk için çalışmak ” amaçlarını gütmese çıkarıcılar, sömürücüler, para babalarının yanında yer alsaydı bugün en zengin, en güçlü, en olanaklı bir parti olurdu ” diyor.¹⁹⁷

5. Ecevitçi CHP'ye Büyük Umutlar Bağlıyor

Nadir Nadi yönetimindeki Cumhuriyet, Ecevitli CHP'de görüyor umudu ve yeni lidere destek veriyor. Oktay Akbal, “Umut bir CHP'de. Bir Ecevit'te. Ecevit'in lideri olduğu aydınlıktan, uygarlıktan, gerçekten yana CHP'lilerde “ diyor ve CHP'nin Anayasa değişikliği gündeme geldiğinde tıpkı Cumhuriyet'inki gibi değişikliğe karşı çıkmasını da övgüyle karşılıyor.¹⁹⁸

Akbal, Ecevitçi akımın, CHP'yi öz kişiliğine, halka, devrimlere, Atatürk ilkelerine, çağdaş uygarlığın gereklerine, gerçek demokrasiye götürdüğü inancında. Ayrıca CHP'den ve CHP liderinden başka hiçbir partiye güvenilemeyeceğini zaman zaman eleştirirler dahi en güvenilir, en bağlanılır parti olduğunu, Atatürk'ün devrimciliğinin sürdürücüsü ve yaşatıcısı olduğunu ve artık Ecevit'le kendini bulduğunu belirtiyor. Ona göre, CHP M. Kemal'in başkanlığındaki CHP'dir artık.¹⁹⁹

Oktay Akbal gene aynı konuya ilişkin bir başka yazısında, “ Yarım kalan Kemalist devrimi sürdürmek... Bunu düşünen kim, isteyen kim, özleyen kim? Belki Ecevitçi CHP ve onun çevresinde toplananlar o kadar ! ” diyor²⁰⁰. Cumhuriyet'e göre, Ecevitçi CHP ülke açısından tek umuttur. Bu zamana kadar sapılan yanlış yollardan tekrar eski benliğini bulmuş CHP ile dönülecek ve daha ileriye koşulacaktır. İnönü'nün Genel Başkan olduğu dönemde sürekli eleştiren Cumhuriyetin, Ecevit'i takdir edip, destekliyor.

¹⁹⁷ AKBAL, Oktay: “CHP Tek Umuttur”, *Cumhuriyet*, 9.12.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁹⁸ AKBAL, Oktay: “Anayasa'yı Savunmak”, *Cumhuriyet*, 24.9.1972, s. 2, st. 1-2

¹⁹⁹ AKBAL, Oktay: “CHP Tek Umuttur”, *Cumhuriyet*, 9.12.1972,s.2,st.1-2

²⁰⁰ AKBAL, Oktay: “Durmak Düşmektir”, *Cumhuriyet*,12.12.1972, s. 2, st. 1-2

SONUÇ

Merkez sağda DP geleneğinin asıl mirasçısı olarak ortaya çıkan Adalet Partisi 1950'lerin popülizminin bir başka kolunu temsil etmiştir. Parti yeni yapısı ile Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlara daha farklı reçeteler sunmak durumunda da kalmıştır. AP'de gelenekçi eğilimleri ağır basan milliyetçi kanat değişimlere büyük tepkiler göstermiştir ve söz konusu dönemlerde parti, Genel Başkanı Süleyman Demirel'in parti içi muhalefeti bertaraf edip kendi egemenliğini sağlayana kadar sarsıntılar geçirmiştir.

1967-1972 döneminde için yepyeni ekonomik ve sosyal hedefler öngörmüştü. Demirel'in " Batı ile aramızda açılan mesafeyi kapatma özlemi " olarak ifade ettiği bu dönemde yeni bir cemiyet düzeni kurmak da amaçlanmış ve kapitalist söylem çerçevesinde burjuvaziye ayrıcalık tanınarak, devletçilik aleyhtarı ve anti-elitist söyleme başvurulmuştur. 1970'lerden sonra bu ekonomik mantık sonucu ortaya çıkan ve sosyal gereksinimlerine cevap verilmeyen gecekonduların bazı kesimlerinden anarşi ve teröre doğrudan destek çıktığını da görürüz. Üniversite öğrencileri boykotlara başlamış; yapay önlemlerle giderilen hükümet buhranının ülke genelinde kargaşanın durmasını engelleyemeyeceği günlerde Demirel hükümetinin karşısında daha sonra önce 12 Mart 1970 askeri muhtırası sürecine ve daha sonra 12 Eylül 1980 askeri ihtilaline kadar ülkede gündemin başına oturacak bir anarşi sorunu belirmiştir.

AP, yönetiminin genel iktisadi gelişimini uluslararası ekonomik koşullar da doğrudan etkilemiştir. Demirel'in " geçmişe oranla daha az bağımlı " bir dış siyaset izlediği de ve bu nedenle dış ve iç hakim zümrelerden bazılarının tepkisini çektiği araştırmalarda dile getirilmiştir. Jeopolitik olarak sancılı bir konumda bulunan ve bu hassasiyetden hem dış hem de iç politik dinamikleri yeterince etkilenmiş olan Türkiye'de demokrasinin yerine oturma sürecinin de sancısız olacağını beklememek gerekir.

Ordunun muhtıraya kadar huzursuz bir zaman geçirdiğini de o günlerin ifadelerinden anlamaktayız. Askerin huzursuzluğunu o dönemde tasvir eden en önemli söz de Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın “ Sosyal uyanış, ekonomik gelişmenin önüne geçti ” ifadesidir. Asker aynı zamanda kendi içinde de huzursuzdur ve sol eğilimli bir kısım subayın darbe hazırlığı içinde olduğuna dair istihbaratlar ulaştıktan sonra ordu artık zaman yitirmemek gerektiğine inanarak 12 Mart'ın vesikasını 9 Martçılar faktörü de göz önüne alarak hazırlamıştır.

Dönemin bir diğer özelliği, sağ ve sol siyasi yelpazede bölünmeler yaşanması, farklı siyasi partilerin sahneye çıkması, buna rağmen yalnızca iki güçlü partinin varlığı ve bunların da zaman zaman diğer partilere destek için baş vurmalarıdır. Siyasi olarak dinginlik yoktur ve istikrarı sağlayacak tedbirler rahatça yürürlüğe girememişlerdir. Bunları engelleyen faktörlerden birisi ve belki en kuvvetlisi sosyal alanda yaşanan değişim, gelişim ama aynı zamanda kargaşadır. Türk kamuoyu yabancı ideolojiler ile bu kadar yoğun bir karşılaşmayı ilk defa yaşamıştır.

Bu süreçler yaşanırken kuşkusuz basın organlarının da etkisi büyük olmuştur. Radyo ve televizyon yayıncılığında bugünkünden farklı olarak yalnızca devlet tekelinin bulunması, gazetelerin ve benzeri yayınların önemini artırmıştır. Siyasi yelpazeye göre gazetelerin yayın politikaları ile kendilerine özgü bir tavır vardır ve özellikle yorumlarda hemen her gazete nerede ise bir görüşü yansıtmıştır. Dönemin ana muhalefet işlevi CHP ve iktidar işlevi AP tarafından etkilenmiştir. CHP'ye yakınlığı ile dikkati çeken etkili bir basın organı olarak o dönemde Cumhuriyet gazetesini görmekteyiz. Ancak CHP de genel değişimlerden nasibini almıştır ve gazete kimi zaman bir gözlemci gibi bunları yansıtmış ancak çoğu zaman bu değişimleri etkileme ve yönlendirme yolunun seçmiştir.

Cumhuriyet'de 1961 Anayasası'ndan sonra ülkede esmeye başlayan sol rüzgarın etkisiyle yazar kadrosu profili değiştirmiştir. Özellikle 12 Mart'a yaklaşan dönemlerde Cumhuriyet, yeraltı ve yerüstü örgütlenmeleriyle Marksist kökenli tüm solcuların okudukları bir gazete haline gelmiş ve sayfa içeriklerinde de büyük değişimler yaşanmıştır. Sol görüşlü insanların birbirleri ile haberleşme yaptıkları ve kamuoyuna

mesaj ilettikleri bir gazete haline gelmek, bir süre sonra yönetim kurulunu son derece rahatsız etmiştir. Nadir Nadi ve ekibine yöneltilen suçlamalar sonrasında yeni bir yönetim gazeteyi devralmış ve Cumhuriyet'in yayın politikasında göze çarpan değişimler söz konusu olmuştur.

12 Mart Muhtırasının verilmesinden sonra yeni yönetim, önceki yönetimin bu konuda daha çok AP'yi sorumlu tutmasını eleştirmekte ve aydınları ve sol kesimi suçlu bulmaktadır. Cumhuriyet'e göre aydınlar hassasiyetle ve memleket yararına davranmamışlardır. Yeni yönetim burada üstü kapalı da olsa eski yönetimi doğal olarak da solcu aydın ve yazar iması ile tanımlanan eski yazarları sorgulamakta ve 12 Mart'a giden günlerde bu kişilerin olumlu bir tavırdaki bulunmadıklarını tespit etmektedir. Yeni yönetime göre, Türkiye'de rejim meselesi vardır. 12 Mart'a rağmen de bu sorun vardır ve 12 Mart öncesi ve sonrası gelişmeler de bunu kanıtlamaktadır. Bu dönem de yaklaşık bir yıl sürmüş ve Nadi ekibi ile gazeteye geri dönerek yayın politikasını eski çizgisine oturtmuştur.

CHP'nin köktenci bir parti olmasını, Marksizm gibi Türk halkına son derece yabancı olan akımlardan etkilenmemesini ve günün yeniden değerlendirmeleri içinde yalnızca ortanın solu içinde tutarlı ve devleti ile milletine sahip bir parti olması gerektiğini gazete her fırsatta vurgulamaktadır. Bununla birlikte Atatürkçü düşüncenin doğruluğunu, bilimsel sosyalizmin ilkelerinden yola çıkarak sunmaya çalışması da oldukça dikkat çekmektedir.

Gazetenin başyazarı Nadir Nadi'ye göre, CHP iç dengesindeki aksaklığın temelinde, çok partili yaşama geçildikten sonra ortaya çıkan yeni koşullara uyamamanın doğurduğu bunalım yatmaktadır. Aşırı sola kaydığı söylenen bu konuda özellikle çok fazla eleştiri alan, hatta bununla da kalmayıp oy kayıplarına uğrayan CHP için Ecevit yeni bir umuttur. Cumhuriyet gazetesinin, birgün tehlikeli sosyal patlamalara kehanetde bulunması da manidardır. Bu anlamda devrimcilik adına gazetenin tavrını yukarıda anılan yazarlar genel olarak bu şekillerde ifade etmişler ve kimi zaman birbirleri ile yalnızca şiddetin ölçüsü konusunda farklı fikirler ifade etmişlerdir.

Gazete parlamenter sistemin, demokratik kurallar içinde çalışmayan bir duruma düştüğünü ve muhtıraya karşı parlamentonun tavır almasının da ters sonuçlar doğuracağını vurgulamıştır. Gazete hiç kuşku yok ki, muhtıra ile birlikte ülkede yeniden demokratik ve Atatürk ilkelerine bağlı sistemin işlerlik kazanacağı inancındadır. Gazete muhtıranın, bu ilkelere ters düşmüş idarecilere verildiğine emindir. Yazarların ortak kanaati de aynı doğrultudadır ve yıllar sonra askeri rejimlere karşı aynı yazarların gösterecekleri tepkiden henüz eser yoktur.

Askerin 1960 ihtilaline kıyasla bu kez biraz geciktiği teması üzerinde durulurken, kamuoyuna askere destek vermenin manevi bir borç olduğu hatırlatılmıştır. Yazarların yaklaşımlarından anlaşıldığı kadarı ile, Cumhuriyet henüz demokrasinin tüm kurumları ile Türkiye’de yerleştiğine inanmamakta ve bu sisteme karşı giderek daha sıkı örgütlenmiş olan “ karşı-devrimcilere “ askeri çözümden başka türlü yaklaşmanın fayda getireceğini öne sürmemektedir. Cumhuriyet, 12 Mart’dan kısa bir süre önce daha radikal bir şekilde rejime el koymaya kalkmış olan ve 9 Martçılar olarak adlandırılan askeri grubun tasfiyesinden de endişe duymuştur ve 9 Martçılar konusunda gazete tam destek vermektedir.

Demokratik değerleri savunduğunu her fırsatta tekrarlayan bir gazetenin, bir yandan Demirel’e yönelik olarak hükümet başkanının yapması gereken ilk işin, Anayasaya ve hukuk devletine aykırı bir muhtıra karşısında istifa etmek değil, Anayasayı ve hukuk devletini savunmak olduğunu savunması, bir yandan da aynı cümle içinde muhtıranın aykırılığı iddiasına yer vermesi ancak gerçekten de muhtıra adı verilen eylemin hukuk devleti ilkelerine aykırı olduğunu savunmaması oldukça ilginçtir.

Burada çalışmanın kapsamına girmeyen ancak belirtilmesi gereken sorun, gazetenin veya taraftarı düşüncelerin, bir muhtırayı ne zaman hukuka aykırı ne zaman hukuka uygun ve kamuoyunun isteği doğrultusunda gördüğü gibi bir ilginç zeminde bulunmaktadır. Esasen bu çalışma bize göstermiştir ki, bugünü anlamak veya eleştirmekde hak ve hukuka dayalı bir zemin sahibi olmak için geçmişi incelemek zorunlu ve yeterlidir.

KAYNAKÇA

ALTUĞ, Kurtul

1973 12 Mart ve Nihat Erim Olayı

ARMAOĞLU, Fahir

1994 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1990

ARCAYÜREK, Cüneyt

1984 Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar, 1960-1965

1985 Demirel Dönemi, 12 Mart darbesi; 1965-1971

AĞAOĞULLARI, M. Ali

1990 "Aşırı Milliyetçi Sağ", İ. C. SCHİCK ve E. A. TONAK,

Geçiş Sürecinde Türkiye, İstanbul: Belge- Uluslararası Yayıncılık,

189-212

BATUR, Muhsin

1985 Anılar ve Görüşler

BEKTAŞ, Arsev

1993 Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP-AP, 1961-1980

BELGE, Murat

1990 "Sol", İ.C. SCHİCK ve E. A. TONAK, *Geçiş Sürecinde Türkiye*,

İstanbul: Belge- Uluslararası Yayıncılık, 159-183

CEM, İsmail

1973 12 Mart

1986 Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi

1993 Tarih Açısından 12 Mart

ÇAVDAR, Tevfik

"Adalet Partisi", CDTA, c. 8

1995 Türkiye'nin Demokrasi Tarihi

DEMİREL, Süleyman

1975 Büyük Türkiye

GEVGİLİLİ, Ali

1981 Yükseliş ve Düşüş

ECEVİT, Bülent

1968 Bu Düzen Değişmeli

1970 Atatürk ve Devrimcilik

GÜRKAN, Celil

1986 12 Mart'a Beş Kala

GÖNLÜBOL, M. ve DİĞERLERİ

1987 Olaylarla Türk Dış Politikası, c.1 (1919-1973), c. 2 (1973-1983)

GÜZ, Nurettin

1991 Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri

İPEKÇİ, Abdi

1969 Liderler Diyor ki

KARACA, Emin

1994 Cumhuriyet Olayı

KARTAL, Kemal

1983 Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentlileşme

KEYDER, Çağlar

1990 Türkiye'de Devlet ve Sınıflar

KIRÇAK, Çağlar

1993 Türkiye'de Gericilik

KONUKMAN, Ercüment

1991 Çağ Atlayan Türkiye, 1920, 1983, 1990

ÖZDEMİR, Hikmet

1994 Ordunun Olağandışı Rolü

1995 Türkiye Cumhuriyeti

PAMUK, Şevket

1981 Political Economy of Industrialization in Turkey, Merip Reports

SARIBAY, Ali Yaşar

1985 Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası, "MSP Örnek Olayı"

SCHİCK, İ. C. ve E. A. TONAK

1990 Geçiş Sürecinde Türkiye

SENCER, Muzaffer

1971 Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri

SERTEL, Yıldız

1969 Türkiye'de İlerici Akımlar

SÖNMEZOĞLU, Faruk

1994 Türk Dış Politikasının Analizi

TÜRENÇ, T. ve E. AKYILDIZ

1986 Gazeteci

YAŞA, Memduh

1971 Devlet Borçları

1976 Katma Protokol, Türkiye-AET İlişkileri

1967 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

EK:

1970-1971-1972 Yıllarına Dair Gazetelerin Tirajları

	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>
Bizim Anadolu	15.000	3.000	7.000
Hürriyet	520.000	650.000	460.000
Milliyet	190.000	185.000	200.000
Cumhuriyet	112.000	123.000	65.000
Tercüman	267.000	300.000	260.000
Günaydın	278.000	360.000	265.000
Son Havadis	34.000	30.000	20.000
Akşam	45.000	33.000	15.000
Yeni İstanbul	30.000	20.000	17.000
Adalet	16.000	20.000	16.000
Ulus	16.000	15.000	kapanmış
Zafer	11.000	12.000	10.000
Dünya	13.000	14.000	13.000
Yeni Asır	44.000	50.000	40.000

Not: Bu veriler Basın İlan Kurumu'nun 1970-1971-1972 yılları aylık listelerinden sondaj usulü ile tespit edilmiştir.